

Donati Iannotii Florentini
dialogi
DE REPVB. VENETORVM
Cum Notis et lib. Singulari de Forma eiusdem Reip.

Cum Privilegio.

LVGD. BATAV.
Ex officina Elzeviriana.
ANNO CIↃ IↃC XXXI

Hoc libro continentur.

I.

DOnati Iannotii Reſpublica Veneta.

II.

Notæ in Donat. Iannotium, & Caſparem Contarenum.

III.

Liber ſingularis de Forma Reipubl. Venetæ.

FIGVRÆ
his locis inserendæ.

EFfigies pontis Rivi Alti. Pag. 323.

Figura A. pag. 405.

Figura B.
Figura C. pag. 406.
Figura D.

Figura E.
Figura F. pag. 407.

In quibus observandum, quæ dextra esse oportet, sinistra esse expressa: in Figura autem E. *per* A *significari Ducem; per* B *Consiliarios.* C XL-*viralis Consilii præfectos.* D *à Secretis.* E. *Magnum Cancellarium.* F. *Decem-virum præfectum.* G. *Trium-virum Advocatorem.* H. X-*virum Præfecti apparitorem.* I. III-*viri Advocatoris apparit.* K. IIII *Nobiles qui procedunt ad sortem.*

DE

DE REPVBLICA VENETA

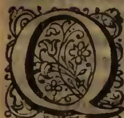
DONATI IANNOTII Dialogus Primus.

PERSONAE

Trypho Gabrielius,

&

Ioannes Borgarenus.

Vi ſtudio varios hominum mores cognoſcendi allecti ad urbes, exteraſq; regiones peragrandas mentem appulerunt, diligenter animadvertere, notareque ſolent, ſiquid uſpiam offendant, quod ob inſignem aliquam vel conditionem, vel cauſam abſque accuratiſſima contemplatione prætermitti nequeat, unde non ipſi tantum prudentiores Doctioreſque fiant; verum etiam qui domo pedem nunquam extulerunt, ex ea peregrinatione fructum aliquem colligant. Quo ſanè fit, ut aliqui cùm publicorum, tùm privatorum etiam ædificiorum exempla capiant; qui-

 dam

dam verò, si qua sunt reliqua vetera monumenta, illa perscrutentur; alij quid regio quæque ferat eximium, atque singulare, cognoscere velint; nonnulli, prout in aliquam vel arcem, vel urbem inciderunt naturâ, sive operibus artis ita communitam, ut inexpugnabilis habeatur, ejusdem formam, atque figuram exprimere studeant, deductis ad ipsam rem imitandam quàm proximè lineis: unusquisque tandem ea notat, atque observat, quibus suum ipsius ingenium potissimùm capitur, aut etiam quorum commemorationem audientium auribus cùm jucundiorem, tùm etiam admirabiliorem posse accidere existimat. Ab hac igitur laudabili consuetudine cum minimè discedendum mihi judicarem, aliquid monumentis litterarum prodere constitui, quod hæc ipsa præstaret, ac testatum relinqueret, quascunque provincias, aut urbes hoc anno perlustrassem, posteaquam mihi Florentiâ discedere contigit, sine illo fructu neutiquam obitas fuisse, quem trahere, & percipere debent omnes illi, qui dormiendum sibi in hac vita minimè putant. Cum verò diu cogitassem, quæ potissimum scriberem, ea commemoranda non duxi, quæ superius

rius enumeravi, propterea quod ipsorum notitiam quilibet aliunde sibi facilè comparare, atque haurire potest; amici autem mei, quibus ego rem gratam facere inprimis studeo, his multò præstantiora, atque majora intelligere cupiunt. Quapropter in eam sententiam adductus sum, ut æquè jucundos, & hilares, atque serios, & graves exponerem, atque traderem sermones quosdam, quoscum nostro Ioanne Borgareno duo Veneti Patricij contulêre, Tryphon Gabrielius, & Hieronymus Quirinus, atque etiam unus è Patavinis civibus Nicolaus Leonicus, omnes cumulatissimi plurimis, maximisque virtutibus, ipsaque fama celeberrimè, & maximè illustres. His autem sermonibus cum ego quoque interfuissem, id quod magnoperè semper optaveram, ex iis intellexi, Venetæ Reipublicæ scilicet administrationem, maximè dignam quidem illam hisce temporibus, quæ à cunctis intelligatur, nec non observetur, neque verò minus à nobis omnibus suspiciatur, quàm priscis illis temporibus suspicerentur Republicæ Lacedæmoniorum, atque Romanorum. Et quoniam sermo primùm habitus fuit de administratione illins Reipublicæ in genere,

deinde verò de ſingulis Magiſtratibus, poſtremò de forma, ſive temperatione ejuſdem Reipublicæ; à primo nobis etiam fuerit auſpicandum, non ſolum quia naturâ ita comparatum eſt, ut communiora faciliorem intelligentiam habeant; ſed etiam quoniam ab hoc primo ſermone proximus alter totus neceſſariò pendet, ab utroque autem tertius eâdem ratione. Atque ut melius intelligatur, & percipiatur, quæ fuerit occaſio Tryphoni Gabrielio, horum ſermonum autori, colloquendi, atque diſputandi his ipſis de rebus, paulò quidem altius, & aliquantò longius à re propoſita exordium repetam, mox tamen ſequar eundem ordinem, quem adhibuit ipſe in ſuis graviſſimis, ſapientiſſimiſque ſermonibus inſtituendis.

Itaque cum Patavium acceſſiſſem, ab Ioanne Borgareno cive noſtro acceſſitus, ut unà liberaliſſimis artibus operam daremus, ubi quieti dies aliquot ſunt à me conceſſi, id in primis curavit Ioannes vir admodum prudens & humanus, ut diligenter, & per ocium aſpicerem, quicquid eſſet in illa urbe pereximium, atque ſingulare, nimirum publica, & privata quæque ædificia cùm elegantiſſima, tùm etiam orna-

ornatiſſima, nec non mœnia recentiſſimè exſtructa circa totam urbem, quibus inexpugnabilis eadem redditur, alia quoque plurima ejus generis, quibus à me diligentiſſimè inſpectis, atque animadverſis, dedit ille operam, ut aliquot inſignes, atque egregios viros, qui Patavij tunc erant, de facie cognoſcerem. Quare cum perductus fuiſſem ab eodem ad virum ſummis honoribus, ſummaque reverentia digniſſimum Petrum Bembum, cujus fama propter eximias animi virtutes longè, latèque diffunditur, ſanè quàm facilè aditum impetravi. Conveni præterea Nicolaum Leonicum, Græcæ, Latinæque Philoſophiæ maximum magiſtrum, prout unicuique cognoſcere licebit ex iis, quæ non pauca conſcripſit, atque in lucem edidit. Verſabatur Gabrielius Trypho tunc in quodam ſuo prædio, ubi diu, multumque commorari ipſe conſueverat ab omni procul ambitione liber, atque expeditus à cura, & ſollicitudine civilium rerum, & ob eam quoque rem incommodorum expers, quæ urbana vita ſecum plurima afferre ſolet. Ille verò in ſua villa ſatis beatè, ac feliciter fruitur hac vita, communiq; omnibus ſpiritu, & quidem tanta cum animi

sui tranquillitate, quantam maximè potest humana mens capere; neque sanè ullum tempus intermittit, quin antiquissimos illos, & præstantissimos viros sibi socios adhibeat, Marcum, inquam, Tullium, Virgilium, Horatium, Dantem, Petrarcham, atque Boccacium, quibuscum ille continenter ætatem agit in evolvendis eorum voluminibus multum occupatus. Et quoniam Villa, in qua degit, non multum abest ab urbe, usu etiam venit eidem, ut citra incommodum Patavium, quoties libet, frequentare possit, ad amicis impertiendum aliquid suæ suavitatis ex consuetudine, quam profectò universi, qui noverint hominem, expetere, atque complecti quàm avidissimè solent. Nam præter insignem morum suorum gravitatem, refertus est quàm maxima comitate, & benignitate, quæ res cunctorum mentibus afferunt incredibile quoddam viri desiderium. Veruntamen id in præsentia mihi non est propositum, ut hujus nobilissimi Viri egregias virtutes prædicandas suscipiam, propterea quod & ipse laudibus à me profectis non indiget, & ego potius ad sermones, quos habuit, exponendos propero, quæ documenta præstiterint

uberio-

uberiora insitæ virtutis. Posteaquam igitur intelleximus eundem Patavii futurum intra spacium bidui, decrevimus expectare potius adventum suum, quàm eò nos conferre: quo quidem curriculo elapso statim atque fuit auditum à nobis ipsum advenisse, salutandi causâ convenimus ad ædes Petri Bembi, apud quem divertere solet, cum Patavium venit, ibique hominem nacti ex animi voto, per humanè atque peramanter ab eo fuimus accepti. Peractis autem mutuis salutationibus, ubi suam operam, atque studium alter alteri detulit, quemadmodum moris est inter illos, qui non sunt antea noti, in quoddam cubiculum secessimus ab ipso deducti, quod aliquantum aberat ab ædium frequentissima parte, ibique ut assedimus, colloqui cæperunt ipse Trypho, & Ioannes in hanc sententiam.

TRYPHO. Multum est, mi Ioannes, id, quod tibi debeo, cujus operâ, atque studio in singulos dies novis copiis amicorum subinde augeor: quæ sanè res tanti est apud me, ut neque abs te, neque à quoquam alio majus, & præstantius beneficium accipere queam.

IOAN. Si noster amor, nostraque amicitia patitur, suavissime Trypho,

ut alter nostrum alteri quicquam debeat, ego sanè plurimum tibi debere me sentio pro multis officiis, in quibus hoc ipsum esse non postremum duco, quod per te mihi licet iis, qui me invisuri Patavium accedunt, amicis meis, impertire fructum jucundissimũ tuorum sermonum, eoque cùm honoris, tùm officij genere eos prosequi, quod multò pluris absque dubio faciendum est, quàm si quis exhibeat ad spectandum ædificia magnifica, vias publicas, ædes sacras, atque id genus alia, quæ præclara, & maximè insignia videntur esse in hac Vrbe. Hinc etenim contingere vix unquam potest, ut aliquis evadat prudentior, & sapientior, quàm fuisset antea: sed consuetudines, & colloquia cum probis viris id præstant, ut quisque non modò magis prudens excitata industria, verùm etiam fiat & solertior, & promptior ad amplectendas virtutes. Quare si quis amicorum me adit longè charissimus, huic ipse tribuere valeo nihil amplius, sat scio, sive ad jucunditatem aliquam, sive ad animi fructum, quàm tuam consuetudinem, & familiaritatem. Omnes enim eximias, singularesque virtutes, unde singulorum mentibus ea vis, quam dicebam, ingeneretur, in te per-

perſpicere, atque intueri ipſe mihi videor. Sed quia in hunc ſermonem incidimus, aveo tibi dicere, quid nobis in mentem venerit, cum te modò adiremus. TRYP. Dicito, mi Ioannes, quicquid lubet: id enim mihi quoque futurum eſt perjucundum, quod eſſe viſum fuerit ex animi tui ſententia. Vnà conterere totum debemus hunc diem,& ſi aliquid eſt nobis optandum, quo tædium levemus, nihil optabile magis arbitror, quàm ſcitum aliquod colloquium. IOAN. Cum ad te proficiſceremur modò ex ædibus noſtris, cæperam huic familiari meo tuos mores exponere,& hujuſce vitæ rationem à te inſtitutæ, quæ mihi quantum probetur, vix queam verbis conſequi. Cogitantibus autem nobis quiſnam exiſteret, quicum conferendus eſſes è veteribus, is in mentem venit, quem Cicero longè amiciſſimum habuit, ſuiſque ſcriptis admodum celebravit, Pomponius Atticus. Siquidem ambo nati eſtis è gente Patricia, patriamque nobiliſſimam, atque celeberrimam nacti: Pomponius autem cum materna ſua lingua facundiſſimus eſſet, Græci ſermonis fuit etiam ſanè quàm peritus. Tu quoque cum hac vernacula lingua, quâ modò utimur, tum latino

ſermone, & ſcribis, & loqueris omnium quàm ornatiſſimè, atque elegantiſſimè. Pares itidem; & ſimiles eſtis adeò liberalitate, ut ea certò ſtatui non poſſit uter antecellat. Quamvis enim eâdem, quâ Pomponius olim magnificentia pecunias, & facultates tu largiri non poſſis, qui à re domeſtica non ita es, ut ille, paratus; magna tamen eſt copia tibi, quæ nunquam deficiet amplisſimarum virtutum, atque maximarum, quas cum aliis quia communicare perbenignè ſoles, hoc ſanè fit, ut liberalitas tua ſit eò major, atque excellentior habenda, quò magis antecellunt virtutes divitiis, atq; iis omnibus, quæ vocantur fortunæ bona. Quod autem vos quàm ſimillimos, & quàm conjunctiſſimos efficit, eſt id vitæ genus, quod uterque veſtrum pariter colit, atque amplexus eſt. Pomponius ſemper à publicis negociis vacuus, ſolutuſque vixit: tu verò civilium rerum quamvis peritiſſimus, ut ille quoque fuerat in ſua Republica, nihilominus ab ipſarum adminiſtratione te contuliſti ad hanc vitæ ſummam quietem, & tranquillitatem, quâ certè quemadmodum ille ita fruebatur, ut aliis etiam prodeſſet, atque adeò proſpiceret, quibuſcunque conſiliis,

filiis, atque rebus maximè posset: sic etiam tu nihil officij in quiete hac tua prætermittis, quod à te proficisci in communem rem possit. Itaque in hac ipsa collatione facienda cœpimus accuratè inspicere, atque animadvertere utriusque temporis rationem, atque conditionem, præsentis, inquam, ætatis, atque illius, quæ tunc erat, utrum his quoque intercederet ea similitudo, & conjunctio, quam vobis ipsis intercedere palam intuebamur, ut id, quod vulgo prædicari, jactarique solet, easdem sæpenumero conditiones temporum redire, & incurrere, tanquam verum, minimèque ambiguum affirmari posset, argumento quidem ad fidem faciendam multò efficaciori, quàm indumentorum, & ejusmodi aliarum rerum, quæ quotidie versantur in sermone plebeculæ rudis. TRYP. Persuasissimum quidem habeo, id veri quàm simillimum esse, sive Apophtegma, sive Proverbium appellare velimus, multis saltem ex partibus, si non omninò Coniicere autem hoc ille facillimè potest, qui mentis aciem, & contemplationem voluerit intendere ad eum, qui nunc est, rerum statum, Italiæque miserrimè affectæ conditionem, cujus quidem infortunia, & calami-

lamitates duo tempora mihi videntur habere ſpectanda præcipuè; alterum quod ipſi pariter Italiæ, ac Imperio Romano prima cauſa, & origo malorum fuit, quando Cæſar ſuis armis Vrbem oppreſſit; alterum, quod ejus miſerias tandem ad ſummum extulit, quo tempore Gothi, Hunni, Vandali, atque Longobardi totam regionem excurrentes fœdiſſimè ſunt depopulati. Nunc autem ſi contemplari pergamus ea, quæ cùm in Oriente, tùm in Occidente paucis ab hinc annis plurima contigerunt, animadverti facilè poterit, iis omnibus, qui in Italia degunt, alterum ex illis temporibus imminere: utrum autem ſit magis pertimeſcendum, expedire non poſſum. Nam prius illud tempus, quod anteceſſit, ab altero deinde proximo fuit exceptum, unde viciſſitudines omnes illæ ortum habuerunt, quæ cunctis rebus eam, quam cernimus adhuc, faciem induxerunt, abolita penitus, & ſublata jampridem forma, quæ temporibus fuerat veterum Romanorum. Sed nolo certè committere, ut totus hic dies tribuatur noſtris ærumnis, calamitatibuſque recenſendis. Quare veniam ad id, quod præcipuè me attingit: nam quæ tu modò de me affirmabas,

mabas, ego minimè probo. Vide autem ne summa tua benevolentia erga me omnem modum excedat, teque in fraudem adducat: quandoquidem nullam in me tam insignem virtutem agnosco, ut cum tali viro, qualis fuit Atticus ipsa re, videar comparandus. Illud tamen in præsentia nō differam, utrùm cum eo componendus ipse, nec ne sim; propterea quod in hac disputatione si nonnihil versarer, meritò suspectus evaderem, quasi existimarem, ingenio, aut prudentia Pomponium æquari à me posse. Quod autem modò dicebas, nos quàm simillimos reddere, in eo similitudinem aliam nullam esse video, quàm cujusdam eventus. Nam, quemadmodum ille administrationem Reipublicæ attingere noluit; ita sponte à publicis muneribus ego me subduxi: sed rationes, & causæ non sunt eædem, quæ nos impulerunt ad optandum idem vitæ genus, quin immò planè sibi sunt adversæ, & contrariæ. Pomponius enim cum intelligeret suam Rempublicam corruptissimam esse, neque verò integrum sibi fore, ut formam pristinam eidem restitueret, ab eadem gerenda destitit, ne simul periret; siquidem Respublica, quæ non manet

in

in suo statu, perinde se habet, atque mare tempestatibus agitatum, cui si quis interea se, suaque committit, non habet inde facultatem arbitratu suo pedem referendi. Ego verò curam omnem civilium rerum non ob id omisi, quandoquidem nostra Respublica non est depravata, quin potius hac ætate (ni fallor) est omnium absolutissima, atque perfectissima, si fuit unquam aliâs, quippe cujus ratio est ejusmodi, ut excellentioribus institutis temperari nequeat, neque verò majori cum tranquillitate, & concordia geri, cùm sit à seditionibus insitis planè disiuncta, omnibusque iis rebus, quæ florentissimis Civitatibus perniciem afferre solent, quodque longè præstantissimum est, optimorum, fortissimorumque civium magna copia floret, quorum sapientia, & virtute quàm felicissimè regitur. Quamobrem ipse mihi non parum congratulor, primùm quod in Italia præcipuè natus sim, hoc est in regione cæterarum principe, ac regina; deinde Venetiis, quà in Vrbe multas ex illis virtutibus expressas licet intueri, quæ de priscis hominibus illis cùm Romanis, tùm Græcis, constanti fama, & omnium sermone celebrari solent.

Atque eo ſanè fit, ut neque Lacedæmoniorum, neque Romanorum multum invideam Reipublicæ: licet enim tot gentes, provinciæque ceciderint ſub hujus imperium, quod omnes noverunt; non tamen idcircò minus beatam, felicemq; noſtram ipſe duxerim; quandoquidem non eſt in magnitudine Imperij publica felicitas ſita; ſed in ea re, ut pacatè, & tranquillè cives omnes vivant; quo in genere, ſi noſtram Rempublicam dixero Romanæ antecellere, puto equidem fore, ut nulli prorſus accuſationi jure ſim obnoxius. Ex his igitur, quæ diſputavi, potes intelligere, iiſdem rationibus me non adductum fuiſſe, ut hoc ipſe genus vitæ inſtituerem complecti, quibus impulſus eſt olim Pomponius Atticus: Commemorare autem nihil modò attinet, quid me induxerit ad ſuſcipiendam hanc rationē vitæ: quod ſi fortè cognoſcere ſtudeas, atque inſtare pergas, hoc unum certè in præſentia dixero; ad hanc vitam liberam, & omnibus curis humanis expeditam, ipsâ naturâ me propenſum ſemper exſtitiſſe, eandemque libentiſſimè complexum fuiſſe; quòd certò ſcirem patriæ meæ nihil hanc rem vel officere, vel incommodare, cui quidem cum ſuppe-

ſuppetat ingens copia præſtantiſſimorum civium, nihil opus eſt opera, vel induſtria mea. Præter hæc, alia non pauca poſſem adducere ad hanc ipſam vel cauſam, vel defenſionem meam; verùm tamen ea dixiſſe, quæ audiſti, ſufficiat. IOAN. Valdè mihi probantur iſthæc omnia, quæ de te, atque Pomponio diſſeruiſti, in quibus modeſtiam ingenitam tibi facilè cognovi. Sed in præſentia nolo ad tuas laudes prædicandas ingredi, cum præſertim eæ non ſatis æquis auribus à te accipiantur, ut ego quidem arbitror, ea de cauſa quòd exiſtimes, ibi non eſſe verbis, & ſermonibus opus, ubi res ipſa loquitur, operaque extant. Enimverò ſi rectè ſermones tuos ipſe animadverti, dictum eſt à te modò, non habere te, quod Romanis ita multum invideas, & tantum non æquare cum illis cives tuos cæpiſti. Dic ergo ſodes; Eſne tu revera in hac ſententia, ut exiſtimes, Rempublicam veſtram cum Romana comparari poſſe?

TRYP. Ita planè ſentio. Nam, quamvis imperium noſtræ Civitatis, ut modò dicebam, amplitudini Romanæ reſpondere nullo modo queat; alia tamen, & ſatis quidem multa non deſunt, quibus ea quoque multum ſuperatur

ratur à nobis, unde compenſatio quædam, & æqualitas oritur. Quidam autem ex iis, quorum monumentis res à noſtra Republica geſtæ commendatæ fuerunt, in quorum numero eſt, nequid te celem, M. Antonius Sabellicus, quem virum nomine coram aliis minimè appellaſſem, ne quis exiſtimaret à me illum accuſari; qui ſumma eloquentia noſtræ Vrbis res illuſtravit; fuerunt, inquam, nonnulli, qui Venetam Rempublicam cum Romana conferre voluerunt; ſed in ea collatione inſtituenda non uſi ſunt ea prudentia, quam res exigebat. Nam bella noſtra tantummodò cum Romanorum bellis contulerunt, quæ procul dubio vel intervallo quàm longiſſimo non poſſumus aſſequi. Neque verò quiſquam eſt adeò rudis, atque rerum expers, quin, ubi collationem à Sabellico in hiſtoriis ſuis inſtitutam legerit, eandem ſentiat aſſentationem quandam manifeſtiſſimam eſſe, cùm tamen idem multa prætererierit, atque miſſa fecerit, quæ ſatis confidenter afferre poterat, iiſque fundamentis innixus utramque rempublicam citra ullam ſuſpicionem aſſentandi inter ſe componere.

IOAN. Tui quidem hi ſermones, Trypho ſuaviſſime, cupiditate ſciendi

magna me incitarunt, quânam ratione vestra Respublica Romanam æquiparet. Profectò si rem ita se habere putarem, esset quòd animo ingentem voluptatem caperem, dum cogitarē, non esse damnanda tam facilè hæc tempora, quibus ejusmodi Rempublicam stantem intueamur, quæ minimè concedat antiquissimis illis, quæ sermonibus, & prædicatione cunctorum sunt adeò celebres. Quæso igitur, ne graveris, quando in sermonibus ejusmodi hic dies traducendus est, hoc ipsum, quod aiebas modò, mihi comprobare. TRYP. Nihil, quod tibi jucundum accidat, mihi grave duco: sed heus tu, habesne compertum, quânam ratione Respublica à nobis administretur? quæ sit ejusdem forma? quæ temperatio? quæ leges?

IOAN. Equidem legi pridem quoddam Sabellici opusculum, in quo vestri Magistratus omnes percensentur: Percunctatus etiam sum à pluribus, modò hoc, modò illud: Sed tamen ex iis omnibus, quæ vel ipse legi, vel ab aliis accepi, nondum Reipublicæ vestræ administrationem planè sum assecutus, quemadmodum se habeat, & cujusmodi sit. Atque ut dicam illud, quod ipse sentio, ille Sabellici libellus

non

non eſt magno uſui: Licet enim commemoret, atque enumeret ſingulos Magiſtratus, tamen non ſubiicit oculis, neque exprimit ipſam formam, & coagmentationem totius Reipublicæ, ſeu temperamentum. TRYP. Non eſt alienum à veritate hoc, quod ipſe dicis: Habet enim ſe Reſpublica quælibet ad inſtar cujuſdam corporis, ſive ut verius dicam, ipſa eſt quoddam Corpus, à natura quidem ipſa præcipuè formatum, ſed mox ab arte quoque multum expolitum: Siquidem quando natura hominem effinxit, univerſitatem, ſeu communionem quandam formare inſtituit. Itaque cum ſingulæ Reſpublicæ ſint quoddam corpus, neceſſe etiam eſt, ut ſua membra ſingulis non deſint, quibus membris quoniam mutua quædam ratio, & conjunctio debet intercedere, non ſecus atq; inter membra cujuſcunque corporis; inde fit, ut qui hujuſmodi conſpirationem, atque ſocietatem ſingulorum Reipublicæ membrorum inter ſe non cognoverit, ne corpus quidem ipſum intelligere valeat, quâ ratione ſit conſtitutum, atque adeò affectum. Hoc ergo eſt, in quo Sabellici diligentiam, ſtudiumque deſidero, qui tametſi collegerit, atque recen-

 ſuerit

fuerit omnes Magiſtratus; non tamen aperit, quonam inter ſe modo ſint apti, connexique, & quid, quantumque alter ex altero pendeat, ita ut abſoluta, planeque integra conformatio Reipublicæ colligi inde valeat. Quapropter id principiò tibi cognoſcendum fuerit, quemadmodum adminiſtratio noſtræ Reipublicæ temperata ſit; alioqui nihil eorum, quæ cupis, intelligere poteris. Neſcio tamen, utrùm hæc omnia poſſint expediri commodè hujus diei duntaxat exiguo curriculo.

IOAN. Mihi quidem ſatis fuerit à te percipere genus ipſum adminiſtrationis in veſtra Republica; hoc enim percepto, facilè deinde cognoſcere potero, &, quibus in rebus ea vel conſentiat, vel diſcrepet ab omnibus aliis, apud me ſtatuere. TRYP. Rectè ais. Itaque ſermonem inſtituemus de noſtra Republica, qui tibi non mediocri voluptati futurus eſt adminiſtrationes varias Civitatum inveſtigare, atque intelligere cupienti. Nam perſpicies in hac noſtra ratione præſtantiſſimas leges, optima inſtituta, & prudentiſſimam rerum omnium temperationem: & quanquam ſingula, prout res ferret, atque exigeret, accuratiſſimè, atque exactiſſimè modò non obſerventur;

ventur; nihilominus hæc noſtra civilis adminiſtratio non ita multis accuſationibus, ſive reprehenſionibus patet. Cadit enim hoc vitium in formam Reipublicæ quamlibet, id quod exemplis cùm Romanorum, tùm Spartanorum apertiſſimè conſtat. Satis eſt autem univerſa, quæ contingunt, errata in hac Civitate non ejuſmodi eſſe, ut aliquod inſigne detrimentum importare poſſint.

IOAN. Perquam mihi gratum, jucundumque fuerit, inſtitutiones haſce veſtras probè omnes cognoſcere, quas quidem ego non dubito præclariſſimas eſſe. Siquidem imperium, quod in tam multa ſæcula ſtabile permanſit, nulla domeſtica impreſſione labefactatum, neque ulla vi inſita, id profectò neceſſarium eſt, eximia quadam ſolertia, & admiranda providentia temperatum eſſe. Et quidem ipſi fortunæ magnas gratias habeo, quæ me in hunc ſermonem opportunè adduxit, unde tibi data eſt occaſio ea commemorandi, quæ diu, multumque intelligere mihi erat in optatis. Aggrediaris igitur, quando lubet, ad rem inſtitutam; quandoquidem ad audiendum me quàm promptiſſimum, & quàm paratiſſimum habes. TRYP. Quamvis hoc

non utar cubiculo, tamen expedire arbitror, ut in eo maneamus, quod vergat ad ſeptentrionem, eòque ſolis immodicos æſtus non facilè admittat; præterea verò hîc à domeſticis tumultibus quàm longiſſimè abſumus: iis autem quemadmodum afficiar, id genus vitæ, quod mihi ſponte optavi, declarare poteſt. Vir optimus, & ſumma obſervantia digniſſimus Petrus Bembus ob egregias virtutes non paucos habet è nobilibus viris, qui ſecum quàm libentiſſimè verſari ſolent: immò nullus in hac Vrbe vir inſignis eſt, qui ſalutandi causâ ad eum non accedat: Quod ſi alibi commoremur, fieri non poteſt, quin ij nobis obſtrepant, atque incommodent, qui frequentare conſueverant has ædes officii causâ. Quare permanebimus hoc in loco ab aliis ſejuncti, ut inſtitutis ſermonibus totum diem tribuamus. IOAN. Valdè mihi probatur hoc tuum conſilium; jamque ut diſſerere incipias, avidiſſimè expecto. TRYP. Priuſquam diſputationem ingrediar, vos nonnullis de rebus commonitos velim, quæ quodammodo viam nobis munient ad id, quò tendimus. Nam quicunque cupit intelligere alicujus Reipublicæ gubernationem, aut eſt Civis, atque par-

ticeps ejuſdem Reipublicæ, aut eſt peregrinus. Si Civis eſt, oportet ut quinque cognoſcat, & quàm optimè teneat, iu quibus conſultandi vis tota verſatur. Principiò Civitatis opes, atque facultates, nimirum quæ ſint ejuſdem vectigalia, nec non etiam ſumptus. Deinde pacis, & belli univerſam rationem, hoc eſt, quibus armis vel inſtructa jampridem ſit, vel inſtrui adhuc debeat; quæque bella ſuperioribus ætatibus geſta fuerint, & quonam ſucceſſu; quot etiam, quantæque finitimorum copiæ, atque vires, ut quibus ſit vel diffidendum, vel confidendum probè intelligatur; & quibus ſive adjutoribus, & ſociis in bello, ſive etiam adverſis, atque infeſtis oportebit uti. Adhæc autem quæ ſit ratio, & facultas ipſius regionis tuendæ, hoc eſt, quænam ad id præſidia, & quot requirantur; quod ut cognoſcatur, opus eſt habere perſpectum quàm optimè regionis ſitum, & cujuſmodi ſit ille, animadvertere, utrum in planicie, an in monte; prope ne, an procul à mari collocatus; & an careat fluminibus, an potius abundet. Mox eorum, quæ importantur, & quæ exportantur, eſt habenda notitia, ut videantur quæ ſuppetant, quæve deſint. Tandem

quoad ferendas leges is, qui velit administrare publicas res, nosse debet, quæ Monarchiæ, seu tyrannidi leges magis congruant; rursus quæ vel Aristocratiæ, vel Oligarchiæ, vel Democratiæ, vel Ochlocratiæ, atque ita singulis aliis imperii formis sint accommodatæ. Hæc igitur omnia civibus esse nota debent. Qui verò peregrinus, & non civis est, ante omnia cognoscere debet administrationis Vrbanæ totam rationem. Quare cogitanti mihi te non esse participem nostrę civitatis, cujus regimen à te ipso percipere valeas, antequam ea, quæ dixi, attingam, faciam ut intelligas, quænam sit apud nos ipsos ratio civilis administrationis: Deinde verò persequar ordine singula, quantum è re videbitur. Quod si fortè in his sermonibus aliquid audies, quod aliâs etiam memineris abs te auditum fuisse, quodque non magni momenti tibi videatur; nolim tamen, ut minus attentum te mihi præbeas: futurum est enim, ut singula in usum veniant, cumque magna parvis, & ignota notis conjuncta, colligataque sint; nihil omnino ex iis omittendum fuerit. IOAN. Dic, amabo, quicquid in rem visum tibi fuerit, mi Trypho: nam quæcunque

protu-

protuleris, existimabo quàm prudentissimè & quàm optimè fuisse prolata. TRYPHO. Urbs ipsa, Venetiarum nomine insignita, parvis aliquot insulis continetur, quæ positæ sunt in æstuariis maris Adriatici cõtra flumen, quod Patavinos agros interfluit, nomine Medoacum, quà idem in stagna non ita pridem rectà ferebatur. Qua in re animadvertere debes, hunc Italiæ tractum, quem veteres appellaverunt olim Venetiam, ita secundùm Adriæ littota depressum, & proclivem esse, ut propter aquarum magnam copiam ab iis fluminibus, quibus tota regio scatet, invectam, & propter æstum maris, quà littus patet, influentis, intra non exigua pars in paludem abierit. Est autem id omne spacium interceptum instar arcus, non quidem remissi, sed potius contenti, cujus arcus in ipsa continente similitudinem exprimit id, quod hîc stagna circumamplectitur undecunque concavum. Nervus autem est id, quod vocamus littus, quandam speciem præ se ferens aggeris crassioris, est etiam ubi latioris; inchoatur id ab ipso mari sive sinu Adriatico, & rectà fere continenter procurrit, quoad infra Brondulam ipsam continentem attingat. Inrerrumpitur

alicubi tamen hoc ipſum littus,ut maritimos æſtus cùm accedentes, tùm etiam redeuntes admittat, & fluminibus iis facultatem præbeat, quæ delabuntur in æſtuaria, petendi mare, ut ſe exonerent: ideoque nonnulli exiſtimant, hæc intervalla disjuncta nihil aliud, quàm oſtia fluviorum eſſe, quæ modò vocari ſolent à nobis Portus, propterea quod ut cæteri Portus aditum præbent omnibus navigiis, quæ hucundiq; mercibus onuſta cõmeant, aut etiam hinc abeunt. In his autem præcipui ſunt Portus ad Brondulum, ad Foſſam Clodiam,ad Metamaucum, ad Caſtella gemina, ad D. Eraſmi, ad littus, quod vocatur majus, & quod triplex portus. Quicquid igitur interceptum ſpatii continetur intra hunc aggerem, quem deſcripſi, atque continentem, id ipſum eſt, quod vulgo dicitur, æſtuaria, ſive ſtagna maris Adriani, quæ tamen aquis ubique ita non ſunt obruta, quin extent ab ipſis, atque emineant certa quædam loca: hæ ſunt Inſulæ, in quas finitimi quique populi, ut Attilæ vim effugerent, olim ſeſe abdiderunt, moxque coëuntes omnes, & in unum coacti, hanc urbis formam pulcherrimam tandem effinxerunt. Ea diſtat à continente,

qua

quâ minimum quinq; millia passuum: à littore autem ipso ferè duo. Priscis temporibus longius aberat à continente, nempe ad decem millia passuum, propterea quod æstuaria pertinebant usque ad eum locum situm ad Medoaci ripas, qui tunc, ut plerique arbitranrur, ob eam rem vocari solebat. Ora lacus, modò corrupto vocabulo dicitur, Oriacum. Industria majorum nostrorum obstare non potuit, quin id spacii totum aggerendo flumina complerent, quod inde ad pagum Safusinas usq; intercedit, ubi navigia, quæ Patavio solvunt Venetias, aut Venetiis Patavium, operâ, & vi trochlearum super aggerem quendam evecta, qui ab urbe Medoacum avertit; hinc ad æstuaria; illinc ad fluminis alveum recta transmittunrur. Ipsa verò natura hujus urbis situm valdè tutum præ cæteris omnibus effinxit: neque enim duntaxat à continente, sed etiam à mari, quamvis in aquis sita nullam vim reformidat. Præstant autem id ipsa stagna, quibus undique circa urbem, & etiam intra navigatur, omnibus locis ita humilia, atque adeo depressa, ut nisi parva quædam navigia facilè non admittant: quibus sanè fit, ut cum maris æstus maximè recedit,

plurima

plurima loca detecta conſpiciantur. Si quis igitur à continente ſtatueret Venetias invadere, ad copias ſuas traducendas ſternere pontibus, aut ratibus cogeretur, quicquid ęquoris eſt interjectum inter urbem ipſam, & continentem; quæ res ob maximam operis difficultatem confici nullo modo poſſet. Quicunque verò ad eandem urbem invadendam cogitaret inſtruere, atque ornare claſſem intra ipſa æſtuaria, huic objicerentur incommoda graviſſima duo. Alterum, quod ob vadorum humilitatem nihil loci poſſet obtinere ad navigia explicanda: ut enim æſtu maris in acceſſu maximè ſe attollente, claſſis alicubi ſtare inſtructa fortaſſe queat; paucis tamen horis eadem maximum periculum adiret, ne hæreret in vadis. Alterum, quod operam fruſtra, & tempus impenderet is, qui nautas nó haberet valdè loci peritos: nam ſæpe numero contingeret, ut ipſa navigia præter Euriporum alveum devecta, mox ab aquis in ſicco deſtituerentur, quippe quæ vel cum maximè æſtus intumeſcit, nunquam ita tolluntur, ut quàlibet navigandi facultatem integram relinquant. Si quis autem conetur à mari Venetias aggredi, objectum ante omnia æſtuaria littus penetran-

netrandum eidem necessariò fuerit: obstructis itaque sive ostiis, sive portubus illis, quos suprà memoravi, aditus omninò intercluderetur ad ipsa æstuaria. Neque verò id efficere operosum esset, quoniam ea intervalla non ita multum lata, nec profunda sunt. Siquidem in urbis ipso conspectu is, qui appellatur, geminorum castellorum portus, eam profunditatem nō habet, quin majora navigia expectare oporteat, quoad æstus accedat, & quidem maximus. Sed aliud est præterea, quod obstat ingredientibus: nam quotiescunq; tempestatibus vel ad modicum tempus fuerit mare concitatum, ejusdem vina subeunt ingentem vicissitudinem ante ipsum portum undarum, ac turbinum vi impulsis, atque jactatis huc, & illuc arenis, ita ut quà patuerat aliquando facillimus ad urbem aditus, eâdem postea contingat omnem obstructam viam esse. Quæ res necessitatem affert aliquot homines huic muneri pręficiendi, qui cum tempestas desierit, ubinam ea reliquerit aditum patentem, exploratum eant, ut eum navigiis cùm ingredientibus, tùm egredientibus commonstrare valeant: in faucibus autem portuum cæterorum ædificari castella possunt, sive
pro-

propugnacula, quæ tormentis inſtructa ab ingreſſu arceant. Quod ſi quis etiam claſſem in æſtuaria transveheret, in eaſdem incurreret difficultates, in quibus eum verſaturum ſuperius oſtendimus, qui claſſem intra ipſa æſtuaria vellet adornare. Præterea verò in iis Euripis collocatæ, per quos accedere propius hoſtis niteretur, oppletæ ruderibus naves obfirmarentur, quæ bellicis tormentis oppidò munitæ, quoſcunque infeſtos accedentes longiùs ſummoverent. Quid? quod ii, qui ratibus, aut alia quacunque hujuſmodi machinatione ad urbem appellerent, adverſus eos valli per tota æſtuaria depacti, certa quadam forma componi, ſtatuique poſſent, quæ afferret iiſdem graviſſimum impedimentum; præterquam quod infenſus hoſtis quà irrumperet (nam fieri nullo modo poſſet, ut falleret, aliud emetiendo, atque aliud capiendo iter) excitari poſſet conjunctis navibus aliquod propugnaculum à lateribus adeò firmum, ac munitum, ut omnes id ſubire, immò accedere prope perhorreſcerent; quâ ratione videmus Ferrariam, Patavium, & Cremam, aliaque noſtris temporibus oppida communita. His de cauſis arbitror urbis noſtræ ſitum ab hoſtili

qua-

quâvis irruptione tutissimum esse. Rex Attila idcirco post Aquileiam eversam, cum liberiùs excurreret per hunc Italię tractum, qui Venetiæ tunc nomen obtinebat, eos omnes, qui huc se receperant, ut ejus impetum evitarent, aggrediendos suis armis non existimavit. Pipinus autem Caroli Magni filius Obelerio Duce nono gerente rempublicam, qui aggressus est administrationem anno salutis 804, aggredi quidem nostram urbem temerè fuit ausus eâ classe, quam Ravennæ apparatam instruxerat; sed ejus inconsulta temeritas, atque amentia non alium eventum habuit, quàm commerita fuerat: à majoribus enim nostris magno cum dedecore fusus, amissâ classe, profligatusque fuit. Vrbem porrò totam Euripus quidam, qui Canalis major à nobis dicitur, in duas partes secat; Altera pariter ad meridiem, & occidentem; altera spectat ad orienrem, & septentrionem. Refert Euripus iste quadantenus serpentis formam, & antiquam literæ, S, notam imitari videtur, sed contrario modo descriptam, prout expressum hic vides; ubique satis profundus, & eâ latitudine, quæ flumen aliquod satis amplum æquet, quo non secus urbs ipsa discriminatur, atque

Arno vel Florentia, vel Pisæ, sive Tyberi Roma, sive Athesi Verona. Ejusdem origo prima ad Medoacum refertur, qui prius quàm ad Safusinas cursu averteretur, in mare se profundebat per illud ostium, quod appellatur modò Castellorum portus. Influunt in ipsum alii quoque propè innumeri Euripi patentes in latitudinem satis amplam, quibus nostra distinguitur, neque verò minus ornatur, quàm vestra urbs amplitudine, & pulchritudine publicarnm viarum. Hi maxima ex parte non nisi cymbis perlustrari possunt; neque tamen aliquot desunt, qui habeant ab altero latere vias lapidibus stratas, sed quàm paucissimi vias exhibent ab utroque, quas appellamus vernacula lingua, fundamenta. Quam simillima forent hæc ei viarum generi, quod apud vos Arno imminet, crepidinibus demptis. Neque verò tantum Venetiis sunt hæ mari viæ; verùm etiam terra sunt illi, qui dicuntur Calles, non tamen satis aspectu elegantes, & pnlchri: præterquam enim quod breviores plerunque sunt, & rectà non tendunt, non ita multos facilè comperias, qui binos homines admittant unà pari gressu incedentes, adeo coëunt in arctum, atque angusti sunt. Quoniam

verò intercurſantes Euripi paſſim eos interrumpunt, quo totam per urbem facere iter pedibus liceat, adjunguntur iidem, & continuantur ponticulis lapideis quamplurimis ſuperinductis, quorum licet numerus ingens, ea tamen non eſt frequentia, quin ſæpenumero circuitus quidam capiendus ſit, vel ad proxima loca proficiſcenti. Frequentiſſimam verò, celeberrimamque totius urbis regionem, in quam omnes mercatores confluunt, adeptam Rivi alti nomen cum Regia via, quæ ducit ad ædem ſacram D.Marci, atque ipſum Ducarinm, pons è ligno ſublicius transverſarius jungit, quo uno maximum Euripum illum tranſcendere licet. Sed ne ſemper cogantur hunc pontem adire illi, quibus huc, aut illuc tranſmittendum eſt (quod certè nimis incommodum accideret) pluribus locis certi quidam homines attributi ſunt, qui eo genere cymbarum, quod proximè explicabitur, quæſtus, & compendii causâ quemlibet trajiciunt; unde nomina trajectuum locis ipſis indita. Cæterum qui præſtant hanc operam, inopes, & plebeii ſunt, iiſque mandatur hoc munus à quodam Magiſtratu, qui hanc ipſam rem curat, & omnes deſtinat ad trajiciendum alios aliis

locis: cautum eſt porrò lege, quot homines per ſingulas vices, & etiam quanta mercedula tranſportandi ſunt. Quibus rebus fit, ut Euripi maximi tranſmiſſio neque difficilis ulli ſit, neque ſumptu gravis, tametſi prӕter eum pontem nullus alius ſuppetat. Hoc modo terreſtre iter in urbe noſtra conficitur, quam tamen etiam mari totam pervadere, & quidem majori quodam compendio, & commodo licet. Eſt nobis quoddam genus cymbarum ad id comparatum, quas Gondulas ipſi nominamus, eleganter, affabrèque factas, quibus ſunt omnes Euripi perenniter inſtructi: utimur autem his, equorum, mulorum, ac rhedarum vice, quarum ſpectatur innumerabilis ferè multitudo. Nam cum longè plutimæ ſint eæ, quas Patricii, & reliqui cives ſemper ad uſus proprios inſtructas in promptu habent, tum multis partibus illæ plures adhuc ſunt, quæ tenentur ab iis, qui inde lucrum quærunt. Vrbis quidem ipſius pulchritudinem multò magis maritima, quam terreſtri profectione contemplari licet; propterea quodEuripi latiores plerique ſunt, & pulcherrima quæque ædificia ſecus ipſos exſtructa, quæ licet eos, quos vocamus Calles, nonnunquam pro-

proſpectent (nam ſingula utrinque
poſſunt adiri, & à terra, & à mari) ni-
hilominus ipſa facies ædificiorum, quæ
præcipuè totius operis elegantiam
oſtentat, aquis plurimum incubat, &
proſpectum pandit, eſt ubi etiam per-
tineat ad aliquot Calles, quorum ta-
men anguſtia nimia facit, ut operis
magnificentia non ſatis appareat. Cæ-
terum magna ſordium pars urbe tota
per Euripos excipitur, æſtuque ma-
ris abrepta fertur in altum; quanquam
hoc Euriporum alveis nõ ſufficit pror-
ſus evacuandis, proindeque danda eſt
aſſiduè, prout datur, opera, ut excava-
to alveo penitus purgentur. Nihil de
ſalubritate aëris modò attinet dicere.
Priſcis quidem temporibus, quod Vi-
truvius perhibet, habebantur omnium
deterrima hæc loca paluſtria. Nunc in-
ter omnes conſtat, Patavium, atque
Venetias frui præ cæteris Italiæ oppidis
aëre quàm ſaluberrimo. Argumento
eſt, qnod in utraque urbe plurimi affe-
cta, & inclinata jam ætate ſenes repe-
riuntur, qui tamen & corporis, & men-
tis robore ſatis pollent. Expedita verò
facilitas cuinam eſt ignota conſequen-
di ea, quæ ad victum ſunt neceſſaria?
Autores ii, qui ſcripſerunt olim de ur-
bium ſitu, eas prudentiſſimè conditas

existimarunt, quæ non in maritimo littore, sed procul essent inde sitæ, minimùm sex, summùm decem passuum millia. Nimiam propinquitatem maris ea de causa non probant, incursionibus, & latrociniis piratarum ne sit urbs obnoxia: id autem intervalli, quod dixi, laudant idcirco, ne commoditatibus illis careat, quos mare suppeditat. Vrbs ergò nostra cum posita sit intra æstuaria, maris opportunitate sanè quàm facilè utitur; quibus autem rebus est ab hostium aggressionibus, ut jam dixi, tuta; iisdem etiam piratarum incursiones non reformidat: cumque non procul absit à continente, non minorem inde, quàm si collocaretur in ipsa, fructum quoque capit, præsertim cum sit in urbis conspectu Italiæ feracissimus ager in ea regione, cui Venetiæ nomen quondam erat, idemq; passim distinctus pulcherrimis amnibus, cujusmodi sunt, Tiliaventus, Liquetia, Anaxus, Silis, Medoacus, Athesis, qui omnes in æstuaria decurrunt; unde fit, ut non solum affluenter, atque copiosè; verum etiam tutissimè, atque facillimè in nostram urbem, quæ ad victum necessaria sunt, importari queant. Atque ita ex iis, quæ sunt hactenus exposita, colligere licet,

nihil

nihil eorum in civitate nostra desiderari, quæ vel ad sui defensionem requiruntur, vel ad parandi victus facilitatem. Hic est Venetiarum situs; hæ opportunitates, de quibus ea duntaxat attingere volui, quæ magis ad rem fore mihi videbantur; quamvis autem te non latere quicquam ex iis scirem, prætermittere tamen nihil volui, ne redderetur explicatio mea quodammodo manca, & imperfecta. IOAN. Explorata mihi quidem erant ea, quæ de urbis vestræ situ commemorasti, quippe quam ipse non semel aditam perlustravi; hæc tamen ipsa mihi jucundissimum fuit abs te modo audire; siquidem oratio tua renovavit eorum, quę jampridem conspecta fuerant, memoriam. Sed cur, amabo, dixisti, expositionem tuam mancam, & imperfectam futuram, si descriptionem situs omisisses? TRYPHO. Non una quidam ex causa, & ratione: Nam cum de nostra republica sermonem habituri simus, consentaneum minimè dicebam ad ipsam aggredi, nisi prius aliquid egissem de sede, in qua est collocata; cum præsertim ad alicujus reipublicæ formam probè intelligendam permagni referat, quod spectat non ad mores tantum, sed etiam ad poten-

tiam, & opes habere cognitam, & perſpectam naturam loci, atque ſitus, à quo continetur: quam ipſam ob rem ii, qui præcepta condendi urbes tradiderunt, permultum intereſſe docent, ubinam ſedes eligatur, verum in colle, an potius in plano, propene, an procul à fluminibus, & à mari. Quid? quod omnium Philoſophorum celebris eſt doctrina, univerſas artes, & diſciplinas ab iis, quæ magis communia videntur, inchoari debere. Hoc autem poſito, non video, quid magis commune poſſit eſſe in republica Veneta, quàm ſedes ipſius urbis, cuius quidem ii non ſunt participes tantummodo, qui rempublicam gerunt; ſed etiam omnes incolæ, atque peregrini. Certè quicunque peritiſſimi artifices haberi volunt, aut pingendo, aut fingendo, hæc ipſa Philoſophorum decreta ſectantur, ut ſemper à quibuſdam rebus communioribus initium ſumant. Pictores enim antequam ullam imaginem certam ad vivum exprimant, ducere quaſdam lineas ex arte ſolent, quibus adumbratur quædam communis effigies, minimèque diſtincta; mox paulatim eidem propria lineamenta inducunt, donec abſolutam exhibeant ſingulorum membrorũ conformationẽ.

Neque

Neq; verò sequuntur aliam rationem, qui statuas conficiunt. Nam si contemplari velimus aliquod signum erectum ex iis, quæ sunt adhuc rudia, & tantùm inchoata, nobis quidem dicendum fuerit, caput, brachia, & crura, potius hoc loco, & illo futura esse, quàm hoc esse caput, & illa vel brachia, vel crura: adeò natura ipsa impellente cogimur non tantum in cognoscendo atque intelligendo; sed etiam in quovis opere faciendo à rebus communioribus ducere principium. Atque mihi hæ causæ fuerunt, à descriptione situs Vrbis incipiendi, tanquam à re magis communi quàm cætera omnia. Hunc eundem ordinem in iis, quæ proxima sunt, etiam observabo: tractaturus enim de Reipublicæ administratione, principiò de partibus ipsius in genere agam; deinde verò ad singulas earum conditiones explicandas veniam: Quare mihi non semel ad idem principium recurrendum fuerit; nescio tamen an ex animi tui sententia sit futurus hic ordo. IOAN. Quidni sit futurus? Omnibus in rebus summam quandam prudentiam adhiberi abs te video. TRYP. Dicam igitur eos omnes, qui Venetiis degunt, urbe jam quantum satis erat

à nobis descripta, tres in classes distributos esse, popularium, civium, & patriciorum: qua quidem in partitione scio me non à Sabellico tantum dissentire, qui duas priores classes inter se confundit, eodemque plebis nomine æqualiter censet; sed etiam à compluribus aliis, qui nihil tribuunt iis, qui non sunt Patricii, cæterosq; omnes habent populi numero, atque loco: qua de re fusius alibi. Ego tamen sum in ea sententia, ut existimem, eo modo, quo dixi, partitionem faciendam esse. Quare popularium nomine eos tantum accipio, qui dici solent communiter plebeii, hoc est, qui sordidas artes exercent vitæ sustinendæ causâ, neque ullum ornamentum, aut honoris gradum adipiscuntur in civitate: Cives autem illos appello, qui geniti, & educati in hac urbe, non ipsi tantum, verum etiam & parentes & majores eorum, magisque liberalibus artibus addicti, aliquid splendoris meritò consecuti sunt veluti quodam gradu honoris conscenso; quo fit, ut communis hæc patria debeat eos amplecti tanquam à se ipsa genitos, atque procreatos: Patricii verò, seu Gentiles viri, ut à nobis vocantur, illi sunt, in quorum potestate, & arbitrio

eſt ipſa republica, totumque jus, & imperium cùm terra, tùm mari. Eorum nobilitas, quamvis clariſſima ſit; tamen ut magis atque magis omnibus pateat, de primordiis, atque incrementis noſtræ civitatis ſtatui quædam dicere. Quo tempore maximũ belli terrorem toti Italiæ inferebat, propediemque invaſurus ipſam dicebatur Attila Rex Hunnorum, fama conſtans eſt, eos populos, qui Veneti tunc appellabantur, apparatu tam magno exterritos, in æſtuaria maris Adriatici commigraſſe, & parvas eas inſulas tenuiſſe, quæ poſitæ ſunt inter ipſum littus & continentem. Autores hujus fugæ Patavini ſunt habiti, & cum his Aquileiæ, & concordiæ cives, aliorumque oppidorum finitimorum; & alii quidem alias inſulas inſederunt. Vrbis tamen ipſius prima fundamenta in Rivo alto Patavinos jeciſſe fuit memoriæ proditum anno ſalutis CDXXI, & quidem ipſo die feſto Annunciationis Deiparæ Virginis, qui celebratur VIII kalend. Aprilis. Et quoniam motus, & aggreſſiones Hunnorum tardius proceſſerant; à primis enim rumoribus uſque ad irruptionem ipſorum effluxêre anni quatuor, & viginti, quod quidem temporis curriculum iidem conſule-

runt ad instaurandas copias detrimentaque sarcienda, quæ subierant, & pertulerant non modica, vel commisso ad Tolosam ingenti prælio cæsi, & profligati, vel perdomandis Illyricis, Dalmatis, atque Istris in ipso adventu permultum occupati. Quapropter hac mora temporis interposita, atque interjecta, non multum incrementi civitas tunc accepit, quinetiam patrias sedes multi repetierunt; sed qui tenebant Rivum altum, nihil immutata sententia ibidem commorati perpetuò manserunt. Vbi verò tandem Barbari in Italiam ingressi Aquileiam vi captam everterunt, eo tempore Veneti quàm frequentissimi convenerunt ad æstuaria, & insulas omnes passim compleverunt. Sunt qui memoriæ tradiderint eo, quo dixi, Beatæ Virginis Festo die dedicatum fuisse templum D. Iacobo Apostolo sacrum, ab iis, qui tunc erant incolæ Rivi alti, primum extructum, unde civitatis ipsius ducta sunt primordia; veruntamen anno CDXLVI, cum Attila jam pervasisset, & pervastasset Italiam, earum civitatum, quas nominavi, populos in has insulas convenisse tanquam in tutissima loca, frequentissimoque omnium, qui adessent, habito concilio, tandem consti-

constitutum fuisse, ut domicilium stabile, atque certum ibi collocaretur, neque ullus reditus fieret amplius in continentem: atque hæc altera quodammodo statuuntur incunabula nascentis urbis ab his autoribus. Sed hæc opinionum variatio non est alicujus momenti, & nostra nihil penitus interesse potest: Illud enim exploratissimum, & certissimum est, ob Hunnorum terrorem confluentibus in dies magis, ac magis hominibus civitatem mirum in modum auctam, & amplificatam excrevisse adeo, ut non multo post armis decernere potuerit adversus Istros, atque Dalmatas, à quibus infestabatur, & victoriam consequi, atque etiam Belisario summo Iustiniani Imperatoris Duci auxilia non contemnenda suppeditare in obsidione Ravennæ contra Gothos, eo rerum eventu, ut Vitiges ipsorum Rex bello captus, transmissus ab eo fuerit vinctus ad Constantinopolim. Anno quoque ferè centesimo ab ipsa urbe condita, cum venisset ad Italiam vindicandam à servitute Gothorum Harses alter Dux ejusdem Iustiniani, non medioctibus officiis, atque copiis à nostris adiutus, ut aliquod monumentum harum rerum apud nos extaret, grati animi
ergo

ergò duo fana curavit ædificanda; alterum D. Theodoro martyri sacrum, ubi nunc ædes conspicitur D. Marci; alterum Divis Geminiano, atque Menæ; quod quidem erat olim in medio foro, sed ornandi, & amplificandi loci causâ mox dirutum. Vitali Michaëlio Duce denuo conditum fuit in extrema area. Permultum etiam civitas incrementi accepit ex infesto Longobardorum adventu post Narsetis obitum, cujus gentis immanitas efferata fecit, ut omnes undique certatim has in Insulas fugerent, ipsaque civitas longè, latèque propagaretur. Quinetiam paucis post annis cum Agilulphus Longobardorum Rex Patavium, atque Acelum funditus evertit, respublica multum crevit confluentibus incolis utrinque quarum ingentem vim, atque numerum neque Rivus altus, neque Insulæ proximæ capere amplius poterant, ideoque complere habitatoribus necesse fuit aliam Insulam, quæ Gemina eo tempore dicebatur, urbe non modò frequentiori, sed ampliori etiam reddita: quæ sanè in hoc statu permansit quietè, & tranquillè nullo bello gesto, præterquam quod à finitimorum injuriis acerrimè se, suaque defendit usq; ad illud tempus, quo Duces
in

in republica cæptum est creari, qui fuit annus ab urbe condita CC LXXXII. Ab eo tempore paulatim vigor excitari, & egregia vis animorum sese efferre cæpit, maximorumque inimicorum impetu represso & imperium & robur simul amplificavit, ut cum Gallorum vim sustinuit & egregiè devicit Obelerio Duce IX, cujus rei suprà memini. Gessêre deinde majores nostri res maximas, & præcipuè mari, bellique victores imperii sui fines latissimè protulerunt. Hinc ad res in continente animis conversi eos eventus, qui res humanas sequuntur, experti sunt in iis, quæ fuerant aggressi, ut omnibus est notum. Sed quoniam civitates amittunt veteres suos cives & novos asciscunt, ob domesticas seditiones, ob externa bella, aut etiam pestilentiæ causâ: nostra civitas nihil ejusmodi est unquam passa, ut in diversas partes, factionesque distracta, modò hanc, modò illam extrudere coacta fuerit, quod accidisse videmus ferè cunctis Italiæ urbibus, quæ civilibus odiis atque armis se ipsos propè deleverunt. Externa verò bella ita propulsavit, ut existimationem, atque gloriam sibi comparaverit auctâ etiam ditione: pestilentiæ vim duntaxat aliquando subiit, quemadmodum

admodùm contigit Andrea Dandulo Duce LIV., qui ad id faſtigium evectus eſt anno M CCC XLII, & in eo fuit uſque ad annum M CCC LXV. Vnde conjecturæ locus relinquitur, hanc fuiſſe peſtilentiam illam inſignem anni M CCC XLVIII, à Boccacio veſtro tantoperè celebratam. Eo quidem tempore lues peſtifera civitatem noſtram multum exhauſit, ut ad recuperandam priſtinam ſuam frequentiam, ac celebritatem neceſſè fuerit edicto quodam ſancire, ut quicunque ſe conferret ad habitandum Venetias, is elapſo biennio civis haberetur. Sed peſtilentiæ ea vis eſt, ut plerunque non ſit exitio niſi plebeculæ, cui remedia illa præſtò non ſunt, quæ ſuppetunt, inſtructis, optimèque paratis, à re domeſtica. Quo fit, ut facilè exiſtimem, eos omnes, qui munire ſe adverſus ingruentem mali vim commodiſſimè poterant, eo quod opibus abundarent, ejus calamitatis expertes, præter paucos, fuiſſe. Non multi menſes effluxerunt, ex quo mihi loqui contigit cum viro quodam patricio è civibus veſtris, qui percunctanti mihi genus detrimenti, quod peſtis ante biennium intuliſſet civitati veſtræ, in hanc ſententiam reſpondit; ipſam plebem miſerè affectam, & afflictam

flictam esse, cæteros omnes prope incolumes evasisse, qui rebus necessariis ad vitam destituti non essent; ut ex iis, quæ narravi, constare putem, urbem nostram quàm frequentissimam per brevi evásisse: cumque calamitates illas minimè pertulerit, quarum occasione mutatis habitatoribus renovari debuerit, integrum, atque incorruptum genus id servasse, quod à primis autoribus suis acceperat. Hujus autem generis nobilitatem insignem esse suadet illa ratio, quod qui has in Insulas confugerunt, atque hoc ipsum civitatis corpus primùm efformarunt, eos veri quam simillimum sit extitisse domi suæ nobilissimos, aut certè quàm opulentissimos. Nam tenuiores, & qui non habétur aliquo numero, cum adjumentis opportunis instructi minimè sint ad vitam tuendam, facultatemque nullam habeant aliò commigrandi, loco se movere non possunt, & ideo quicquid vel boni, vel mali casus allaturus est, domi expectare coguntur. quod quidem & hac tempestate nostra in Gallia Cisalpina fieri videmus, ut bellorum tempestates effugiant non abjecti, & inopes, sed qui divitiis, & splendore generis plurimùm excellunt. Plebs tamen eò postea sese confert, ubi

quæ pertinent ad victum, melius, atque facilius existimat comparari posse. Quaproprer ubi primùm ii, qui fuerant orti claro genere, vel opibus valebant, finitimis è locis convenerunt in hæc æstuaria, pro certo existimandum est, ingentem quoque vim plebeiorum non multò post eisdem sese adjunxisse, cùm spe commodorum allectam, tùm locorum tutissima habitatione. Præstant ergò nostri Patricii longè plurimum claritate generis, quippe qui referunt ejus originem ad eos nobilissimos, atque opulentissimos Viros, qui Barbarorum incursiones effugientes, constituendæ civitatis his locis primi autores fuerunt. Præstant etiam altera ratione, quod incorruptum, & sincernm quam maximè idem genus adhibita cura maxima præstiterunt, cum præsertim nihil unquam ex iis rebus passa fuerit civitas, quæ mutationis, aut innovationis afferre solent necessitatem. Accessit huic major etiam claritas, & existimatio, postquam majora comitia constituta sunt ad publica negocia gerenda,& administranda. Quis enim nesciat, eos qui publicis rebus minimè vacant, cum nihil omninò conferant ad augendam suam nobilitatem, eò sensim deduci, ut eam qua

sunt

ſunt prædití quoque amittant, vitamque agere cogantur deteriori conditione quàm mutæ pecudes, nihil altum, & ſublime unquam cogitantes? Id quidem facilè in omnibus illis civitatibus cognoſci poteſt, in quibus tyranni per violentiam rerum potiti, illud unum propoſitum habere ſolent, ut deprimant, atque abjiciant omnino homines eo torpore inducto, ut neſciant in vita ſua vigilentne, an dormiant. Enimverò comitiis majoribus intercluſis (expoſiturus autem ſum loco ſuo, quo tempore fuerint inſtituta, & intercluſa majora comitia) cum ad ea nullis in poſterum aditus patuerit, niſi oppidò paucis, ut quindecim iis familiis, quæ causâ conſpirationis Bajamontanæ, trigintaque iis viris, qui aſciti ſunt inter patritios Liguſtico bello, & diverſis temporibus quidam alii; hac etiam ratione majorem dignitatem, atque exiſtimationem videmus eidem ordini partam, & comparatam. Sed ut hanc diſputationem totam abſolvam; tria mihi tempora præcipuè in noſtra republica conſideranda ſeſe offerunt: primum totum id curriculum, quod ab urbe condita uſque ad majora comitia conſtituta efluxit; quo ſanè tempore majores noſtri

gerentibus ipſam rempublicam vel Tribunis, vel Ducibus, ut ſuo loco dicam, non multum celebritatis, aut nominis conſecuti ſunt, ſatiſque illis fuit acceptum à ſuis autoribus decus, & ornamentum, delatumque in hanc civitatem, minimè amittere. Altera tempora fuerunt à comitiis majoribus inſtitutis, donec aditum contigit ad eadem obſtrui: tunc enim ex adminiſtratione publicorum munerum facto veluti gradu cives ad amplitudinem majorem aſcendere cœperunt. Poſtrema verò tempora deducta ſunt hactenus à comitiis majoribus interclufis, quæ res contulit iiſdem ſummam dignitatem, & ad id faſtigium cunctos extulit, quodque eas rationes, quas commemoravi, prius attingere minimè potuerant. Si quid igitur in cunctis urbibus Italiæ manet, & viget antiquiſſimæ nobilitatis, id ſanè, quod à te ipſo percipere potes, in noſtra eminet præcipuè, & excellit quàm maximè. Ii, qui modò vocantur cives, quicquid ſplendoris nunc habent, non niſi ab interclufis comitiis id adepti ſunt. Nam cum res publicæ tunc omnibus communicarentur (quod quidem inferiùs efficiam, ut diſtinctè intelligas) veriſimile eſt admodum, omnes eos,

qui præditi fuissent aliqua nobilitate, & virtute, tunc majoribus comitiis compræhensos fuisse, & si qui sunt exclusi, paucos extitisse: quod sanè indicat illa magna civium frequentia, quæ superioribus ætatibus in comitiis aderat. Quid? quod ex iis, qui fuerant exclusi, plerisque adhuc tributum fuit idem jus diversis temporibus. Vnde conjicere possumus eos, quos modò contingit nominari cives, vel tunc è plebe fuisse, neque in republica dignitatis ullum locum habuisse, sed ea, quæ nunc habent ornamenta, post ea tempora sibi comparâsse; vel aliunde se contulisse in hanc urbem habitandi causâ, in qua tempore procedente nacti sint eas facultates, atque opes, quibus honestissimi modò habiti, iis privilegiis ornantur, quorum causâ Veneti cives nominantur, unamque tribus ex partibus civitatis explent, summo quidem assensu totius reipublicæ, quæ cùm res ita postulat, atque exigit, eorundem facultatibus, atque opibus perlibenter utitur, non secus atque nobilium, ac patriciorum. Plebeii verò, quos populares nobis appellare libet, ingenti numero sunt, ex diversis generibus incolarum conflato. Nam plerique eorum sunt advenæ, atque peregrini-

grini, qui allecti cupiditate quæstus faciendi, habitatum veniunt; & quamvis in urbe diu nonnunquam morentur, in ea tamen nihil aliud, quàm in diem vivunt; aut etiam si quid lucri fortè collegerunt, id redeuntes in patriam statim secum afferunt, quemadmodum fieri videmus à Bergomatibus, aliisq; hominibus exterarum gentium, & nationum, quibus est nostra civitas refertissima. Hoc ipsum sive plebeiorum, sive popularium corpus tenuiores opifices complectitur, innumeros propè, qui, quoniam suæ conditionis humilitaté nunquam supergressi sunt, idcirco nihil in republica juris habent. Est aliud quoque præter ea, quæ dixi, popularium genus, quo loco mancipiorum solemus uti, cujusmodi sunt, qui cymbas agunt, & cæteri id genus. De mercatoribus autem nil attinet dicere, quorum summa vis, atque adeò frequentia confluit ex omnibus regionibus in hanc ipsam urbem, quam ceu communem orbis terrarum mercatum frequentare solent propter ingentem maris opportunitatem, & pro iis copiis, quas afferunt faciendo quæstui, pecuniæque colligendæ strenuè dant operam: mox ubi visum è re sua fuerit, civitatem relinquunt, qua de

causa

causa nulla pars ejusdem haberi debent. Hactenus de conditione incolarum verba fecimus: superest ut de reipublicæ administratione modò faciamus, in potestate nobilium planè constituta, nisi quod huic sermoni fortasse prævertendum putas. IOAN. Antequam pergas ad alia, hæc duo scire optarim; Vnum, quot sint in urbe ferendis armis idonei; Alterum, quot viri nobiles, seu Patricii. TRYPHO. Quanquam non satis accuratè, quæ rogas, explicare possum, neque verò multum ea faciunt ad rem nostram, dicam tamen id, quod ex aliorum sermonibus aliâs intellexi, quodque propius existimo ad veritatem accedere. Feruntur esse in urbe nostra XX. millia ostiorum, seu familiarum: moris autē est duos pro singulis ostiis homines accipere, quâ ratione possent in aciem educi XL. armatorum millia. Olim profectò (non satis explicatum habeo, quo tempore) cùm certā ob causam, quæ memoriâ etiam excidit, ii qui tunc reipublicæ præerant, investigarent, quot homines apti bello inveniri possent, censa fuerunt capita XL. millia; qui numerus cum eo, quem retuli modò, perbellè convenit. Hoc itaque posito, nullus,

opinor, esse poterit fraudi locus, cum præsertim ex quo censa fuerunt ea XL. millia, civitas majori numero civium aucta videatur, neque ullus casus extiterit, quo sit infrequentior reddita. Patritii verò tàm qui comitiis dant operam, quàm qui iisdem abstinent, quod tamen fit à paucis, adjunctis quoque illis, quos abesse domo contingit sua, vel reipublicæ causâ, ut Præfecturas, & Præturas obeant in subjectis oppidis, aliisque publicis muneribus ejusmodi fungantur, seu terra, seu mari, omnes in unum coacti, prout affirmantes multos audivi, fuerint ad ter mille, paulò certè plures, aut pauciores. Sed omissis tandem disputationibus his de conditione plebeiorum, & civium incolarumque numero, aggrediamur reipublicę gubernationem, quæ Patritios tantummodò continet, & præterea neminem, id quod antea monui. Præsunt ergò Patritii cum summo imperio toti civitati, & universis oppidis, quæ sunt in ditione Veneta cùm in ora maritima, tùm in continente. Res autem administrationis universa procedit hoc modo. Principiò statuerunt quoddam fundamentum, seu basim, quâ respublica tota sustinetur, hoc est majora comitia,

quæ

quæ vernacula noſtra lingua vocamus Magnum Concilium. Pendent igitur ab hoc fundamento, & baſi cæteræ omnes partes ipſius reipublicæ, ſi non omninò, ſaltem maxima ex parte, & pariter continentur ipſo Patricii omnes, quibus quidem eò convenire per ætatem licet: qua de re fuſius alibi. Hinc oritur, & procreatur alterum Concilium permagna cùm autoritate, tùm exiſtimatione, quod (ut cum Hetruſco loquar Hetruſcè) *de Pregati*, materna verò noſtra lingua dicitur, *de Pregai*, Latinè verò commodè poteſt appellari, Rogatorum Concilium, aut etiam ſenatus. Quænam verò ſit ejuſdem optandi ratio, & quibus ex Patriciis, & ex quo numero conſtet, quænam denique ſint illius facultates, & munera, cuncta hæc explicabuntur uberius loco quidem ſuo. Rogatorum Concilium excipit Collegium, quod conſtat ex certo quodam numero Magiſtratuum, prout inferius intelliges. Tandem caput eſt omnium Dux, atque Princeps, qui gradus eſt eminentiſſimus in noſtra republica, cujus præcipua membra ſunt quatuor ea recenſita, nempe Comitia, Concilium Rogatorum, Collegium, tandemque ipſe Princeps. IOAN. Audivi ſermonibus

usurpari quam frequentissimè nomina Decemvirûm, D. Marci Procuratorum, & Triumvirûm advocatorum, tanquam Magistratuum maximæ, ac summæ dignitatis, de quibus tamen tu nihil. TRYPHO. Non inficior, hos Magistratus honestissimos, & amplissimos esse; consultò tamen à me prætermissi sunt, propterea quod ex iis non conflatur ipsum corpus reipublicæ; nam cæterôquin obtinent summam dignitatem, & res publicas curant, si quis alius Magistratus. Dabo quidem operam ut planè suo loco intelligas, cujusnam modi sint, & quid habeant juris omnes hi magistratus, quorum meministi, & qua ratione conjuncti cum universa republica. Vt igitur eò revertar, unde oratio deflexit, totum Reipublicæ corpus & absolutum quaternis illis membris, quæ dudum exposui, pyramidique, si rectè animadvertas, quàm simillimum redditur, basi quidem, uti constat latiori præditæ, sed ubi assurgit, in arctum sensim coëunti, quoad in punctum quoddam terminata desinat. Itaque statuamus hujusce pyramidis basim, Majora Comitia, quæ latissimè patent, & continent omnes, qui nati sunt annos ætatis xxv. immò etiam nonnul-

nonnullos, qui pauciores; quam rem fusiùs infrà: neque enim consentaneum fuerit, in eundem sermonem omnia temerè conjicere. Pyramis arctari mox incipit in Rogatorum Concilio, quod reipublicæ membrum est præstantissimum propter gravissima negocia, de quibus agit: neque verò Patritios omnes admittit, ut majora Comitia. Fastigiatur inde pyramis provecta ad Collegium, quod quidem cætera membra multum supereminet, cum prospiciat, & consulat universæ reipublicæ. Tandem fastigium pyramidis absolvitur in ipso Duce cujusdam turbinis instar acuminati, qui positus est in summo, & in omnium conspectu. De cujus amplitudine, atq; dignitate nihil est, quod pluribus agã, cum nullus adeò sit rudis, tamque stupido ingenio, quin ubi Principis nomen tantùm audit, ibi summam honoris amplitudinem collocatam intelligat. Quamvis autem unà cum Principe sedeant ut Collegæ, sine quibus nihil geri potest ab ipso, Consiliarii; nihilominus si quis accuratè inspiciat, quanto intervallo distat eorum dignitas à Principatu, non in summo fastigio pyramidis illos collocabit, sed eodem loco, quo collegium fuit à nobis positum.

tum. Nam quemadmodum Consiliarii dignitas Senatoriam superat; ita etiam superatur ipsamet à Principe, qua ratione fit æqualis, & par omninò Collegio: Sic etiam Procuratores, Advocatores, Triumviri, & ipsi Decemviri, de quibus & tu meministi nuper, & nos acturi sumus posthæc uberiùs, non alio loco statuendi fuerint, quàm ubi Collegium; & id quidem ratione duntaxat illius honoris, qui tribuitur iisdem ob insignem existimationem, quam fuerunt adepti omnes hi Magistratus; alioquin enim membra reipublicæ nulla sunt ex præcipuis, sed præcipuis annexa; quam rem cognosces apertiùs, ubi me differentem de ipsis paulò post audieris. Hactenus quidem quod ab optimo pictore præstari dixi, hoc à me quoque præstitum opinor, uti fueram pollicitus. Siquidem ille antequam certam rei, vel personæ formam coloribus exprimat, ita quibusdam lineis communibus illam adumbrat, ut quædam species, & forma intuenti appareat; sic etiam ego delineavi nonnihil universum corpus reipublicę, & rudi quadam Minerva, sed ita descripsi, ut ejus aliquam formam percipere commodè valueris, siquidem meis sermonibus aures, & mentem prębuisti. IOAN. Ita

prorsus

prorſus eſt, niſi fallor; & verò impreſſam in animo mihi habere videor imaginem quandam, & formam hujus veſtræ reipublicæ. Puto etiam te rectè cæpiſſe à rebus communibus, ex quibus tota notitia pendet rerum ſingularum. Quod igitur eſt reliquum ad eas explicandas accedito: ego verò ſumma cum voluptate te loquentem audiam. TRYPHO. Quod quidem à te ipſo meminiſſe debes, hactenus fuit actum de Venetæ urbis ſitu, & de incolarum generibus, & quinam eſſent illi perſpeximus, à quibus adminiſtraretur reſpublica, cujus etiam formam quandam deſcripſimus, ſed in univerſum: Proximum eſt, explicare omnia ſigillatim: Atque ut perſequar omninò pictorum opus, quod mihi ad imitandum propoſui, ſeu ſtatuariorum, non ſemel ad prima initia recurram, quod & ipſe perſpicies. Dico autem res quatuor eſſe, in quibus eſt ſita tota vis, & majeſtas reipublicæ; nimirum, Ius Magiſtratuum creandorum, Deliberationes omnes de pace, & de bello, Legum lationes, tandemque Provocationes. Primùm ex his eſt in arbitrio majorum Comitiorum, quandoquidẽ Magiſtratus omnes in ipſis creantur. Nihilominus extant quædam munera, ut
ſuo

ſuo loco dicam, quæ mandare, & committere, ſpectat ad Senatum, cujus etiam propriæ ſunt omnes Deliberationes de pace, & de bello. Poteſt autem Collegium Decemvirûm, de quo nondum verba feci, his de rebus decernere æquali poteſtate: veruntamen id non eſt inſitum ipſi reipublicæ, ſed fit extra ordinem, ut patebit inferiùs. E legum lationibus aliæ ſunt penes majora Comitia, aliæ penes ipſum Senatum: poſſunt tamen etiam quædam leges ferri ad Concilium x. virûm. Provocationes autem tametſi non ſunt in poteſtate majorum Comitiorum omninò, tamen inde profectò magna ex parte pendent. Dux unà cum ſuis Conſiliariis, de quibus etiam, cum fuerit opportunum, nonnulla dicentur, adeſt, atque præeſt omnibus rebus, quæ vel à tribus iis Conciliis, quæ commemoravi, vel etiam à Concilio Decem-virûm ſolent adminiſtrari; ſed hæc manifeſtius ſuo loco. Et quoniam in publicis negociis omnia referuntur ad Ducem, ſingulaque ejus nomine adminiſtrantur, ipſe Dux adhibitis illis Magiſtratibus, quorum propria eſt actio, refert unà cum illis ad Collegium, quicquid eſt agendum, ibique præſente poſtea Duce diſputa-

tur,

tur, & singula momenta cùm rationum, tùm rerum quàm diligentissimè expensa, postremò deferuntur ad Senatum, cujus tantummodò est sancire, & decernere. Sed hujus administrationis ordo, atque tota ratio declaranda fuerit infrà loco suo. Cæterum quæ sunt hactenus exposita, nostræ reipublicæ corpus exhibent tantùm nudè, ac simpliciter: singula modò membra, singulæque partes suis veluti coloribus illustrandę,& ornandæ sunt. Quapropter necesse est ad prima initia revenire, videlicet ad majora Comitia, ut singula in iis perlustremus, atque persequamur, nisi fortè sit aliquid, quod antea cognoscere velis. IOAN. Multa quidem mihi occurrunt de te quærenda: sed nolo meis importunis percunctationibus interpellare continentem orationem tuam, quæ quò longiùs procedit, atque excurrit, eò manifestiùs, & clariùs explicat ea, de quibus interdum mihi dubitare contingit. TRYPHO. Persequar igitur ordinem pridem institutum, & cum disputaturus modò sim de tota ratione majorum Comitiorum, referam primùm de ipsorum origine, quid ego sentiam, deinde cætera,quæ ad eadem spectant, attexam omnia. Puto equidem,

dem, quod ex annalium nostrorum monumentis colligere licet, non primis illis ab urbe condita temporibus à majoribus nostris instituta, quod plerique arbitrantur, hæc ipsa majora Comitia, quinimmò haud paucis post ætatibus ortum habuisse, quam rem facilè tu quoque ipse conjicere poteris. Priscis enim temporibus urbs habuit Consules, exemplo quidem, ut existimo, Patavinorum, qui hujusmodi reipublicæ administratione tunc utebantur: sed progressu temporis, omissis Consulibus, singuli Tribuni creari cœpti sunt in singulis Insulis, qui non alibi jus dicebant, atque imperabant, quàm ubi creabantur: si quid tamen accideret, in quo communis omnium utilitas, atque salus videretur agi, conveniebant omnes Tribuni unà cum civibus suis Heracleam, quæ tunc erat in his ipsis Venetiarum æstuariis Insula posita inter littus, & eam continentis partem, quam utrinque flumina Liquentia, & Anaxus irrigant: Mutato nomine deinde fuit appellata civitas nova; sed his temporibus nulla prorsus est, adjuncta continenti, atque aggesta ferè quidem tota. Hac in Insula convocatis omnibus Tribunis habebantur deliberationes de negociis publi-

publicis. Erat id Concilii genus, ut credi par est, temerè coactum: nihil enim adhuc ullis legibus sancitum erat, cur hi potius, quàm illi convocarentur, quemadmodum posterioribus temporibus definitum est. Sed cum Tribuni non satis pacatè administrarent rempublicam, iidem causam dederunt optandi Duces, qui cœpti sunt creari anno Christianę salutis DCCIII, juxta communiorem opinionem, anno CCLXXXII ab urbe condita. Porrò eâdem ratione planè rempublicam gerere sunt aggressi Duces, quâ Tribuni solebant: nam quemadmodum ab his factum esse dicimus, ita etiam Duces aliquoties indicebant Cōcilium, quodque prius in singulos Tribunos distributum fuerat, vel imperii, vel existimationis, atque dignitatis, id uni donatum est, collatumque Duci, quæ res illius autoritatem ad summum evexit. Argumento illud est, quod quamvis ex omnibus monumentis, quæ quidem ad manus meas pervenerunt, historiarum nostrarum, illud apertissimè constet, post creatum Ducem, nihilominus creari Tribunos nunquam desitos esse, à quibus in suis Insulis jus diceretur ut antea, ita tamen ut daretur provocatio ad Principem; Vix tamen ho-

rum Tribunorum in historiis ulla fiat mentio, raro quidem certè. Nam eo bello, quod majores nostri gesserunt ad Ravennam pro Imperatoris Exarcho contra Longobardos consilio Gregorii secundi Pontificis, Horleo Urso Duce III. Tribuni quidam memorantur à nostris scriptoribus. Ita etiam bello, quod Pipinus Caroli Magni filius intulit Obelerio Duce IX, de nonnullis Tribunis itidem fit mentio: Aliâs autem ipsorum nomen audire nunquam certè memini; quo fit ut existimem hujusmodi magistratum tandem interiisse. Itaque Dux moderabatur universam rempublicam propria autoritate, quæ cum nullis frænis coërceretur, accidebat plerunque, ut nimis insolenter iis sese efferrent, qui eâ præditi essent. Quæ causa fuit post necem illatam tertio Duci, ut à nostris majoribus constitueretur, à Ducibus eligendis in posterum temperandum esse, & quidam novus Magistratus institueretur, qui Magister equitum appellatus est: neque tamen is Magistratus diuturnus fuit; nam quinquennio pòst finem habuit; & respublica delata est iterum ad Duces, quorũ administratio turbulentior fuit iis de causis, quas dixi, usq; ad Sebastianum Zianum XXXIX Ducem:

Ducem: unde accidit, ut ex ipsis Ducibus tres confossi fuerint, & novem excæcati in exilium pulsi. Post Vitalis Michaelii cædem, qui proximè Sebastianum antecessit, in creatione Ducis variatum est, & nova quadam eligendi ratione adhibita renunciatus est ipse Dux anno M CLXXIV. Ad quod fortasse, vel certè ad proximum tempus majorum Comitiorum principia referenda duxerim. Id autem in hanc sententiam me inclinem facit, quod in omnibus nostris monumẽtis scriptum reperio, idemque asserit lib. XI. suæ Historiæ Bernardus Iustinianus, quotquot ante Sebastianum Zianum extiterunt Duces, eos omnes quàm tumultuosissimè declaratos esse totius populi rumore, & acclamatione. Nam si tunc ea fuisset ratio Comitiorum, quæ fuit instituta, deinde, prout ipse percipies, nullo modo fieri potuisset, ut res perageretur tàm tumultuosè; sed quo modo cæteri omnes Magistratus, eodem creati & Duces fuissent in Comitiis ipsis: nam neque rationi consentaneum videtur, neque verisimile, tanti honoris, & tantæ amplitudinis Magistratum temerè, & eâ quâ dixi perturbatione creatum fuisse, reliquos autem vel minimos tàm pul-

chra, & decenti tàmque accurata ratione deligi consuevisse. Præterea verò priusquàm eriperetur ea facultas populo nominandi Ducis; Dux autoritate suâ, quâ plurimum eminebat, suoque arbitratu, ut agebam modò, administrabat rempublicam, ita ut in societatem Principatus nonnulli etiam filios vocarent: Nam Dominicum Flabanicum Ducem XXIX. scimus ejusmodi consuetudinem abolendam curasse. Quare quicunque monumenta evolverit historiarum nostrarum (atque id velim scias, ubi contingit à me laudari nostra monumenta, nullo modo id accipiendum esse de Historiis Sabellici, neq; de aliis hujusmodi scriptis pervulgatis; ab his enim non pauca prætermissa fuerunt, quæ fortassè multò pluris apud me sunt, quàm quicquid est ab ipsis memoriæ proditum: eos igitur de nostris rebus Commentarios laudo, qui apud nos manuscripti extant, sicut non ita pridem Nicolaus Leonicus ætatis nostræ maximum decus, & ornamentum exhibuit mihi quoddam fragmentum Historiæ Venetæ, unde multa percepi singularia) hæc igitur vetera nostra monumenta quicunque perlegerit, in iis vix unquam reperiet Magistratus ali-

alicujus mentionẽ factam, à quo certè res publicæ fuerint procuratæ. In Vitali Michaelio Duce, qui cæsus fuit, dum iret ad D. Zachariæ, & successorem habuit Sebastianum Zianum, invenio primùm usurpari nomen hoc, *Signoria*, cui Latinè responderet vox, Dominatio, non ita tamen ut constet, quisnam esset is Magistratus, & qua autoritate. Hæc enim verba tantummodò scripta comperio: *Dominicus Maurocenius Venetias pervenit, & exposuit coram Duce, & Dominatione.* In Sebastiano quoque Ziano, qui Vitalem proximè excepit, & magis accurata suffragatione Princeps est creatus, quàm priùs adhiberi consuesset, hanc ipsam Dominationis mentionem audio; sic etiam in Henrico Dandulo, qui Sebastiano successit, & in multis aliis deinceps animadverti ejusmodi Dominationis nomen expressum fuisse, quod ante Vitalem Michaelium ut prædixi, nunquam ipse legi. Quæ res facit, ut existimem, nullos Magistratus fuisse temporibus iis, quæ præcesserunt administrationem Sebastiani Ziani, præter eos, qui præfecti rebus privatis essent; & horum quidem electio, quod in quibusdam Commentariis nostris scriptum reperio, ad Quatuor

tuor viros pertinebat, quibus id committebatur; sed à quibus, non liquet. Fuisse verò tunc aliquos Magistratus in urbe præter ipsum Ducem, vel ex eo constat, quod Dominicus Flabanicus is, quem memoravi, universam familiam, sive gentem Vrseolorum à Magistratibus, atque honoribus excludendam in perpetuum curavit: nam si nulli Magistratus omninò fuissent, quid attinuisset ab illis Vrseolos excludere? Veruntamen ante Sebastianum Zianum publicos Magistratus non extitisse, hoc est, qui gererent ea, quæ ad imperium spectant, illud opinor, evincit, quod aliàs, ubi quicquã infortunii & incommodi accideret, quod Civitatem non mediocriter afficeret, non alius quàm ipse Dux incurrebat in odium, offensionemque publicam, eidemque communiter accepta ferebantur omnia, quæ reipublicæ contingerent, vel bona, vel mala. Quapropter in exilium sæpènumero expellebantur, aut palàm trucidabantur, quemadmodum Vitali Michaelio factum est, quem suprà nominavi. Nam publicum ærarium, quod Cameræ apud nos nomen habet, ob assidua bella gesta contra Græcorum Imperatorem Emanuelem, cum nimis exhau-

stum

ſtum eſſet, atque exinanitum, ea, quæ dicuntur à nobis Impræſtita, primus excogitavit, nimirum edixit, ut unuſquiſque reipublicæ commodaret de certo quodam pecuniæ numero ſibi conſtituto, pro quo ſingulis annis ab eadem caperet Vſuras Quincunces. Ea res tantam invidiam Duci apud multos conflavit, ut ipſo Reſurrectionis Dominicæ Feſto die confoſſus ad pontem fuerit in itinere ad D. Zachariæ. Certè ſi Magiſtratus ulli tunc extitiſſent, qui unà cum ipſo Duce reipublicæ præfuiſſent, quemadmodum tempeſtate noſtra fieri videmus, tota vis illa non incubuiſſet in unum Ducem, ſed alios quoque pervaſiſſet, quos adjutores, & ſocios nactus eſſet in gerenda republica; videmus enim contigiſſe id poſterioribus ætatibus Duce XLV. Raynerio Zeno, qui creatus eſt anno MCCLII. Nam Cretenſi bello, quo plurimùm adverſos, infeſtoſque Genuenſes habuimus, immenſis ſumptibus in rem militarem factis, neceſſe fuit imponere civitati nova vectigalia, quæ res, ſimulatque præconis audita eſt vox, concitavit in univerſo populo tàm ingentes tumultus, ut omnes infenſiſſimis animis accurrentes Ducarium obſederint; neque verò mul-

titudinis impetus, & furor, vel ipſa præſentia Ducis, & reverentia potuit unquam reprimi: quare cum pedem referret intrò, abiretque è conſpectu, plebs incitata privatorum ædes invaſit, ex quibus aliquot diripuit & cæde vaſtavit. Hoc in tumultu populus acerbitatem odii ſui in univerſam rempublicam convertit, non ſolùm in Ducem, cum ſciret, illum non reipublicæ Dominum, ſed participem eſſe. Sed quo tempore Vitalis Michaelius adminiſtrabat rempublicam, ipſe totam invidiam, culpamque ſuſtinuit ex commodatis pecuniis uni ſibi conflatam, propterea quod omnia verſabantur in ſua poteſtate. Temporibus quidem noſtris reſpublica magnum vulnus accepit anno M D IX. exercitu noſtro profligato per Ludovicum Galliæ Regem: conſecuta eſt eam cladem defectio cunctarum urbium, quas obtinebat ipſa reſpublica in Gallia Cisalpina. Nullus tamen extitit ob eam rem, qui raperet in invidiam Ducem Lauredanum, cumque perferre ſumptus ingentes cives cogerentur, nullus tumultus in eum, nulla vox audita: non alia de cauſa, niſi quod ſumma rerum non erat penes ipſum Ducem, ſed erat in poteſtate publicorum Conciliorum,
atque

atque Magiſtratuum. Vt ex his, quæ diſputavimus, ſatis conſtet, hos publicos Magiſtratus ante Sebaſtiani Ziani tempora nullos planè fuiſſe: Quod quidem ſi tanquam vero conſentaneum ſtatuimus, quis uſus eſſe poterat majorum Comitiorum, quæ vel his noſtris temporibus nullis aliis rebus, quàm Magiſtratibus creandis præſtant ſuam operam? Hic aliquis excipiat fortaſſe, potuiſſe fieri, ut crearentur in Comitiis illi Magiſtratus, quos privatis negociis præpoſitos dicebamus eſſe: nam Civitatem videri, nunquam iis caruiſſe, quæ mercaturæ ſtudium perpetuò coluerit. Sed tamen his reſpondere non eſt difficile, quàm abſurdiſſimum fore, ſi Magiſtratus ejuſmodi, qui præ aliis, qui ſummam rempublicam continent, exigui momenti ſunt, tàm exquiſita diligentia, tàmque accurata ratione delecti dicantur, cum tamen præſtantiſſimus, atque ampliſſimus omnium Magiſtratus, hoc eſt ipſe Dux adeò temerè, tumultuosèque conſueverit à populo nominari. Quid? quod autoritas noſtrorum Commentariorum ei ſententiæ adverſatur, in quibus, ut dixi modò, ſcriptum reperitur, hujuſmodi Magiſtratus eligendi curam Quatuorviris

initio demandatam fuisse. Si quis autem urgeat, in capiendis consiliis de republica præstitisse suam operam ea Comitia Duci, certè non negaverim fieri potuisse, ut à Ducibus institutum fuerit quoddam genus Concilii, in quod adhibiti fuerint certi quidam cives, quibuscum illi sua consilia nonnunquam conferrent, id, quod paulò post apertius; sed nullo modo existimarim, tantum numerum civium non alià quàm consultandi causâ cum Principe in unum locũ coiisse. Nam qui gubernacula tenet in civitate præsertim satis ampla, & frequenti, cujusmodi est nostra, assiduè versari debet in consultatione: Quamobrem necessarium Ducibus fuisset quotidiana convocatione defatigare Comitia: Cives autem publicis rebus ut duntaxat intenti prorsus abjicerent curam suarum rerum, id certè fieri nullo modo unquam potuisset. Siquidem Magistratuum vicissitudines non alia de causa adinuentæ sunt, nisi ut unusquisque in partem laboris, & sollicitudinis ita veniat, uti commodorum particeps est, ociique in republica. Præterea verò quisquis evolvit nostra monumenta supra tempora Sebastiani Ziani, paucos omninò cives reperit, qui publi-

publicis rebus operam navarint, & rebus gestis familias suas illustrarint, id, quod postea contigit. Ejus reï nulla potest afferri, præterquàm hæc, causa, quod vellent ipsi Duces arbitratu suo cuncta gerere, atque moderari. Sed posteaquàm majora Comitia sunt instituta, & suprema Ducis autoritas nonnihil temperata societate Magistratuum, & Conciliorum; exinde cives rebus gerendis operam dantes existimationem, decus, & gloriam sibi compararunt: Vt hac in re Civitati, reipublicæque nostræ prorsus idem contigerit, quòd Romanæ olim, in qua familiæ civium splendore suo caruerunt, quandiu Reges habuerunt summum imperium. Quod ubi primum fuit extinctum, atque in ea deletum, statim magna celebritate cœptæ sunt augeri. Innumeros propè cives memorare possem citra tempora Sebastiani Ziani, qui rebus maritimis studentes classium nostrarum summum imperium habuerunt, & magno reipublicæ cum fructu, atque dignitate celebrem nominis sui memoriam posteris reliquerunt: supra verò tempora Sebastiani Ziani perquàm pauci rebus gerendis præfuisse narrantur. Dominico quidem Maurocæno XXXVII. Duce

invenio Dominicum Maurocænum Ducis ipsius vel patruelem, vel filium, ut nonnulli sentiunt, unà cum Marino Gradonico præfectum Classi fuisse, quæ deducta est adversus Polanos, & cæteros Isterios. Vbi discessit à vita Ordelaphus Faletrus Dux XXXIV, ad Panoniæ Regem, cum quo tunc erat bellum, tres Legati missi fuerunt, Vitalis Faletrus, Vrsus Iustinianus, atque Marinus Maurocænus. Vitali quoque Michaëli Duce XXIII classi, quæ proficiscebatur in Asiam, præfecti dati sunt Henricus Contarenus Episcopus Olivolensis, nec non filius Ducis. Præterea verò cum Dux esset Vitalis Faletrus, Dominicum Dandulum, Andream Michaëlium, & Iacobum Aurium comperio legatos ivisse ad Alexium Orientis Imperatorem. Sic etiam aliis temporibus alii memorantur, qui fuerint adhibiti ad tractanda negocia publica: sed omnes hi quàm paucissimi numero sunt præ omnibus iis, qui deinceps à temporibus Sebastiani Ziani clarissimi evaserunt ob administrationes reipub. Id verò factũ est ab institutis Comitiis, propterea quòd dignitates, & munera publica, tùm domi, tùm foris in plurimos cives tribuebãtur, unde plurimi quoque decus sibi comparare familiasque

que suas plurimũ illustrare cæperunt; quod vel hisce nostris temporibus fieri videmus. Atque hanc ipsam fuisse causam existimo; cur antiquissimæ familiæ Patricii ordinis, præter oppidò paucas, quæ celebritatem adeptæ sunt à Ducibus editis, cujusmodi fuerunt, Baduaria, Mema, Contarena, Faletia, Maurocæna, Michaëlia, & nonnullæ aliæ, tàm multæ verò, quæ fuerunt supra tempora Sebastiani Ziani versatæ, fuerint in ea obscuritate, ut aliquarum nomina vix ad nos pervenerint. Postremò tandem, quod meam sententiam maximè confirmat, hoc Gentilis hominis nomen, quod nobilitatis est proprium, in nostris monumẽtis nunquam usurpatur ante administrationem Petri Ziani Ducis XLII, qui patrem habuit Sebastianum Ducem sæpè memoratum. Eo Duce Creta Insula in ditionem Venetam cessit, quæ ut in reipublicæ fide melius contineretur, decreta est eò Colonia Venetorum civium, partim quidem ex iis, qui equo mererent, partim autem ex assuetis militiæ pedestri. Igitur in iis historiæ fragmentis, quæ sum nactus à Leonico nostro, hæc ita scripta reperi: *Postea verò decretum est in Gentiles homines, atque populares, qui se conferrent eò ad habi-*

habitandum cum ſuis famili is, Cretam Inſulam totam tribuendam eſſe. Neque tamen arbitror tunc idem omninò ſignificaſſe, quod nunc ſignificat hoc Gentilis hominis nomen. Nam quæ temporibus illis Comitia erant (hæc autem quænam, & cujuſmodi forent, efficiam ut ſuo loco intelligas) non admittebant id, quod modò eſt, inter patricios, populareſque diſcriminis: idcircò quæ vis appellationi Gentilis hominis ſubjecta eſt modò in aliis cunctis civitatibus, eandem crediderim tunc etiam in noſtra fuiſſe, ut eo nomine cives illi ſignificarentur, qui præ cæteris omnibus eminerent, aut antiquitate generis, aut opibus, aut autoritate. Adeptus eſt autem principatum ipſe Petrus Zianus ann. Chriſti M CC V, eodemque trigeſimo poſt Sebaſtianum patrem, qui creatus fuerat anno M C LXXV. Quo quidem temporis intervallo conjicere poſſumus eligendi Ducis rationem correctam fuiſſe, ejus autem ſummam potentiam legibus latis temperatam; inſtituta quoque Comitia, cum cæteris Magiſtratibus; eoque magis, quòd in ejuſdem Principis vita diploma quoddam confectum legi, pro Colonia Cretenſi, in quo commemoratos inveni quatuor Conſiliarios,

liarios, binos Iudices, nec non Advocatores, de quibus erit sermo postea loco suo, primùm creatos fuisse temporibus Aurii Mastropetri, qui rempublicam administravit eo temporis intervallo, quod supra commemoratum est annorum triginta,& Sebastiano Duci proximè successit. Vnde colligere possumus, his iisdem temporibus majora Comitia ad magistratus eligendos constituta, stabilitaq; fuisse. Neque tamen inficias iverim, nomen Comitiorum superioribus etiam temporibus nonnunquam usurpatum legi, quod constat ex aliquibus Privilegiis Vitalis Michaëlii Ducis, quæ non ita pridem fecit, ut aspicerem, M. Antonius Michaëlius, Vir ob antiquam generis nobilitatem & ob ingenii, virtutumque maximarum ornamenta plurima dignissimus, qui diligatur, atque celebretur à cunctis hominibus. Subscribunt iis privilegiis trecenti ferè cives, quos ipse Vitalis Dux nominat Comitiorum participes. Sed cujusnam rei gratiâ, & à quo fuerint instituta ea Comitia, nihil est apertum. Equidem, si quid Comitiorum genus concedimus tẽporibus iis, eorundem autores videntur Duces ipsi fuisse, ut quandocunque sibi collibitum esset, uterentur

consilio, atque civium opera, non secus atque prisci Romanorum Reges, qui cum Senatu publicis de rebus agere solebant, sed ubi maximè videbatur hoc in rem suam fore. Ego verò cum de prima Comitiorum origine disputo, aliud Comitiorum genus accipi noluerim, quàm cui tributa est facultas creandi cætera Concilia, atque Magistratus, qui rerum cùm publicarum, tùm privatarum curam singuli suscipiunt. Nam quæ superioribus ætatibus erant, si tamen erant, existimo parum autoritatis obtinuisse. Minimè quidem id à veritate alienum puto, quod superiùs monui, speciem, & formam quandam Comitiorum apud Duces fuisse, quæ tamen tota penderent ex eorum arbitrio, nullamque aliam præstarent operam, præter eam, quam ipsi requirerent. Videtur enim æquitati consentaneum fuisse, ut qui summum jus, & imperium in republica haberent, eamdemque arbitratu suo planè regerent, atque administrarent, iidem voluntates etiam civium longè plurimorum studerent aliquo genere obsequii sibi demereri, & ob eam rem Comitia quædam indixerint. Sed multò magis illud me movet, quod non video, quî fieri potuisset unquam, ut majores

majores nostri tàm admirabilem rerum ordinem, tàmque pulcherrimam distribuendi honores, & munera publica rationem, hoc est ipsa, quæ nunc habemus constituta Comitia, nullo proposito sibi ad imitandum exemplo primùm excogitarint. Nam temporibus iis nulli dubium est, hujusmodi formam publicæ administrationis apud aliquas urbes, vel gentes nusquam extitisse, quæcunq; tunc omninò haud essent ignotæ. Atqui ea, quæ nullo exemplo inducenda sunt, tot tantasq; difficultates secum afferre solent, ut plerunque rejiciantur, tanquam nimis ardua, quæque fieri vix, aut fortè nullo modo possint. Proficiscitur id ex ea re, quod homines in rebus singulis agendis nonnisi rationes illas & sequuntur, & probant, quas vel suo, vel aliorum aliquo periculo cognitas, & perspectas habeant: paucissimi verò sunt, & semper fuerunt, qui nova comminisci, & aliis persuadere valeant: ideòque cum in republica contingit aliquid innovandum, instituta vetera semper ob oculos habentur, ad quæ de more cuncta referuntur, & ad propria quidem ubi suppetunt, secus ad aliena. Quare multi sunt autores, qui tradunt, Romulum suæ reipublicæ

exemplum de Græcis sumpsisse; & vos etiam ipsi anno Christi M C D XCIV, majora vestra Comitia ad instar eorum, quæ sunt apud nos, effinxistis: Quinetiam anno M D II, usi nostro exemplo, summum apud vos magistratum, quem Confalonerium vocatis, ex annuo perpetuum efficere statuistis. Vtinam verò in rem, atque fructum patriæ vestræ, nec non ad totius Italici nominis decus, & existimationem ea mente quoque fuissetis, ut reipublicæ nostræ cætera instituta, quæ non sunt ita cunctis in promptu, & obvia, quemadmodum vel Ducis administratio perpetua, vel ipsa Comitia non dissimili ratione suscipienda, imitatione que complectenda vobis visa essent. Nam vestra civitas retinuisset libertatem suam, neque vicissitudines illas fuisset experta, quæ perniciem extremam tandem rebus intulerunt. Dico igitur monstri, ac prodigii simile quid futurum fuisse, si majores nostri sine ullo exemplo, cum ordinare vellent statum reipublicæ, ex ingenio tantummodò suo depromptam repentè attulissent universam hanc rationem Comitiorum tàm egregiam, atq; præstabilem, tàmque humanitati aptam, & civium concordiæ: Quæ sanè ratio non

non modò liberam, perpetuoque incolumem nobis patriam præstitit; sed etiam rebus semper in meliùs procedentibus quodammodo gradum eidem fecit ad eam, quæ nunc est, imperii amplitudinem, & auctoritatem. Quamobrem hæ duæ rationes à me proximè adductæ, præter ea pauca, quæ superant adhuc, monumenta, efficiunt, ut credi possit, aliquam Comitiorum formam extitisse supra tempora Ducis Sebastiani Ziani, unde majoribus nostris post Vitalis Michaëlii cædem, cum redigere ad meliorem formam rempublicam cogitarent, oblata fuerit opportunitas instituendi hæc Comitia publica ad tribuendos honores, atque magistratus. Quapropter ut summatim comprehendam, in nostra republica tres rationes, sive formæ Comitiorum fuerunt; prima, per totum illud tempus continuata, quo Duces regio ferè more dominabantur, usq; ad Ducem Sebastianum Zianum; altera verò, quam eo tempore institutam dixi. Hinc autem tertia promanavit, cui quidem anno Christi MCCXCVII, Duce Petro Gradonico fuit initium datum, eademque felicissimè respublica nostra gubernatur usq; ad hæc tempora. Itaque ii, qui Comitiorum

morem tradunt antiquiſſimum eſſe, ſi de Comitiis alterius generis loquantur, quàm quæ poſtea creandorum Magiſtratuum causâ ſunt adhibita, fortè non falluntur; alioquin in errore verſantur. Nam, ut pluribus dixi, atque comprobavi, non niſi poſt Vitalis Michaëlii cædem ea ſunt uſurpata, quo tempore ſingula munera, & negocia publica directa fuerunt ad certam normam, atque regulam, ut in civili ſocietate quietè viveretur. Neſcio verò utrum tibi ſatietatem, & moleſtiam attulerim tàm longa diſputatione de prima Comitiorum origine, de qua certè mihi fuit agendum, ne quid ex iis prætermitterem, quæ ad eam rem pertinent. Tu, qui ſingula mométa diligenter expendere ſoles, quicquid è re viſum fuerit complectâre velim, cæteraque abjicias. IOAN. Equidem ſingula perſequendo quò magis excutis, eò majorem voluptatem capio ex ſermonibus tuis. Morem planè mihi geſſiſti in hac tota Comitiorum percenſenda origine: nam multa ſcitu digna nunc à te intellexi, quæ diſcrepant ab aliorum ſententiis, & quidem plurimorum, à quibus affirmatur, ea, quæ nunc vigent apud vos majora Comitia, vetuſtiſſimis etiam tem-

temporibus extitisse. Sed pluribus hac de re disputare nihil amplius attinet: satis est mihi quidnam sentias, ex ipso te audisse, quem rectè sentire mihi persuadebo, donec aliud occurrat, quod magis arrideat. Nunc autem intelligere cupio, quemadmodum existimes rem gestam esse, dum Comitia sunt instituta post Vitalis Michaëlii cædem. Ad hæc autem, quibus temporibus, & qua de causa postea fuerit ad ipsa Comitia interclusus, atque obstructus aditus. Nam qui fuerunt ab iis exclusi, permirum videtur, si passi fuerint æquo animo se spoliari, non tantum jure, quod haberent, creandi Magistratus, & Ducem, sed planè consequendi eos honores omni facultate: neque verò mihi aliquid in mentem incurrit, quod ipsos continere in officio potuerit. TRYPHO. Quamvis ex iis, quæ à me disputata sunt hactenus, hæc ipsa, quæ modò percunctaris, intelligi queant, saltem aliqua ex parte: Nihilominus ut animi sensum magis aperiam, quod à me satis arbitror demonstratum esse iis conjecturis, & argumentis allatis, quæ invenire potui; illud item repetam, majora Comitia tunc ortum habuisse, cum vis illata est, atque cædes Vitali Michaëlio, atque ut

ut ego quidem persuasum habeo, statim in ipsa creatione Sebastiani Ziani. Vtrum verò Comitia Ducis electionem, an ipsa Ducis electio Comitia potiùs antecesserit, in medio relinquo; sic etiamnum fortè simul utraque res extiterit. Nam aliquid unum ex his tribus factum videtur. Ergo qui tunc in republica valebant autoritate, sive jampridem, sive nuperrimè hanc ipsam adepti, hi multitudinis insolentia tanta perspecta, quæ fuisset ausa violentas manus injicere in Ducem, dederunt operam, ut vitiis omnibus, quæ videbantur hærere in republica, sublatis è medio, præciderent omnes vias domesticæ seditionis. Erat autem vitium longè maximum in ipsa Ducis electione, quæ tanto cum tumultu fieri solebat, ut dixi, atque iterum dicam: ex quo contingere poterat; ut dignus aliquis non magis quàm indignus ad summam amplitudinem pervenire posset, dummodò plebi, & populo gratus esset. Alterum quoque vitium positum erat in nimia potestate, & licentia Ducis. His duobus vitiis alia quædam non pauca conjuncta erant ex iisdem capitibus deducta, quæ civitati nostræ supremum exitium attulissent, nisi

oppor-

opportunis remediis adhibédis ei prospectum fuisset. Quare prius illud vitium ita sustulerant, ut à plebis, & populi temeritate ad certum paucorum arbitrium transferrent omnem potestatem Ducis eligendi, ex uno quidem in alterum extremum subitò delapsi. Hoc autem non alia de causa factum esse crediderim, nisi quod usu plerunque veniat, ut quicunque sibi aliquid minus utile quinetiam valdè noxium expertus ipsa re comperiat, ad extremum deferatur, atque deveniat ejus rei contrarium. Cum igitur ob ea, quæ dicta sunt, animadverterent ii, qui præsidebant reipublicæ, perniciosissimam rem esse Principis electionem temerariam adeò, & tumultuosam; amplexi sunt diversam rationem, atque omninò contrariam, ut paucis committerent id, quod erat universorum. Sic etiam unius Principis summam autoritatem, quod erat alterum vitium simul corrigendum, adhibita Comitiorum frequétia moderati sunt ad cunctos Magistratus distribuendos, qua sanè re magnopere caverunt, nequid agendi libera, & integra facultas relinqueretur, eidem consulendo in posterum. Et eorum quidem Comitiorum totam rationem fuisse illam puto,

to, quæ poſtea diù permanſit uſque ad illud tempus, quo cæptum eſt intercludi; fuit autem hujuſmodi. Singulis annis extremo menſe ſeptembri ad feſtum diem Dedicationis Sancti Michælis Archangeli bis ſeni cives deligebantur, bini è ſingulis tribubus (nam Civitas tota ſenis tribubus continetur) his autem, quod noſtra monumenta perhibent, fas atque integrum erat, ex univerſa Civitate ſibi cooptare à CDL. uſque ad CDLXX. cives, & ea conditione, ut ſinguli poſſent è familia ſua quatuor viros ſummùm aſciſcere. Ex iis autem omnibus in unum coactis conflata quidem majora Comitia, ſed in annum erant, quæ Magiſtratus omnes creabant, ut nunc moris eſt. Intra finem vertentis anni, Duodecimviri, quos dixi, rurſus eligebantur, qui jus Comitiorũ tribuebant eodem modo in proximum annum. IOAN. Antequam tuum ſermonem ad alia conferas, hi Duodecimviri, quibus collata erat facultas implendi Comitia, quonam modo, & à quibus deſignabantur? Præterea, ſi comitia nulla certa, & legitima ratiōe conſtabant ante Ducis Vitalis Michaëlii tempora, quoſnam uſus afferre ipſa potuerunt ad altera formanda, recens, atque inſtituen-

ſtituenda? Poſtremò, cur Duodecimviris tributum erat à CDL. uſque ad CDLXX. cives nominare certo quodam numero? TRYPHO. Nihil mihi planè conſtat ex iis, quæ nunc percunctaris: Dicam tamen ea, quæ proxima veritati cenſeo. Si concedere volumus id, quod admodum veriſimile mihi videtur & antea jam dixi, fuiſſe rationem aliquam Comitiorum ſupra ipſa tempora, quibus erat Dux Vitalis Michaëlius, fieri potuiſſet, ut in iis Comitiis Duodecimviri primùm ſuffragiis creati fuerint, vel ſortitò educti, quos deinde proximis annis ea Comitia decernerent, quæ nondum munus annuum confecerant, paucis ante diebus. Quæ verò ſupra Vitalem Michaëlium dicuntur fuiſſe, quamvis earum rerum, quæ tunc nullæ eſſent, imaginem aliquam exprimere minimè potuerint; tamen hæc hominibus eam mentem ſatis fuit attuliſſe, ut aggreſſi fuerint ad alterum quoddam genus ipſorum concinnandum, atque abſolvendum. Contigit autem, ut qui de coërcenda nimia poteſtate Ducis primi laborarunt, & de tollendis iis duobus vitiis, quæ commemoravi, cum præ oculis haberent ampliſſimum Concilium è lectiſſimis civibus pridem

institutum, in id ipsum transfundere cogitarint, quicquid autoritatis, atque juris Ducibus ademissent, ab uno extremo in alterum declinantes, quemadmodum superiùs admonui de creatione Ducis ea potestate nimirum, quæ nimia videretur, erepta uni, hoc est Duci, & plurimis tradita, existimarunt magis tranquillam, civilemque reipublicæ administrationem fore. Neque verò mirum cuiquam videri debet, si quicquid ipsi Duci detraxerant, sibi attribuerunt. Nam summa potestas in aliquem conferenda erat, eaque in unum quemlibet collata, vel singulatim, vel etiam unà cum paucis, in easdem difficultates incurrebat, id quod animadvertere quàm facillimum erat. His rationibus adducti rempublicam committere pluribus statuerunt: qua in re statuenda difficultatis adhuc nonnihil habebant, quod expedita non erat aliqua ratio, qua possent vel universi, vel certè maxima pars id obire summi juris, atque autoritatis, quod solus Dux exercere antea consuevisset. Ad id autem planè expediendum magno fuit usui vetus illa, cujusmodicunque fuerat Comitiorum à Ducibus adinventa ratio. Nam veri quàm simillimum eam quo-

que

que Duces non ſemel adhibuiſſe, ut aliquam à populo gratiam inirent, ubi munus aliquod publicum mandari oporteret, aut etiam aliqua deliberatio gravior habenda eſſet de bello, aut pace, aut aliis hujuſmodi rebus. Itaque cum animadverterent ii, quibus erat curæ redigere ſtatum reipubl. ad meliorem formam, id Comitiorum genus aptiſſimum, & opportuniſſimum eſſe tractandis, atque gerendis publicis negociis, facillimè perſuaſi ſunt, ut transferrent eò univerſam autoritatem Ducibus ablatam. Et quoniam conventus ille conſtabat circiter civibus quadringentis, quemadmodum ex iis privilegiis poteſt intelligi, quæ ſuperius attuli: ob eam rem potuit etiam fieri, ut per Duodecim-viros ferè totidem eligerentur, nempe quinquaginta, vel ſeptuaginta ſupra quadringentos. Sed ut pluribus obſequerentur, inſtituerunt, ut hi ſinguli per Duodecimviros electi facultatem haberent aſciſcendi tot è familiis ſuis, quot fuerunt expoſiti. Poſtremò verò decretum eſt ad magis conciliandos animos cunctorum civium, ut ea Comitia recens inſtituta, ſingulis annis quibuſque inſtaurarentur, ut ii, quibus excludi cõtigiſſet præſente anno, ſpem conſervare

ſuam poſſent, ac referre in proximum, eaque ratione magis ac magis adminiſtraretur tranquillè reſpublica. Puto à me tuis poſtremis interrogationibus ſatis eſſe factum. Nam recenſui tibi quicquid ex iis monumentis potui colligere, quæ nobis ſuperſunt. Propterea ſi nihil eſt amplius tibi, quod requiras, alia proſequar, quæ reſtant adhuc ex iis, quæ primùm quæſieras, diſcutienda. IOAN. Proſequere, amabo: nihil eſt enim, quod te amplius his de rebus interrogem. TRYPHO. Perſtitit igitur ea conſuetudo ſingulis annis, quam dixi, majorum Comitiorum renovandorum, inchoata poſt necem Vitalis Michaëlii Ducis, hoc eſt ab anno M C-LXX; vel, quod alii malunt, M C LXXV. quo tempore ſtatuimus eandem invaluiſſe, multis veriſimilibus conjecturis ducti; perſtitit, inquam, ad annum uſque M CC XCVII, qui fuit ſeptimus annus adminiſtrationis Petri Gradonici. Erant ea tempeſtate Quadraginta-virali Collegio Præfecti, quemadmodum in Commentariis noſtris ſcriptum invenio, Leonardus Bembus, & Marcus Baduarius, à quibus lata fuit hujuſmodi lex ad idem Collegium; Vt quicunque eo anno majoribus Comitiis operam darent, aut ſaltem quadriennio

proximo

proximo dedissent, hi tantummodò, & eorum posteri juris id haberent, ita ut nihil amplius esset immutandum, secus atque consuevisset hactenus fieri. Quæ lex à Quadraginta viris laudata, receptaque maximo consensu, mox ubi perlata est ad universa Comitia, non aliam propensionem animorum in iis quoque reperit, tantoque studio cunctis ætatibus deinceps fuit observata, ut quindecim familiis exceptis, quæ causa Bajamontanę conjurationis ascitæ sunt, trigintaque iis viris, qui profligato Genuensi bello id præmii, mercedisque loco consecuti sunt, paucissimis omninò contigerit eo jure donari non tamen iisdem temporibus, neque easdem ob causas. Hoc sanè pacto Tristanus Savornianus in Patritiorum ordinem cooptatus est propter immensos labores, contentionesque, quas animo constantissimo pertulit reipublicæ causâ. Cujus familia licet in nostra civitate novissima esset; nihilominus Hieronymus ejus nepos Vir insigni morum probitate, atque animi fortitudine præditus, hoc anno inter Senatores locum obtinuit, quod munus, & ornatissimum, & amplissimum est, quemadmodum te non semel audisse puto, & uberiùs explicaturus infrà

quoque ſum. Atque ita ſanè Comitiis intercluſum fuit, quæ res in vulgaribus Hiſtoriis nuſquam eſt expreſſa, ſed in iis Commẽtariis tantummodò prodita, qui domi conſervantur apud nonnullos Patricios, ut qui diligentiſſimus non fuerit, maximeque ſollicitus noſtris de antiquitatibus inveſtigandis, eum neceſſe ſit in ignoratione verſari rerum plurimarum, quæ digniſſimæ ſunt animadverſione, ac memoria. IOAN. Ita quidem eſt, & idcircò tibi gratias habeo, qui mihi communicandas duxeris tàm benignè res adeò memorabiles, nondum ſatis notas. Quod niſi fortè contingat interrogationibus meis interpellari à me nunc orationem tuam, hæc tria quoq; mihi exponere quæſo ne graveris: Primùm, quibus de cauſis adducti ſint ii, qui ſe præbuerunt autores, ut intercluderetur Comitiis, atque illi, quibus excludi contigerit, quonam modo id tulerint. Vix quidem credam potuiſſe tantam rem confici, niſi magna opportunitas quædam affuiſſet. Deinde verò; Quidnam muneris tunc fuerit Quadraginta-viratus. Tandem, Vtrum Comitiis intercluſis eorum duntaxat habendam rationem cenſuerint, qui fuiſſent electi per Duodecim viros, an eorum etiam,

quos

quos iidem postea cooptassent, hoc est ex eadem familia binos, ternos, aut summùm quaternos Viros, quos licuisse singulis nominare dixisti. TRYPHO. Hæ tuæ percunctationes nihil interpellant orationem meam: nam ea, quæ sciscitaris, ad rem spectant omnia. Quapropter eodem ordine respondebo, quo tu me interrogasti; Atque ut exordiar à primo, non extat in monumentis nostris aliquid expressum, quod occasionem, vel causam attulerit intercludendi Comitia: Quanquam credi vix potest, ut ipse modò aiebas, citra occasionem aliquam potuisse tantam rem confici. Posset hoc innumeris exemplis allatis à me comprobari, non earum modò civitatum, quæ sunt in melius, in quarum numero quoque nostram reponendam censeo, sed etiam illarum, quæ mutatæ fuerint in deterius. Sed vel ipsius nostræ reip. vicissitudines, si animum advertas, hujus rei facere potuerint amplissimam fidem. Nunquam tamen me vel legisse, vel audisse memini, quæ causa extiterit, vel occasio intercludendi Comitia: immò verò neque mente, cogitationeque ipsa possum quicquam assequi, quod promanarit ex eo genere Comitiorum mali, vel incommodi,

unde postea fuerit ortum innovandi studium. Sed ea ratione tantùm crediderim persuasos fuisse, qui fuerunt autores ejus mutationis, quòd viderent quotidie causâ negociationis ingentem numerum advenarum in urbem confluere, quibus contingere potuisset non multis post annis, ut adipiscerentur jura Comitiorum, nec non Magistratus. Itaque ne permiscerent suum genus externo generi, atque ita nobilitas ejus contaminaretur, quam sinceram & integram conservare, quàm maximè optabant, inierunt consilium ita statuendi Comitia, ut modò audivisti, in quæ delectum civitatis florem totum coëgerunt. Nullus enim Vir tunc, opinor, paulò insignior extitit, qui Comitiis iis quinquennalibus compræhensus non fuerit. Enimverò potuit etiam fieri, ut ambitio, & cupiditas plus habendi compulerit cives ad hæc innovanda. Nam publicis muneribus omnibus ad pauciores collatis, eveniebat, ut ad eos, qui participes eorundem futuri essent, plus emolumenti, atque dignitatis inde redundaret. Quanquam hæc omnia conjecturis innixa sunt: Nam de his rebus, ut prædixi, certi nihil constat. Cæterum eos, qui fuerunt exclusi, ægrè rem tulisse,

lisse, potest intelligi ex illa conspiratione, quæ ab interclusis Comitiis mox in lucem prodiit. Nihil enim aliud ansam eidem præbuit, nisi quod Marinus Bovonius, qui fuit primus autor, & alii quidam cum eo cives animadvertissent, sibi omnes aditus iri præclusum ad publica munera: Sed quemadmodum fuit inconsultum illud facinus, atque temerarium; sic etiam caruit prospero, ac felici eventu, quinimmò peperit exitium autoribus suis. Sed quoniam tota civitas erat in maxima perturbatione ab interclusis Comitiis, ii, qui obtinebant rempublicam, ita statuerunt, ut quicunque Comitiis ipsis continerentur, singulis annis subjici deberent suffragiis in Quadraginta-virali Collegio ad diem sacram D. Michaëli. Siquis autem saltem dimidiam partem suffragiorum minimè ferret, is non admitteretur in Comitia per ejus anni curriculum, & alius in ejus locum subrogaretur, ut quidem verisimile arbitror. Fiebat autem, opinor, ut nullus unquam à Comitiis excluderetur, & ii, qui semel delecti fuerant, semper approbarentur; qua re consuetudo suffragiorum tandem obsolevit, eademq; perpetuò Comitia perseveraverunt. Quod autem secundo

ſecundo loco quęſiſti de collegio Quadraginta-virali, non aliud exiſtimo fuiſſe, quàm capitale, de quo inferiùs agam. Faciunt ut mihi perſuadeam id, tres omninó rationes: prima, quòd in confeſſo apud omnes eſt, hoc Quadraginta-virale Collegium antiquiſſimum eſſe, licet apud nullum ſcriptorem inveniam, quo tempore fuerit inſtitutum: Altera eſt, quoniam ſuperioribus ætatibus in graviſſimis rebus cunctis verſabatur, nō in judiciis tantummodò, immò Dux etiam cum illis conveniebat, atque præſens aderat: poſtrema ratio eſt, quoniam præter hoc ipſum nullum eſt aliud Quadragintavirûm Collegium, de quo fiat mentio. Nam Civilia utraq; multò poſt ipſum Capitale inſtructa ſunt, id quod uberiùs ſuo loco. Ad id verò, quod poſtremo quæſiſti loco, itidem reſpondeo, à me exiſtimari, non eos tantummodò, quos Duodecim-viri delegiſſent, ſed etiam cæteros, quos hi poſtea ſecum adduxiſſent, ſimul omnes majoribus Comitiis comprehenſos fuiſſe. Quamvis autem quinquennalia Comitia in unum coacta videantur conflare multò majorem numerum Virorum, quàm modò ſit: attamen cum facilè credi poſſit, alternis annis ſemper
eoſdem

eligi consuevisse, hac ratione ex quinis Comitiis bina superessent, ternaque vacarent. Continebantur hoc numero Patricii quater mille, & quingenti, paulò plus, minùsve. Ne verò id alicui mirum videatur, propterea quòd hac ætate vix ad ter mille numerantur, illud erit considerandum, intermediis ætatibus non paucas veteres familias intercidisse, quod animadverti facilè potest, & planè intelligi facta invicem collatione utriusq; census ejus, inquam, qui temporibus hisce nostris, & illius, qui fuit habitus anno Christi M C D XL. Quod autem facit, ut existimem in numerum Patriciorum ascriptos fuisse non solum cives à Duodecim-viris nominatos, sed etiam socios omnes à nominatis ascitos, est, quod aliâs contigisset pluribus familiis, ut in Patricios, & Cives divisæ abirent, quæ tamen proculdubio sunt modò quàm paucissimæ. Multò quidem plures olim fuisse persuasissimum habeo, sed earum plerosque extinctos fuisse. IOAN. Fieri quidem potuit, ut illi, qui populares evaserunt, minimè perrexerint antiquæ suæ nobilitatis decus conservare, contra quàm factum est ab ipsis Patriciis. Nam cui præcluditur aditus ad gerendas respublicas, is illu-

ſtrare ſuam familiam minimè poteſt. ac ne retinere quidem ſplendorem, ſi quem prius habebat. Quid? quod antiqua nomina familiarum fortaſſe commutata ſunt, quæ res offundere ſolet ingentes tenebras, & ex certiſſimis res omnes quàm incertas reddere. Sed niſi grave tibi fortaſſè eſt, hoc mihi, quod item ſpectat ad rem propoſitam, ediſſères velim: Hominibus iis qui Comitiis intercluſi fuiſſent, licebatne Magiſtratus, & honores deferre? Neque enim videris mihi ſatis expoſuiſſe, utrum cum ipſo jure Comitiorum erepta quoque fuerit eiſdem facultas obtinendi munera. TRYPHO. Novi quidem id explicatum à me non fuiſſe: ſed neque modò tibi quærenti ſatisfacere poſſum, cum nihil ea de re mihi perſpectum ſit. Exiſtimo tamen iis temporibus non fuiſſè præcisè vetitum, ne Magiſtratus his civibus mandarentur. Nam vel hac noſtra tempeſtate pro comperto non habeo ejuſmodi legem latam adhuc eſſe, qua fuerit exceptum, ne cives ulli nominarentur ab Electoribus, præterquam Patricii, aut ne ratio ipſorum haberetur in Comitiis, ſi nominarentur. Quinimmo contigiſſe id non ſemel audio, ut patricius nomina-

minatus fuerit ab uno Electorum, verùntamen ex reliquis Collegis tot non accessisse, quot opus est ad subeunda, & experienda comitiorum suffragia, qua de re proximè tractabitur. Quare possumus arbitrari cunctos Magistratus iis, qui Comitiorum jus haberent, communicatos fuisse, cæteros, qui fuissent exclusi, nunquam in partem vocatos. Sed res obductas, & circumfusas tot tantisque tenebris, quæso, ne scrutemur, & reliqua persequamur his prætermissis. Hæc apud nos Comitia, de quibus tàm multa disputavi, cõstant ex omnium Patriciorum multitudine in unum collecta, iisdemque potest interesse quilibet ex gente patricia ad ferenda suffragia, modò transegerit ætatis annum vigesimum quintum, non tamen ante, quàm se doceat id ætatis esse, hoc est, Advocatorum tribunal adeat, de quo Magistratu postea nobis erit sermo, ibique alterius parentis, aut si neuter parentum fuerit superstes, ejus juramento, qui sibi cognatione quàm proximus, & quàm conjunctissimus sit, fides ampla fiat, annum quintum supra vigesimum jam exactum esse; duobus etiam testibus eôdem adhibitis, qui certò asserant, ex omnium sermonibus,

communique ipſa prædicatione pro comperto ſe habere, legitimis natalibus, & ex iis parentibus, quos nominat, eundem procreatum fuiſſe: Quibus ita peractis, tùm demum cum cæteris convenire ad Comitia poteſt, ut dixi, & ferre ſuffragia. Cæterum ut etiam juniores habere queant aliquem ſenſum civilis adminiſtrationis, proſpectum eſt iis qui vigeſimum annum fuerint egreſſi, ne deſit aliqua ſaltem ratio conſequendi id, quod optant: eaque talis eſt. Pridie nonas Decembris, qui dies D. Barbaræ ſacer eſt, adoleſcentes illi, qui facultatem hanc ſibi concedi cupiunt, coram Triumviris Advocatoribus omnes conveniunt, ut eos de viginti annorum ætate jam exacta doceant, oſtendantque ſe non aliis, aut natalibus, aut parentibus ortos, quàm quos uſurparint. Ejus autem rei fides eodem planè modo facienda eſt, quem ſuperius deſcripſi, mandaturque publicis monumentis apud eum Magiſtratum. Porrò ſinguli adoleſcentes de natalium, legitimæque ætatis indicatione ſyngrapham accipiunt ab omnibus Triumviris obſignatam, quam præbet unus à ſecretis alteri deferendam, qui fungitur eodem munere apud Quadraginta-viros; atque

que is eorum, qui syngraphas detulerunt, nomina singula parvo quodam in chirographo sigillatim describit, omnibusque iis collectis ad D. Barbaræ diem Principem, & Consiliarios adit (de Consiliariis; nec non de Quadraginta-viris loco suo fusiùs) quibus inspectantibus eos chirographos conjicit in urnam: cumque ex illis omnibus, qui recensiti fuerint, id quod animadvertendum inprimis est, quinta pars ad Comitia debeat admitti: hoc tamen intelligi tantum debet, quando candidati plures non sunt quàm CL. in quo numero XXXI. quinta pars est; tot enim ad summum singulis annis admitti possunt. Quare non ampliùs habetur quintæ partis ratio, si quando Candidati excesserint hunc numerum CL. Quot autem nomina fuerint in urnam conjecta, totidem globuli argentei demittuntur in alteram, quibus inseruntur aurei globuli summùm unus & triginta; sed pauciores, ubi Candidatorum quinta pars non attingit eum numerum, Educuntur inde sortitò per Ducem singuli chirographi ex urna priore, quibus eductis, absque mora nomen recitatur, quod est ibi scriptum, & ex altera statim urna globulus eximitur,

qui ſi fuerit aureis, intelligitur huic jus ferendi ſuffragia comparatum eſſe, quod nos materna noſtra lingua, *Ballottare,* dicimus; apud nos autem dicitur, *Rendere il partito:* Sin argenteus contigerit, inhil illi datur, ſed ſpem ſortis rejicere debet in ſequentem annum. Pergitur ordine ſuo deinceps alios chirographos extrahere, ſubindeque globulos, modo quo dixi, donec omninò globulis aureis urna ſit exhauſta; quos qui ſortiti fuerint, obtinent omnes facultatem conveniendi ad Comitia ſuffragandi causâ. Fuerat id olim in more poſitum, ut biennio priuſquam ſuffragia ferre poſſent adoleſcentes, Comitiis intereſſent. His temporibus id in uſu amplius non habetur. Reliqui verò omnes, quibus argenteum globulum ſors ipſa obtulit, coguntur annum proximum expectare, & æquo animo perferre ejuſmodi moram, niſi fortè vigeſimum quintum annum interim expleverint. Semel autem facta fide de natalibus, & legitima ætate, non eſt opus, ut iterum fides ulla fiat ab eo, qui ſortis periculum facere vult in ſequentibus annis. Satis eſt iis de rebus habere teſtimonium impetratum à ſcriba Trium-virûm Advocatorum, ordinique porrò inſiſtere, quem du-

dum exposui. Turbulentis verò temporibus ipsius reipublicæ consuetudo quædam obtinuit, ut jura Comitiorum cum facultate suffragiorum iis concederentur, qui suis pecuniis, & facultatibus ipsam adjuvarent, modò viginti annos nati essent. Quemadmodum factum cernimus hoc ipso anno, quo Patres iis, quibus nondum liceret per ætatem, censuerunt jus Comitiorum concedi oportere, si vel certum pecuniæ numerum liberaliter offerrent, donarentque reipublicæ, vel etiam commodarent aliquanto majorem summam, quam postea sine usuris recepturi essent. Altera quidem ex his rationibus à me traditis citra ætatem, possunt juniores obtinere jura Comitiorum; quæ res expediat, nec ne, in præsentia non disputo. IOAN. Expedire quidem ego censuerim: Nam quemadmodum senioribus pulchrum, atque optabile est, corpore firmo, & salubri præditum esse; sic etiam junioribus optanda, & præstabilis est prudentia quædam senilis. Hanc verò sibi juniores comparare non possunt, nisi maturiùs, atq; tempestiviùs assuescant iis artibus, quarum studio, & exercitatione percipi potest. Sed amabo te, intermissam orationem revoca.

TRYPHO. Id quoque prætereundum minimè videtur, ubi contigerit, ut alicujus pater, & avus Comitiis nunquam vacaverint, eorumque nomina sive absentiæ, sive aliam quamvis ob causam nunquam in codicem publicum relata fuerint, prout in ætate indicata, ut monui, fieri consuevit; non posse jus Comitiorum unquam adipisci, quicunque ab his procreatus genitusque fuerit, nisi ad ipsos Triumviros Advocatores confugiat, eosdemque doceat, quibuscunque vel rationibus, vel argumentis commodè potest, ex ordine patricio majores suos extitisse, propter eaque in Patriciorum numerum se ascribendum esse: qua de re Trium-viros quoque oportet ad Capitale Quadraginta-virum Collegium referre, cujus est omninò statuere, & pronunciare, sitne Patricius ille habendus, necne. Sed nequis impunè fucum facere aggrediatur, & per summam fraudem, atque malitiam ementiri audeat unquam patricium genus, lege cautum fuit, ut quingentos aureos apud Magistratum deponat is, qui ejusmodi judicium subire velit, eorumque jacturam sustineat, si causâ ceciderit. Hactenus quidem exposui tibi, quinam sint illi, quibus ad nostra Comitia

mitia convenire liceat. Quod autem supereſt, agendum fuerit de ratione, qua Magiſtratus eligi conſueverunt, in Comitiorum autoritate planè colloca-ta, quod & antea monui. Siquidem rerum omnium publicam adminiſtra-tionem ad quatuor capita revocavi, quæ ſunt hæc, Magiſtratuum creatio-nes, Legumlationes, ſummæ Delibera-tiones de pace, & de bello, tandemque Provocationes: quorum primum dixi totum pendere ab ipſis Comitiis. Sed ut faciliùs rem teneas, opus eſſe arbi-tror, ut ejus conclavis formam, in quo fit conventus, oculis tuis ſubjicere de-ſcribendo moliar. Quod ſi tu coràm illud inſpexiſti, & ſingula, quæ ſunt in eo, diligenter notaſti, poſſum ab hoc opere & libenter ſuperſedere. IOAN. Ego verò id, quod tu dicis, conclave coràm inſpexi; veruntamen ejus me-moriam renovari mihi pergratum fue-rit: vix enim fieri poteſt, quin aliquid exciderit mente præcipuum, atque ſin-gulare, cum præſertim tot, tantaque in hac urbe præclariſſima contempla-tus ſim, quorum ſpecies, atque ſimu-lachra cogitationi obverſantur ſimul & permiſta, & confuſa. TRYPHO. Quandoquidem tu minimè abs re futuram exiſtimas conclavis hujus,

quam audire cupis, explicationem, ejusdem formam tibi proponam quàm paucissimis potero. Ea verò quaternos angulos habet & quaterna latera, sed non æquali inter se magnitudine prædita, bina ex his sunt minora, bina tantò majora, ut excurrat in longitudinem spatium plus duplo, quàm in latitudinem. Hæc enim, ut aliquando me observasse numerando memini, non nisi duos supra triginta passus absolvit: illa verò protenditur usque ad passus LXXVI. Adhærent, & conjuncta sunt parietibus undique scabella quædam cum duobus gradibus, quorum alter cætera scabella, sive subsellia, quæ in æquo & plano conclavis disposita sunt, ita æquat, ut nihilò altius assurgat: alter verò gradus eminentior est, & quisquis in eo sedet, in conspectu cæterorum necessariò versatur. Tribunal autem Principis statuere mos est secundùm latera duo conclavis minora, sed prout exigere videtur anni tempus, alterutrinque. Porrò nihil aliud est hujusmodi tribunal, quàm suggestum quoddam è tignis exstructum; quod à pavimento conclavis tantum extat, quantum prior ille gradus, quo ad scabella dicta conscenditur, alteri verò gradui itidem subjicitur, qui sedem

dem Principis sustinet incumbentem sibi. Porrò in ipso Conclavis plano secundùm longitudinem novem subsellia, sed duplicata constituta sunt, hoc est transversis, ad reclinandum dorsum, tignis intersepta, ne se tergo, & humeris utrobique sedentes contingant, quod quidem necessariò fieret illis non intercedentibus. Habent autem alterum à fronte, alterum à tergo binis ex majoribus: latera verò minora conclavis à dextra, & sinistra. Fiunt autem ex his novem subselliis, unà cum duobus illis gradibus eminentiorum, quæ collocata diximus ad majora latera, decem planè ordines. Nam majus alterum latus cum suis sedibus, & ea subsellia, quæ illis proximè subjecta cernuntur, sunt unius ordinis, non tamen utraque pars ipsorum, sed altera tantum, ea nimirum, quę superioribus ex adversa respondet. Aversa pars autem spectat ad secundum ordinem, unà cum dimidia parte alterius è regione siti. Eademque est omninò ratio cæterorum omnium. usque ad alterum majus in conclavi latus. Quamobrem siquis inter utrumlibet latus incedit, & subsellia proxima contingit, hunc habere unius, & ejusdem ordinis, alteram partem àdextris,

tris, alteram à ſiniſtris, quibus continentur Patricii bifariam diſtincti, & adverſo vultu ſeſe invicem ſemper intuentes. Hi quidem omnes ordines ſunt numero deni, verum coagmentantur, & rediguntur ad majores quinos, quorum primus complectitur utrunque ordinem, quem ſecundùm latera bina majora explicatũ protuli: Alter verò duos ordines huic, atque illi proximè adhærentes, atque ita reliqui; qua ratione quintus duos ordines continebit in medio poſitos. Quotiescunque igitur ad urnam ſuffragiorum (quam rem infra meliùs intelliges) unus ex his quinis ordinibus accerſiri ſolet, revera bini ordines accerſiti habentur. Sed ne quid omninò prætermittam, patet ingreſſus ad conclave ipſum præcipuè januis duabus. Altera, ſiquis aſpectum convertat ad id majus latus, quod lumen per feneſtras admittit ad illuſtrandum locum, huic à ſiniſtra ſpectandam ſe exhibebit in minori latere, verumtamen quàm proximè ad alterum majus. Eſt etiam quoddam oſtiolũm in ipſo minori latere, quod Electoribus patet, ubi ſunt creati ad renunciandos competitores, ut ſuo loco exponam. Altera verò janua conſpicitur in eo majori latere, quod nullas fene-

fenestras habet, non procul ab altero minori. Et ejusmodi quidem est conclave, in quo Patricii ad Comitia convenire solent, ut Magistratus omnes creentur octavo quoque die, scilicet Dominico, quandoque frequentius etiam, ut Augusto, Septembrique mensibus evenire cernimus, quando Senatus deligitur, aliisque temporibus nonnunquam, prout usus requirit. Eligendorum porrò Magistratuum apud nos hujusmodi est ratio. Electores primùm sorte ducuntur, quos Nominatores vos appellare consuevistis. Qui denique renuntiati fuerint ab his Electoribus, in Comitiis ipsis debent suffragiis subjici, & qui plura ex his consecutus fuerit, ita tamen ut superet dimidiam partem, is obtinuisse dicitur Magistratum. Et quoniam singulis diebus Comitiorum, pauciores quàm novem Magistratus creare nunquam licet, Electores quoque noveni sunt necessariò creandi. Sed in nonnullis Magistratibus cum duo tantum competitores statuantur, & in plurimis quatuor, singulis Comitiorum diebus contingere oportet, ut Magistratus optentur, aut ex alterutro genere, aut ex utroque permistè. Rarissimè quidem ex eo solum genere, quod binos habet tantummodò cōpetitores,

titores, ſed tunc ordines Electorum nonniſi duo fiunt: aliâs autem ſemper quaterni, ſive ex eo tantùm genere, quod Candidatos quatuor exponit, ſive ex hoc,& ex illo confusè Magiſtratus extiterint. Conſtant ordines Electorum ſinguli ex novem Patriciis, quibus quidem ſors fuerit propitia, quos ordines appellare nos ſolemus *Manus*, adjecto numero primæ, ſecundæ, tertiæ, & quartæ, prout ſingulæ primo ſecundo, tertio, & quarto loco ſorte fuerint ductæ. Prius quidem, ſi tibi videbitur, exponam, quonam modo Electores ſortito ducantur, deinde verò creationem ipſam Magiſtratuum. IOAN. Opus eſt, ut ad arbitrium tuum ipſe totum me referam, qui nihil his de rebus exploratum habeam, præter id, quod abs te narrante percepi. TRYPHO. Ergò quâ die ſunt habenda Comitia, ſolet ære Campano quodam ſignũ dari ad certam diei horam, nempe in ipſa meridie, neque verò pulſatio intermittit unquam, niſi hora abſoluta, quo temporis intervallo in conclave id ampliſſimum, quod modò deſcripſi, conveniunt ex ordine patricio, qui Comitiorum jus habent. Nam fores ubi clauſæ fuerint, claveſque ad Tribunal Principis delatæ, nulli patet

ampliùs

ampliùs ingressus, præterquam illi, qui sit aut Consiliarius, aut Trium-vir ex Advocatoribus, aut Præfectus Decem-virûm, aut postremò Censor. Convocatis, atque ingressis omnibus ingreditur Dux, quem Consiliarii deducunt, & ii Trium-viri, qui præsunt Quadraginta-virali Collegio, atque adeo nisi prius accesserint, tunc ingrediuntur terni Decem-virûm Præsides, & Advocatores, nec non bini Censores, de quibus omnibus inferius. Omnes hi, quos dixi, præter eos, qui præfecti sunt XL-viris, induti sunt eo genere vestimenti, quod à nobis Ducale solet appellari, estque vel Coccinum, vel ex panno quovis, sed latioribus manicis, & qua manus exeruntur, latè diductis, dissimile nonnihil vestimentis iis, quæ nos privatim gerere consuevimus, è nigri coloris panno, collectis atque conclusis in arctum manicis ad manus. Sedet autem Dux in suo tribunali, quod medium positum est in altero latere minori, prout opportunitas vel æstatis vel hyemis requirit. Velim autẽ scias ea, quæ sunt in plano subsellia, ab utroq; capite intercisa esse, sed ab altera semel tantum, ab altera bis. Illic à proximis subselliis dirempta est quædam pars sex ulnarum, non amplius.
Hic

Hîc autem binæ partes æquali magnitudine præditæ, quarum ea, quæ media intercedit inter alteram priori loco ſitam, quæ conſtituit caput, & inter reliquum corpus ſubſelliorum, transferri ſolet ex uno loco ad alterum ſecundùm anni tempus. Itaque ſemper eſt una tantum pars ab eo capite ſubſelliorum, quod proſpectat ipſum tribunal; ab altero duæ: & quotiescumque tribunal aliò transferendum eſt, amovetur ea pars, quæ caput ipſum efficit, & pertrahitur ad locum, quem tribunal vacuum relinquit. Ad continuanda porrò ſubſellia inſeritur ea pars, quę peti ſolet ab altero capite ſubſelliorum, nimirum ea, quam diximus huc atque illuc traduci: Altera verò pars, hoc eſt ipſum caput, retrahitur atque applicatur ad reliquum corpus, ut tribunali, quantum decet, ſpacii relinquatur. Sedet igitur, quemadmodum dicere cœperam, Dux in hoc ſuo tribunali, & aſſident ipſi à dextra tres ex Conſiliariis, & unus ex Præſidibus XL-virûm: A ſiniſtra verò tres alii Conſiliarii, & duo reliqui Præſides Quadraginta-virûm. In extremo quoque tribunali bina ſunt hinc, atque illinc aulæis inſtrata ſubſellia, in quibus ſedet ſcribarum princeps, ſeu magnus

gnus

gnus Cancellarius, ut modò dicitur, atque alii ministri. Magistratus etiam illi, quorum meminimus, loca sibi destinata ad sedendum occupant. Nam Trium-vir ille Advocator, cujus prærogativa est per illam hebdomadam, & is ex Præsidibus Decem-virûm, cui simile jus obtigit in suo Magistratu, conferunt sese ad alterum minus conclavis latus, ut in gradu eminentiori subselliorum, quæ conjuncta sunt parietibus, circa medium considеant è regione Ducis. Teget autem latus Advocatoris interior Decem-vir. A dextris autem horum, sed in majori latere prope angulum, tres Auditores veteres dicti sedes suas habent: Recentiores verò totidem in eorum conspectu, sed aliquanto remotiores ab altero angulo. Duo Censores deinde, singuli in altero majori latere ferè medii sedent. Reliqui duo Trium-viri Advocatores, duoque Præsides Decem-virûm, eadem quoque majora latera, sed extrema, tenent juxta utrumque angulum, illi quidem à dextra Principis: hi verò à sinistra. Omnes hi Magistratus, quos dixi, in supremo gradu subselliorum collocati sunt, & ubi Collegæ pari dignitate unà sedent, semper honestiorem locum retinet is, qui major est

natu. Præbet autem id ingredientibus insigne quoddam spectaculum. Occurrit enim primum Ducis ipsius aspectus, qui satis eminenti loco, ut dixi, solium suum habet. Singula porrò conclavis latera spectanda se offerunt, insignita præsentiâ tot Magistratuum, ut quocunque intuentium oculi sese vertant, nihil aliud cernant, quàm magnificentiam, amplitudinem, majestatem. IOANNES. Præter eam, quam modo dixisti honestatis, & ornamenti, intelligere velim, utrum alia fortè caussa extiterit, quæ majores vestros impulerit ad tribuenda certa loca Magistratibus iis, & quidem ejusmodi ordine, quem exposuisti. TRYPHO. Alia certè præterea, & non una fuit. nam curare debent hi Magistratus, ut cum modestia, & cum gravitate singuli sedeant; illud autem præcipuè, ne quis, dum itur in suffragia, verbo aut nutu se, aut quemquam commendare audeat: quam rem præstare commodè non possent; si uno & eodem loco simul omnes sederent. Efficit insuper is ordo, ut cum præsentia tantorum Magistratuum singulæ partes conclavis ornatissimæ sint, nullus, quantumvis magna vir existimatione, turpe sibi ducat in illis locis sede-

ſedere, quæ procul abſunt ab ipſo tribunali Ducis. Ea re quoque fit, ut juvenes ſenibus permiſti propter reverentiam majori cum gravitate, & modeſtia ſedere cogantur, quàm ſi forte ab iiſdem ſederent admodum disjuncti. IOAN. Niſi cœptam diſputationem intempeſtive interpello, ſcire quoque velim, an cęteri Magiſtratus honeſtiori quopiam loco ſedeant, quàm cives privati. TRYPHO. Nullis aliis Magiſtratibus præter eos, quos dixi, certus aliquis locus deſtinatus eſt, ſed ubi collibitum eſt, quiſque ſedet: filii tamen, atque fratres Ducis eo non tantum vivente, ſed etiam defuncto honeſtiorem quemdam locum habere ſolent; Equites etiam, & Doctores: inter alios verò nullum eſt diſcrimen. Pro ſuggeſto, quo ſuſtinetur Principis ſolium, in plano & æquo conclavis urnæ tres ſtatuuntur: Eos pileos nos dicimus, quæ altiore baſi ſublatæ, tantum ab humo extant, ut nullus inferre oculos, & introſpicere queat; præter id etiam ſunt undique circumcluſæ, & duntaxat in ſingulis duabus extremis urnis supernè quà ſunt obtectæ, duo foramina patent ad inferendas manus, ubi globuli fuerint extrahendi: Quæ verò media eſt urna, unicum tantum ha-

bet, sitaque est in ipso conspectu Ducis; aliæ propter scabellorum illorum suprema capita, in quibus modò dicebam scribarũ principem, unà cum cæteris ministris considere solitos. Injici porro solent in utramq; circiter octingenti globuli sigillatim, qui ex ære vel aurichalco conflati sunt argento super inducto. Nam cum mille, & quingenti ferè viri ex gente patricia Comitia frequentare soleant, vel summùm sexcenti, globulorum quoque numerus huic numero respondere debet. Argenteis globulis permiscentur sexaginta inaurati, hoc est, in singulis duabus urnis triginta. Quæ verò media est, habet quatuor supraviginti obductas argento, & triginta sex auro, in universum non plures quàm sexaginta. Convocatis igitur comitiis, & in unum coactis, ubi cuncti Patricii sedes quisque suas acceperunt, & conclavis fores opportunè conclusæ sunt, tunc scribarum princeps ex duabus concionibus propinquiorem ascendit (conciones autem sunt ferè in medio conclavi modico intervallo bina loca inter se disjuncta super alterum gradum subselliorum elata, quæ adhærent majori lateri lumina nulla habenti) & ex editiore loco illo pronunciat omnes

Magi-

Magiſtratus, qui creandi ſunt eadem ipſa die. Si qua lex quoque ferri debet, eam nominatim non exprimit, ſed hæc tantum ſubjicit: *& eæ leges ferendæ ſunt, quam in rem viſæ fuerint.* His dictis ad tribunal confeſtim redit, proque ipſo vocat Advocatores Triumviros, Decem-virûm Præfectos, Cenſores, & Auditores cùm Veteres, tùm recentiores, & eos omnes ſacramento jubet obligari, daturos pro viribus operam, ut leges Comitiorum omnes obſerventur; In quibus eſt unicuique loco ſuo ſedendum, neque mutanda ſubſellia, certum ante tempus: Ne quis alia via, quàm decet, ad Magiſtratus adipiſcendos aſpirare audeat, neque ſuam operam, & induſtriam alteri præſtare, & alia id genus quàm plurima. Exhibito ſacramento referunt idem Magiſtratus ſeſe ad loca tributa, & ſubinde conſurgunt ex Conſiliariis tres ætate minus provectâ. Inter hos, qui maximus eſt natu, ſeſſum abit pro media urna: Qui verò minimus eſt, pro ſiniſtra: Tertius ætate media, pro dextra ſedet. Occupant autem hi duo, qui extremas tuentur, utraque capita illorum ſubſelliorum, quæ ſcribarum principi aſſignata ſunt cum aliis miniſtris. Is porrò, qui me-
 diun

dium locum tenet, Consiliarius paratum habet scabellum quoddam ante tribunal Ducis obliquè productum, quod capere debet etiam Electores, uti mox intelliges. Sortiuntur exinde, quinam ordines subselliorum ad urnas prius accessuri sunt,&à quo capite, & latere simul inchoandum: Quod fit eo pacto. Demittuntur in urnā quampiam globuli argentei coloris numero decem: Ex his quini sunt insigniti numerorum notis, ita ut in singulis singulæ notæ reperiantur, ab uno usque ad quinque: Cuncti tamen habent hæc eadem verba pariter inscripta. *Caput ad Brolium, & latus ad D. Georgii:* Quini reliqui globuli habent easdem quidem singuli, singulas numerorum notas, sed non eadem verba. Nam loco eorum, quæ dicta sunt, in his omnibus legitur, *Caput ad Castellum, & latus ad D. Marci.* Sortes inde ducuntur, & quicunque globulus sorte obvenerit, is docet, à quonam ordine subselliorum sit faciendum initium, & simul etiam à quonam capite, atque latere: Nam si globulo appareat, exempli gratiâ, unitas impressa, & in eodem legatur: *Caput ad Brolium, & latus ad D. Georgii;* Primum ordinem vocari perspicuè intelligitur

ligitur, & ab eo capite, & latere auſpicandum eſſe, quod ipſa verba declarant. Tunc autem globulus alter conquiſitus in urna eximitur, qui primi ſorte ducti ſocius eſt, & gerit unitatem inſcriptam unà cum his verbis; *Caput ad Caſtellum, & latus ad D. Marci.* Nam cum ſemel prima ſubſellia vocata ſint, eadem bis accedere minimè poſſunt. Poſtea globulus alter ſorte ducitur, qui proximo, & ſecundo loco vocata ſubſellia oſtendit. Atque ita ducere ſorte, & vocare pergunt, quoad Electorum numerus abſolutus fuerit. Illud autem in primis eſt animadvertendum, quandocunque ſors ad aliqua ſubſellia pervenerit, non ſimplicem, ſed duplicem advocari ordinem. Siquidem conflari unum ex binis admonui ſuperius, qui denis globulis inſcripti appellantur latera. Progrediuntur ergò Patricii in ſuo quiſque ordine ad alteram ex duabus extremis urnis, quæ ſibi reſpondet, & injecta manu globulum educit, qui ſi non fuerit auro, ſed argento obductus, parata eſt ad urnæ baſim alia quædam, in quam dimittitur ab eo, cui ſors non proceſſit, atque ad priſtinum locum illicò reditur. Sin autem auratum globulum quis ſortitus fuerit, tradit in manus

Consiliario propter urnam sedenti, & ad urnam in medio sitam continuò pergit, unde etiam globulum depromit, qui si contigerit ex argento, postea quam exhibuerit eum Consiliario, qui in medio sedet, infecta re itidem festinat ad locum suum. Sin autem ex auro; recognoscit in manus sumptum Consiliarius, & Patricius ille tunc habetur in numero Electorum, atque in primo ordine, qui sedere jubetur in scabello, quod ante Ducis tribunal obliquè diximus protendi, converso tamen ad ipsum Ducem obtutu, idque ex ea causa, ne quis illi se commendare nutu valeat, aut alia quacunque studii significatione. Præter hæc autem unus ex iis, qui sunt à secretis, alta voce pronunciat Electoris nomen, ut intelligant omnes, qui sunt ex eadem familia, unum ex ipsis in Electorum numero jam esse; fratres etiam uxoris, socer, & sororii, & qui excludi solent per eundem à sortitione, sive ut apud vos dicitur, interdictum habent. Sedet Elector, & cæteri deinceps quoad omnes Electores creati fuerint, & in sedendo principem locum tenet is, qui major est natu. Quod si fortè contigerit in primo ordine creando, ut ex eadem familia bini sortiantur; qui posterior

ſterior fuit, in ſecundum ordinem rejicitur, & aſciſcitur in ejus locum is, qui proximè ſuccedit, neque amplius ulli Patricio, vel ex eadem familia, vel ex iis affinibus, quas recenſui, datur ea die ſortis ducendæ beneficio frui. Siquidem lege cautum eſt, ut in quatuor ordinibus Electorum, qui ſimul omnes triginta ſex viros complectuntur, cenſeri plures non valeant, quàm duo ex una familia; neque tamen in eodem ordine: ſed alter, in altero: Quapropter Electores novem ejuſdem ordinis exiſtere debent ex diverſis novem familiis. His peractis ei, qui fuerit inter Electores minima ætate, defert ſyngrapham quiſpiam à ſecretis, in qua Magiſtratus omnes ea die creandi ordine ſuo ſunt deſcripti; Eſt autem ſyngrapha ſigillo publico munita, ne qua ratione corrumpi poſſit, & adulterari. Mox Electores dant obſtricti juramento fidem, nullos alios à ſe nominatum iri, quam quos uſui reipublicæ fore arbitrati fuerint, & quà proximum eſt, egrediuntur è conclavi, & in locum ſeſe recipiunt ipſis contributum. Poſt hos novem Electores, qui nomine primæ manus, hoc eſt, primi ordinis donantur, alii novem ſtatim creantur

pro ſecundo ordine, & eadem ratione deinceps pro tertio, & pro quarto. Singuli verò numero ſuo completo proficiſcuntur accepta ſyngrapha, ut dixi, in ſedes conſtitutas. IOAN. In his omnibus, quæ de creandis Electoribus à te ſunt dicta, quatuor ex animo meo ſcrupuli fuerint evellendi. Atque hic primus eſt. Dixiſti modò in duabus extremis urnis recondi ſolere globulos, ad mille & quingentos, non accuratè quidem calculo ſubducto, ſed quantum viſu duntaxat æſtimare licet. Fieri poteſt, opinor, quum ventum eſt ad ultima ſubſellia, ut nonnulli ſuperſint aurati globuli adhuc ſorte ducendi, neque tamen ex argento tot ſuppetant, quot acceſſuris ad ſortiendũ poſſint ſufficere; Vnde mihi videtur fieri, ut quibus omnium poſtremis accedere contigit, illi non ſatis æqua conditione ſint, propterea quod facillime duci poſſunt, ubi cum paucis argenteis, aurati globuli ſunt relicti. Quapropter, ſi quid eſt à vobis hac in re cautum, intelligere cupio. Alter verò ſcrupulus eſt: Vtrum aliqua ratione data fuerit opera, ne quis Patricius venire poſſit ad ſortitionem alio ſubſelliorum ordine quàm ſuo. Nam dum revertitur ad ſedendum, poſſet aliquis clan-

clanculum insinuare se in alterum subselliorum ordinem, nondum evocatum. Tertius autem est, an fuerit excogitatum aliquod remedium ad impediendas fraudes in globulis eliciendis. Posset enim quispiam tenere conditum in manibus globulum auratum, quem postea simularet forte ductum esse; Postremò scire cupio, ecquid apud vos intersit auspicari sortitionem ab uno latere subselliorum magis, quàm ab altero. Si quidem videntur uno & eodem tempore simul utraque tendere ad sortiendum, cum singula petant urnam, quæ respondet sibi; quæ tamen res in capitibus subselliorum minimè procederet. Itaque mihi causam edisseras velim, quæ majores vestros induxerit, ut statuerent ordinem non inter capita solum, sed & inter latera. TRYPHO. Sapienter quæris; à me verò dabitur opera, ut hæc omnia quàm paucissimis tibi aperiam. Quod igitur primo loco scrupulum injiciebat, verum est quicquid autumas. Nam plerumque accidit, ut cum iis, qui censentur ordine postremo, multò melius agatur, non semel etiam cum iis, qui postremi sunt in hoc ordine. Sed Consiliariorum ad urnas considentium partes sunt, ubi

sorti-

ſortitio proceſſit ad ultima ſubſellia, & ſpectat ad finem, obſervare, an globuli argentei, & Patricii ad ſortes venturi, pari numero ſint, & ſi qui deſunt, ſupplere; ſi qui redundant, eximere. Nequis autem Patricius accedat ad urnas extra ſuum ordinem, lex eſt apud nos, quæ jubet in eos, qui ſubſellia permutant, & aliò ſe transferũt, animadverti quàm graviter, idque ab ipſo primo Comitiorum exordio, donec fuerit abſoluta creatio triginta-ſex Electorum: nam poſtea licet omnibus ordinem mutare, & abire quò libet. Solent etiam, ubi ſubſellia completa ſunt, occludi quædam oſtiola, quæ ſunt in capitibus, neque reſerantur antequàm tempus veniat exeundi ad ſortes. Inſunt hæc oſtiola ſubſelliis quibuſque, exceptis binis ſecundùm latera majora, quibus quidem ea de cauſa non fuerunt impoſita, ne miniſtris, & aliis forent impedimento, quos frequenter oportet conclave ingredi, vel egredi; præcipue verò Patriciis ipſis, qui redeuntes à ſortitione, ut ad ſedendum ſe referant, per illud ſpacium tranſire debent, quod utrinque patet interjectum inter ea ſubſellia, ſinguli tamen per ſuum, hoc eſt, quod ſpectat ad ſuum ordinẽ; & quoniam poſſet etiam acci-

accidere (quæ res mihi nunc primùm in mentem venit) ut Patriciorum aliquis tentaret iterum ad urnas procedere in ordine ſuo, veluti ſi qui primo loco progreſſi ſunt, iidem reverſi minimè conſiderent, ſed admixti ultimis inſiſterent; Ea fraus ne locum haberet, à majoribus noſtris inſtitutum eſt, ut aliquot ex miniſtris togati quidem, ſed capitis rubro integumento, comitentur in reditu poſtremos ſingulorum ordinum, eoque modo ſecernantur à primis ultimi. Quare nullus ex his poteſt illis ſe adjungere, atque unà reverti ad periculum ſortis faciendum. Vt autem nihil fraudis adhiberi queat in globulis auratis ſupponendis, ita cautum eſt. Apud nos plura genera ſunt ejuſmodi globulorum, quæ diſſimilia ſatis apparent pro varietate notarum, quibus impreſſa ſunt, nimîrum Alphabeti literis; Injecturi porrò globulos auratos in urnas miniſtri, ex unoquoque genere ſingulas capiunt (ſex autem genere ferè) & ſimul omnes in urnam condunt, ut ex ipſis unus aliquis ſortito ducatur, cujus nota indicet, ex quo genere globuli ſeligendi ſunt, idque tunc uſurpatur, atque in urnas infertur: Hæc autem inſpectante Duce, & Cōſiliariis omnia peraguntur

guntur, & non alio tépore, quàm ubi proximum eſt ad ſortitionem venire. Quamobrem fieri non poteſt, ut aliquis noverit, qua nota globuli præcipue conſignati ſint, & ad fraudem ſtruendam hac in re ſe comparet: nullam quidem poſſet aliam ſtruere, quàm ſecum domo afferre globulum, & præbita ſpecie quaſi recens ex urna deprompſerit, oſtendere palàm, quem occultè geſtabat in manu. Quapropter exhiberi ſolent Conſiliariis propè urnas ſedentibus, nimirum ut probè inſpiciantur, & recognoſcantur ab ipſis, utrum præditi ſint teſſera legitima. Priſcis temporibus id in more poſitum erat, ut id globuli genus injiceretur, quod Conſiliariis, & Duci potiſſimùm placuiſſet. Temporibus noſtris tota res permittitur ſorti. Vltimo loco quærebas de laterum diſtinctione. Non ſemel dixi, quotiescunque ex ordinibus unus accerſeretur, duos ordines advenire ſubſelliorum, qui dicuntur latera. Nunc quia poſſet evenire, ut duo ex eadem familia ſinguli quidem ad ſuas urnas, & à ſuo latere, ſed pariter uno atque eodem tempore contenderent ad ducendas ſortes, ne ſi fortè globulus auratus utrique ſimul obveniret, controverſia oriretur, uter ad urnam

in medio positam admittendus esset (nam simul ambo nõ possunt ob commune genus) hac ergò ex causa statuerunt, ut ille priori loco veniat, cujus ordini, sive lateri sors affuerit, eoque globulum inauratum quoque sortiente, alter à sortiendo exclusus ad sedendum revertitur; argenteum verò capiente, tunc ad urnam mediam admovet manum, ac tuetur suum locum. Videor mihi cuncta, de quibus ambigere te dixeras, satis explicasse: nisi quid aliud ambiguum superest, instituta persequar. IOAN. Nihil omninò, mi Trypho; persequere ut lubet. TRYPHO. Postea quam Electorum quaterni ordines eo, quo dixi modo creati secesserint, alius post alium in proprias sedes (simul enim atque fuerit impletus primus ordo, abit in locum suum conclavi relicto, & deinceps alter creatur, intereaque ille suos Candidatos designat, quemadmodum explicabo) tunc licet ad alia subsellia transire, si velit, patricio cuivis: Si qua verò lex adComitia perferenda est,hoc tempus opportunum habetur, dum magistratuum cõpetitores instituuntur, & modus talis est. Meminisse te credo id, quod antea dixi, ex nostris magistratibus alios esse, qui Candida-

tos quatuor ad ſummum admittant; alios qui non niſi duos: Quoniam verò nunc ex hoc genere, nunc ex illo, interdum etiam ex utroque ſimul Magiſtratus creantur: idcirco Electorum ordines plerunque certè quaterni, nonnunquam bini tantummodo ſtatuendi ſunt. Sed faciamus quaternos ordines conſtitutos eſſe. Vbi primus in ſede ſua collocatus eſt unoquoque Electorum pro ætate capiente locum, unus à ſecretis nempe is, cujus hæ ſunt partes, recitat cunctis audientibus eas leges, à quibus recedere non licet in Candidatis renunciandis: eæ non alia de cauſa inſtitutæ ſunt, quàm ut renunciatio ſincerè fiat, abſque fuco, & dolo. Quibus perlectis novem globulos conjicit in urnam diſtinctos numerorum notis, quas gerunt inſculptas. Tunc Electorum unusquiſque, ſed initio à ſenioribus ducto, ex urna globulum depromit, qui notat eum magiſtratum, in quo ſibi renunciare Candidatum licet: Oportet enim vel unitatis, vel binarii, vel cujuspiam alterius numeri, uſque ad novenarium, deprompto globulo notam aliquam impreſſam fore: Cuicunque igitur Electorum unitas obtigerit, facultas datur eligendi, quem velit in eo magiſtratu, qui primo loco

ſcriptus occurrit in ſyngrapha tradita juniori per ſcribam à ſecretis. Dicitur apud nos is Elector primam vocem, hoc eſt nominationem, ſeu nominandi facultatem habere: is qui binarium duxerit, ſecundam, atque ita deinceps: Quandocunq;verò creandi ſunt undecim Magiſtratus, qui numerus eſt omnium maximus, qui creari poſſunt; ille, qui primum nactus eſt, habet inſuper decimum; qui verò ſecundum, itidem undecimum. Licet autem Electoribus, quod eſt obſervandum, permutare, ſi velint, inter ſe Magiſtratuum nomina, quæcunque ſors obtulit: neque quicquam intereſt, ſit ne primo, an ſecundo, tertioque loco ſcriptum illud nomen, cujus eſt permutatio facienda. Et quoniam pro iis, quos renunciarint, coguntur ipſi Electores præſtare ſe vades, ſive prædes, quos appellare vos conſueviſtis *Mallevadores*, Elector qui cum alio nomen permutavit, nihilominus obligatur, & præs eſſe debet pro eo, qui renunciatus fuerit ab altero permutante, idque præſertim ubi creantur magiſtratus, à quibus publica pecunia tractanda eſt. Quocirca qui permutationem facere inſtituunt, id oneris habent, ut præſtent culpam illorum, quos minimè

 nomi-

nominarint. Ergò qui primum nomen adeptus est, hoc est, cui datum est à sorte jus nominandi Candidatum aliquem in primo magistratu, qui cæteris etiam omnibus honestior habetur (nam diverso in honore sunt nostri Magistratus, & alius alio dignior & præstantior est) quòd si contigerit ab eo permutatum fuisse, Elector ille, qui subiit in eundem locum, primas tenet in nominando ex Patriciis, quemcunque libeat: Verumtamen is, qui nominatur ab eo, subjici debet etiam suffragiis cęterorum omnium, & ex novem, si non plura, saltem sex adeptus, nominationem suam ratam habet: Si quid autem ei numero desit, necesse est eidem Electori, ut alterum nominet, & eo fortè repulsam ferente, tertium etiam, & quartum, neque unquam desistat, donec aliquis approbatus fuerit aliorum judicio. Refertur autem hujus candidati nomen in syngrapham à scriba, qui est à secretis, qui supponit illud nomini Magistratus, disserteque exprimit dignitatem, si quam modò obtinet, vel aliâs obtinuit, & à quo fuerit electus, & in quonam ordine. Deinde pergit Elector alter nominare, is qui secundæ nominationis potestatem habet, & qui nominatus, & ele-

& electus est, approbatur, & refertur in syngrapham sub magistratu, cujus effectus est candidatus nomine suo scripto. Primi quidem, secundique ordinis prorsus eadem est ratio: Sed in tertio, & in quarto variare sæpè contingit. Si quando enim creandi sunt Magistratus ex iis, qui tantum duos competitores admittunt, ii renunciari solent in primo, & secundo tantum ordine; quo fit ut Electores tertii, & quarti, nonnulli facultate eligendi careant, illi nimirum qui globulum duxerint, consignatum ea nota, cui nulla nominatio, sive magistratus respondet. Neque tamen omninò nihil præstiterit Electorem esse, quanquam sors nominandi potestaté minimè tribuerit: Nam cum subire Electorum suffragia debeant, quemadmodum explicatum est, omnes qui nominantur; eidem si non eligendi, ac certè approbandi vel rejiciendi, quoscunque elegerint alii, suppetit facultas. Sicubi verò difficultas oriretur, & Electores inter se controversarentur, veluti si quis eorum vellet aliquem nominare, de quo ambigeretur, an suffragia ferri omninò possent, tunc ex Advocatoribus unus, itemque ex Præfectis Decem-virûm eò conferre se debent, ubi

fuerint electores ii, & controversias ipsorum judicare. Per hunc modum omnibus candidatis, sive competitoribus magistratuum delectis, non licet Electoribus ad Comitia reverti. Datur hoc tantummodo Consiliariis, Præfectis Decem-virûm, Advocatoribus, & Censoribus, si quando Electores fuerint. Illi porrò scribæ, qui singulis ordinibus affuerunt à secretis, deferunt syngraphas ad magnum Cancellarium, in quibus ordine descripti sunt magistratus; infra quoque nomina singulorum Candidatorum, cum omnibus iis, quæ adjungi solita dixi. Est autem illud observandum, cum modò quatuor, modò duo tantum competitores in singulis magistratibus instituere liceat, prout vel ab omnibus, vel à duobus ordinibus duntaxat eligi consueverunt, tum pauciores etiam designare posse quàm quatuor, aut duos. Nam contingere potest, & sæpè contingit, ut plures ordines in unum Candidatum, interdum etiam universi pariter conspirent; Quod ubi contingit, nihil obstat, quo minus de ipso suffragia ferenda sint, quamvis competitores tunc nulli appareant: Videtur enim quodammodo ipse sui competitor, quatenus à pluribus ordinibus designatur.

gnatur. Sed faciamus in unoquoque Magiſtratu ſingulos à ſingulis ordinibus electos fuiſſe, tunc quæri ſolet, utrum aliquo vitio laborent ſive impedimento, quod quidem multiplex eſſe poteſt, aut quia tantum temporis nondum eſt exactum, quantum opus eſt ad conſequendum alterum Magiſtratum; aut quia publicum munus obit unus ex conjunctis, per quem candidatus aliquis excludatur; aut quia de repetundis fuit poſtulatus, atque id genus alia, quæ cum publicis monumentis cõſignata ſint, momento temporis eruuntur, atque in lucem veniunt. Si quis igitur compertus fuerit ejuſmodi vitii, illius in ſuffragiis ferendis ratio non habetur: quod ſi ex cõpetitoribus quatuor terni excluderentur, is unus, qui relinqueretur, ſuffragiis impertiri non poſſet, propterea quod competitoribus omnibus careret; Atque hoc in genere documenti cujuſdam loco accipere potes; Quicunque ab uno tantum ordine fuerit deſignatus, eum niſi competitor adſit, nullo modo ſuffragiorum compotem futurum, ne dum magiſtratus: Quicunque verò ſaltem à duobus ordinibus, etiamſi bini competitores alii non admitterentur, quos reliqui bini ordines ſtatuiſſent; poſſe
 nihilo-

nibilominus ipſum abſque competitoribus ob eam rationem, quam attuli, conſequi magiſtratum, dummodò quicquam aliud obſtare non reperiatur. Primarius ergò ſcriba recitat, & percenſet ex ſcripto unà cum ſuis competitorib⁹, omnes magiſtratus, eo modo prorſus, atque ordine, quò deſcriptos dixi. Mox à capite orſus pronunciat competitores in primo Magiſtratu, qui etiam præſtantiſſimus eſt; principem verò locum tribuit illi, quem exhibuerit primus ordo competitorem: accedente verò conſenſu fortè alterius ordinis, id etiam exprimitur: Ac ne quid ex omnibus his rebus te lateat vel minimum, accipe hoc exemplum: nam ita principiari ſolet à primario ſcriba. Andreas Grittus, fuit Patavii Prætor, Præde Georgio Cornelio filio Petri, in ordine primo: In ſecundo, Andreas Grittus fuit Patavii Prætor, Dominico Triviſano Præde: Atque hoc modo toties repetitur candidati nomen, quot numero ſunt ordines, à quibus fuerit nominatus. Recenſitis autem omnibus candidatis in eo magiſtratu, non hi tantummodo, quorum eſt res agenda, ſed omnes etiam, qui ſunt ex eadem familia, vel aliqua conjunctione arctiore, invicem

ſe

ſe excludunt, è conclavi egreſſi prȩſtolantur alicubi interea, dum feruntur ſuffragia. Poſt eorum diſceſſum, Scriba magnus alta voce ſimul omnes admonet, humano, divinoque jure præceptum eſſe, ut ei ſuffragentur, quem optimum fore ducunt, maximeque è republica. Quibus dictis primum candidatum exhibet: Tunc adoleſcentuli quidam, quibus id munus datur, feſtinant ad excipienda ſuffragia parvis quibuſdam lata pilis ex albo lino confectis. Præferunt autem ſinguli binos loculos ligneos inter ſe connexos; praſinum, & album; hunc interiorem qui favet; illum exteriorem, qui rejicit candidatum: Qui ſanè loculi ita fabricati ſunt, ut nullus queat introſpicere, & animadvertere, in utrum pila deciderit. Et quoniam conclave ipſum ſatis latè patet, & vix fieri poteſt, quin aliquod exiſtat murmur, candidati nomen aſſiduè iterari ſolet, dum colliguntur ſuffragia per eoſdem adoleſcentulos: Collata verò, atque excepta deferuntur ad tribunal Principis, & quæ propitia ſunt inferuntur in quoddam vaſculum album; adverſa in alterum praſinum: Recenſent autem, & enumerant Conſiliarii, illa quidem, qui ſedent ad dexteram Principis; hæc

verò,qui sunt ad sinistram. Cæterum si pauciora fuerint propitia, quàm pro dimidia parte suffragiorum, nihil à Candidato potest obtineri: Sin autem plura, nihil prohibet, ideoque refertur in scripta, quot numero suffragia dimidiam partem superaverint. Inter suffragia numeranda cõpetitores alii, quos scriba magnus pronunciavit, ordine suo periculum faciunt, & qui plura supra dimidiam partem suffragia tulerit, hic superatis competitoribus obtinet Magistratum. Subinde verò per eundem Scribarum principem recitantur nomina competitorum in proximo Magistratu, qui statim foras abeunt, unàque omnes illi, qui per eos à suffragiis arceri solent. Qui verò primi excesserant, denuo ingrediuntur. Idem prorsus adhibetur ordo in cæteris omnibus. Creatis autem omnibus Magistratibus, quicunque illos adepti sunt, palam à scriba magno commemorantur jubente coram Censoribus, ut se sistant, à quibus delatum juramentum accepturi sunt, nihil eos fecisse contra quàm leges præcipiant, causâ Magistratus. Post hæc dimittuntur Comitia. Sed illud certè nullo modo est prætermittendum, si contingat, ut nullus candidatus exuperet dimidiam

diam partem ſuffragiorum in univerſis Magiſtratibus, ea die nihil omninò geſtum, & creatum fuiſſe, cum omnes pariter exciderint à ſua petitione. Quoniam verò Comitia ultra ſolis occaſum producere, & continuare minimè licet, antiquiſſima lex jubet, ubi adveſperaſcit, ut eorum tantum nomina commemorentur, qui Magiſtratus adepti ſunt uſque ad illud tempus: Si qui verò ſuffragia nondum ſubjerunt, eorum non habenda eſt ratio: quò fit, ut minimè frui poſſint eo beneficio, quod propter nominationem Electorum conſecuti fuerant: Siquidem proximis Comitiis alii competitores denuo inſtituuntur. Hujuſmodi creandorum Magiſtratuum apud nos eſt ratio, in qua commemoranda certè fui longior, nequid fortaſsè prætermitterem, quin tibi explicarem: neque tamen ſcio, an adhuc meæ voluntati atque ſtudio ſatis hac in re fecerim. Ex eo plane intelligam, ubi tu rem ſic explicatam, & exploratam habueris, ut nullus amplius relinquatur dubitandi locus. IOAN. Quamvis accuratè ſatis hanc rationem perſecutus fueris, duo tamen adhuc mihi reſtant, quæ intelligere cupio; Primum, qua de cauſa ſcribarum princeps, ubi no-

men candidati alicujus edit, ſimul etiam recenſeat honores, ſi quos olim obtinuit: Deinde cur Electoris quoque nomen referat. TRYPHO. Pauciſſima ſunt ea, de quibus nunc quæris. Vnà cum nomine candidati percenſentur ea munera, quæ ſuperioribus temporibus,eidem mandata ſunt, ad conciliandam majorem benevolentiam, & gratiam, ut appareat eo,quod nunc petit, non indignus eſſe, qui fuerit alio Magiſtratu aliâs dignus habitus.Fortaſſe quoque ob diverſam cauſam: Nam fieri potuit, ut in obeunda, & adminiſtranda ſuperiori provincia talem ſe non præſtiterit,ut præſens meritò deferenda illi videatur. Quare non aliam ob cauſam recenſeri ſolent honores atque dignitates, quibus ii ſunt perfuncti, niſi ut renovata memoria rerum geſtarum, faciliùs judicari poſſit, an præſentes quoque iiſdem committendæ ſint. Electorum verò nomina ſimul etiam eduntur, non propter eam rem tantum, quam ſuperiùs tradidi, nimirum, quod ubi tractandæ ſunt publicæ pecuniæ, is, qui candidatum aliquem approbatione ſua laudat, debet pro ipſo fidejubere, & peculatum præſtare, ſi quem forte admiſerit; verum etiam in cun-
ctis

ctis aliis Magiſtratibus, quibus nulla pecuniæ cura eſt, facile unuſquiſque intelligere, ac ſtatuere poſſit, proſpexeritne bono publico ille, qui nominavit, arbitratus talem virum è republica fore, an verò amicitia, vel alia quacunque privata ratione fuerit adductus, ut eum potiùs, quàm alium nominandum putaret. Et harum quidem ſingularum rerum eas cauſas affero, quæ verò mihi quàm ſimillimæ videntur eſſe. Meminiſſe autem debet in univerſis rebuſpublicis multa ſancita eſſe, quæ cur ita ſint, ne probabilis quidem ulla poteſt aſſignari cauſa, vel ratio, nedum planè vera: Quod non iis modò Civitatibus uſu venit, in quarum adminiſtratione ſæpè fuit variatum; ſed illis etiam, quæ ſemper iiſdem cum inſtitutis, tum legibus uſæ viguerunt. Quamvis enim ea perpetuo manſerint, & maneant, nimia certè vetuſtas obliteravit rationes, quibus adinventa, primùmque uſurpata ſunt. Quare nihil eſt, quod mirum tibi videatur, ſi quid audiſti à me, vel fortaſſe audies, cujus afferre cauſam nullam ipſe poſſim. IOAN. Recte, prudenterque: Ego verò quicquam non requiro, niſi quod inveſtigari, & cognoſci valeat. Cedò mihi nunc quæ-

ſo, licetne quibuſcunque contigerit Electoribus eſſe, competitores quoque fieri atque nominari, vel ab aliis, vel fortè etiam à ſe ipſis. TRYPHO. Vtrumque pariter licet; ideoque ſcribarum princeps, ubi nomen alicujus occurrit, qui ſe ipſum nominarit, & competitorem ſtatuerit, ad hunc modum pronunciat. Andreas Grittus in ordine primo, ex ſemet ipſo renunciatus, hiſque cætera adjungit. Neque verò alienum eſt ab æquitate, ut qui alios, ſemetipſum quoque nominare valeat, ubi ſpes fuerit adipiſcendi Magiſtratus. IOAN. Si rectè memini, nondum ediſſeruiſti, quis Patriciorum numerus neceſſarius ſit habendis Comitiis. TRYPHO. Recte mones; neque verò mihi potuiſſet id in mentem incurrere, niſi modò injectum fuiſſet ex hac voce tua. Quæ res manifeſtè oſtendit, quanti referat in hujuſmodi ſermonibus interrogantis prudentia. Dico igitur nullum certum numerum definitum eſſe, qui convenire debeat ad Magiſtratus inſtituendos: Vix tamen unquam contingere, quin conclave refertum ſit maxima frequentia; Sed tamen ubi res alia tranſigenda foret, ut puta novæ leges ferendæ, aut habitę deliberationes aliquæ ſanciendæ, quibus

bus de rebus infrà commodius, nihil ex ipsis omninò confici peragique potest, nisi Comitiis interfuerint saltem Patricii sexcenti. Quin etiam nisi quatuor è Consiliariis præsentes fuerint, nec Magistratus creare, nec aliud quicquam tractare, & perficere datur. IOAN. Hæc tota Magistratuum creandorum explicata ratio, potestne aliqua fraude adhibita depravari, & corrumpi, ita ut opes, & gratia, cæteraque hujusmodi, præter fas alicui patefaciant aditum ad Magistratus? TRYPHO. Quid tibi velis, intelligo: Sed quoniam hic non est locus, responsum differam. Plana res fiet, cum de Censoribus erit sermo. Quamobrem si nihil amplius restat, quod de Comitiis majorib⁹ intelligere cupias, perfuncti erimus hac laboris parte. Nam de præcipuis quibusdam, & singularibus rebus, quæ ad ipsa quoq; Comitia spectare solent, agendum nobis fuerit magis opportuno loco. Ab hac igitur nostræ Reipublicæ basi, sive fundamento facto veluti gradu conscendemus, si libet, ad Rogatorum Concilium, hoc est ad Senatum, qui Comitia proximè consequitur, ut superius dixi. IOAN. Quandoquidem ea, quæ ad Comitia facere videbantur, expli-

cata ſunt omnia, per me non ſtat, quominus ad enarrationem proximam accedas, quandocunque libeat. Satis enim mihi à te factum cumulatiſſimè intelligo, neque verò mihi amplius quicquam in mentem venit, quod enucleari percunctando velim. TRYPHO. Concilium Rogatorum, paulo ante ut inſinuavi, eſt unum è potiſſimis noſtræ reipublicæ membris, quæ quatuor eſſe dicebam, nempe Majora Comitia, Rogatorum Concilium, Collegium, & Ducem: Agit enim, atque deliberat de omnibus graviſſimis rebus. Conſtabat autem antiquis temporibus è Senatoribus tantum ſexaginta: cœptum eſt addere poſtea nunc viginti, nunc viginti quinque, quoad poſtremò tandem ſancitum fuit, ut ad illos ſexaginta totidem accederent. Præbuit, opinor, acceſſionis faciendæ cauſam magnitudo, & frequentia negotiorum, quæ temporibus illis acciderunt, quibus lex eſt perlata, ut in deliberando ſingula eò magis excuterentur, quo conſultationibus plures darēt operam, quemadmodum factum comperimus, ubi Creta defecit, Laurentio Celſo Duce quinquageſimo octavo. Siquidem viri ex ordine Patricio viginti quinque Senatoribus aliis tunc

adjuncti

adjuncti sunt: & non multò antea Ioanne Delphino Principe totidem fuerant asciti in eundem ordinem, sanciendæ pacis ergò cum Pannoniæ Rege. Bello deinde Patavino, & non semel aliâs constat, idem factum fuisse varias ob causas, atque ita consuetudo tandem obtinuit, ut viginti quotannis cooptarentur. Auctus in duplum numerus tempore Michaëlis Sceni, qui fuit in ordine Ducum sexagesimus tertius: Ad extremum verò Francisco Foscaro Principe crevit idem Adjunctorum numerus usq; ad sexaginta; Velim autem scias, non plures ex una familia quàm tres omninò inter sexaginta veteres Senatores locum habere posse: inter Adjunctos quoque duos; aliquando tres, si modo bini duntaxat fuerint in veterum numero. Atque ita complectitur Rogatorum Concilium hos centum, & viginti viros, quos commemoravi, propterea verò nonnullos magistratus; immò quædam alia concilia, sed non eodem jure. Sunt enim qui facultatem habent ferendi suffragium, quod vos appellare consuevistis (*Rendere il partito,*) sunt etiam, quibus hoc non licet, sed honoris gratiâ datur interesse tantum, ut quæ geruntur in republ. intelligere valean-

leant. Hi verò sunt, qui Senatum ingrediuntur cum ipso jure suffragii, Dux, tres Consiliarii, qui dicuntur inferiores, & duo Censores, qui postquam abierunt è Magistratu, tunc obtinere solét jus ferendi suffragii. Tres viri, qui præsunt actis per Supracastaldiones; nam hi jurisdictione confecta veniunt in Senatum nacti jura suffragiorum ad quoddam tempus. Accedunt his tres publicorum vectigalium custodes, qui redituum Gubernatores vocantur. Tres quoque rei frumentariæ præfecti, quatuor sali procurando; tres urbani Quæstores, tres, qui veteribus rationibus præsunt inspiciendis, totidem, qui recentioribus. Tres Ædiles viarum, tres Navali præfecti, tres Quæstoribus præpositi, tres Magistratibus Decem, tres fisci Recuperatores. Quibus autem in Senatum venire licet, sed absque jure suffragii; sunt omnes hi, Collegium sapientum, Trium-viri aquis custodiendis, Concilium decem sapientum, Trium-viri valetudini tuendæ, Trium-viri vectigalibus, Magistratus is, qui mercibus advehendis præest ex Alexandria, tres viri, ex Damasco duodecim, ex Londino totidem. Omnes hi, quos recensui, in unum collecti apud nos constituunt Senatum,

sive

ſive Rogatorum Concilium. IOAN. Eſſet mihi multum in optatis aliquid intelligere de his Magiſtratibus, modò id opportunum tibi videatur. TRYPHO. Mihi conſtitutum eſt nihil de his dicere, propterea quòd nihil ad rem faciunt: intendimus enim ea commemorare tantummodò, quæ ſpectare poſſunt ad conſtitutionem univerſæ reipublicæ. Itaque ut propoſitæ narrationi inſiſtam, Concilium Rogatorum ob id nominatur; quia priſcis illis temporibus, ut plerique referunt, à publicis miniſtris convocabantur Patricii, & quodammodo rogabantur, ut accedere vellent ad conſultationes, & deliberationes publicis de rebus. Creantur autem Rogati, ſive Senatores, nimirum illi priores ſexaginta, quibus hæc appellatio competit potiſſimum, eodem modo, quo Magiſtratus omnes in Comitiis ſolent, & ſeni quidem ſingulis diebus, verùm capto tam maturè tempore, ut ante Kalend. Octobris omnes ſint creati; qua die Magiſtratum ineunt. Cæteri ſexaginta, qui dicuntur Adjuncti, uno eodemque tempore cùm in Comitiis tùm in Senatu creari ſolent anni vertentis, idque fit hoc pacto. Tertio Kal. Octobris, qui dies Beati

Michaëlis Archangeli memoriæ consecratus eſt, cogitur, qui tunc eſt Senatus, & integrum eſt cuique, modo jus ſuffragiorum obtineat, nominare quem velit inter Adjunctos referri. Porrò nominati omnes ſcripto mandantur: Proxima die Comitia majora indicuntur, & unus ex iis, qui ſunt à ſecretis, cunctorum nomina publicè recitat è ſcripto, & in urnam conjicit, unde ſingula ſorte ducit ordine continuo, pro quibus itur in ſuffragia, & quicunque ſuperaverit dimidiam partem, ille novo Senatui adjungendus erit. IOAN. Nõne poſſet accidere, ut reliqui repulſam ferrent ex iis, qui nominati ſunt, ita ut ad complendum ſexaginta Adjunctorum numerum nonnihil deeſſet? TRYPHO. Poſſet, tametſi rariſſimè; Tunc autem ii Senatores, qui deſiderantur, (ſemper enim pauciſſimi ſunt) eodem modo ſubrogantur proximis Comitiis, neque ſolet aliter fieri, ſi quando priores illi ſexaginta, quorum præcipua eſt autoritas, intra tempus approbati omnes non fuiſſent. Sed ut redeam ad ipſam rem; Quicunque ſunt hujus Concilii participes effecti, cæteri Magiſtratus nihil intereſt, quo tempore ſint renunciati. Ineuntibus enim novis Senatoribus

annu-

annumerari debent, quotquot versantur in iis muneribus, quæ modò commemoravi,& dum jurisdictionem suam .... quandiu jurisdictionem minimè absolverint. Ea tamen absoluta, priusquam Senatores annum suum conficiant, statim locum relinquunt successoribus, qui simulatque approbati fuerint, veniunt in Senatum. Consuevimus etiam difficillimo reipublicæ tempore facere copiam Senatus aliquot Patriciis, qui publici ærarii inopiam sublevare voluerint privato suo censu, nimirum mutuando certo pecuniæ numero per leges definito, quæ tempus etiam constituunt, quo licet eo munere honorario frui, ne si fortasse solutio anticiparetur, amittere collatum beneficium intempestivè cogantur: Verum quamdiu pecuniæ restitutio facienda differtur, tamdiu nullus excludi debet à Senatu, idque perpetuò solemne est. Nunquam tamen illis communicantur jura suffragii, sed tantum patet aditus in Senatum, in quo nullam reipublicæ præstant aliam operam, nisi quod publicis negociis vacant intelligendis, atque illis perturbationibus audiendis, quæ in hominibus continenter excitari solent. Hæc autem consuetudo, si non

omnino ſaltem aliqua ratione videtur nõ improbanda, quod inde non unum fructum publica res capiat. Nam præter illud, quod civium pecuniis utitur, hoc etiam pariter conficit, ut juniores (nam ejuſmodi plerique ſunt) maturè ſibi uſum rerum comparare queant, & ad ſummam virtutem tempeſtivè proficere: quod certe quàm expediat reipublicæ, nullus non intelligit. Convocari porrò Senatus, haberique ſolet, quotieſcunque Collegium cenſuerit, prout inferius exponam: Magiſtratibus etiam, & Advocatoribus datur; his, cum de re quapiam ad ipſum relaturi ſunt: illis, cum legem aliquam ſancire voluerint, & quotieſcunque Senatores convenire debent, ære campano ſemper id ſignificatur; attamen etiam per publicos præcones, ſeu viatores accerſiri ſolent. Enimverò capere aliquid neutram in partem licet: ita enim nos loquimur; hoc eſt decerni, & ſanciri nihil omninò poteſt, niſi quatuor ſaltem Conſiliarii fuerint in Senatu, & ex omnibus Senatoribus, quibus eſt jus ferendi ſuffragii, ad minus ſexaginta: Sed vix unquam accidit, quin multo major ſit frequentia. Agitur in Senatu de maximis & graviſſimis quibuſque nego-

negociis universæ reipublicæ, consultatur, & deliberatur de pace, de bello, de induciis, de fœderibus, de rationibus comparandæ pecuniæ ad usum reipublicæ; sed hæc omnia quomodo tractentur, expressè patebunt, ubi sermo nobis erit de Collegio. Leges quoque approbatæ sanciuntur ab hoc ipso Senatu, de quibus primùm cognoscit ille Magistratus, ad quem pertinet ea res, cujus causa lex est jubenda, mox Collegium adit, atque ostendit ejusdem legis, vel utilitatem, vel necessitatem: Approbante Collegio tùm demum fertur ad Senatum, à quo nisi laudata fuerit, rata non habetur. Sancita verò præconis voce promulgatur, à quo tempore omnes eâ tenentur, & suscipit hanc curam Magistratus, qui fuit legis autor. Hoc modo Triumviri, qui nomen habent à pompa, propterea quod est eorum munus prospicere, in victu & vestitu modesta quædam parsimonia ut adhibeatur, non ita pridem novas leges condiderunt his ipsis de rebus, quæ postea sunt approbatæ à Senatu, & palam edictæ, neque nunc ulli ab earum observatione discedere licet. Quanquam à nobis interdum dari solet opera, ut non modò in Senatu, sed etiam in majoribus

Comitiis nonnullæ leges ſciſcantur: id opinor, eſt in arbitrio poſitum Magiſtratus, à quo lex fertur, & non alia de cauſa procurari exiſtimo, quàm ut accedat eidem legi major quædam autoritas. Ita Cenſores paucis ab hinc menſibus, qui Magiſtratus recens inſtitutus eſt ad ambitionem Candidatorum nimiam coërcendam, juſſerunt eam legem, ne quis congratularetur cuiquam Magiſtratum adepto. Quæ lex à Patribus comprobata maximo conſenſu, multò majori etiam in Comitiis ſtabilita eſt, atque hoc tempore obſervata quàm accuratiſſimè viget. Præter hæc autem pertinet ad Senatum, ſive Rogatorum Concilium imperatoris electio, qui claſſi præſit, ubi aliquod bellum mari gerendum eſt, & legati optio, ſi fortè belli terreſtris periculũ imminet: pertinet etiam creatio trium Magiſtratuum, quos communi vocabulo ſapientes appellamus, ſed alios maximos, alios à continente, poſtremos omnium à mari: faciam brevi, ut hæc omnia planiſſimè intelligas. Modus eligendi, quos percenſui omnes, talis eſt. Senatorum cuique datur nominare, quem libet, & pro ſingulis nominatis colliguntur ſuffragia, cui verò plura contigerint

ſupra

ſupra dimidiam partem, huic munus defertur. Sed quia non ſemel evenire ſolet, ut qui plurimorũ judicio aptiſſimus habetur, nihil oneris ſuſtinere velit: exempli gratiâ, legati partes in exercitu, quin imò ſe moleſtiſſimè laturum ſignificet, ſi quis autor eſſe velit ejus ſententiæ; propterea certa quædam ratio fuit à noſtris inita, ut offenſionis incurrendæ nullo periculo poſſet hic vir à Senatoribus nominari, neque res ipſa publica fraudaretur eo fructu, quem percipere meritò deberet è ſui civis virtute. Iubentur ergò ſinguli Senatores in parvo quodam chirographo nomen illius ſcribere, cujus induſtriæ munus id committendum exiſtimant. Collecta in unum chirographa reponuntur in urna, & ſingulatim per ſcribam magnum educuntur, & nomina deſcriptorum omnia publicè recitantur, & pro ſingulis ordine itur in ſuffragia, & in quemcunq; magis ea propenderint ſupra dimidiam partem, in eundem conferunt eam curam, & adminiſtrationem. Cæterum quando præficitur imperator claſſi, quiſquis à Senatu deſignatus fuerit eo modo, quem dixi, poſtea debet etiam in Comitiis ſubire ſuffragia competitoribus attributis per quatuor Electorum or-

dines, ut explicatum est suprà; munus autem imperatorium ei mandari solet, qui plura suffragia consecutus est, modò non infra dimidiam partem. Consiliarii tandem atque Censores partim creantur in Senatu, partim in Comitiis; cum perventum eò fuerit, modum explicabo. Sunt enim quædam, quæ nunc exponere, neque licet, neque expedit, cum magis pendeant ab iis, quæ tradenda sunt, quàm ab iis, quæ sunt tradita. Quoniam verò cumulatè satis edisseruimus, quicquid spectare videbatur ad autoritatem Rogatorum, sive Senatus, reliqua prosequenda fuerint, nisi prius aliquid occurrat, de quo percunctari velis.

IOAN. Hoc unum modò. Dixisti Senatores Kal. Octobris ingredi solitos ad capessendam rempublicam. Est ne aliqua ratio, cur hoc potius, quàm alio tempore soleant auspicari? TRYPHO. Vnicam tantum rationem afferre possumus hujus rei, de qua nunc tu quæris, bella per æstatem geri solita superioribus ætatibus: nunc enim quemadmodum est videre, miles tam hyeme, quàm æstate continetur in castris: idcircò imminente hyeme Senatus publicam administrationem suscipiebat, ut æstate proxima; deinde cum

flagra-

flagraret bellum, satis instructus esset cum à notitia, tùm ab usu rerum gerendarum: Nam si alio tempore, ut puta æstate ineunte, ad rempub. administrandam ingrederentur ii, qui succedere veteribus Senatoribus debent, incurrerent in principia belli, nulla præditi scientia, nulloque usu rerum, & fortasse non bene deliberando magnum aliquod detrimentum importarent ipsi reipublicæ. Hac, opinor, de causa majores nostri temporis id potissimum statuerunt. IOAN. Adhuc mihi duo subeunt in mentem quærenda. Primum, An qui fuerit in Senatu per annum, sive inter sexaginta primarios lectus, sive inter Adjunctos, idem proximo & in sequenti anno possit etiam esse. Alterum, Quomodo soleant in Senatu excipi suffragia.

TRYPHO. Quod attinet ad primum, scire debes, nullam à munere Senatorio vacationem necessariò requiri, & ideo non modò in annum proximum, sed etiam in tertium, & quartum, continenterque deinceps prorogari posse, nullo discrimine inter primarios, & inter Adjunctos. Quisnam verò modus sit excipiendi suffragia, opportuno ac suo loco faciam, ut intelligas. IOAN. Igitur perge, quemad-

modum instituisti. TRYPHO. Excipitur Senatus ab eo, quod nominamus Collegium, estque veluti tertium membrum in nostra republica, & maxima cùm honestate, tùm autoritate: Constat autem præcipue tribus, ex his magistratibus, qui sapientes appellantur, aut Maximis rebus, aut Continenti, aut Mari præfecti, numeroque sunt sexdecim, primi quidem generis sex, cæterorum quinque singulatim: Accedunt his unà cum ipso Principe sex Consiliarii, tresque Præsides XL virûm, propestereaque hi reipublicæ majestatem sustinent. Porrò sapientes mari, qui vocari etiam solent, sapientes ordinibus, tractant ea negotia, quæ spectant ad res maritimas quacunque ratione, non modo belli, vel pacis. Sapientes verò continenti prospicere debent rei bellicæ & militiæ terrestri, nec non etiam paci. Horum præcipuè partes sunt, eos omnes, qui reipublicæ stipendia merent, in albo recensitos habere, & curam ipsorum gerere. Cæterum ii, qui sunt sapientes maximis rebus, universa procurant, & domi & foris, iisdemque potissimum incumbit cura omnis pacis & belli, scribendi ad Principes, nec non respondendi, tandemque consulendi, & administrandi

omnes

omnes partes reipublicæ: ſuperioribus temporibus, quod prætermittendum non eſt, ſuprema quidem autoritas horum ſapientum complectebatur universam adminiſtrationě cæterorum omnium, qui tamen attingere non poterant ea, quæ ipſi adminiſtrabant. Quare licebat maximis ſapientibus agere cuncta negotia militiæ terreſtris, adhibitis tamen ſapientibus continenti, quibus eodem modo jus erat adjungere ſeſe mari ſapientibus, & unà cum ipſis res maritimas pertractare, ita ut qui maximis rebus ſapientes eſſent, iidem quoque præfecti haberentur tàm continenti, quàm mari. Sapientes autem continenti, maris etiam procurationem ſuſciperent, & præterea aliud nihil. Temporibus noſtris nonnihil variatum eſt in hac rerum adminiſtrandarum ratione paucis abhinc annis. Nam continenti ſapientes publica lege redditi ſunt æquales ſapientibus maximis, quod quidem ſpectat ad rerum adminiſtrationem. Iuriſdictio, & facultas tantummodo ſapientum mari permanet iiſdem limitibus circumſcripta, quibus erat prius. Exiſtere quidem initio non niſi ſapientes maximis rebus; ſed aucta republica & amplificato maris imperio cùm publi-

publica negocia permultum incrementi accepiſſent, neceſſe fuit creare alios ſapientes, quibus cura maris potiſſima mandaretur. Idem omninò contigit, ubi propagari cæpta eſt in continenti reſpublica, ut opus huic etiam eſſet præficere alios ſapientes, quod quidem factum eſt eo tempore, quo primum Tauriſum in noſtram ditionem ceſſit. Cæterorum ſapientum primordia originis neſcio: quanquam majori exiſtimatione, atque dignitate primis temporibus fuêre ſapientes mari, quàm continenti. Sed parto jam imperio terreſtri, noſtrorumque animis ac ſtudiis ad continentem converſis, illi jacturam fecerunt ſuæ dignitatis, hi verò compotes facti ſunt amplioris multò. Sapientes omnes eligi ſolent in ſenatu non alio modo, quàm Legatus copiarum terreſtrium, quam rem expoſuimus. Verùm te non fugiat, maximis rebus ſapientem quemquam non optari, quin provecta jam ſit ætate, maximaque virtute: Sapientes quoque continenti licet non eadem, magna tamen in exiſtimatione verſari, atque dignitate; multò quidem in minori ſapientes mari, qui Magiſtratus hoc tempore nulli ferè eſt uſui, niſi quòd exercitationis junio-

ribus

ribus præbet opportunitatem: Nam si de aliqua re graviori est deliberandum, præsto sunt alii sapientes continenti, & maximis rebus. Commune id habent hi singuli Magistratus, ut eligant singulos Præsides, & præficiant sibi, quorum munus durare solet ad septimum usque diem, quo tempore elapso succeditur. Refert is ad Collegium, atque commemorat quæcunque agenda spectant ad suum Magistratum. Res autem hoc modo peragitur. Collegium quotidie coit horis post ortum solis circiter duabus: meminisse autem debes in nomen collegii venire non modò tres Magistratus hos sapientum, quos diximus, verùm etiam Principem, & Consiliarios, nec non tres Præsides Quadraginta-virûm, qui quoniam ipsius reipublicæ majestatem referunt, appellatione Dominatus apud nos donantur, neque verò minus in collegium adhiberi solent, quàm in concilium Rogatorum, Decem-virûm, majoraque in comitia, ut nihil plane sit agendum sine ipsorum præsentia. Habet sanè Dux unà cum suis Consiliariis speciem quandam Regis, qui licet singulis Magistratibus negocia tribuat, ipse tamen adesse velit dum pertractantur, ejus tamen præsentia

non

non efficit, quin ea penes illos ſint, quorum arbitrio præcipue commiſſa fuerint. Sic etiam tres ii Magiſtratus, qui ſapientes dicuntur, quanquam ſuis de rebus conſultant coram ipſo Principe, coramque tùm Conſiliariis, tùm quadraginta-virûm Præſidibus, nihilominus ea cura ipſis præcipue incumbit. Convocato igitur collegio recitari ſolent omnes litteræ ab eo tempore latæ, quo fuit proximè conceſſum; audiuntur quoque oratores Principum, ſi qui audiri poſtulant, treſque illi ſapientum ordines ea tractant, quæ proprii ſunt muneris, moventibus, & referentibus Præſidibus ſuis. Quod ſi aliqua deliberatio capienda ſit de gravioribus rebus, quæ ſapientum maximorum operam, & conſilium expoſtulant, aut etiam ſapientum, qui curant res continentis, poſſunt excludi ſapientes mari, qui tamen his conſultationibus intereſſe nunquam prohibentur, niſi fortè quid nimium referat, & magnoperè urgeat: cætera tantum audire debent, & in ſilentio verſari: quod ſi velint aliquando ſententiam dicere, nulla eſt ejus habenda ratio, dum ad Senatum refertur, quemadmodum cæterorum ſapientum, & eorum, qui præſident quadragintavirali

virali Collegio, Consiliariorum quoque Principis haberi solet. Atque ut aliquo exemplo hujusce administrationis rationem totam accipias, faciamus aliquid esse deliberandum illis de rebus, quæ pertinent ad sapientes mari. Aggrediuntur hi sanè ad rem administrandam, sed prohibere non possunt, quin cæteri sapientes, si velint, omnibus intersint. Versantur igitur in ipsa consultatione; sed quid sentiant, exponere non ipsis tantum, verumtamen omnibus, qui sunt è collegio, datur. Prout autem vel omnes in eadem, vel alii sunt in alia sententia: sic etiam vel unà, vel singulatim ad Senatum referunt: licet enim singulis cùm sapientibus, tùm Consiliariis, multoque magis ipsi Principi, cum dissentit ab aliis, separatim ab ipsis rem quamlibet ad Senatum deferre. Cunctæ porrò sententiæ unà cum autoris sui nomine per eum, qui est à secretis, mandantur scripto; cumque nihil omninò sit deliberandum, quod quidem spectat ad publicam administrationem, absque consilio & approbatione Senatus, eo convocato accedunt ii Magistratus, sententias omnes descriptas secum deferentes, quas hoc ordine exponunt. Si quidem plures,

non una fuerint (ponamus autem quatuor esse) simul omnes proponuntur, sed primo loco ea, cujus est autor præstantissimus Magistratus. Nam si qua proficiscitur à Duce, vel Consiliariis, ea cæteris omnibus anteferri debet: si qua itidem à maximis sapientibus, prius est recitanda, quàm quæ promanat à sapientibus continenti, qui præcedunt eodem modo sapientes mari. Si verò inter se non conveniunt hi singuli ordines, sed in eodem plures sententiæ fuerint ipsa de re, quæ suam administrationem attingit, illius sententia principem locum habet, qui præcellere inter collegas existimatur. Posteaquam verò de universis relatum est, si quis è numero sapientum velit contradicere, nullus è Senatoribus potest antevertere, primæ verò partes concedendæ semper sunt ei, qui præeminet autoritate, atque honore inter sapientes: Deinde verò potestas fit cunctis Senatoribus oppugnandi, quicquid libuerit ex iis sententiis. Vbi verò satis accuratè disputatum est, singulaque momenta rationum maturius expensa, colliguntur suffragia pro cunctis simul ad hunc modum. Si quatuor sententiæ fuerint, ut esse posuimus, quatuor
viri

viri à Secretis prodeunt albo colore singuli gestantes loculum, prę manibus succedit alius à Secretis, unà cum prasino, postremo loco venit rubrum, qui prætendit. E quatuor illis, qui tenent loculos albos, primus alta voce pronunciat autoris nomen, qui sententiam attulerit primo loco expositam: alter secundi autoris, proximus tertii, & postremus quarti. Porrò Senatores ipsi, in quemcunque loculum maluerit quisq; pro ea sentẽtia, quam laudant, suffragia sua conferunt. Si quis est forte, qui cũctas pariter improbet, is prasinum ad manus habet. Si cui nondum liquet, tantisper expectandum est, donec ad extremum ruber circumferatur, qui loculus appellatur à nobis, non sincerorum, hoc est illorum, qui neque damnant, neque probant ullam è sententiis. Collecta ad hunc modum suffragia postea numerantur, & cui plura delata propitia fuerint, ita tamen ut superent dimidiam partem, ea demum sententia firma censetur, atque rata, nec insuper opus est alia comprobatione. Sin autem dimidiam partem nulla supergrediatur, illius, quæ pauciora suffragia tulerit, ratione non habita, pro reliquis tribus iterum feruntur, nec alio certo modo,

quàm antea, nimirum adhibitis loculis tribus candido colore, unà cum prasino, atque rubro. Et si qua plura quàm pro dimidia parte tunc adipiscatur, sancita est: Alioquin altera quoque praetermittitur inferior suffragiis, & quae supersunt, duae tantum admittuntur, de integro binis loculis albis circumlatis, nec non prasino, & rubro. Quòd si adhuc neutra potuerit assequi numerum definitum, quae proprius inde abest, referri solet altera rejecta: Quare duntaxat adhibetur unus è loculis albis, non tamen sine prasino de more, atque rubro. Verumtamen si quod aliis sententiis, id huic etiam contigerit, ut nequeat attingere, aut superare dimidia suffragia, quod quidem accidit, ubi pauciora conferuntur in album, plura in alios duos loculos, nulla ex propositis sententiis approbationem habet, unde fit, ut nova consultatione, atq; relatione sit opus, cum res agitur admodum necessaria. Quod quidem praestari potest, vel eadem die, cum ipsi Duci, singulisque Consiliariis, Praesidibus quoque Quadraginta-virûm, atque sapientibus integrum sit, ut diximus, de omnibus referre: Potest etiam id rejici in alteram diem. Sed profectò vix unquam evenit, quin è

tot ſententiis, una tandem non comprobetur: Partes vernaculo ſermone has appellare conſuevimus: Quare licebit utroque vocabulo pro eadem re uti. Si tamen nulla ſententia unquam ſanciretur, & aliqua deliberatio foret expedienda, idque res ipſa neceſſariò tandem poſtularet, quid fieri ſoleat à nobis, tunc planius intelliges, quando ſermonem habebimus de concilio Decem-virùm. Sed illud prætermitti nullo modo debet, ubi primùm pro ſentẽtiis omnibus ſimul ineuntur ſuffragia, ſi plura quàm dimidia comperta fuerint in rubro, quem appellari dixi à nobis loculum minime ſincerorum, hoc eſt eorum, quibus nihil liquet, tunc omnes illas ſententias pariter excludi, ita ut pro nulla ſit redeundum amplius ad ſuffragia, ſed aliæ deliberationes inſtituendæ. IOAN. Quantum quidem ex tuis ſermonibus colligere potui, mihi videntur hi ſapientes autores eſſe omnium ſententiarum, quibus referendis præſunt: nec enim alium quemquam video, qui facultatem habeat referẽdi, ſed tantùm contradicendi. TRYPHO. Ita eſt, ut tu dicis. Sed quia fieri poteſt, ut aliquis ſit in numero Senatorum, qui vel conſilii, vel commentationis quid habeat in

usum reipublicę, quod nulli vel sapientum, vel Consiliariorum in mentem incurrat, iis ut fructus minimè pereat, sancitum est, ut communicari ea sententia possit cum quolibet ex iis, qui referendi jus habent, ut in Senatu cum cæteris discutiatur. Sed ne ad Senatum feratur aliqua rogatio sine consilio sapientum,.& eorum, quos dixi, præter quasdam alias rationes, de quibus aliâs, id ob eam rem præcipue constitutum est, ut perturbatio vitetur, quæ nimia foret, si liceret unicuique suam sententiam proferre singulis de rebus. Ad hæc autem verisimile non videtur, ut quæ prudentissimis & sapientissimis viris in mentem non veniunt, ex quibus sanè Collegium constat, eadem ab aliis intelligi, & cognosci queant: & quamvis hoc aliquando possit evenire, id erit vix unquam, ut meritò susque deque ferant; cum præsertim in rebus constituendis semper minoribus majora commoda sint anteponenda.

IOAN. Id modo superest, ut intelligam ad suum munus obeundum, quodnam tempus præfinitum sit hisce tribus ordinibus sapientum, & utrum simul, & eodem tempore cuncti deligantur. TRYPHO. Singulis tempus sex mensium est definitum; non tamen

eodem

eodem tempore omnes eligi solent. Nam qui dicuntur sapientes maximis rebus, ii duobus anni temporibus eliguntur, & terni qualibet vice, sed intervallo trium mensium intercedente; sapientes autem alii continēti, & mari, licet etiam ipsi binis temporibus, parique intervallo, hoc tamen habet discriminis, quòd prima vice terni, altera bini designantur. Sicubi verò magna negociorum moles, & multiplex urget, adjuncti sapientibus maximis, alii tres accedunt, quos extra ordinem sapientes nominamus. Hæc in hoc toto genere habui tibi cōmemoranda: Quod si præterea nihil requiris, ad reliqua pergam. IOAN. Vt sanè libet: nihil enim amplius intelligere cupio de istis sapientibus. TRYPHO. Pervenimus tandem ad supremum omnium Magistratum in nostra civitate, quem appellare consuevimus Principem, & Ducem: In hoc, tanquam in summo quodam apice respublica desinit, de cujus antiqua origine, & autoritate maxima, qua pollebat priscis illis ætatibus, & quemadmodum ea postremò temperata fuerit, superius abundè satis, superque egimus. Supersunt igitur hæc duo tantum explicanda, quo pacto videlicet eligitur, & qua modò sit prædi-

tus autoritate. Atque ut singula probè intelligas, post obitum Ducis statim ingrediuntur Ducarium sex Consiliarii, unà cum tribus Præsidibus Quadraginta-virûm, de quibus dicam inferius. Natu maximus inter Consiliarios Produx appellatur: nam quædam administrat., quæ sunt ipsius Ducis, cujusmodi est obsignare syngraphas exhiberi solitas iis, qui recens munera suscipiunt. Sed litteræ, quæ mittuntur ad Magistratum extra urbem, & ad omnes alios, Gubernatorum nomine scribi solent, quibus efferre Ducario pedem non licet, antequam Dux in demortui locum sit suffectus. Occludi solent etiam Ducarii fores, in quibus tamen ostiola quædam relinquuntur, per quæ tantùm patet exitus, atque ingressus: Præsidia simul, & excubiæ nonnullæ adsunt potiùs ad morem antiquum custodiendum, quàm quod iis sit opus: neque enim civitas magis afficitur in Principis obitu, quàm Patricii cujuslibet, qui privatus egerit: Quo fit, ut immutatum in ipsa quicquam non appareat: Et quanquam Magistratus nulli conveniunt ad jus dicendum, antequam Dux renuntietur; id habet eam causam, quod Patritiis in habenda electione plurimùm occu-

occupatis, adminiſtrare quicquam minimè vacat. Porrò Ducalibus veſtimentis exornatum cadaver Ducis in eam, quam vocant, aulam Publicorum deferri mandatur, ubi triduum quieſcit: bis denis autem Patritiis id munus datur, ut amicti veſte coccinea deducant ipſum, & circumſedeant ibidem commorãtes, quod munus etiam proximis diebus obire ſolent. His peractis celebratur funus tàm inſigni & magnifico apparatu, quàm decet amplitudinem tanti Magiſtratus. Ab exequiis altera die Comitia inducuntur, in quibus admonentur omnes à ſcribarum principe, cum ſit initium faciendum creationis Ducis, primo loco quinos Correctores, & ternos inquiſitores eligi oportere. Surgit inde Produx, & verba facit ad Concilium, collaudataque plurimum vita, & moribus, nec non adminiſtratione Ducis extincti, exhortatur omnes, ut in Principe ſtatuendo reipublicæ utilitati, atque dignitati inſervire ſtudeant. Poſtea recitari jubentur ex ſcripto leges, quibus tota ratio continetur Ducis eligendi. Tandemque prorſus eodem modo, quo cæteri Magiſtratus, creantur quinque Correctores, treſque Inquiſitores. Horum munus eſt perquàm diligenter inqui-

rere in vitam ſuperioris Ducis, & acta univerſa, & obſervare, an diſceſſerit aliquatenus à præſcripto legum, & eum, ſi quid offendiſſe fortaſſe comperiant, ilicò differre. Pœna, qua mulctandus ipſe foret, in hæredes transfertur; ſed mulcta pecuniaria tantum irrogatur: nimis enim à juſtitia alienum eſſet, pro culpa, quâ Dux obnoxius pœnæ videatur, hæredes nihil tale commeritos acerbiùs plecti. Ejuſmodi quæſtio ſolet exerceri in Comitiis ipſis, quippe quæ graviſſima ducitur propter ejus perſonæ dignitatem. Nihilominus etiam poſſet eadem exerceri in Concilio capitali Quadraginta-virûm, ut inferius docebimus. Dux Lauredanus ob inſignem integritatem atque ſapientiam dignus, ut ejus memoria cum maxima veneratione ab omnibus colatur, tertius annus modò agitur ab ejuſdem obitu, cum eâ ratione, qua diximus, condemnatus eſt, quod eam perſonam ſuſtinuiſſe minùs liberaliter, & non ſatis pro dignitate reipublicæ judicatus eſſet. Quare ipſius hæredes coacti ſunt mulctam dependere, quæ non minor erat aureis quingentis ſupra mille. IOAN. Videtur hujuſmodi lex mihi non ſatis æqua, quia rationi conſentaneum non eſt, ut ejus, in

quo nihil peccavit, aliquis pœnas luat. TRYPHO. Ita eſt: ſed in hoc genere pœnam ſubit nonniſi quod obnoxium eſt, ipſa nempe hæreditas mulctanda, quam quicunque adit, ejus nomen præſtare debet. Et verò prudentiſſimi fuerunt illi, qui hanc legem ſciverunt, ex qua fit, ut Duces pareant ipſis legibus multò attentiùs, quippe quos non fugiat fore, ut hæredes plectantur ipſorum culpâ, quamvis effugerint ipſi animadverſionem. Sed ad rem, quæſo, noſtram. partes Correctorum ſunt videre, & animadvertere, an nova lege quapiam ſit opus, qua ſit obſtringendus is, qui futurus eſt Princeps, & an aliquid vitii ſit emendandum, quod extiterit in adminiſtratione demortui Ducis. Horum gratiâ ſtatim ubi creati fuerint, ſeſe conferunt in ſedes attributas ipſis, & quoties opus eſt, iterant conventum, donec ea, quæ vel immutanda, vel prorſus innovanda videantur, habeant conſtituta. Quæ certè res expediri nequeunt adeò celeriter, quin triduum aut etiam quatriduum ipſis impendatur. Rebus omnibus diligenter expenſis, atque animadverſis ſignificant id Conſiliariis, & Præſidibus Quadraginta-virûm, à quibus inducuntur Comitia, more, & loco uſita-

usitatis. Congregato Concilio accedunt eò quinque Correctores, à quibus refertur de iis, quæ visa fuerint vel emendanda, vel in mores etiam inducenda, & singula vel approbantur, vel rejiciuntur suffragiis adhibitis: Qua sanè ratione, quicquid opus habet emendatione, statim corrigitur, & si quid erutum fuerit, quod expediat reipublicæ promulgatione legis alterius, id facilè asciscitur. Postera die Comitia rursus convocantur, quibus, nisi trigesimum annum exegerit, nullus interesse potest, & opportuno tempore conclusis ostiis in conclavi numerantur omnes, qui eò convenerint, & in quandam urnam, Pileum, ut jam monui, dictam, sed ex eo genere, quod in summo apice tantum semel est perforatum, dejiciuntur aurei globuli triginta propriâ notâ insigniti, & ex argenteis tam multi, quot aureis conjuncti capita recensita æquant. Post hæc è Consiliariis minimus ætate contendit ad ædem sacram Divi Marci, conterminam conjunctamque Ducario, ut nosti, atque ubi ad aram maximam supplicavit, puerum, quem libeat accersitum in Comitia deducit, ut pro singulis Patriciis, quibus id per legem non licet, ne quis fraudi locus relinquatur, dum acce-

accedunt ad ſortionem, ipſe ſortiatur. Antiquis autem tẽporibus moris erat, ut quemcunque primum ſors obtuliſſet puerum viſum bonæ indolis, eum Conſiliarius adduceret in Comitia, ut obiret hoc munus. Vocatur is puer modò Ballottinus, & in ſupplicationibus progredi ſolet ante Ducem, cui debet eſſe curæ, ut poſteaquã pervenerit ad legitimam ætatem, aſcribatur in eorum numerũ, qui ſunt à ſecretis. Perductus igitur in Comitia ſtatuitur hic puer ante conſpectum Præſidum, Quadraginta-virûm, & Conſiliariorum, & unus, ex utroque nomine, cui ſors contigerit, pro urna ſeſſum ire pergit. Sortiuntur autem ſubſellia, quo ſingula debeant ordine ad urnam accedere. Verùmtamen in Magiſtratibus eligendis cum duplex ordo ſubſelliorum ſemper accedat, cujus rei gratia binæ quoque urnæ ſtatuuntur, in hac electione tanquam proprium & ſingulare notari debet, unam ſtare urnam, ſingulosque ordines ſubſelliorum ſeparatim accedere. Quamobrem ſicuti aliâs pro quinis ordinibus duplicatis ſortes injiciuntur, ſic in præſenti, ubi Ducis electores erunt creandi, pro ſimplicibus decem ſortes injici oportet, quæ deinceps eductæ indicant, quinam ordines

in sortitione debent præcedere. Sed erit sciendum, ubi sors in unum ex iis quinque ceciderit, qui sunt ad D. Georgii versus, ex eo capite accessum fieri, quod Brolium spectat, contrà verò, ab eo, quod castellum, inchoandum fore, ubi sors alicui contigerit à latere D. Marci; Quam rem facilè abs te percipi, atque intelligi arbitror, ex ea conclavis descriptione, quam superiùs adduxi. Cujuscunque autem ordinis sors educta fuerit, Patricius ille, qui sedet in eo capite, à quo est inchoandum, surgit ex loco suo, & ad urnam tendit. Puer, qui assidet urnæ, depromit ex ea globulum ejus vice, quem demittit in urnam alteram infra pedes positam, si fuerit argenteus, Patricius ille, cujus nomine sortitio est peracta, exit è conclavi. Sin auratus obtigerit; Consiliario porrigitur ut notam inspiciat, & ejus Patritii nomen enunciatur per scribarum principem, idemque continuò medius inter duos à secretis deducitur extra conclave in quoddam cubiculum. Mox advocantur ad tribunal omnes, qui sunt ejusdem familiæ, nec non etiam patrui, avunculi, consobrini, socer, uxoris fratres, sororumque viri, & tandem omnes illi, qui fuerint ejus causâ à sortitione excludēdi. Cum ad

ad tribunal venerint, à ſcriba numerantur, totidemque globuli ex argenteis ab urna eximuntur, omnes autem illi abeunt à conclavi, cum nihil aliud habeant excluſi à ſortitione quod agant. Eadem ratione pergitur per ſingulos ordines ſuccedentes, quoad aurati globuli triginta fuerint omnes educti, quos quicunque beneficio ſortis aſſecuti fuerint, ſecedunt in idem cubiculum, ubi ſeſe continent, interea dum ab aliis diſceditur. Dimiſſo concilio unà prodeunt, & conſident in conſpectu Præſidum, Quadragintavirûm, & Conſiliariorum in binis ſubſelliis, quę ſunt in medio ſita, pares numero utrinque, poſtea conjectis in urnam aureis globulis novem, & uno ſuper viginti argenteis, ſortitioneque facta ſubſelliorum, utrum inchoare debeat, atque unde, nam ſinguli ad urnam pergunt, unde ſingulorum nomine globulum depromit, quoad novem aureis fuerit exhauſta, puer ille, quem dixi. Quibus argentei contigerunt, abeunt quo libet; Reliqui novem ſortiti aureos ad cubiculum redeunt, ex quo, poſteaquam convenerint omnes numero perfecto, traducuntur in alterum à Conſiliariis, Pręſidibuſque Quadraginta-virûm, ubi ſunt omnia in
promptu

promptu ad uſum neceſſaria. Hic ad electionis munus peragendum, ut decet, ſacramento obligati tamdiu clauſi manent, quoad elegerint è quadraginta familiis diverſis Quadraginta-viros, quæ res hoc modò procedit. Simulatque Novem-viri concluſi fuerint, ſortiuntur, quis eorum primas in nominando debeat obtinere, quis proximas, quis tertias partes, atque ita deinceps, juxta quem ordinem pronunciant, quoſcunque libet: Suffragia colliguntur pro ſingulis, qui pronunciantur, & qui ſeptem ex ipſis conſecutus fuerit, habetur unus è numero Quadraginta-virûm. Omnibus his creatis res ad Conſiliarios defertur, qui ſtatim ea ipſa die, ſi ad veſperam multum non inclinat, aut certè poſtera, Comitia maxima indicunt. Quibus convocatis ſcribarum princeps accitis duobus à ſecretis ad Novem-viros accedit, à quibus accipit ſyngrapham, in quibus deſcripta ſunt nomina delectorum Quadraginta-virûm, & ad Comitia reverſus Conſiliariis jubentibus eadem recitat: ſinguli, prout nominantur, adeunt tribunal, & è Comitiis transferuntur in alterum conclave: Si quem abeſſe contigerit, conquiſitum eunt unus è Conſiliariis, & unus è Præfectis Quadraginta-

draginta-virûm, qui hominem adepti ſtatim in Comitia perducunt, nulla colloquendi cum aliquo poteſtate facta, & exinde quò conceſſerunt omnes alii ex eodem numero; quo impleto demùm Comitia, neque prius dimittuntur. Et quemadmodum Triginta-viri ſuperius dicti, ſic etiam hi Quadraginta ſiſtere ſe pergunt ante Conſiliarios, & Præſides Quadraginta-virûm, atque in binis ſubſelliis intermediis conſident, & ad urnam evocantur ſortibus eductis, in qua duo-detriginta globuli argentei inter aureos biſſenos reconduntur. Illi, quorum nomine puer argenteos exprompſerit, ſtatim dimittuntur, hi, pro quibus aureos, in eundem locum, ubi Novem-viri antea fuerunt, aut aliò ſi libet, à Conſiliariis & ſociis deducuntur, & in electione jurati, prout ſuperius eſt dictum, ibi ſe continent occluſis perpetuò foribus, donec Vigintiquinque viros elegerint ex totidem familiis inter ſe diverſis, neque pauciora quàm novem ſuffragia ſinguli requirunt, qui poſtea creati nunciantur Conſiliariis atque eorum ſociis, qui ſtatim habent Comitia, ſi fert ita tempus, aliòqui rejiciunt in diem proximam. Recitantur eo modo, quò ſuperius oſtendi, horum

Viginti-

vigintiquinque nomina per ſcribarum principem, quibus auditis ad tribunal ſinguli progreſſi dimittuntur ex Comitiis in conclave alterum, quemadmodum Quadraginta-viri antea nominati, & ſi quis non adeſt, accerſitur eo modo, quo dixi, & ad Comitia ſtatim deducitur, atque inde ad aliorum conventum. Vbi verò coacti ſunt omnes, è comitio diſceditur, ipſi verò prodeunt in conſpectum eorum, qui præſunt, & in ſedibus ſuis collocati ſortitò advocantur ad urnam, quæ continet novem aureos globulos, ſexdecim argenteos: quibus hi contigerint, abeunt; quibus illi, permanent & concluſi ad inſtar aliorum, quos commemoravi, non paucioribus ſuffragiis, quàm ſeptenis eligunt Quadragintaquinque-viros ex familiis diverſis quadraginta quinque. Cómitiis indictis hi quoque renunciantur, & omnes qui aderant, & qui aberant in unum coacti ea ratione, qua expoſui; ubi Comitia dimiſſa fuerint, accedunt ad Conſiliarios, & alios, qui præſunt ſedentque coram ipſis, & prout ſors evenerit, ad urnam advocati ſe conferunt intra ſe cohibẽtem undecim globulos aureos, quatuor trigintaque argenteos. Hos qui ſortiti fuerint, quoquò libet proficiſcuntur.

ciſcuntur. Alii verò manent, qui jurejurando more cæterorum obſtricti, eodemque modo prorſus occluſi ſaltem novem ſuffragia in unum conferentes eligunt quadraginta-viros, & unum præterea, qui ſunt electores Ducis, ex aliis atque aliis familiis omnes ſeparati. IOAN. Hæc res eſt admodum implicata, ſatisque longa, neque certe magno uſui videtur eſſe. TRYPHO. Id verò diſputare in præſentia nolim: nihil enim, ut præmonui, hodie à me accipies, quàm ſimplicem adminiſtrationem noſtræ reipublicæ. Quapropter ut inſtitutam narrationem proſequar, poſteaquam advocatis comitiis Electores hi quadraginta & unus renunciati omnes fuerint, & in conclave ſibi tributum introducti, quemadmodum eſt dictum; principio ſacris opera datur ad implorandam cœleſtis ſpiritus opem, & unusquiſque ſolemni Sacramento ſe obligat fore, ut omnes rerum humanarum cupiditates abiiciat, & eum tantùm deligat, quem proſpexerit ornamento & uſui futurum reipublicæ, & quæcunque dicta vel acta fuerint inter ipſos, nulli proditurum. Poſt hæc autem nullis adhibitis ſcribis aut miniſtris ipſi ſoli includuntur, ita ut à nemine prorſus con-

ſpiciantur, & primo loco tres Præſides optant ex Senioribus, quos Priores nominant, deinde binos à ſecretis, ſed ex junioribus. Præſides eunt ſeſſum, & ante ſe menſam quandam poſitam habent; in ea bini loculi cohærentes, atque conjuncti, cujuſmodi Magiſtratibus creandis adhiberi diximus, quorum alter continet globulos quadraginta & unum, eadem nota inſignitos, ne cui fraudi ſit locus. Cæteri Electores occupant eas ſedes, quas cuique libet. Illi duo, qui ſunt à ſecretis, chirographa numero quadraginta & unum à ſe confecta & circumplicata cuique diſtribuunt, ſimiliter globulos expromptos quadraginta & unum. Ordine verò ante Præſides ternos ſinguli evocati chirographum ſuum in menſa deponunt, in quo ſcriptum eſt nomen illius, quem Ducem optarint. Excipiuntur ea nomina ex chirographis per duos à ſecretis, adjecto numero ſuffragatorum unicuique. Vix autem unquam plura nomina excipiuntur, quàm ſex aut octo, quia ferè non ſunt plures ii, quos juſtè credi poteſt ad id honoris faſtigium provehendos eſſe. Poſtea reconduntur in urna nomina deſcripta, ut ex ea ſortitò educantur, & cui prima ſors obtigerit, ſi

forte

fortè unus eſt ex numero Electorum, emittitur ex templo in aulam quadragintaviralem, atque inibi clauditur. Mox Electoribus ſingulis fit poteſtas accuſandi hominem, quocunque nomine libet, & arguendi eſſe indignum tanto Magiſtratu. Si quid ab aliquo dictum fuerit, accuratè notant, & referunt in ſcriptum illi duo à ſecretis. Accerſitur ille deinde, & in conſpectum adducitur, omniaque eidem objecta recitantur ex ſcripto; purgandi quoque, ſi velit, datur ſui locus; quo facto iterum egreditur in eandem aulam, idque toties fit, quoties aliquis ſupereſt, qui accuſare velit, aut ipſe ſe tueri pergat. His peractis itur in ſuffragia, quibus omnibus latis, conveniunt univerſi Electores ante ipſos Præſides, quorum natu maximus adhibita quadam virgula numerat ſuffragia, quæ vel propitia, vel adverſa fuerint in utroque loculo. Nam ſi quinque ſupra viginti ſuffragentur ipſi, Dux habetur ſtatim, nec alteri ſuffragari licet. Sin aliquid deſit huic numero, depromendum eſt alterum nomen ex eadem urna, in qua conjecta ſunt nomina ſortienda, una cum numero ſuffragatorum, quot cuique fuerint; continuatur hic ordo, quoad peruentum

fuerit ad aliquem, qui vigintiquinque ſuffragia ſaltem adipiſcatur. Fieri quidem poteſt, ut nullus tot aſſequatur, ſed ubi res hæc evenit, neceſſarium eſt Electores tamdiu clauſos detineri, totieſque nominationes iterari & ſuffragationes, donec aliquis extet, in quem inclinet is numerus., qui modò dictus eſt. Hæc autem ratio fuit eligendi Ducis, uſque ad creationem hujus, in qua nonnihil eſt variatum. Non enim fuit ille Dux prius renunciatus, quàm cæteri omnes competitores ſuffragia ſubirent. Quare ſi quis eo poſterior in ſortitione extitiſſet, & tamen obtinuiſſet ampliora ſuffragia, Dux habitus eſſet, & non ipſe vigintiquinque ſuffragia, primùm licet aſſecutus. Hoc itaque pacto, ut diximus, creato Duce permulta ſunt, quæ fieri ſolent honoris cauſa; Primum illud, quod Electores per ſcribarum principem, qui de more nunciùm hoc præfert, certiores faciunt Conſiliarios & Præſides Quadraginta-virûm, quem creaverint Ducem, ipſiq; accedunt ante alios omnes ad congratulandum, & æs campanum pulſari jubent, niſi intempeſta nox fuerit. Quo ſigno propinqui omnes, & amici exciti ad ſalutandum Ducem properè conveniunt. Interea moneta

recens

recens cuditur, & ipsius nomine signatur. Proximum his est, quod Electoribus Dux adhibitis in ædem Divi Marci descendit, atque ubi devotè supplicatum est, unà omnes in pulpitum ascendunt; natu verò maximus ad populum verba facit, qui convenire solet in templo maxima frequentia; narrat in mortui Principis locum alterum suffectum, quem multis laudibus ornatum palam ostendit, ingentes acclamationes & plausus referentem, in certum approbationis lætitiæque argumentum. Tunc ipse quoque Dux alloquitur populum, optimeque sperare jubet de suo principatu. Vbi peroravit, ex pulpito descendunt, & Principem deducunt ad aram maximam, ubi delato à Basilicæ Procuratoribus sacramento jurat in leges, & accipit vexillum de manu illius, qui vices Primicerii ex officio gerit. Atque ita certo pecuniæ numero ad altare oblato procedit ad ingressum atque aditum chori, & ibi duobus comitibus non amplius ascitis, quorum alter sustinet vexillum, alter, qui sanguine aut certè necessitudine conjunctissimus est, argenteum craterem defert aurea & argentea pecunia quàm maximè refertum, in qua nomen est inscri-

ptum atque facies Ducis à nautis, qui versantur in Navali reipublicæ : in ligneum pulpitum sublatus egreditur ex templo, & per aream totam circumfertur eo, qui craterem tenet, in plebem nummos assidue passimque spargente. Exhausto cratere, qua patet ostium regium, ingreditur in Ducarium, atque ubi pervenit ad primos scalarum gradus, ex pulpito desilit. Conscendenti verò præsto sunt Consiliarii & Præsides Quadraginta-virûm, qui adventum præstolabantur, occurrentes in medio ascensu, & excipientes enitentem ad summos gradus, ibique unus ex Consiliariis, qui ætate cæteros præcedit, imponit ejus capiti pileum, quem Duces gestare solent. Hinc ad publicorum aulam contendit, in qua commoratur aliquantisper, & sedet in quadam sella in eum usum parata. Tandemque ad suas ædes ab iisdem deducitur, quibus una cum Ducario traditis, confestim disceditur. Hæc igitur in novi Principis creatione solent honoris causâ officia præstari. Sed majestatis plurimum ei præterea conciliant ea, quæ à communi usu longè distant, ornamenta vestium, in primis ipse pileus apice perinsignis, qui non nihil ab occipitio in altum assur-

git, deinde intra pileum velamen album ex lino, quod totum caput circumtegit, protentis ad aures, & pendentibus inde vittis collo tenus. Ad hæc oculos hominum convertit is, quem gerit, amictus, nullis manicis impeditus, uti nostræ togæ, sed perquam similis illi vestimento, quod vulgo pallium dici solet, eaque longitudine, ut usque ad talos demittatur. Circumplicat autem collum appendix rotunda, quæ pertinet usque ad cingulum undequaque, & preciosis, quas fulcit, pellibus obducta. Vestes omnes contextæ de more sunt ex quolibet genere pannorum, cujusmodi sunt ea, quæ vocantur, Velutùm, Rasum, sericum Damascenum, & Braccatum, tela quoque cùm aurea, tùm argentea. Quotiescunque progreditur in publicum, æs campanum insonat, & præferuntur aliquot vexilla in altum sublevata: clangunt etiam buccinæ quædam insigni magnitudine. Succedit porrò pulvinar, sellaque aurea. De Musica re nihil dico, quæ communis est omnibus in Italia Principibus. Procedit inde sub umbella tandem Dux ipse, utrinque bini Oratores præcipui latus ejus tegunt, alii à tergo stipant. Hos prosequuntur ad tricena paria

nobilium virorum, qui Ducalibus vestimentis omnes induti sunt ex Coccino confectis, aut alio genere panni. Ille, qui exterior incedit in primo pari, sustinet elatum ensem, quem præ manu gerit. Hæc autem omnia præbent ejusmodi spectaculum, quod reverentiam non minus, quàm admirationem iniicit. Temporibus certè nostris Andreas Grittus, qui ornatus est tàm insigni dignitate propter eximias singularesque animi virtutes, non parum adiicit huic pompæ ornamenti & magnificentiæ ex ea dignitate, nec non venustate, quam habet summam in aspectu. Enimverò, quod animos contemplantium mirum in modum pascit, est illud, quod cuilibet tunc in mentem subit, nulla violentia id honoris à civibus exprimi, quemadmodum in tyrannide fieri solet, sed ultrò deferri Principi ex legum præscripto & ex instituto reipublicæ, quæ jubet illum omni genere observantiæ coli; id verò tam severè à cunctis exigitur, ut è Patritiis quidam subierit gravissimam pœnam, non alia de causa, quàm quod à Principe dicta sententia de nescio qua re, his verbis ad eum usus fuisset; Serenissime Princeps nugaris. Quæ sanè visa sunt è triviis desumpta,

& minimè digna, quæ jactarentur in eam personam. Hæc habui dicere de Principis electione, necnon de summis honoribus, qui eidem habentur. Reliquum est, ut de Consiliariis quoque disseramus, qua sint autoritate in republica, & quas partes habeant, si tamen nihil tibi superest, quod requiras amplius. IOAN. Antequam pergas ad alia, cedo mihi quæso. Quantum temporis tribuitur huic electioni? TRYPHO. Consideranda fuerint in ipsa tria temporis curricula. Primum ab obitu Principis usque ad initium Electores instituendi. Alterum ab hoc initio, usque ad suum finem. Postremum ex quo Electores concludi solent, usque ad creationem. Primo tempore justa persolvuntur, ac eliguntur, cùm Inquisitores tùm Correctores, qui vel multum, vel parum temporis conterere possunt, dum suum munus obeunt; prout etiam vel multa vel pauca sunt ea, quæ indigent correctione & institutione. Alterum certè curriculum non est valdè longum, quandoquidem universæ sortitiones atque electiones, donec unus & quadraginta Electores designati sunt, absolvuntur quàm citò, neque tamen his pauciores impendi, quàm quini dies

possunt, propterea quod Comitia quinquies indicere est opus. Postremum verò tàm longum, quàm breve contigerit: Nam inter Electores, ubi sunt coacti, incidere multas controversias est existimandum, quæ aut citò dirimi possunt, aut in longum duci. Verumtamen intra senos atque octenos dies, quin expedita fuerit electio, nunquam intellexi. Est etiam quando celeriùs multò res conficitur, pro sensu atque animo Electorum, qui variè est affectus. Tu, qui Romæ versatus es diu, optimè rem nosti. IOAN. Sed prætermisisse videris illud, quod adhuc scire aveo. An Inquisitoribus definitum sit quoddam tempus ad suum munus præstandum. TRYPHO. Vnius anni curriculum tribui solet, intra quod conficere debeant suam Iurisdictionem. IOAN. Ne graveris etiam exponere, si quid habes, cur solemnes tot ritus adhibeantur, ubi Dux est creatus, exempli causa: Cur alloquatur populum in Divi Marci. Cur ad publicorum aulam deducatur. Et præterea, si alicunde tenes, undenam ea insignia, quæ Duci præferuntur, à te modò exposita. TRYPHO. Cur alloquatur Dux populum ex eo loco, quem dixi, non plane novi. Rationi tamen

con-

consentaneum hoc ipsum videtur, ut dum spectandus exhibetur ipsi, verba faciat, & in spem optimæ administrationis omnium animos erigat. Cur deducatur ad aulam publicorum, caussam nullam habeo, nisi fortè id propterea institutum fuit, ut imbecillitatis humanæ memoria ipsi renovetur. Vt enim antea memoravimus, cum Principem ex vita discedere contingit, illius funus in eandem aulam defertur. Insignia porrò, quæ recensuimus, fama est ab Alexandro tertio profecta esse, cujus non modò dignitatem, sed etiam salutem adversus Ahenobarbi Frederici furorem respublica texit. IOAN. Nostin' verò, quo tempore sumpserit initium ejusmodi electio Ducis tàm ordinatè instituta. TRYPHO. Referam id, quod ex nostris monumentis hausi. Quemadmodum superiùs explicatum est, penes populum erat potestas eligendi Ducis, & acclamationibus quibusdam res peragebatur tumultuosè. Obtinuit mos ita creandi summum Magistratum usque ad tempora Sebastiani Ziani, qui post illatam Vitali Michaëlio necem ab undecim viris Dux creatus est, ut nonnulli memoriæ prodiderunt suffragatione Triginta quatuor-virûm id munus ade-

ptis, qui prius beneficio sortis instituti fuerant. Aurius, Mastropetrus, & quaterni proximi Duces per Quadraginta viros electi fuerunt, hoc modo. Ex universis civibus quatuor optabantur cives. Ab his eligebantur postea Quadraginta viri, quorum singulis licebat, ubi simul convenerant, eum Ducem nominare, quem existimaret tantæ amplitudinis gradum conscendere oportere. Omnes, qui nominati fuerant, subiiciebantur suffragiis; is autem Dux erat, qui majori cumulo competitores deiiceret. Primus omnium Dux eo modo & ordine, quem diximus, Marinus Maurocenus electus est anno MCCLI. Cæterum in quibusdam nostris commentariis, quod animadvertere debes, à Sebastiano Ziano usque ad Petrum Gradenicum de cunctis electionibus Ducum hæc habentur verba: *Dux iste creatus est per electionem, & comprobatus per populi acclamationem.* Ad ejusmodi comprobationem pertinere censeo, quod Electores in Divi Marci pulpitum ascendant, & à se Ducem creatum in publicum enuncient, atque tunc ingenti clamore edito ad declarandam animorum lætitiam electio Ducis palàm approbetur à populo. Quæ sanè res cum mini-

minimè necessaria sit, tamen conservatur & adhibetur magis cerimoniæ cujusdam loco, quàm alia ex causa. Fortassè necessaria res erat antiquis temporibus, quibus obtinuerit mos ita faciendi, ut contineretur in officio populus electione privatus. Hæc habeo dicere de his rebus, & nihil aliud præterea. IOAN. Cumulatissimè mihi satisfactum arbitror ex iis, quæ à te accepi. Perge, quæso, ut instituisti. TRYPHO. Quemadmodum dicebam, in persona Ducis positum est supremum imperium Venetæ reipublicæ, in qua solus apparet rerũ ipse Dominus. Sed quamvis obtineat tantũ amplitudinis, nulla tamen res est, in qua liberam atque integram potestatem habeat. Nihil enim statuere potest, quantumvis minimũ, & multò minus præstare ac exequi, nisi adsint illi Consiliarii, qui sex numero sunt, ex singulis tribubus, & ex honestissimis quibusque Patriciis delecti accuratè, quandoquidem summa dignitas Magistratus hoc ita requirit. Non eliguntur hi seni simul eodem tempore, neque eodem momento ineunt Magistratum, sed eliguntur duplici vice, terni, alio atque alio tempore, vel ex iis tribubus, quæ sunt ternæ citra, vel ex iis ternis, quæ sunt ultra maxi-

maximam Canalem. Modus autem hic eſt, ut expoſui ſuperius: Ex cunctis iis Magiſtratibus, qui in Comitiis majoribus creari ſolent, alii quatuor competitores deſiderant, alii tantum duos. Quoniam igitur hic Magiſtratus unus ex iis eſt, qui per majora Comitia renũciatur, ad alteram claſſem pertinet, nimirum ad priorem; ſed Rogatorum Concilium ex ſingulis tribubus unum legit, qui ſuffragia deinde ſubit omnium in Comitiis, quæ certè convocare ſolemne eſt, quandocunque tres Conſiliarii fuerint eligendi. Vbi verò quatuor Electorum ordines abſoluti ſunt, & in ſedes attributas ſinguli coacti, ut eligantur competitores, quemadmodum expoſui modò, per aliquem à ſecretis ſignificatur unicuique, qui Rogatorum Concilium ingreditur cũ jure ſuffragii, ut ex conclavi, in quo habentur Comitia, tranſeat in alterum quodam intervallo disjunctum, ubi Senatus de more cogi ſolet. Poſteaquam omnes convenerunt, accedit eò Dux adhibitis unà Conſiliariis, nec non Præſidibus Quadraginta-virûm, & eam tribum ſortiti, ex qua primus ſit eligendus Conſiliarius, quiſque nominat eum, quem maxime cupit. Omnes, qui nominati ſunt, deſcribun-

tur,

tur, & pro singulis ordine suo suffragia feruntur. Qui plura supra dimidiam partem fuerit consecutus, is electus est Competitor. Modus autem hic eligendi per concilium Rogatorum, dici solet scrutinium. Redeunt porrò Senatores unà cum Duce ad Comitia, & Competitores renunciati per quaternos Electorum ordines, suffragia subeunt eo modo, quo dixi, singuli. Cui plura suffragantur, modò superent dimidiam partem, Consiliarius ab omnibus habetur. Evenire potest in Comitiis, ut unus tantummodò competitor nominetur, atque interdum non alius, quàm qui in Concilio Rogatorum fuit renunciatus. Id ubi evenit, pro uno tantum illo debet iri in suffragia, tametsi id nemini conceditur, qui competitore careat. Nam quicunque in diversis conciliis renunciatur, is videtur quodammodo secum ipse competitor esse, idque verisimilitudinis nonnihil habet. Is igitur unus Consiliarius evadit, si prętcr dimidiam partem suffragiorum saltem unam assequitur. Ferè autem semper usuvenit, quod etiam observare debes, ut etiam quando plures uno Competitores habentur, hoc autem accidit plerunque, tamen ille Magistratum adipiscatur,

qui à Senatu Competitor electus est. Id ex eo fieri puto, quod existimari soleat, eum, qui ab ipso Senatu productus est, præ cæteris esse dignum eo Magistratu, utpote comprobatum judicio tot numero Senatorum, quemadmodum ex iis, quæ disserui, non latere te arbitror. Præterquam quod is, qui in Senatu renunciatur, minus est de ambitu suspectus, quàm qui ea ratione, quam dixi, in ipsis Comitiis, quod quidem facilè animadvertere potes ex te ipso. His etiam accedit, quod quicunque in concilio Rogatorum suffragati sunt homini, suffragantur eidem quoque in majori concilio; ut ex omnibus his causis atque rationibus is, qui creatus fuit in ipso Senatu, plurimum approbari soleat etiam in Comitio. Sex igitur hi Consiliarii semper assident Duci, & cum ipso res omnes peragunt præcipue non publicas, cujusmodi est, audire postulata, publicas literas omnes resignare, privilegia indulgere, & id genus alia, quæ tamen ab ipso Duce perfici non possint, nisi adsint unà quaterni Consiliarii: possunt quidem ab ipsis, si fortè Dux absit. De rebus omnibus ad Comitia referunt, quæ præcipua est ipsorum autoritas; Possunt etiam ad Senatum referre, & ad Concilium

cilium Decem-virûm. Qui tamen ad Senatum præcipue referunt, nimirum ſapientes, de quibus memini, & qui præcipue ad Decem-viros, hóc eſt eorumdem Præſides; his ad majora Comitia referre nullo modo licet. Quare Conſiliariorum autoritas multò major eſt, quàm ſapientum, & eorum, qui Decem-viris præſident. Eſt tamen animadvertendum, integrum fore vel uni Conſiliario, etiamſi nullus alius cum ipſo conveniat, referre cùm ad Comitia, tùm ad Senatum; ſed non ita ad Decem-viros, niſi tres accedant; quo fit, ut quatuor ſimul convenire oporteat. Annuum eſt munus ipſum Conſiliarii, quod tamen non obitur, niſi menſes octo; Quatuor impenduntur alii Quadraginta-virali Collegio, quod capitis judicia exercere ſolet. Sedent in eo perpetuo tres Conſiliarii, qui vocari ſolent Inferiores, dum inibi ſedent. Liberum verò eſt ipſis huic Collegio intereſſe, vel primos quatuor menſes, vel quatuor extremos, vel etiam ex his atque illis menſes pariter binos. Quare quicunque inferior Conſiliarius exiſtit, neceſſe eſt ut fuerit, vel eſſe debeat quoque major, ſive ſuperior, proindeque ſint omnibus temporibus noveni Conſiliarii, ex iis unà

cum Duce ſedent aſſidui ſeni, & in collegio Quadraginta-virali hi terni, quos dixi. Quandocunque verò iidem abeunt Magiſtratu, aut certè pergunt, ut ſedeant unà cum Duce, tres ex eo numero qui aſſidebant, ſe conferunt ad Quadraginta-viros, aut exacto Magiſtratu, tres alii denuo ſunt creandi. Scire quoque debes, unà cum Duce & Conſiliariis tres ex Quadraginta-viris Capitalibus pariter ſedere, quos vocare conſuevimus Capita Quadraginta-virûm, qui binis tantum menſibus ſunt in hoc honore; cum de Collegiis Quadraginta-viralibus agam, melius id intelliges. Quapropter Dominationis nomine intelligi ſolent, Dux unà cum ſenis Conſiliariis, prætereaque terni Præſides Quadraginta-virûm. IOAN. Cedò, priuſquam ad alia tranſeas, cur tres Conſiliarii ſedent inter Quadraginta-viros, & tres horum Præſides cum Duce & Conſiliariis? TRYPHO. Quod in noſtris commentariis invenire potui, hoc in cauſa eſt. Antiquis temporibus Dux atque ſui Conſiliarii intereſſe conſueverant judiciis Quadraginta-viralibus: Marcus autem Cornelius, qui anno MCCCLXV. Dux creatus eſt, ob negociorum ingentem multitudinem, quorum copia in dies magis

magis augebatur propagata republica, permisit eam curam his Consiliariis quos dixi. Tres itidem Præsides Quadraginta virûm Duci assident cũ ipsis Consiliariis, ut, quemadmodum Quadraginta-viratus cõmunicat cum iis, qui reipublicæ præsunt, ob illos tres Consiliarios, qui inter ipsos versantur; sic etiam ii, qui summum locum obtinent, aliquam habeant communionem cum Quadraginta-viratũ, tribus ejus Præsidibus in consessum receptis; atque ita vicissitudine quadam altera pars intersit alterius munerum functionibus, quippe quæ conjunctæ erant invicem ante Ducem Marcum Cornelium. Vt autem modò perstringamus, quicquid superest de Duce: is, quemadmodum ajebam, cum suis Consiliariis adest in Collegio, in Senatu, necnon in Comitiis, quin etiam in concilio Decem-virûm, de quo agendum proximè. Referendi verò potestatem habet ad singula Concilia, nimirum ad Comitia, ut Consiliarii; ad Senatum, ut sapientes; ad Decem-viros, ut eorumdem Præfecti. Nam cunctis iis Magistratibus comitem se adjungere potest, qui sunt Principes atque Præsides Conciliorum; quo fit, ut nulla res agatur ipso non præsente, pariter-

que ipſe unus nihil per ſe agere poſſit. Omnia quæ tractantur negocia, ejus nomen præferunt, literæ, privilegia, ſcriptaque alia publica, tamquam foret ipſe tantùm autor; cuncta ſcribuntur illius nomine: Externæ quoque epiſtolæ miſſæ vel à Principibus, vel ab Oratoribus, qui ubique locorum agunt, dantur omnes, & perferuntur ad ipſum Ducem. Quando contingit ſapientes mari, ſeu continenti Præfectos, aut etiam alios Magiſtratus ad eorum legatos, vel Duces, vel alios publicos miniſtros aliquid ſcribere, hoc modò ſubſcribitur; *Andreas Grittus Dux Venetiarum*,&c. Eadem ratio adhibetur in quovis alio ſcripti genere, qualia ſunt diplomata, privilegia, obligationes, leges, & alia. Concilium Decem-virûm, de quo proximus erit ſermo, variat hanc formam, & duplici ratione deſcribit. Aut etiam univerſum Concilium ſcribit, tuncque ita ſubſcribunt: *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. *cum Concilio noſtro Decem-virûm.* Aut ſoli principes Decem virûm; hoc eſt ii, qui præfecti ſunt eidem Concilio; uti mox dicetur, & utuntur ea forma: *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. *cum capitibus Conſilii Decem-virûm.* Reſpondentes,

dentes, prout viderint subscriptum fuisse, ita suprascribunt. Sed ut persequar institutam rem, octavo quoque die, ut puta Mercurii, consuevit noster Dux inferius descendere eo tempore, quo dicitur jus à Magistratibus, & circumlustrans ambulacra duo, in quibus eorum sedes sunt collocatæ, ad singulas inhibet gressum, Magistratumque ibi sedentem justitiæ commonet. Si quis autem est, cui jus obtinere suum minimè videatur, tunc adit supplex Ducem, & totam rem exponit. Qui si judicat supplicem illum injuria affici, statim imperat illi Magistratui, ut jus ipsi reddat; alioquin arguit immeritò conquerentem, & administrationem cæptam persequitur. Variatum est in hoc ordine à quibusdam Ducibus, qui stata die noluerunt semper fungi eo munere, ut improvisi Magistratibus incumberent. Negociorum multitudo fuit in causa nonnunquam, ut intermitteret Dux hunc morem in aliqua hebdomada. Vt autem Dux pro dignitate sui Magistratus honorificè ac magnificè satis agat, annua pensio ei persolvitur aureorum ter mille, nec non quingentorum, sed quatuor variis temporibus convivia debet celebrare, festo die sancti Ste-

phani unum, Divi Marci alterum, Aſcenſionis tertium, poſtremum die ſancti Viti. Ad hæc convivia mos eſt vocare Patricios diverſis ætatibus. Quapropter ad primum adhiberi ſolent, præter Conſiliarios, Præfectos Quadraginta virûm, Advocatores, & Præſides Decem-virûm, illi quoque, qui ſunt ætate admodum provectâ. Ad alterum porrò, qui ſunt minus affecta; ſic ad tertium, & quartum natu minores ordine, graduque ſuo ſemper invitantur; idque ita inſtitutum eſt, ut ætas quælibet Patriciorum conviviorum minimè ſit expers. Præter hæc unicuique Patricio, qui Comitiis interſit, munus quoddam impertire Dux quotannis debet: non multis ab hinc annis præbere ſingulis mos erat quinque anates marinas. Exhibetur modò certum monetæ genus, quod ejus rei gratia cuditur. In altera parte Divi Marci vexillum Duci porrigentis effigies impreſſa. In altera nomen Ducis eſt inſcriptum, & ejus adminiſtrationis quotus annus, ita: *Andreæ Gritti Venetiarum Principis munus*, *Anno* IIII. Nunc plene habes, quicquid ad præcipuas facit noſtræ reipublicæ partes, quibus, ut accepiſti, publicæ adminiſtrationis ordo totus continetur inter

ſe col-

ſe colligatis atque implicitis,ea ratione, qua eſt dictum. Reſtat, ut verba faciamus de Concilio Decem-virûm, de Procuratoribus, Advocatoribus, Quadraginta-viris, atque de Cenſoribus. Sed neſcio, an ſatietate tam longæ orationis ſis adhuc defatigatus. IOAN. At iſtuc mihi verbum eſt à te præreptum. Major enim eſt linguæ labor in diſſerendo, quàm aurium in audiendo, ſi rectè opinor, quæ jucundiſſimis ſermonibus admodum levantur. TRYPHO. Ita eſt planè, ut dicis, niſi quod affirmas de auribus, iſtuc ipſum de lingua dici quoque poteſt; idque ipſa re nunc intelligo. Nam quamvis modò ſit hora tertia, ex quo loqui cæpi, nullo tamen labore ſum defeſſus, tantum oblectationis capio ex hac re, de qua colloquor. Et profectò nullum ſermonis genus majorem voluptatem iis animis affert, in quibus enitet aliquid generoſum, quàm ubi de iſtiuſmodi republica agitur, quæ ſi non planè & omninò (ne videar huic noſtræ adminiſtrationi fortè nimium tribuere) at certè majori ex parte eſt rectè inſtituta. Quando igitur audire tibi non eſt grave, perſequar ea, quæ ſuperſunt adhuc exponenda. IOAN. Perſequere amabò; nihil eſt

enim, quod mihi gratius accidere queat. TRYPHO. Quod ſuperius admonui, reipublicæ univerſus ordo poſitus eſt in præcipuis partibus iis quatuor, quos dixi, Concilium Decemvirûm, de quo ſermo habendus, licet unum ſit ex membris maximi momenti, nihilominus eſt quid annexum magis, quàm præcipuè inſitum, & ad Dictatorem, ut puto, quàm proxime accedit, qui dicebatur apud Romanos in magnis periculis. Hoc intereſt, quod Dictator creari ſolebat quibuſdam modò temporibus turbulentis, Decemviratus in noſtra republica ſemper adeſt, eademque pollet ſuprema autoritate, qua Rogatorum Concilium, & civitas univerſa; nam decernere poteſt de rebus publicis, utcunque libet, nec ulla eſt, unde pendeat ſuperior poteſtas. Non tamen uti ſolet hac autoritate, præterquam in rebus graviſſimis, quibus alia ratione non facilè ſubveniri poteſt, quales occultæ deliberationes ſunt de bello inferendo, de pace componenda, clandeſtinæque omnes tranſactiones, aut pertractationes expeditæ, miſſiones legatorum in caſtra. Quæ certè ſi in Collegio examinarentur, ac deinde in Senatu deliberarentur, ubi deliberanda jure optimo

mo forent, non iis rationibus fortasse, quas tempus exigeret, hoc est non silentio, neque promptè, ac celeriter administrarentur. Cum adhuc essem adolescens, tamen rectè memini eo bello, quod in Clusentinis finibus cum vestra republica gessimus, pace tua dixerim, duos ex Oratoribus vestris in nostram urbem venisse, Paulum Antonium Soderinum, & Ioannem Baptistam Rodulphum (nisi fortè mihi exciderunt eorum nomina) homines, ut à nostris fuerunt habiti, multis egregiis ornamentis animi refertos, ad conuenta cum nostra republica sancienda missos, quæ cum omninò tàm Dux, quàm Collegium inire vellet, antequam fama recens in vulgus manaret de classe, quam Turca instruebat adversus rempublicam, ne si ea perveniret ad aures Florentinorum, ii convenire ampliùs nollent, prævidentes nos gravi bello mox implicitos fore, cumque in Senatu res obtineri non posset, tandem in concilio Decemvirûm fuit ad finem perducta. Acceptis postea literis, quibus apparatus Turcarum significabantur, nullus fuit, quin probaret eam deliberationem. Quod exemplum commemoravi, ut faciliùs intelligeres, cujusmodi sit au-

toritas hujusce concilii, & quibus in rebus ab eodem usurpari soleat. Itaq; ubi Collegium decrevit aliquã rem transigere, sed quam occultissimè, ut exempli gratiâ; si videretur è republica icere aliquod fœdus cum Rege Galliæ, aliove Principe, ac republica, ad aliquod aggrediendum perinsigne facinus, sed oporteret omnino rem in occulto esse, quoad conficeretur; tunc Oratoribus, & hominibus iis, quorum opera necessaria esset in eo negocio, literæ mitti solent ita subscriptæ; *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. *cum nostro concilio Decem-virûm*. Eadem quoque suprascribuntur ab iis, qui respondent, & eorum literæ perferuntur ad Decem-virûm principes, qui veniunt in Collegium, unde tum excluduntur tres Præfecti Quadraginta-virûm, tresque sapientes mari, ita ut illis ingredientibus hi statim exeant. Ab his res eatenus pertractatur, atque agitatur, quoad ipsa deliberatio sit expedienda. Neque tamen hæc pertractare & agitare est ipsorum tantùm, sed adsunt etiam alii ex concilio Decem-virûm à tribus suis principibus accersiti. Vbi verò deliberatio fuerit habenda, præter Ducem, & Consiliarios, universumque concilium Decem-virûm, nec-

necnon ſapientes maximis rebus atque continenti, neceſſe eſt, ut Quindecimviri interſint, qui dicuntur Adjuncti, & Trium-viri Advocatores, & novem Procuratores. Quoniam verò hi quatuor ſupra viginti ſunt his temporibus, ut jam explicabitur, quinam deliberationibus intereſſe debeant, per concilium Decem-virûm ſunt delecti. Veruntamen jus ferendi ſuffragii non eſt æquè omnibus. Id enim datur ſolum ipſis Decem viris, Adjunctis, Duci, atque ſenis Conſiliariis. Omnes autem, qui concilii Decem-virûm ſunt participes in unum collecti, appellatione non alia continentur, quàm concilii Decem-virûm cum Adjunctis, quod tamen nunquam cogi ſolet, niſi de rebus graviſſimis ſit deliberandum, & quidem ad ipſius reipublicæ ſummam pertinentibus, quæ alióquin in Senatu diſputandæ eſſent, ſed propter eas cauſas, quas attuli, hoc in concilio tractantur aliquando. Quidam ſunt autores, inſtitutum fuiſſe concilium Decem-virûm, quo tempore cæſus eſt Dux Vitalis Michaëlius ad eos coërcendos, qui aliquid molirentur contra rempublicam. Aliqui ejus originem referunt ad tempora Petri Gradonici. Autoritas initio perexigua fuit, auctaq;
deinde

deinde paulatim exiſtimatio. Nam præter crimina læſæ Majeſtatis, & perduelles omnes, in quos animadvertit, vindicat etiam ſibi horum criminum reos, adulteratæ pecuniæ, præpoſteræque libidinis. Ad hæc aliquam tractat pecuniæ vim, quæ repræſentatur à Quæſtoribus, & etiam aliunde. Habet quoque in navali triremes proprias his duabus characteribus inſignitas C & X. quæ indicant, illas eſſe penes Capita Decem-virûm. Tormentorum præterea bellicorum curam omnẽ gerit. Enimverò ad aliquid deliberandũ ex iis ipſis de rebus cõveniunt ipſi tantum Decem-viri, præter Conſiliarios ſex, & Principem, nemine alio adhibito; quod Concilium Decem virûm ſimplex appellatur. In publicis autem rebus, non in his, tantummodò obtinet eam autoritatem, quam ſuperius expoſui, & quæcunque occultè peragenda ſunt, præcipuè adminiſtrat. Quapropter à noſtris majoribus ſancitum eſt, ut in eo ſapientes maximis rebus, atque continenti, Advocatores, & ex Procuratoribus novem convenirent, & Quindecim-viri Decem-viris adjungerentur. Cujus quidem Magiſtratus ſumma potentia quandoque tam inſignem invidiam eidem conflavit, ut

ægrè

ægrè admodũ successores fuerint impetrati: Sed huic malo tandem occurrerunt ii, qui ad gubernacula reipublicæ summi viri sedebant. Pervicerunt enim contentendo quàm maximè, ut lex ea ferretur, qua cautum est, ut antequam successores designati essent, Decem-viri non abirent suo Magistratu. Constat is ex Patriciis numero decem, qui eliguntur in Comitiis ea ratione, qua cæteri. Singulis mensibus ex eo numero tres sortiuntur, qui vocari solent Capita Decem-virûm. Horum trium singulis hebdomadibus unus est Præfectus, qui majora comitia ubi celebrantur, in conspectu sedet, necnon ex adverso Ducis. Penes hos insignia sunt ipsius Magistratus continenter quem regunt, indicendiq; concilii partes præcipuas habent, ad quod ipsi referunt, non tamen valent per se singuli, sed simul omnes, aut bini saltem. Debent autem octavo quoque die convocare concilium, hoc est alios septem, aut etiam frequentius rebus ingruentibus, de quibus oporteat consilium capere, & deliberare. Antiquitus nullum certum tempus definitum erat, quo concilium ejusmodi indiceretur. Sed quoniam, ubi Decem-viri conveniebant, in magna perturbatione civitas
tota

tota versabatur, non sine gravi causa convenire ipsos rata, id, quod diximus, tempus definire placuit, ut amplius non teneretur ea sollicitudine. Quando verò sententia de aliquo ferenda est facto rei capitalis apud ipsos reo, & propter aliquod crimen, ex iis quinque dictis, in custodiam tradito, non datur eidem reo ad concilium pro se verba facere, neque adhibere patronum aliquem ad suam causam tuendam, sed ante Præfectos ipsos duntaxat sistitur, & quicquid expressum fuerit ab eo, literis mandatur; de quo demum ad concilium per eosdem refertur, & tunc opus est, ut unus eorum suscipiat partes hominis tuendi, alioqui patrocinium & defensioné habere nullatenus potest. A Decé-viris provocare ad alios non licet, neque verò immutari aliquid in sententiis latis, præterquam vel ab ipsismet, qui tulerunt, aut à successoribus, si quid in eis immutandum fortè videatur. Eorum verò Præsides atque Præfecti sunt ii, qui conclave, in quo habentur Comitia, præsentia sua ornant, eo, quo dictum est, ordine circumsedentes; in Rogatorum quoq; concilium non ipsi tantum, sed alii quoque septem Decem-viri omnes cooptantur. Munus autem annuum est

hujus

hujus Magiſtratus, quo abeuntibus alterum inire continuò licet, quod etiam ſapientibus, & Conſiliariis, ut præmonui, datur; omnes enim hi Magiſtratus ſapientes maritimis, terreſtribus, maximisque rebus, Conſiliarii, Decemviri, Advocatores, atque Cenſores, impedimentum nullum ſibi mutuò inferunt; quin abſoluta confectaque juriſdictione ex uno in alium tranſire cuique ſit integrum; quin etiam ſi qui in minori Magiſtratu verſatur, majorem adeptus nihil obſtat, quin hunc ſtatim ineat, priore neglecto. IOAN. Neceſſariò conſequens eſt his rebus, quas diſſeris, omnes eos Magiſtratus, quos enumeraſti, ex ipſa viciſſitudine imperii gerendi, penes oppido paucos optimates redactum iri. TRYPHO. Recte quidem colligis, idque à nobis ita prædicari ſolet, quotiescunque Patricius aliquis eò pervenerit, ut ſapiens continenti perficiatur; ſanè quàm raro evenire poſſe, quin aſſequatur adhuc aliquem ex iis Magiſtratibus. Sed ad rem propoſitam. Intellexiſti concilium Decem-virûm membrum quoddam à republica divulſum eſſe, immò verò ſejunctum ab eadem omninò, neque verò alio vinculo, quàm quod ut cæteri Magiſtratus per Comitia creantur.
De

De quo cum ſatis multa dicta fuerint, reſtat, ut de Procuratoribus aliqua dicamus. Eſt Magiſtratus is in noſtra civitate maxima cùm honeſtate, tùm exiſtimatione, quamvis ex eorum numero non ſit, in quo ratio ſita eſt noſtræ adminiſtrationis; ſed quia nonniſi cum vita hæc dignitas terminatur, ſicut illa Ducis, idcirco magno in honore atque precio habetur. Præter hæc quoque Magiſtratus antiquiſſimus eſt, & attulit uſq; ad noſtra tempora eam exiſtimationem. Nullus enim fuit unquam in noſtra republica vir nobilis magnæ autoritatis, quin honeſtari voluerit hac dignitate, ut perpauciſſimi Duces ſint renunciati, ex quo primùm traditur eadem inſtituta, qui non extiterint priùs in hoc numero atque loco. Vnus priſcis temporibus erat Procurator, ut ædis Marciæ res omnes procuraret, & ſacras opes cuſtodiret, idcirco creatus. In obitu deinde Sebaſtiani Ziani, qui multos fundos legavit ædi Sancti Marci, ut diſtribuerentur per Procuratorem in pauperes fructus inde percepti, cum unus tam multis negociis par eſſe nõ poſſet, neceſſe fuit alterum Procuratorem inſtitui, qui Sebaſtiani Ziani legatum procuraret. Auctis autem in dies multiplicatiſque legatis,

gatis, tertium anno M CC LXX, oportuit creari, quo tempore Dux erat Raynerius Zenus, eaque ratione visum est negocia distribui, ut unus eorum templum, & sacras opes curaret; alter ea, quæ ab incolentibus urbem citra magnum canalem; tertius domum, quæ legata essent ab aliis incolis ultra eumdem canalem. Nos ea consuevimus nominare de Citra, & de Vltra. Eodem quoq; Duce Raynerio Zeno quartus electus est, & additus illi collega, qui rés templi curabat. Bini alii creati sunt ejusdem rei gratiâ, cum Dux esset in republica Ioannes Superantius. Sed ubi Franciscus Foscarus Dux est dictus, anno M C D XXIII, terni sunt adjecti. Quare Procuratorum numerus ad novem excrevit, ex quibus tres procurabant res ædis Marciæ cum sacris opibus; tres legata in regionibus, atque tribubus ternis citra canalem; tres reliqui in aliis, totidem ultra ipsum canalem, quemadmodum etiam fieri consueverat, cum tres solum erant. Cæterum anno M D IX, cum à Ludovico Franciæ Rege nostri exercitus ad Abduam fusi fugatique sunt, compulsa quærendæ pecuniæ gratiâ respubl. fuit ad ejusmodi honorem tribuendum iis, qui certum pecuniæ numerum eidem

mutuò concederent. Exinde tam insignis accessio facta est, ut in præsentia sint numero quatuor & viginti. Omnes autem hi, qui superioribus novem accesserunt, alii in alias ex iis tribus procurationibus tributi fuerunt. Eorum administratio, ut exposui, versatur in distribuendis legatis. Habent etiam jus & autoritatem compellendi hæredes, ut ejus, à quo instituti fuerunt, voluntati pareant. Ducalibus indumentis ornati incedunt famulorum aliquo subsequente; à cunctis Magistratibus datur eis locus, nisi in proprio consessu; in supplicationibus quoque, dum procedunt sociati cum Præfectis Quadraginta-virûm, & Consiliariis per singula paria, claudunt ipsorum latus à læva gradientes. Assignantur Procuratoribus ædes ad habitandum, aut certè annua pensio aureorum sexaginta. Inter Senatores cuncti numerantur; non item inter Decemviros, sed tantum novem, qui ex singulis procurationibus terni ab eo concilio eliguntur. Ad alium verò Magistratum ipsis aditus non patet, præterquam ad unum ex his duobus, aut ad maximis sapientes, aut ad Decem-viris Adjunctos. Sed quo tempore summus præfectus classis, vel legatus in castris eligen-

eligendus eſt, lex ad Senatum fertur, ut etiam Procuratorum omnium ratio haberi queat. Quod quidem ea de cauſa inſtitutum fuit, ut per viros magna exiſtimatione & autoritate res bellicæ gererentur, quales exiſtunt ii, qui hac dignitate ſunt præditi. Majoribus autem Comitiis intereſſe non poſſunt, una Principis electione excepta, quæ ſingulari quadam lege fuit conceſſa. Superioribus temporibus moris erat, dum comitia majora celebrarentur, eos interea verſari ac morari in atrio Ducarii, & niſi dimiſſo concilio inde non diſcedere, ut præſto eſſent ad occurrendum, ſi quid mali accideret. Et fortaſſe quoque fuit hoc ipſum in cauſa, cur interdictum ſit eis comitio à majoribus noſtris. Sed in præſentia conſuetudo hæc obſolevit conveniendi, commorandique in atrio Ducarii, donec habentur comitia, daturque illis opera. Id ex ea quiete ac tranquillitate profectum eſt, quam in noſtra republica contemplari licet, ex qua certè fit, ut nullus putet in civitate poſſe accidere aliquid ejuſmodi, quod præſentiam Procuratorum, opemque deſideret. Atque ut omnia, quæ dici poſſunt in hoc genere, abſolvam, nullus eſt in republica alius Magiſtratus, quem

noſtri Patricii tantopere expetere ſoleant. Vereor tamen, ne plurimum detrahatur ejus dignitati. Nam qui nonniſi multùm provecta ætate, ſpectataque virtute hominibus honor tribuebatur, hoc temporibus noſtris permultos vidimus, qui nullum privilegium haberent virtutis atque ætatis. Id verò temporum malignitati fuerit aſcribendum, quæ neceſſitatem hanc reipublicæ impoſuit maximis difficultatibus implicitæ, graviterque affectæ. IOAN. Cur hic Magiſtratus ſit in ea opinione, cauſam nullam video. Fructus enim utilitatis ex eo perceptę, cum habitatio duntaxat, vel annua penſio ſexaginta aureorum ſuppeditetur, tantus eſſe nequit, ut expetendus omnibus ideò videatur. Sed nec etiam video, quomodo habeat hæc adminiſtratio tantum dignitatis. Quamvis enim veniant in Senatum, communis eſt ejuſmodi honor cum tam multis aliis, ut tantę amplitudinis eſſe cauſa præcipua non debeat. Vnum eſt tantummodò, quod magni faciendum exiſtimarim, in concilium Decem-virûm aſcribi, quemadmodum oſtendiſti; ſed tamen id novem duntaxat impertiri ſolet, quos etiam ætate, partaq; exiſtimatione antecellere par eſt opinari. TRYPHO. Rectè

ais,

ais, idque monere instituetam, sed memoria excidit. Quod verò spectat ad Magistratus autoritatem, necnon dignitatem, crediderim, acceptas illis referendum esse, qui sunt insigniti hoc honore, perfunctique hoc munere. Iis enim mandari consuevit vel ad hoc usque tempus, qui cùm prudentia, tùm probitate celeberrimi sunt. Quo fit, ut primarios viros ex Patriciis nostris hac dignitate ornari perpetuò contigerit, propptereaque etiam ex ordine procuratorio fuisse, quicunque ascenderunt ad summum apicem reipublicæ. Nam sæpenumero ita evenire videtur, ut artes, atque scientiæ aut nobiles habeantur, aut viles, pro eorum conditione, qui ipsas profitentur. Hactenus recensui, quicquid mihi venit in mentem de procuratoribus dicere, neque succurrit quicquam aliud, quod narrare valeam. Quare, nisi quid superest, de quo etiam dubites, rationem judiciorum explicare incipiam, ubi certè, quidnam rei sint Quadraginta-viralia Collegia, Triumviratusque Advocatorum, necnon Auditorum cùm Veterum, tùm Recentiorum, & cujusmodi sit Præfectura Quadraginta-virûm, & Collegium frugibus providendis, tandemq; de Consiliariis inferioribus, nonnihil intelliges.

Hæc omnia cū ſint invicem conjuncta atque colligata, propterea ſimul de omnibus diſſerendū fuerit. IOAN. Nulla mihi dubitatio reſidet, aut ſcrupulus, qui ſit evellendus, in iis rebus, quæ pertinent ad Procurarores. Quapropter expecto ut ediſſeras, quę prępoſuiſti; arbitror autē & auditu, & notatu quàm digniſſima eſſe. TRYPHO. In noſtra civitate tria ſunt cōcilia, quæ ſingula cōplectuntur XL Patricios viros, ideoque nominantur XL-viratus. Primò ut auſpicemur ab eo, qui eſt minima dignitate, nomē eſt XL-viratus civilis novus; hic civilibus cauſis audiendis vacat, ſed externis tantùm. Nam id genus provocationis eo deferri ſolet, quod à ſententiis provincialium Magiſtratuum datur. Alter appellatur XL-viratus civilis vetus, qui civilibus cauſis urbanis operā impendit, urbanorumq; Magiſtratuum ſentētias omnes, quando provocatum fuerit ab ipſis, aut reſcindit, aut ſancit. Tertius eſt capitalis XL-viratus, quippe qui rei capitali unus eſt præfectus, urbanaq; & externa pariter cognoſcit, nō à provocatione modò, ſed re planè integra, hoc eſt antequàm judicarit ullus Magiſtratus. Eſt aliud præterea concilium, ſeu collegium, quod nomen habet à frugibus, ex tam multis Magiſtra-

tibus

tibus coagmentatum, ut duo supra viginti conveniant Patricii viri; quoniam verò ii, qui præfecti sunt frugibus, inter hos censentur, propterea concilium hoc nuncupatur collegium frugum. Quadraginta-viratus creandi est ejusmodi ratio. Per majora Comitia Quadraginta-viri eliguntur, qui exegerint omnes trigesimum ætatis suæ annum; nullus enim est capax hujus Magistratus, qui nōdum emensus fuerit id curriculum temporis; cæteros autem Magistratus quilibet obtinere potest, simulatq; pervenerit ad annum vigesimum quintum. Non absolvitur hæc electio una tantum die; sed octonis diebus, ita ut singulis eorum eligantur quini. Hi Quadraginta-viri primò ingrediuntur ad cognoscēdas provocationes externas, quod munus est Quadragintaviratus civilis novi, in quo versantur judices menses octo; alii quadraginta creantur statim ab eo tempore, qui succedunt primis; illi verò transeunt in veterem civilem Quadraginta-viratum, cui dant operam itidem menses octo; & ad extremum evadunt judices capitales, conficiuntque jurisdictionem in tertio Quadraginta-viratu, postquam elapsi fuerint octo menses reliqui; succedunt autē alii prorsus eodem

modo. Singula Quadraginta-viralia concilia tres Præfectos habent ſeu Prę-ſides, & duos Propræfectos, qui honor eſt bimeſtris. Illi à nobis vocari ſolent, capita Quadraginta-viratus Civilis novi; capita Quadraginta-viratus civilis veteris; & capita Quadraginta-viratus rerum capitalium. Ex his poſtremi ſunt, quos convenire cum Duce, & Conſiliariis ſuperius eſt dictum, & cum iiſdem gerere perſonam Venetæ reipublicæ. Hi Præfecti, & etiam Proprę-fecti hoc pacto eliguntur. Vbi Quadraginta-viri Civiles novi creati ſunt, qui poſt octo menſes evadunt veteres civiles, & poſt alios octo judices capitales, paucis ante diebus, quàm ineant Magiſtratum, in conſpectu Ducis & Conſiliariorum, necnon etiam Præfectorum Quadraginta-virûm, qui omne nomen Dominatus apud nos habent, in altera urna reponuntur quadraginta chirographa ſingulorum nominibus inſcripta; in altera quoque globuli ſexdecim aurati inter alios viginti quatuor obductos argento. Permixtis confuſiſque omnibus de induſtria quàm maximè, ex urna priori chirographum ſortito depromitur, & recitatur id nomen, quod eſt in eo ſcriptum. Deinde globulus elicitur ex

ſecunda,

ſecunda,qui ſi eſt ex argento, nihil obtinet ille,cujus nomine fuit elicitus; ſin ex auro unus, habetur ex Præfectis Quadraginta-virûm binis primis menſibus; alter, extremuſque Præfectus non alia ratione colliguntur. Ad proximos binos omnes quoque inſtituuntur eodem tempore atque modo tres alii Præfecti; ſic etiam alii, atque alii tertio, & quarto loco,ut futuri ſint omnes numero bis ſeni. Poſt hæc tam diu chirographa pergunt ex urna ſua educere,quoad aurei globuli,qui adhuc ſunt reliqui quatuor, depromantur ex altera. Qui ſortiti hos fuerint, nominãtur Prefecti pro re nata,& ſunt quatuor numero, quorum partes & officia jamjam explicabo. Simul etiam duo Propræfecti, atque hoc modo creantur. Omnia nomina, quibus nihil obtigit, ſunt autem quatuor ac viginti, coniiciuntur in urnam. Globuli quoque undecim aurei, argenteis tredecim permixti,demittuntur in alteram. Singula deinde chirographa extrahuntur, ſingulique globuli. Quorum nomina incidunt in aureos, hi ſunt Propræfecti, primum par ad duos primos menſes, alterum ad duos proximos; ita tertium, & quartum. Tres autem ultimi ſunt pro re nata Propræfecti.

Quapropter eodem tempore unà designantur, qui futuri sunt cùm Præfecti, tùm Propræfecti tàm binis primis mensibus, quàm reliquis, usque ad octo deinceps. Quibuscunque obtigerit in Quadraginta-viratu civili novo, ut instituantur Præfecti atque Propræfecti, sive sollemnes, sive pro re nata, retinent eundem gradum in Quadraginta-viratu altero ac extremo. Siquidem, ut diximus, Quadraginta-viri civiles novi, octo mensibus exactis, evadunt Quadraginta-viri civiles veteres, & post alios menses octo, Quadraginta-viri Capitales. Sedent igitur ii, qui dicuntur Capita Quadraginta-viratus civilis novi, in honestissimo ejus concilii loco, cujus sunt tanquam Præsides. Autoritatem verò habent statuendi de forma judicii, tollendique omnem controversiam atque contentionem de causæ agendæ ratione, si qua oriatur; ut, exempli gratiâ, si veniret in disceptationem; Vtrum hæc illi causæ prævertenda esset, an hæc, & illa scripta essent recitanda, & cætera id genus. Præcipuæ tandem eorum partes sunt, iis, qui controversias habent, legitimo tempore atque ordine copiam facere concilii. Quapropter summo mane singulis diebus,

ante-

antequam Quadraginta-viri considеant, ipsi præveniunt, ut ejusmodi controversias audiant, atque dirimant. Propræfecti quidem idcircò instituti sunt, quò siquis ex Præfectis recusaretur ut Iudex parum æquus, & addictus alterutri ex partibus, sive necessitudinis, sive alterius cujusque rei gratiâ, qui subiret ejus locum, judex minimè deesset. Pro re nata creantur adhuc Præfecti, ut in promptu sit, qui succedat, si quis Præfectus obtineat, atque ineat alium Magistratum: semper enim alium capere, si libet, sed eo, quem gerit, deposito, cuiq; licet. Quod si usu veniret, ut Præfecti solemnes fierent omnes, qui erant pro re nata, & tamen adhuc esset opus alio; tunc res ad sortem revocatur, ac unus ex iis debet eligi, quibus in sortitione prima nihil obtigit. Eadem ratione si Propræfectus abiret suo Magistratu, ut gereret alterum, qui Propræfectus erat pro re nata in ejus locum succedit. Et si aliquis ex his desideraretur, fieret id, quod diximus, de Præfectis pro re nata. Sed postquam octo menses fuerint elapsi, Quadraginta-viri civiles novi transeunt in locum Quadraginta-virûm civilium veterum, & alii Quadraginta-viri recens creantur futuri judi-

ces in Quadraginta viratu civili novo. Quicunque igitur primo, secundo, tertio, & quarto loco Præfecti, sive Propræfecti per duos menses fuerant in Quadraginta-viratu civili novo, eodem planè ordine, atque eadem autoritate sunt in altero proximo Quadraginta-viratu. Porrò mensibus octo itidem transactis hi, qui erant Quadraginta-viri civiles veteres, evadunt Quadraginta-viri Capitales, necnon Quadraginta-viri civiles novi, postmodo fiunt veteres, & alii Quadraginta-viri novi sunt creandi. Qui erant in Veterum Præfecti atque Propræfecti, sunt adhuc eodem ordine Quadraginta-virûm Capitalium. Sed hoc tantum interest, quod horum Præfecti non in concilio, sed cum Duce, Consiliariisque sedent, quod superiùs exposui. In eorum autem loco sedent inter judices Capitales tres Consiliarii, qui dicuntur inferiores, unà cum tribus iis Præfectis, qui succedunt proximis mensibus, ex quibus unus quidem supra, alii verò duo consident infra ipsos, sed non semper iidem; nam singulis hebdomadibus sedes permutantur, vicissimque locum superiorem tres illi obtinent. Quapropter Præsidum loco sunt in Quadraginta-viratu ipsi Consilia-

Consilia-

ſiliarii, unà cum Præfectis autoritate legum referendarum, ut dicemus, præditi. Adhæc in Comitiis creantur tres Magiſtratus, qui cauſas omnes præferunt ad Quadraginta-viros, ſinguli verò ad id concilium, quod ſibi eſt attributum. Primus continet Trium-viros Advocatores reipublicę, à quibus cauſæ perferuntur ad Quadraginta-viros Capitales. Alter Trium-viros Auditores veteres, qui cauſas ad civile concilium vetus afferunt urbanas. Tertius Trium-viros Auditores recentiores, qui externas inferunt in novum Quadraginta-viratum. Sanè Trium-virûm Advocatorum Magiſtratus maxima eſt autoritate in noſtra republica, & non niſi viris conceditur, qui & matura ætate, & probitate, & prudentia ſpectabiles habeantur. Præcipua cura ipſi incumbit, ut leges non violentur; quapropter in judiciis reo ſemper adverſatur. Si quis autem in civili diſceptatione causâ cecidit, tàm actor, quàm reus, & ſententia lata eſt à provinciali Magiſtratu, nimirum, vel à Prætore, vel à Præfecto, qui mittuntur ad urbes, atque oppida regenda Venetæ ditionis. Hic Auditores recentiores adire poteſt, eoſque omnibus iis argumentis, quæ ſunt idonea fidei faciendæ

ciendæ edocere poteſt, de injuria quam exiſtimat ſibi illatâ. Agitur verò cauſa partium apud hos Auditores, quomodo acta fuit ad priorem judicem, proferunturque eædem tabulæ atque ſcripta, eadem teſtimonia, quoad ſaltem unus, ſi non ſimul omnes, intercedere ſtatuat: interceſſio ipſa refertur in publicum codicem. Vbi lis æſtimatur majoris, quàm trecentis aureis, cauſa perferenda eſt ad Quadragintaviros civiles novos; & qui reus erat ante judicem priorem, ſiquidem provocet ipſe, hic evadit actor; alter ex actore fit reus, tametſi neuter eorum nomen ſuum mutat. Nam qui reus erat initio, vocatur adhuc reus, atque ita etiam actor. Sed quando Auditores intercedunt, notari debet ab iis bimeſtre ſpacium non amplius concedi provocanti, intra quod ſi copia non fiat eidem concilii aliqua de cauſa, futurum ut adverſarius conetur exequi ſententiam judicis prioris. Quapropter is, qui ab Auditoribus obtinuit, ut intercederetur, ubi animadvertit ſe concilium conſequi non poſſe intra tempus ſibi præfinitum, confugit ad Præfectos Quadraginta-virûm, ut de interceſſione proferenda concilium conſulant, à quo uno id præſtari poteſt, & præ-

terea

terea à nemine. Atque ita demum prorogatur intercessio ad duos alios menses; & etiam si contingeret hoc tempus elabi non audita causa, potest eodem modo impetrari alia prorogatio, atque alia. Sed quemadmodum causæ tractantur in hoc concilio, planius, ut intelligas, hæc præterea dico, Reum, nempe illum, de quo præjudicia sunt facta ab altero judice, simulatque ab Auditoribus impetraverit intercessionem, contendere ad Præfectos Quadraginta-virûm, ut fiat copia concilii. A quibus certè fit, modò aliæ causæ, quæ præcedant, non sint impedimento; aliôqui facere recusant, comperendinantq; ad triduum, neque enim possunt ultra hoc tempus, quod omnium longissimum atque summum est, quod audiendis causis tribuant Quadraginta-viri. Sed ubi demum concilii copia facta est, adhibitis iis patronis, quos libet, eôdem procedit, & jubet eos pro se verba facere, aut ipsemet verba facit. Actor etiam, nempe ille, secundùm quem pronunciata fuit altera sententia, aut ipse causam agit, si mavult, aut causidicos adhibet, sed nullus est, quin causidicos adhibere malit. Præstant eam operam, aut cives, aut viri nobiles, qui profitentur hanc facultatem

cùm

cùm tuendi, tùm accusandi, mercedis causâ, prout vel à reis producuntur, vel ab actoribus. Advocati ut juris periti sint, minimè requiritur, nec etiam, ut illi facultati unquam operam dederint. Satis est, ut in decretis atque sanctionibus reipublicæ sint egregiè versati. Scias autem velim, antiquissima quadam lege cautum fuisse, ne quis habeat orationé ad Magistratum, qui non sit vir Patricius. Ideoque ejusmodi Advocatos in comitiis vigintiquatuor institui, ex his tantum quatuor iis curiis, quæ sunt apud Rivum altum; iis verò, quæ sunt in ipso Ducario, cæteros attribui. Si quis alteri litem intendit, aut in ipsum infertur, necesse est, ut alicujus opera ex ipsis utatur, & certam quandam mercedem eidem persolvat. Necessitas autem huic vicissim imponitur, ut pro eo diligenter causam agat, à quo mercedem accepit. Sed ejusmodi consuetudo in præsentia admodum non tenet. Nam quamvis adhuc in more sit Advocatos creare; perpauci tamen causis agendis vacant, utilitatis, quam tamen percipiunt, fructibus contenti: Solet enim mandari hoc munus ferè tantum junioribus. His igitur opibus destituti, qui habent controversias, ad aliorum

patro-

patrocinium necessariò confugiunt. Atque ita cum magna sit paucitas eorum, qui profiteri velint hanc artem, ex patritio genere, permissa est aliis ea cura, contra quàm lex præcipiebat. Sed ut ad rem institutam, locus, ex quo verba faciunt Advocati, satis eminens est. Ad pedes Notarius adest Quadraginta-virûm, qui præ manibus tenet eas tabulas, quæ sunt exhibendæ, frequenter verò inter orandum recitare jubetur aliud atque aliud caput, hoc aut illud scriptum. Singulis partibus ad causam dicendum præfinitum est certum sesqui-horæ spacium, excepto eo tempore, quod recitandis tabulis atque scriptis datur. Quapropter interea dum loquitur Advocatus, stat horologium, in quo arena defluit; inclinatur autem in latus, dum Notarius legit, ne quid ex constituto tempore depereat. Vbi repetitur oratio, de integro erigitur, ut magna quædam similitudo his nostratibus Advocatis cum antiquis Romanorum Oratoribus intercedere videatur. Posteaquam singulæ partes allegarunt sua jura, & & nihil aliud superest, quàm ut feratur sententia, ex Quadraginta-viris unus natu quidem minimus singulis judicibus ejusmodi sacramentum defert,

ſic eum judicaturum,& recta conſcientia perſuaſerit. Exinde ſuffragia adhibentur ferendæ ſententiæ, quæ colliguntur in tribus loculis, unà coagmentatis. Quicunque priorem ſententiam reſcindunt, inferunt in primum: in proximum, quicunque comprobant, quod laudare nos dicimus. Quibus nondum liquet, hi non ſinceri appellantur, & in extremum loculum dejiciunt globulum, quem habent. Si plures numero ſunt eorum, qui laudant, quàm qui reſcindunt, neutroque inclinant ſuffragia; cauſa tunc eſt peracta, lataque eſt contra reum, hoc eſt eum, qui provocavit ſententia. Quod ſi ea, quæ reſcindunt, ſuperant alia duo conjuncta; tunc intelligitur ſententia prior nullius eſſe roboris, rediturque ad eumdem judicem, ſi libet ab eo, qui gravem rem ducit. Nam Quadraginta-viri nihil aliud, niſi quod prioris judicis ipſam ſententiam antiquant, aut irritam faciunt. Fieri autem poſſet, ut nonnihil æqui contineret ejus poſtulatio, ſecundùm quem lata fuerat altera ſententia. Quapropter ut obtineat, ſi quid eſſet æqui, poteſt iterum venire ad eumdem judicem, novaque afferre poſtulata, & eodem planè ordine liti ac judicio perſequi.

ſequi. Verumtamen ſi nulla pars alias utraſque ſuperat, hoc etiam altero judicio res non definitur, proinde de integro cauſam agere oportebit non alio quidem ordine, quàm fuit explicatum. In hoc autem judicio, quod eſt tertium, non habenda eſt ratio eorum, qui non ſinceri vocantur. Quibus enim bis audita cauſa, tamen nondum liquet, pro certo exiſtimari poteſt, fore ut amplius non liqueat. Quare ſpectatur eorum numerus modò, qui probant aut improbant, cauſaque demum obtinetur per eos, utri ſuperaverint. Hac itaque ratione plurimùm tribus continuatis judiciis cauſa, cujuſcunque generis ea fuerit, expediri ſolet. Antea ſpectare conſueverat adhuc in tertio judicio, ſi quibus etiam non liqueret; atque ideò non ſuperante una reliquas duas partes, nihil eo judicio decretum exiſtimabatur, & opus erat orationem dictam iterare, eodem quidem ordine, ſed ad multo plures judices. Accedebant enim Quadraginta-viri Capitales. Sed eo tempore, quod notari debet, Quadraginta-viri civiles novi nulli adhuc erant. Quare quicquid per eos nunc adminiſtratur, id adminiſtrari per veteres olim conſueverat. Illud quoque

prætereundum minime fuerit, ea die, qua prima judicium inchoatur, nihil aliud agi, nisi quod ipsa causa breviter proponitur; hoc est breviter ostenditur, cujusmodi sit ea res, de qua est disceptandum, nullaque alia re audita itur in suffragia (vernacula nostra lingua *Ballotta* nomine utitur, idque etiam ego dum loquerer Hetruscè, toties usurpavi, ut existimem in numerum Hetruscorum jam receptum esse, donatumque ipsa civitate uti novum civem) sed unusquisque globulum eò iniicit, quo solent ii, quibus res nondum liquet. Reliquis diebus Advocati orationem habent pro suis quisque partibus, & eo, quo dictum est ordine, cætera procedunt. Postremo judicio, quod prætermitti non debet, utrisque non semel tantùm verba facere, sed quotiescunque libet, toties etiam licet, dummodo sesqui-hora non præterlabatur ad singulos cives, eademque die sententia plane terminetur. Quare interdum usu venit, ut partibus, orationem sæpius iterantibus, totoque matutino tempore consumpto, necessarium sit terminandi judicii causâ, ut Quadraginta-viri conveniant rursum post meridiem. Si litis æstimatio quinquaginta quidem excedit, sed non aureos

reos trecentos, admissa provocatio per Auditores pertinere intelligitur ad Collegium frugum ea de causa institutum, ut ab aureis quinquaginta usque ad trecentos omnes causas, tàm externas, quàm urbanas tandem definiat. Alternis porrò mensibus, eas vicissim audit, & res aguntur eadem ratione atque ordine, quo apud Quadraginta-viros, nullo intercedente discrimine, nisi quod oritur à numero. Siquidem Collegium frugum conflatum est ex judicibus viginti-duobus, cum bis viginti contineat Quadraginta-viratus. Quod si is fuerit infra quinquaginta aureos, neque ad Collegium frugum, neque ad Quadragintaviros defertur, sed Auditores ipsi pro sua potestate minimis hisce causis finem tunc imponunt, quandocunque tres simul, hoc est omnes conveniunt; aliôquin aliud judicium convocari solet, si altera pars petat ex tribus Magistratibus coagmentatum, nimirum ex Auditoribus cùm veteribus, tùm novis, & ex iis, quos vocamus Cataveres; omnes autem collecti sunt novem judices, ex quibus minimè septem adesse oportet, si sententia est ferenda, aliâs non fertur. Est autem rata ea sententia, quæ superat dimidiam par-

tem ſuffragiorum. Verumtamen ſi tres Auditores ſimul, omnes nempe conſentiunt, opus eſt, ut æquo animo rem ferat is, qui causâ cecidit. Atqui ſcire id oportet, ſi fortaſſe contingat, ut ne unus quidem ex Auditoribus velit intercedere, duobus menſibus elapſis, qui petit id, huic licere ad Quadraginta-viros ita demum accedere, ſi deponat eam pecuniæ ſummam, quæ Auditori perſolvitur. Solet autem æſtimata lite pro centenis quibuſque aureis certum quid ei perſolvi, dum tamen intercedat. Eo non intercedente ubi provocatio datur, pertinet id pecuniæ genus ad ærarium publicũ. Nihil autem obtineri poteſt, niſi ea pecunia depoſita fuerit, ac duo menſes elapſi. Enimverò ſi controverſia fuerit inter cives, hoc eſt urbana, qui provocare intendit, Auditores veteres petit, à quibus quandocunq; provocatio admittitur, aut imponitur liti finis, ſi minoris ea ducitur aureis quinquaginta; aut alterutro debet introduci, à quinquaginta ad trecentos aureos, in collegium frugum ſupra trecentos ad Quinquaginta-viratum veterem civilem, non alia ratione, quàm fieri diximus ad novum. Verùm Capitalis de rebus omnibus cùm urbanis, tùm ex-

ternis

ternis pariter cognoſcit, neque modò cauſas & crimina delata ex provocatione, ſed etiam ea, de quibus nullum præjudicium eſt factum. Nam quæſtiones univerſæ maleficiorum conſtitutæ ſunt de more in hoc ipſo concilio, præterquam furti ſimplicis, cædiſque non certo conſilio factæ, quæ pertinent ad Trium-viros nocturnos; vulnerum quoque in alia parte, quàm in facie: hæc enim à Quinque-viris paci permitti ſolent. Quicunque igitur provocare inſtituit ab aliquo Magiſtratu, vel urbano, vel provinciali, confugit ad Trium-viros Advocatores, qui diligenter animadverſa cauſa, & re probè inſpecta, an ſit intercedendum, maturè deliberant; ſi viſa fuerit interceſſio non impertienda, omneſque pariter conveniant in hac ſententia, remedium aliud nullum ſupereſt, quàm alios Advocatores præſtolari. Sin autem interceſſioni locus fuerit, qui ſatis eſt, ut ab uno eorum præbeatur, eodem ordine atque ratione omnes res procedunt, ſicut in cæteris cõciliis Quadraginta-viralibus, non alio diſcrimine, quàm quod in illis Auditores veteres ac novi, poſtquam interceſſerunt, nihil aliud curant, parteſque ipſæ accedunt ad Quadraginta-viros, adhibitis patronis ſive cauſidicis.

In hoc autem Trium-viri Advocatores non solum intercedendo provocationes admittunt, sed etiam patroni munere funguntur ad XL-viros, causa per eos introducta. Qui verò provocavit, si reus erat, fit actor, tametsi non alio, quàm rei nomine vocetur. Patrocinantur autem ipsi, vel omnes Advocatores, aut certe ille unus, qui decrevit intercessionem; sed qui apud priorem judicem fuerat actor, hic mutatus in reum, quamvis actor maneat revera atque ita nominetur, aut ipse suam causam agit, aut adhibet Advocatos, quod in binis aliis Quadraginta-virûm conciliis fieri solet, idem quoque hic peragitur, atque eodem modo, quoad sententia feratur, aut secundum, aut adversus reum: illud, ubi ea rescinditur, fieri solet; hoc, ubi comprobatur sententia judicis prioris; adhunc tamen redire non amplius licet, quemadmodum in civilibus causis evenire solet, quandoquidem statuunt ipsi Quadraginta-viri, an reus plectendus sit, & qua ratione plectendus. Res autem hoc modo procedit. Advocatores, ubi fuerit antiquata sententia, quam prior judex tulit, referunt ad concilium ea de re, utrùm reus aliqua pœna dignus videatur. Si per plures obtineat, ut impuni-

tus discedat, eo ipso censetur statim absolutus. Verumtamen si plurium suffragatione assecutus non fuerit impunitatem, Advocatores, Consiliarii inferiores, & Præfecti concilii sententiam rogant (præter hos autem nullus alius rogare potest) qua pœna videatur ille afficiendus. Potest quidem fieri, ut omnes in eadem sententia conveniant; sed quandoque habent varias discrepantesque sententias: nam singulis referre de pœna pro suo arbitrio datur. Pro singulis itaque sententiis colliguntur suffragia, eaque sancitur, in quam propenderint suffragia majoris partis, atque ita prout eadem jubet, reus pœnam subit. Nonnunquam contingit, ut aliquis injustè damnetur à Magistratu, quo post provocationem absoluto, ejus injustitiæ pœnas nullus sit, qui pendat; Hoc enim in Magistratu ipso certum ponitur, erroris causam præbuisse non malitiam ullam, sed vel opinionem, vel rei fortè culpam. Præterea verò integrum est ipsi Magistratui, qua ratione cæteri se defendunt, suum judicium tueri. Quod si contigerit hominem condemnatum fuisse propter falsum testimonium, quod aliquis dixerit, aut aliam accusatoris fraudem, quæ Magistratum in-

duxerit; puniri ſolent illi teſtes, atque accuſatores ea ratione, qua dictum eſt, dummodò ſiſtentur; aliôqui publica voce præconis evocati citantur, quod à nobis ſtridare vulgo dici ſolet, hoc eſt certũ tẽpus definire, quo ſe ſiſtere debeant. Intra hoc niſi ſe ſiſtant, legitimè damnari ſolent, hoc eſt bona publicantur, ipſi verò mulctantur exilio, tandemque afficiuntur iis pœnis, quas ipſę leges ſtatuerint in reos contumaces; hoc autem modo cum omnibus agitur, qui ſe non ſiſtunt citati. Sed multa pertinent ad hæc judicia ſingulari ratione, quæ in præſentia mihi ſatis minimè ſuccurrunt. Ne graveris quæſo tu interrogare, ſi quid habes minus perſpectum. IOAN. Niſi tibi grave accidat reſpondere, mihi quidem gratiſſimum fuerit percunctari. Cedo igitur, ſi quis provocat à provincialibus Magiſtratibus, qui adeſſe nequeunt, ut ſuam ſententiam tueantur, quonam modo res transigitur? TRYPHO. Hac ratione. Aut ipſa controverſia eſt inter actorem, & reum; ut ſi quis de illata vi poſtulatus condemnaretur; aut inter Magiſtratum, & eundem reum, quemadmodum ſæpenumero fieri ſolet, ut dentur occulta judicia, quibus à judice maleficii reus peragatur. In priori non

eſt

est, quod Magistratus ipse laboret de sententia tuenda, cum ad illum spectet, secundùm quem lata fuit. In altera controversia, si reus provocat, Magistratus verò ipse constituit adesse, expectandum erit, donec jurisdictionem conficiat, ut tunc demum adsit. Quòd si adesse negligat, permittere potest, ut Quadraginta-viri videant, statuantque quid juris, atque ita causa transigi potest atque terminari. Hoc autem quod dixi, commune est omnibus causis, in quibus agitur res capitis, aut etiam civilis. IOAN. Cedo adhuc; quando Magistratus illi, qui sunt in provincia, sententiam tulerint contra aliquem egestate afflictum; nam controversiæ non minus inter pauperes, quàm inter locupletes oriuntur, facinora quoque cùm ab his, tùm ab illis æquè perpetrantur; sed tamen pauperibus, quia sumptus sustinere non possunt, non suppetit ea facultas, ut Venetias petant, sive causæ civiles fuerint, sive capitales, quia sermo est pariter de omnibus; habetisne igitur aliquid hac de re constitutum, quo liceat illis obtinere jus suum, quibus inopia moram infert atque impedimentum? TRYPHO. Maximè verò; Neque est, quòd ipse putes, majores nostros huic rei minimè

ſuccurriſſe, cui ſuccurrendum maximè fuerat, ſi cuivis alii. Nam multis partibus ſunt plures egeni, quàm divites, id quod omnes norunt; ſicut autem majorem numerũ conflant, ita minus ambitionis morbo laborant. Quamobrem ſi datur ipſis tranquillè vivere à nemine oppreſſis, in eo plane acquieſcunt, neque turbas excitant; quo fit, ut ii, qui ſtudent novis rebus, ambitione adducti quieſcere cogantur, dum cernunt illos quieſcentes. Quòd ſi contra fiat, atque inopes malè accipiantur, oritur inde ſeges magna ſeditionum, plurimùmq; tumultus conſequuntur, ubi anſa præbetur, niſi eorum, qui præſunt, vigilantia citò hæc mala ſedentur. Argumento id eſt, quod civitates invadere ſtatuentes, ſummi belli Duces potiſſimùm in eam ſpem ſunt erecti, ex eo quod viderent, populos malè acceptos non probè in ſuum Principem animatos eſſe. Prudenter itaque majores noſtri operam dederunt, ut non minus pauperibus, quàm divitibus per leges ipſas liceret ſuum jus obtinere. Sanxerunt enim, ut Trium-viri Auditores novi ditionẽ Venetam univerſam in continente biennio quoque luſtrantes peragrarent, & commorarentur ubique locorum aliquantiſper,

ut

ut si quis esset, qui ad eos provocandi gratiâ conferre se non potuisset Venetias usque, is ejusmodi facultate minimè careat. Dant igitur operam Auditores omnibus iis causis, quę ad ipsos delatæ fuerint, tàm capitalibus, quàm civilibus audiendis, ex quibus omnibus eæ literis consignantur, quæ saltem uni, si non pluribus visæ fuerint cum æquitate, & justitia conjunctæ. Venetias reversi referunt ad Quadraginta-viros ea ratione, quâ est dictum, ad capitales, quæcunque capitis censentur; res autem alterius generis ad civiles novos. Quo fit, ut non solùm Trium-viri Advocatores, sed etiam Auditores novi in capitali Quadraginta-viratu causas persequantur, sed non alias præter has, quas modò recensui. Et quia nimis longum atque etiam operosum esset, Auditores obire provincias maritimas, quadriennio quoque mos est creare Duum-viros, qui Syndici maritimi à nobis appellari solent, ut oppida & urbes, cunctaque adeo loca perlustrent, quæ in Dalmatia, in Illyrico, atque in Græcia obtinet respublica, præstaturi eadem, quæ Auditores in continenti, relaturi quoque post reditum ad Quadraginta-viros vel capitales, vel civiles novos, prout cau-

causæ exegerint, quos quidem agunt non secus, quàm Advocatores. Itaque Syndici causam pro reo dicunt; contraria pars adhibet Advocatos, ut dixi, aut ipsa pro se verba facit. Eas verò causas, quæ intercedunt reo cum Magistratu, antequam jurisdictio conficiatur, agere non licet, nisi Magistratus ipse assentiatur, quod superiùs monui. IOAN. Hæ controversiæ, quæ oriuntur ex provocationibus, possuntne ab aliis cognosci, quàm à Quadragintaviris? TRYPHO. Possunt, sed non omnes. Nam de civilibus Senatus cognoscere potest, non item de aliis. Quęnam verò sit ratio cognoscendi, jam intelliges. IOAN. Ad Quadragintaviralia concilia spectantne aliæ causæ, præter eas, quæ deferuntur ex provocationibus? TRYPHO. Vtique spectant, sed non ad alia, nisi ad capitale, quod etiam cognoscit, atque statuit de re adhuc integra, quemadmodum solet prior judex, ut superius dixi: Exempli gratia; si quis vitæ, aut fortunarum, aut existimationis discrimen, sive detrimentum aliquod subierit, licet huic pergere ad ipsos Advocatores, & adversarium eorum criminũ postulare. Causa verò suscepta per eos agitur, ut exposui superius. Multa præterea in

hoc

hoc Quadraginta-virali concilio pertractari ſolent, quæ ſuſcipiuntur ab Advocatoribus collegio jubente: ratio verò eſt hujuſmodi. Fieri poſſet, ut aliquis ex iis, qui maritimis rebus pręfecti ſunt, aut legatus in caſtris, aut orator apud Principes, aut quilibet alius Magiſtratus non obiret publicum munus ex præſcripto, atque ex formula. Hæc ubi comperta fuerint ex literis, aliiſq; nunciis, quos de more venire omnes in collegium paulò ante admonui, licet unicuique eorum, qui interſunt, adverſus ipſum ſententiam dicere, necnon referre ad collegas alios de eadem. Si quis autem ita ferat, velintne Magiſtratum non ſolum abrogari, verùm etiam illi mandari, ut ſe Advocatoribus tradat, & permittat; idq; ſancitum fuerit in Rogatorum concilio, prout explicavi, aut etiam in concilio Decem-virûm (ſiquidem rata ſunt ab alterutro comprobata, & juſſa) reo tunc imponitur ea neceſſitas, ut ſe Advocatoribus ſiſtat, à quibus oppugnari debet non ſecus ac nocens; cauſa verò agitur ea planè ratione, atque ordine, quo ſupra memoravi, aut in cõcilio Quadragintavirûm, aut in Senatu, aut etiam in majoribus Comitiis, pro Advocatorum arbitrio, à quibus juſſu collegii ſuſcepta

res fuerit. Ejuſmodi ſanè cauſa erat Angeli Triviſani, qui poſt acceptam cladem in Pado à Ferrariæ Duce negligentiæ reus factus eſt, accuſatuſque ab Advocatoribus ex autoritate collegii, imò verò eorum, qui reipubl. præſident (hoc enim rectè dici poteſt) pœnas quoque dedit. Non diſſimilis fuit cauſa Ducis Lauredani, de qua ſupra memini; neque verò illa Ducis Antonii Grimani, ſed non paucis antè annis, quàm perveniret ad eam ſummam dignitatem. Hic imperator ornatiſſimæ claſſis adverſus Turcas in crimen vocatus eſt, quod cum hoſte manum cõſerere noluiſſet, eoq; inſpectante amiſſa Naupactus eſſet. Vtraq; verò cauſa cùm propter objecta crimina, quæ levia nõ erant, tùm propter eorum, quorum nomina delata fuerant, ſummam dignitatem, rejecta fuit ab ipſis Advocatoribus ad majora Comitia. IOAN. Nondum certè dixiſti, quiſnam ferre valeat ad majora Comitia, aut ad Rogatorum concilium, quandocunque ejus generis cauſæ inibi tractantur.

TRYPHO. Ita eſt, ſed nihil tibi omninò deperiit: nunc enim ad hæc omnia explicanda ingredior. Ad ea concilia, quæ commemorantur abs te, Advocatores, aut eorum loco Auditores novi, Syn-

Syndicique maritimi, quorum autoritas est in causis provincialibus, Dux etiam, & Consiliarii, & Præfecti Quadraginta-virûm, de pœna, quæ sumi debet, jus habent ferendi. Cæteris omnibus, quocunque in Concilio res agatur, in aliquam sententiam ex his discedendum fuerit. IOAN. Quando contigerit aliquem comprehendi, atq; in manu esse, ut quęstiones de ipso sint habendæ, vel tormentis, vel alia ratione, quodnam genus instituti atq; juris apud vos est? TRYPHO. Præclarum sanè, atque ejusmodi, ut nihil eo melius, opinor, queat excogitari. Vbi res & causa delata fuerit ad Trium-viros Advocatores, sive integra, quemadmodũ fieri solet in priori judicio, sive ex provocatione, sive ex autoritate collegii, accuratè res ab iisdẽ expendi solet, suisque ponderibus atq; momentis examinari. Si fuerit gravis atque ejusmodi, ut existimandum sit, aliquod periculum imminere, nisi celeriter & quam occultè res ea peragatur, jus est ipsis per se jubendi, ut comprehendatur reus, sed non jus, eum in custodia retinendi ampliùs quàm triduum. Cum autem quæstionem de homine oporteat habere, petendi sunt Quadraginta-viri exposita causa, ut quoad ipsa probè

cognita fuerit, ac dijudicata, per eos potestas fiat hominis retinendi, necnon in ipsa quæstione tormenta admovendi. Quæ sanè potestas fieri solet, modò assentiatur major pars Quadraginta-virûm. Veruntamen si causa tanti momenti non fuerit, ut opus esse videatur tam magna celeritate, ac silentio, solent Advocatores petere à Quadraginta-viris, ut liceat sibi reum comprehendere; qua facultate impetrata non requiritur ampliùs alia, ut quem comprehenderint, retinere possint: sufficit enim jus prehensionis datum, assentientibus Quadraginta-viris ex majori parte. Fit exinde potestas quæstionis habendæ, quæ facta potestate comprehendendi sive retinendi, negari non solet. Quæstionibus præest Collegium quoddam, quod conflatum est ex duobus Consiliariis inferioribus, totidemque ex Iudicibus nocturnis, atque ex uno Præfecto Quadraginta-virûm, & ex uno Advocatore, qui coram omnibus à reo quærit. Is autem si causam suam tueri conatur, rationes & argumenta undique conquirit, testes quoque cæteraque omnia, quibus innocentiam suam comprobare possit. Tunc autem, si quatuor è Collegio saltem id censeant,

admoventur tormenta, ut sensus doloris atque cruciatus ab eodem exprimat, quod proposito solum metu tacere constituit. Habita verò quæstio per unum à secretis refertur in codicem, & promulgatur ex more; nimirum copia fit illius cùm patronis rei, tùm Advocatis etiam pro contraria parte, si qua modò est, tandemque omnibus, qui cupiant legere, aut videre. Postea reditur ad ipsos Quadraginta-viros, & eo, quo diximus ordine, cuncta peraguntur. Advocatores ipsi reum quàm acerrimè oppugnant, qui vicissim adhibet Advocatos, ut suam causam orent, alteroque, vel summùm tertio judicio, ad extremum aut absolvitur, aut condemnatur. Post damnationem verò pœna definitur, quam pendere debeat, ex Advocatorum sententia, vel certè Consiliariorum inferiorum, vel Præfectorum Quadraginta-virûm, qui cum illis consident, ut necessariò sit ea pœna subeunda reo, quam maxima suffragiorum pars constituerit. IOAN. Si contingat, à Quadraginta-viris minimè dari jus comprehendendi, aut etiam retinendi, quando jubentibus Advocatoribus reus datus in custodiam fuerit, quid tunc agi solet? TRYPHO. Si

Quadraginta-viri non tribuant jus prehensionis, gravius quicquam de reo consuli non potest: alterutrum enim poni necessariò debet, aut hominem in nulla re quicquam nocuisse, aut non ejusmodi, quæ digna sint animadversione tanti concilii, sed ad Magistratus minores de jure spectent, nimirum vel ad Trium viros nocturnos, vel ad Quinque-viros pacis. Eadem ratione, si quispiam in custodiam tradatur, quem retinere per Quadraginta-viros non liceat, restitutus in integrum, atque liber abit, inhibito Advocatore, nequid ultrà pergat.

IOAN. Prout singula mihi occurrunt, dubitationemque identidem afferunt, sic in iis percunctationes varias interpono, ut mirum non sit, si nonnunquam complector ea, quæ non satis inter se cohærent. Cum igitur fines imperii, ditionisque vestræ satis latè patere sciam cùm terra, tùm mari, nec non satis amplam, & frequentem esse urbem, tanti imperii sedem, existimo necessariò fieri, ut magni concursus fiant ad Iudicum tribunalia. Quapropter explicari mihi, atque edisseri cupio, quisnam ordo, & quænam ratio soleat adhiberi, ut citra perturbationē res expediantur. TRYPHO. Ratio,

& ordo

& ordo ejusmodi est. Causæ omnes, verbi gratiâ, delatæ ad Advocatores, per unum à Secretis excipiuntur, literisque mandantur, primo, secundo, tertio loco, ac deinceps, prout singulæ deferuntur. Quo verò ordine sunt exceptæ literisq; mandatæ, eodem planè inducuntur in Quadraginta-virale concilium; nec alius ordo in secundo, ac tertio judicio, quàm in primo statuitur. Prærogativæ tamen privilegium est certis causis, quæ licet postremæ fuerint, cunctis anteferuntur. Huiusmodi sunt in carcerem conjectorum, sepulturæ, medicinæ, farinæ ex farinaria taberna, mercedis pupillorum, conjunctorumque causæ, utpote si pater in judicio disceptaret cum filio, aut frater cum fratre; Procuratoriæ tandem, hoc est quæ ad Procuratorum pertinent administrationem. Hæ sunt causæ, quæ cæteras omnes debent antecedere: quæ donatæ fuerint hoc privilegio præter eas, non memini. IOAN. In quolibet concilio Quadraginta-virali evenire posse arbitror, ut extremo judicio utraque adæquet urna, tàm quæ rescindit, quàm quæ stabilit aliquam sententiam, ita ut nihil omninò constituatur. Cedo ergò, si quod remedium comparatum ha-

betis, ne sententia, cùm id evenerit, relinquatur anceps atque incerta.

TRYPHO. Si fortè, quemadmodum ais, neq; rescindatur sententia, neque comprobetur, & res civilis agatur, permutantur judicia, succeduntque concilia Quadraginta-virûm civilia, alterum in alterius locum. Quod si contigerit aliquid ejusmodi in Collegio frugum, causæ provinciales atque externæ ad Quadraginta-viros novos; urbanæ verò ad veteres sunt reiiciendæ, orandæque de integro, quemadmodum in Quadraginta-viralibus conciliis fieri diximus. Enimverò si paria numero fuerint etiam tunc suffragia, in majoribus Comitiis lex ea ferri debet, ut Rogatorum concilium de ipsa re cognoscat. Lege sancitâ causa agitur in Senatu, atque in eo demum terminatur. Atque ita controversiæ ex provocatione delatæ ad Quadraginta-viros, perveniunt etiam ad Senatum, quam rem àntea declarare tibi pollicitus fueram. Sed tamen ubicunque capitis res agitur, à Quadraginta-viris toties iterantur suffragia, quoad in alterutram partem denique propendeant. Igitur quæ ad Quadraginta-viros capitales causæ deferuntur, has oportet ab iisdem expediri omnino.

Verun-

Veruntamen te latere non debet, fieri quoque poſſe, ut alterutra urna, quæ damnat, & abſolvit, plus uno tantùm ſuffragio nihil habeat; quod ſi accidat, neque reſciſſa, neque comprobata habetur ſententia; ideoque rejicitur ad alios Quadraginta-viros eâdem ratione definienda, quæ fuit jam expoſita. Id autem inſtitutum eſt ob eam rem à majoribus noſtris, ne quis ab uno tantum judicaretur: hoc enim exiſtimabant nullo modo conſentaneum eſſe. IOAN. Eſt ne tibi aliquid compertum de primordiis horum conciliorum Quadraginta-viralium, & Advocatorum, & Auditorum veterum, atque adeò novorum. Adhæc, quidnam majoribus veſtris cauſæ fuerit, ut hos Magiſtratus inſtituendos putaverint, atque illa concilia. TRYPHO. Dicam tibi, quodcunq; mihi eſt in comperto. Trium-viros Advocatores quidam ferunt inſtitutos eſſe, cum Dux eſſet in republica Aurius Maſtropetrus, qui creatus eſt anno MCLXXVIII. Quadraginta-viratus Capitalis, quo tempore fuerit inſtitutus, nunquam intellexi. Videtur hoc veriſimile, non aliam fuiſſe illi originem, quàm Advocatoribus, à quibus cauſæ deferuntur ad Quadraginta-viros. Sed neque à veri-

tate fuerit alienum, Advocatores aliquahto prius extitiſſe, & ad majora Comitia ferre conſueviſſe, quæ paulò antè, ut diſſeruimus, inſtituta fuerant. Poſtea verò confluentibus cauſis & multiplicatis, nimis grave ac moleſtum viſum eſſe, tàm frequenter & crebrò convocandis Comitiis, à privatis negociis homines diſtrahere. Hac de cauſa eam cogitationem ſuſceptam, tanquam omnium optimam, ut alterum quoddam concilium inſtitueretur, præficereturque huic potiſſimùm curæ audiendi provocationes. Quanquam multi adhuc Quadraginta-viralis hujus concilii originem ad ſuperiora tempora, multoque antiquiora ſolent referre. Sed alii viderint, quænam ſententia propiùs ad veritatem accedat. Antiquitus vacare ſolebat hoc concilium tàm civilibus, quàm capitalibus rebus audiendis, de quibus omnibus Advocatores ad ipſum ferebant. Hi verò cùm tantum oneris ſuſtinere non poſſent, multiplicata civitate, necnon aucto imperio, cùm etiam cauſæ in dies magis abundarent, propterea veteres Auditores inſtituti ſunt Andræa Dandulo Duce, qui creatus eſt anno MCCCXLII. ut omnes cauſæ civiles, & urbanæ, &

pro-

provinciales in Quadraginta-virale collegium ab ipsis introducerentur. Propagatis autem imperii finibus in continente, quo tempore Dux erat Michaël Stenus, qui creatus est anno MCCCC, adeoque strenuè ac feliciter rempublicam gessit, ut in ejus ditionem atque potestatem magna ex parte redegerit, quæcunque in Gallia Cisalpina modò tenet oppida; cum itaque permultum causæ crevissent, ex hac propagatione necessarium fuit alios Auditores creare, qui novi, hoc est recentiores nominati sunt, ut introducerent causas civiles provinciales. Et quia tot, tantisq; negociis expediendis satis non erat unus Quadraginta-viratus; institutus fuit is, qui dicitur vetus, ad cognoscendum pariter de causis externis, atque urbanis omnibus, per Auditores veteres atque novos introducendis. Contigit hæc institutio temporibus Francisci Foscari, qui creatus est Dux anno MCDXXIII. Temporibus verò tandé nostris Quadraginta-viratus civilis novus insuper accessit, cui permissæ fuerunt provinciales, urbanæ verò causæ veteri duntaxat relictæ. Antequam novus Quadraginta-viratus adhiberetur, ita res se habuerat. Auditores cùm veteres, tùm novi,

si quæ lites æstimabâtur minoris quàm aureis triginta, has omnes transigere solebant, sed quique suas. A triginta usq; ad aureos trecentos causæ omnes pertinebant ad Collegium frugum; supra hunc numerum statuebant veteres Quadraginta-viri, quos adire oportebat: Auditores autem veteres urbanas, & provinciales causas novi introducebant. Hi quoque pariter atque illi, quod notare debes, non solum provocationes admittebant intercedendo; verùm etiam se interponebant, atque orabant ad civiles Quadraginta-viros, quemadmodum ad capitales modò solent Advocatores, causas eorum omnium, pro quibus intercessissent. Sed his temporibus nihil aliud præstant Auditores, quàm intercessionem; cætera permittunt, ac relinquunt eorum industriæ, quorum præcipua res atq; utilitas agitur. Id, quandoquidem primùm mihi nunc occurrit, te celare nolui. Advocatoribus autem res capitales, sicut in præsentia sunt, ita etiam curæ tunc erant, easdemque in concilium Quadraginta-virûm Capitalium introducebant eadem planè ratione, qua modò solent. Ex his ergò intelligere potes, ex quo novissimus Quadraginta-viratus institutus

tutus est, haud ita multa immutari contigisse de instituta ratione judiciorum. Cæterum de Collegio frugum nihil habeo dicere, quod quidem spectet ad initium, atque ejus originem: nunquam enim legisse me recolo, aut ab alio accepisse, quibus temporibus institutum fuerit; non dico de iis Magistratibus, ex quibus constat, verùm de re conflata, coagmentataq; ex ipsis, cui nomen est hoc tempore Collegium frugum. Conjecturæ tamen cuidam locus est, aut non multò ante, aut certè paulò pòst exordium illud habuisse, quàm vetus Quadraginta-viratus institutus esset. Verumtamen hac in re diutius non est insistendum, quæ ignorata nihil omninò detrimenti, comperta nihil utilitatis poterit afferre. Hoc unum prætereundum minimè duxi, cum magna sit occupatio in propriis rebus eorum Magistratuum, ex quibus Collegium conflatur, propterea que difficile admodum convenire possint nostrates homines; hac re animadversa, ut judicia sint magis expedita, minusque incommodi percipiant ii, qui controversantur, in ea cogitatione diu multumque versari, ut per majora Comitia Triginta-viris electis, quemadmodum in omnibus

Magi-

Magiſtratibus fieri conſuevit, ad obeundum hoc ipſum munus Collegii frugum, præcipuum quoddam Concilium inſtituatur, quod in nulla alia cura ſit occupatum, voceturque concilium Triginta-virûm. Perſequentes autem opere id, quod animo cogitant, brevi quoque perfecturos perſuaſiſſimum habeo. Hac de re certè monitum propterea te volui, ut nulla caperet admiratio, ſi quando audires, Collegium frugum tandem obſoleviſſe. Expone, ſi quid habes præterea, quod quærendum putes. IOAN. Dixiſti antea, certum quemdam numerum pecuniæ Auditores ab iis, qui controverſias haberent, accipere ſolitos. Recenſito mihi nunc accurate ac diſertè, quodnam laboris atque induſtriæ prœmium percipere debeant non ſolum Auditores ipſi veteres ac novi, ſed etiam Advocatores & præterea judices, quos equidem arbitror multum laborare in obeundo, ac præſtando munere, prout decet. TRYPHO. Vt de Auditoribus cũ veteribus, tùm novis primo loco dicam, qui judicio repetunt aliquid, hoc eſt Actores, & urbanos Magiſtratus cùm primùm adeunt, quanti res controverſa æſtimata fuerit, tantùm perſolvere debent iiſdem certo quodam nume-

numero pro centenis quibusque aureis definito, ac tributo; nos appellamus Carattos id pecunię genus, quod etiam ab iis, qui provocant, Auditoribus, dummodo provocationes admittant, præberi solet, ubi tamen Quadragintaviri sententiam rescindunt. Quandocunque id contingit, judices priores, quicquid acceperant pecuniæ ab iis, qui contendebant, restituere coguntur ipsis Auditoribus, qui certè non sunt participes tunc illius lucri, cum sententia fertur à Quadraginta viris contra provocantes. Magistratibus autem, qui sunt in provinciis, à contendentibus in judicio quicquam non persolvitur, sed à provocantibus tantum Auditoribus novis, impetrata nimirum intercessione, rescissaque sententia. Trium-viris Aduocatoribus, præter id stipendium, quod ex ærario publico, sed exiguum ferunt, nonnihil cedit in lucrum ex impositis mulctis, nec non ex iis rebus, quæ fraudatis portoriis, sive importando, sive exportando fuerint interceptæ; ut, præterquam quòd honestissimus est hic Magistratus, non parum fructus quoque afferat & emolumenti. Quadraginta viri ex quolibet Quadràginta-viratu, quotiescunque conventus eorum celebratur, ter-

tiam partem aurei nummi ſinguli lucrantur. Omnes quidem mane de more convenire ſolent; ſed ubi conveniunt à prandio, ex eo quod res ita ferat, XL-viri civiles nihil ampliùs habent; capitalibus tantum ſtipendium duplex obtingit. Ad hunc verò quaſi calcem ſpatio decurſo (nunc enim in hujus rei memoriam incurro) obitoque triplici Quadraginta-viratu, & transactis partibus, nemini licet in numero eodem reponi, præterquam octo menſium intervallo; tamdiu reditus intercluditur ad eam petitionem. Cedo modò ſi quid aliud occurrit. IOAN. Cujuſdam Magiſtratus nocturni meminiſti, ex quo duo cum collegis cæteris præeſſent capitalibus quæſtionibus, cùm de reis haberentur; ſed quis foret hic Magiſtratus, non expoſuiſti. TRYPHO. Non inficior equidem; nam id prætermiſi, ut non interrumperetur narratio, quæ inſtituta eſſet. Sex viri Patricii in cuſtodia urbis collocādi, ex ſingulis tribubus eligi ſinguli conſueverunt, qui omnes communi nomine vocantur judices nocturni, propterea quod nocturna maleficia puniebant olim; ſed hac tempeſtate nonnulla certè, quæ nocte; non pauca tamen, quæ luce palàm committuntur, jure

ſuo

ſuo vindicant; cujuſmodi ſunt illæ fraudes atque fallaciæ, in quas impellit aut pecuniarum aviditas, aut alii pravi cæcique animorum motus. Cœpit hic Magiſtratus creari, quo tempore Dux erat in republica Marinus Maurocænus; atque initio duos habuit, quorum alter citra canalem, ut dicimus, hoc eſt maximum Euripum; alter verò ultra nocturnas vigilias agebat: his porrò quatuor adjecti ſunt, Duce Raynerio Zeno. Sex tanquam primarii Duces ſunt ipſis tribúti, qui tot miniſtros atque ſatellites ſub manu habent, quot neceſſarii putantur ad præſtandam operam. Tres ex his Ducibus unà cum ſuis cohortibus pernoctant ad Ducarium, & ad D. Marci vicinitates & confinia quoque obire ſoliti. Totidem alii verſantur in Rivo alto, finitimaque loca itidem perluſtrant. Curare debent, nequid mali accidat in urbe, ne quis offenſionem alicunde accipiat; armatis, quibus intervenerint, arma detrahunt, & quoſcunque deprehenderint in facinore, è veſtigio comprehendunt, traduntque in cuſtodiam; ſontes autem ab ipſis judicibus nocturnis judicati plectuntur, ubi delicta pertineant ad eum Magiſtratum; aliôquin eorum arbitrio permitti debent, qui

legi

legitimi ſunt judices ad ea conſtituti. Sed mei conſilii non eſt, hujus Magiſtratus, neque alterius cujuſque ſingula perſequi. Hanc enim diſputationem aggredi nolui, quia longior eſt, neque id modò, ſed etiam quia, cùm ab urbe diu multumque abſim, ex uſu atque fori conſuetudine eam notitiam non habeo, quæ neceſſaria eſt ei, qui alterum condocefacit. Futurum eſt aliquando, ut Venetias adeas; ibi reperire non paucos, & facilè poteris, qui tibi planè rationem Magiſtratuum explicent; & ſi omnes âlii defuerint, certè noſter Hieronymus Quirinus nunquã tibi deerit, vir non minus humanitate atque comitate, quàm inſigni doctrina & facundîa ornatus. Veruntamen ſi quid habes adhuc ambiguum de judiciis, explica: nam ſi præterea nihil ambigis, aliqua de Cenſoribus dicam, quos in extremam narrationem ea de cauſa rejeci, quòd minus pertinere videbantur ad ea, quæ ſunt dicta. De his igitur agendum fuerit, modò tu ita cenſeas. IOAN. Ego verò cenſeo, nam rationem judiciorum, quam probè explicaſti, ita cognitam perſpectamque habere me puto, ut nihil ſit relictum, de quo amplius addubitem. TRYPHO. Bini ſunt Cenſores, qui Magiſtratus non ita pridem

dem institutus est ad coërcendam ambitioné Patriciorum. Antequam verò hi Censores crearentur, Trium-viris Advocatoribus, & Præfectis Decemvirûm iis, qui sedent in eminentissimo loco Comitiorum, dum Magistratus eligebantur, id erat curæ, ne quis ambitione sua corrumperet jura, eamque reipublicæ operam sedulò navabant, ut opes, aliaque adjumenta corruptelæ id genus nemini viam struerent ad eos Magistratus, quos aliôquin obtinere, & assequi nunquam potuissent. Itaque posteaquam electi erant Magistratus, nondum Comitiis dimissis investigabant, an aliquid animadversione atque pœna dignum commisissent ii, qui honores fuerant consecuti. Deprehensos autem in crimine reos peragebant, quemadmodum in judiciis fieri supra dixi, tanquam legum, & reipublicæ status eversores. Sed cum in dies augeri ambitio planè videretur, tandemque allatura perniciem cõmunibus rebus, nisi remedium opportunum adhiberetur, recens hic Magistratus institutus est, cujus est ea cura præcipua, ut inter viros Patricios ambitum coërceat. Sed ut in eo, quod tibi tum pollicitus, fidem meam liberem, clandestinè certorum hominum conspiratio-

nes, qui venalia cum haberent suffragia, quæstum faciebant, hujus Magistratus creandi causam attulerunt. Hi cum ambitiosissimis quibusq; coitione facta, qua die Magistratus erant tribuendi, constitutam inter se rem jampridem habebant, in quem omnium suffragia convertenda essent: poterant autem licitantibus duplex obsequium præstare. Nam siquis beneficio sortis consecutus fuerat arbitrium, potestatemque nominationis (qua ratione, dixi) is autem aliquem ex iis nominabat, in quem constituissent ea die suffragia conferre. Omnes alii deinde suffragabantur, ut electio in Comitiis comprobaretur. Sunt, qui hac re facta perperam animadversa, cum etiam intelligant, apud nos moris esse, ut Magistratus aliquando venales proponantur, in eam sententiam sunt adducti, ut censeant labefactatum iri statum reipublicæ, & in tyrannidem aliquam degeneraturum, sin minus hac ipsa, filiorum saltem ætate. Veruntamen quando Censores instituti sunt, nihil ejusmodi vereor, animi securus; nequa pernicies ingrueret inde, formidarem, si hac tempestate Censores nulli essent. Quibus hoc mihi persuadeam, intelliges aliâs, quandoquidem hæc considerare

rare non eſt hujus loci. Superſedere tamen nolo commemorationi explicationiq; ejus cùm rationis, tùm uſus, quo venales haberi ſolent noſtri Magiſtratus, ut ſi quatenus aliquid detrahit virtutibus, atque opibus adjicit, ex quo fieret, ut attentiores ad has homines evaderent, remiſſiores autem ad illarum ſtudia, non ſine maximo publici boni detrimento, propterea videatur hæc conſuetudo non ſatis probanda; intelligas tamen aliqua ratione defendi, tolerarique eam poſſe. Quando aliqua neceſſitate reſpublica urgetur, ii, quorum intereſt operam navare faciendæ pecuniæ, utpote collegium, quemadmodum explicavi, & etiam Concilium Decem-virûm, præter alia, de quibus cõſtituerint vel ad Senatum, vel ad Comitia referre, nonnunquam de his referunt, ut vel ii, qui futuri ſunt Senatores, data pecunia, vel quatuor Procuratores, aut ſex eligantur, aut alii denique Magiſtratus illis tribuantur, qui ſuis facultatibus opem reipublicæ tulerint. Leges autem ejuſmodi ferri poſſunt tàm ad majora Comitia, quàm ad Senatum. Sed quotiescunque Senatus-conſultus fuerit, conſuli debent præterea majora Comitia, quæ tamen poſſunt ejuſmodi ſancire incon-

ſulto Senatu. Quicquid igitur Comitia decreverint, exequendum erit; aliæ verò ineundæ rationes, ſi quicquam non ſciverint. IOAN. Antea dixiſti, quantum univerſa reſpublica, tantundem poſſe quoque concilium Decem-virûm. Quidni ergò ferantur ejuſmodi leges ad Decem-viros, eorundémque autoritate jubeantur? TRYPHO. Ius omne Magiſtratuum creandorum eſt penes Comitia, cætera Decem-viri ſummam habent autoritatem. Quæ cauſa eſt, cum refertur ad Senatum de aliqua re ſimili, ut ſemper ea conditio ſit adjicienda, referendi poſtremò ad ipſa Comitia. Re comprobata planeque conſtituta, ubi viſum maturum fuerit eos Magiſtratus creare, qui committendi, concredendique ſunt civibus, ærarii publici inopiæ ſubvenientibus; principiò quaterni ordines Electorum fiunt, quemadmodum in creatione qualibet fieri ſolet; & quia contingit nonnunquam, quod ſuperius monui, ut non plures ordines, quàm bini competitores renuncient, hîc ad renunciationem quatuor adhibentur. His autem competitoribus alii adjiciuntur ea ratione, quam Scrutinium appellari dixi, per Rogatorum concilium renunciati. Nam dum ab Electo-

ribus

tribus datur opera, ut eligantur ac nominentur candidati sui, interea secedunt in conclave proximum, in quo concilium Rogatorum de more cogitur, omnes, qui jus suffragiorum habent in Senatu. Quicunque autem nominari cupit, ad fores accedit, & eum, qui est à secretis, ea de re monet. Nomina eorum in chirographa singula inseruntur, & educuntur ex urna sortis ipsius ordine subjicienda suffragiis ab egressu statim. Candidatus porrò statuitur ejus Magistratus, quisquis ita suffragia propitia tulerit, ut superet eorum dimidiam partem. Renunciantur hi postea in ipsis Comitiis; sed antequam pro ullo contingat in suffragia ire, is liberaliter offert reipublicæ, quicquid eidem commodare statuit, aut potest, supra id, quod fuerit præscriptum atque constitutum. Atque ita demum suffragia conferuntur, addictura, adjudicaturaque illi Magistratum, in quem plura collocata fuerint, modò non infra dimidium. Est ubi minora pollicitus obtinet Magistratũ, siquid habet insigne ad existimationem, & decus. IOAN. Quænam pecuniæ summa præstitui solet ejusmodi Magistratuum creationi? TRYPHO. Maxima nunquam definitur, sed mini-

nima tantum, eaque pro temporum conditione ita variatur, ut modò plùs, modò minùs mutuum detur. Hoc anno, cum pecuniis multis opus esset reipublicę ad sustinendos bellicos sumptus, quos ideò facit, ut legitimo Principi Mediolanum restituatur, lex in Comitiis lata fuit, ut certi quidam Magistratus illis mandarentur, qui commodarent ipsi reipublicæ de ducentis aureis: supra id licet unicuique polliceri, quantum libet. Cum primùm ejusmodi mos obtinere cœpit, constituebatur id, quod prætereundum non est, ut Magistratus traderetur etiam nihil pollicenti, modò dejiceret alios, qui pollicerentur, supra dimidiam partem pluribus suffragiis; quod certè non semel quoque usu veniebat. Sed competitor is erat ex eorum numero, qui renunciabantur per quatuor Electorũ ordines. Nam per Senatum nullus, nisi ea conditione, ut pollicendum quid esset, nominabatur. Et quia contingere potest, ut Senator evadat, ubi pecunia in Senatum patefacit aditum, is qui Senator aliôqui creatus non esset, præteritis aliquibus ex illis, qui futuri erant, ut in hunc numerum omnes referantur, qui communi opinione prudentes habentur (nam Senatorium

munus eſt ejus momenti, quod tibi compertum eſſe perſuaſum habeo) per majora Comitia hi quoq; aſciſcuntur, ubi creandi ſunt ii, qui vocantur Adjuncti, non quod ulla lex cogat, aut jubeat eos eligi, ſed quia in ejuſmodi re quilibet ita fieri oportere intelligit. Mos hic habendi venales Magiſtratus, ſed falsò ita dictus, anno MDIX, cœptus eſt haberi, quo tempore noſtris copiis fuſis fugatiſque in prælio cum Aloyſio XII, Regæ Galliæ geſto, coacta fuit reſpublica ſuſtinere ſe, quibuscunque rationibus fieri potuit. Veruntamen, quod animadvertere potes à te ipſo, non ſatis eſt ad aſſequendos Magiſtratus polliceri pecuniam, ſed oportet etiam competitores ſuperare ſuffragiis; nec unquam niſi difficillimis temporibus ea res uſurpatur; quo fit, ut corruptelæ genus minimè videam, quod à nonnullis prædicari, immò fingi ſolet, neque tamen id approbare velim ea de cauſa, quam dixi. Nihilominus aliquid concedendum videtur conditioni temporum. IOAN. Ne graveris, amabo, illud mihi exponere, cur in creandis Magiſtratibus pecuniæ cauſa præter eos competitores, qui legitimi ſunt, alii quoque per Senatum conſtituuntur; & cur ii Magi-

ſtratus, qui non plures exigunt quàm duos, quatuor ordinibus Electorum opus hoc tempore habeant. TRYPHO. Hæc propterea fiunt, quòd ad rempublicam deferuntur eò plura & majora, quò major & frequentior numerus eſt competitorum. Poſtremis autem Comitiis, id quoque ſcias velim, pronunciari palam eos Magiſtratus, qui creandi fuerint in ſequẽtibus pecuniæ causâ, quò ſuppetat unicuique tempus dandi operam, ut eam, quam expetit, ſibi dignitatem comparet, cùm procuranda impetrandaque à Senatu electione, tùm providè atque maturè iis expediendis, quæ ſibi adjumento futura ſunt ad id, quod intendit. Sed eò redeamus, unde ſumus digreſſi. Quod in conclavi deſcribendo ſupra monuimus, in quo Comitia majora celebrantur, ſedent Cenſores in loco eminentiori, atque his temporibus obeunt ſuſtinentque eas partes, quæ Advocatoribus, & Præfectis Decem-virûm commiſſæ antea fuerant. Sed emendandi atque corrigendi præterea jus habent, quicquid pravi uſus, & corruptelæ ambitionem inducit. Quapropter legem quandam tulerunt propè ante biennium, quacum iis, qui obtinerent Magiſtratus, conſuetudo congratulandi

fuit

fuit omninò sublata. IOAN. Tantone reipublicæ detrimento erat, ut esset ea consuetudo latâ lege tollenda?

TRYPHO. Erat cuidam potius dedecori, quàm ulli detrimento. Creatis enim Magistratibus, qui voti compotes fuerant, illicò certum aliquem locum insidebant, in quo Patricii vel omnes, vel maxima ex parte, dum egrederentur conclavi, in ipsos inciderent, & congratulationes vulgò concelebrabantur, cum quisque videri vellet honoris autor, etiamsi cunctis opibus adversatus esset. Quo in genere satis multa intercidebant vulgarium hominum magis imperitiæ, quàm gravitati patriciæ verba accommodata. Nunc igitur obsoleta sunt hæc studia, atque hic pravus usus abolitus est opera Censorum, atque diligentia, qua certè futurum esse persuasum habeo, si modò is, qui rebus omnibus prospicit, constitutum id habet, ut aliquot secula vigeat ea respublica, quæ ornata est optimis institutis, & sanctissimis legibus, ut si non aliud, saltem documenta præbeat, quemadmodum se gerant, atque regant civitates Italiæ, ne qua tyrannide opprimantur libertate amissa; futurum, inquam, existimo Censorum industria, ut depellantur à repu-

blica omnes illi morbi, quibus aliqua pars ejuſdem afflictari poſſet. Hactenus ejus adminiſtrationis universa ratio, qua ſuſtinentúr res omnes publicæ, fuit à nobis expoſita, & ſingula quæque tàm accuratè explicata, ut oppidò pauca, ni fallor, prætermiſſa fuerint. De ſingulis Magiſtratibus, ut prædixi, nihil quidem agam; alius erit de his omnibus diſſerendi locus, aut certè poteris ab iis quærere, & audire commodius, qui probè gnari ſunt harum rerum, Venetias profectus. Nunc eſſet habēdus ſermo de iis quinque rebus, quæ debent eſſe compertæ cuilibet homini, qui veniat in communionem ipſius civitatis; ſed nollem tibi moleſtus eſſe tam longa oratione. IOAN. Sermones tui mihi eſſe graves nullo modò poſſunt, quandoquidem aviditas audiendi plurimùm augetur eorum, quæ tu commemoras, grata quadam varietate. Argumenti præterea genus ipſum tàm grave, ut nullus ſit tàm degenere, abjectoque animo, quin ejus deſiderium atque ſtudium facilè commoveat, attentiorem me reddit, efficitque, ut moleſtia & ſatietas, ſi qua oriri poſſet, convertatur ad animi fructum atque voluptatem. Quamobrem niſi tu labore diſputationis

tationis hujus defessus es, per me licet expedias omnia, quæ dicenda sunt. TRYPHO. Facilè patior omne id absolvi, quod est institutum, cum præsertim hac die ipse mihi videar ad hanc disputationem maximè paratus. Fieri posset, ut non essem ita promptus aliâs. De iis igitur quinque rebus, quas commemoravi, quantum pertinet ad rem nostram, dicam, neque singula persequar. Vniversum imperium nostræ reipublicæ, quod neminem prætcrire persuasum habeo, duabus omninò partibus continetur, quarum altera spectat ad continentem, & ad mare altera. Vtrinque sui fructus uberes ac multi; sed uberrimi atque plurimi sunt ex continente, præcipueque ex regione Longobardorum, in qua, præter alia non exigua, septem nobilissimæ urbes sunt in nostra ditione, Tarvisum, Patavium, Vicentia, Verona, Brixia, Bergomum, & Crema. Mari quoque respublica nostra dominatur in Cypro, in Creta, in Corcyra, præter alias Insulas; oramque maritimam tenet Illyrici, Dalmatiæ, & Histriæ satis longo tractu, in quo non paucæ sunt urbes, & quàm plura opida, ex quibus emolumenta non modica nostra civitas capit. Ejus autem

vectigalia amplissima sunt atque multiplicia, utpote rebus omnibus, quæ vel importantur, vel exportantur, imposita portoria, inter quæ centena millia florenorum affert, quod pro vino duntaxat solet exigi; adhæc scriptura maris, atque continentis, Decumæ, & Census patriciorum, omniumque civium. Est hoc tributi genus illi persimile, quod à vobis Arbitrium appellari audio. Sunt enim multi ex Patricio, atque ex civium ordine, qui licet fundos atq; agros minimè possideant, negociationis tamen causâ sunt locupletissimi. His ergò pariter, atque illis hoc tributum imponitur, quod tantæ apud nos nomen habet, hoc est æstimationis; quandoquidem singulorum opes atque facultates de more taxari debent, id est æstimari, & quanti res uniuscujusque fuerint æstimatæ, pro eo constitui, quid illi dependendum sit. Asseveranter à multis affirmatur, ex omnibus vectigalibus urbis, maris, atque continentis, in annos singulos supra ducenta millia decies aureorum colligi. Reditus nostros annuos summatim descripsi: siquid magis enucleatum distinctumque cupis, tabulæ accepti consulendæ sunt, & rationes ipsę, quæ referuntur à vectigalium Præfectis,

fectis, investigandæ. Sed quemadmodum res urbanæ pariter, atque externæ fructuosissimæ sunt, ita etiam non modici sumptus, qui jugiter fiunt. Principio terrestrium copiarum ducem continua stipendia merenté apud nos habemus, cui prœmia satis ampla constituta sunt, & iis cohortibus militum, quas non paucas conducit. Hac dignitate fuit ornatus à nobis propè ante biennium Franciscus Maria Roboreus Vrbini Dux, vir & rerum bellicarum scientia, & insigni prudentia, præter alias innumeras animi virtutes, celeberrimus imperator hujus nostræ ætatis, in cujus industria & fide ita conquiescimus, ut quandiu copiis ille nostris præest cum summo imperio, si qua vis inferatur alicunde, non reformidemus. Adhæc afficiuntur à nobis continuo stipendio mille gravis armaturæ milites, paulò plus, minusve, prætereaque is peditum numerus, qui par esse possit custodiendis omnibus iis locis, quæ tenenda præsidiis nostris firmandaque ducimus, non modò cum bellum aliquod ingruit atque viget, sed etiam ubi conquievit planè, & res sunt tranquillæ. Multis quoque strenuis hominibus merces tribui solet, quorum opera atque studio, cum res ita

postulat, exercitus nostri conscribuntur atque comparantur. Omnes eæ copiæ, quæ sunt paratæ & instructæ, in ea Lõgobardicæ regionis oppida tribui solent, quæ vel assidua custodia & præsidio indigent, vel quæcunque pertinent ad victum, commode suppeditant; ubi gerendum bellum fuerit, illinc evocantur, & quo necessitas magis urget, eò proficiscuntur. Ad tuendam insuper ditionem maritimam ab injuriis omnibus, denæ, aut duodenæ triremes sunt semper in promptu, quæ distributis invicem partibus maria percurrunt, & Cyprum, Cretam, & Corcyram, aliasque Insulas, & loca magis opportuna de more circumsident. Singulis autem triremibus sunt quinquaginta sedilia, in unoquoque tres remiges collocantur ita, ut omnes hi numero sint centum, & quinquaginta; sed accedunt illis homines bello apti non pauciores quàm octoginta, neque plures quàm centum. Precium remigibus non ita magnum tribui solet. Triremes enim certis in locis instruuntur, ut puta in maritimis oris Dalmatiæ, & Illyrici, quarum incolæ non modò re tenui, sed omninò angusta, conducti parva mercede se remigio addicunt. Bellatores autem triremibus

impo-

imponendos opus eſt eodem ſtipendio donatos augere, quo cæteros operam navantes in militia terreſtri. Sumptibus igitur omnibus in unum collatis, qui ſolent in remiges, in milites, in commeatum, cæteroſque apparatus continenter inſumi, menſtruī cujuſque ſpacii habita ratione, prope ſeptingentis aureis conſtiterint ſingulæ triremes. Non exiguæ præterea ſunt impenſæ, quæ fiunt in tuenda belli navalis plurima inſtrumenta; res tibi, de navali cum audies, multò magis patebit. Cæterum quod vectigalia reipublicæ plurimùm exhaurit, montis, ut modò vocant, triplicis eſt ratio, nimirum veteris, novi, atque adeò noviſſimi. Vetus autem originem ſuam ducit à temporibus uſque Vitalis Michaëlii Ducis, qui montis hujus inſtituendi primus autor fuit, ut ſuſtineret ſumptus immenſos in eo bello factos, quod adverſus Emanuelem Imperatorem tunc gerebatur; vocatur hic alio nomine, Impreſtita, nempe Commodata. Alter bello Ferrarienſi mons habuit exordium, Ioanne Mocenico Duce, patrum noſtrorum ætate. Tertius demùm poſt annum MDIX. exercitibus noſtris profligatis ab Aloyſio XII. Galliæ Rege, ſinguli porrò montes nihil aliud ſunt,

quàm

quàm acervus & cumulus earum pecuniarum, de quibus maximis reipublicæ necessitatibus à Patriciis, & civibus nostris commodatum fuit. Quæ necessitates, quia multæ frequentesque fuerunt, idcirco montes hi cuncti, sed præcipuè duo primi, evaserunt quædam immanis & immensa moles. Quapropter in usuras, quæ solvuntur semisse & quadrante, maxima pars nostrorum vectigalium abit; ex quo fit, ut coacervare pecuniam vix unquam possit, quamvis propter amplitudinem imperii sit copiosa respublica. Veruntamen ut sui fructus essent illi usui, consueverunt majores nostri, ingruente bello, Montis veteris usuras neutiquam pendere; confecto quoque ipso bello non præsentis anni, sed ejus, quo solutiones conquieverant, habere rationem, atque ita deinceps intermissas pensiones prosequi. Quare posteriùs est hic mons annis quadraginta, & etiam aliquanto amplius hac tempestate. Novo quidem Patricii nostri admodum prudenter biennio antè consuluerunt, atque prospexerunt. Vsuræ quoque Montis hujus multæ residebant, & quando suis creditoribus erant persolvendæ, non præsentes, sed exactæ numerabantur, qua ratione fieri

fieri videmus nunc in Monte veteri. Vt ergò tantum æris alieni conflatum dissolverent, suisque vectigalibus permitterent rempublicam frui, importunissimo fœnore tandem liberatam, lege lata sanxerunt, ut nihil penderetur in posterum usuræ amplius nomine; quæ verò deberentur antea, nondum persolutæ redigerentur in unum, unà cum sua sorte. Quo fit, ut quisquis habet pecunias creditas huic monti, eidem referantur accepta, unâ eâdemque ratione tàm caput ipsum, quàm fœnus ex ipso profectum; id autem, quod singulis annis pensitari solet, à creditoribus ipsis numerandum sit in aliqua parte pecuniæ, quæ debetur sibi, non in alicujus pensionis atque fructus loco. Qua ratione respublica paulatim recreatur, onere gravi levata æris alieni, brevique universa nomina expedirentur, si continuarentur adhuc aliquot annis solutiones. Sed in qua vicissitudine sint omnia, tu vides, bellorumque continuatione quanti sumptus faciendi, ut nec tibi, nec ulli mirum videri debeat, si non dissolutum fuerit, quicquid superest æris alieni, non modo, sed instituendi præterea nonnulli alii Montes: ex quibus unius rationem propè initam audio, qui no-

mine ſubſidii appellandus ſit, ut ſubſidio ſit ad eos ſumptus ſuſtinendos, qui ſubeundi nobis neceſſariò ſunt. Sed ut regrediar eò, unde ſum digreſſus, penſiones à duobus hiſce Montibus ſolvendæ, quanam ratione convertantur in uſum reipublicæ ex iis, quæ dicta ſunt, conſtare tibi ſatis arbitror. IOAN. Ni fallor, eo tempore, quo gerendũ eſt bellum, nihil à monte vetere penditur cuíquam, ſed ita reſident uſuræ, quæ interea debentur, ut ſi eo anno, quo ſolutiones intermiſſæ fuerint, debitiones fortè ſuperſint annorum quadraginta, tertio quoque duorum, ſi eadem intermiſſio procedat, quæ certè nullis temporibus eſt definita. Mons novus etiam quicquam ſolvere non cogitur, ſed cum modus aliquis factus ſit uſuris ejuſdem, nullam omninò jacturam ſubire poteſt, niſi quatenus non diſſolvit ea, quæ jampridem debet. Quibus in rebus nihil aliud incommodi cernitur, præter allatam creditoribus moram exigendi. Veruntamen ipſa res exigit, & æquitas ſuadet, ut æquo animo perferatur, ſi quid incommodat in communibus reipublicæ difficultatibus. Relinquitur autem Mons tertius, nempe noviſſimus, de quo tu nondum quicquam ediſ-

edisseruisti. TRYPHO. Non est, cur aliud quicquam de hoc monte dicam præter id, quod huic uni contingit ex omnibus, ut usuras quincunces continenter solvat. IOAN. Estne locus aliquis negociationi relictus in his vestris montibus, quemadmodum Genuæ, & Florentiæ consuevit relinqui? TRYPHO. Nostri montes non secus ac aliæ omnes merces liberè comparari, & vænire possunt. Veruntamen duo primi sunt minima fide, quia sæpè contingit, ut nihil pensitent, interceptis à republica fructibus. Novissimus continuata pensitatione unus tuetur suam fidem. Nunc ubi de reipublicæ vectigalibus atque sumptibus egimus, progredientes ulterius loquemur de bello, & de pace. Requirit hæc disputatio prius eam cognitionem, quibus armis nostra respublica sit parata, & instructa, & unde suppeditentur eidem res omnes bellicæ; quæ faciam ut intelligas, & alia quædam opportuna. Quis, quantusq; solemnis apparatus sit militiæ omnis tàm maritimæ, quàm terrestris, ex iis, quæ dicta fuerint, propemodum cognovisse te arbitror. De apparatu, qui fit extra ordinem, nihil attinet dicere. Nam quotiescunque opus est augere militibus copias ter-

restres, eo mercenario genere uti consuevimus, cujus hac tempestate in Italia usus est assiduus. Neque necessaria est ea cura comparandi arma suppeditanda militibus, atque tribuenda: quicunque accedit, ut stipendia faciat reipublicæ, secum defert ea, quæ sunt illi necessaria. Satis est providere iis rebus, quarum magnum est opus, tormentorum bellicorum, in maxima copia pulveris, & nitri, omniumque instrumentorum, quæ apta sunt vel oppugnandis, vel tuendis arcibus, in quibus rebus comparandis nostra respublica, adhibita summa diligentia, nulli sumptui parcit. Navali bello, quemadmodum superiùs exposui, triremes nostras adornamus in certis locis, ubi quàm exigua mercede & pretio invitati gestiunt homines in remigum numerum adscribi. Ad prœliandum verò illos adhibemus, qui terrestribus prœliis quoque habentur apti. Et quamvis ii sint cum iis armis, quibus opus habent; nihilominus quia nonnihil discriminis inter ea, quæ pertinent ad pugnæ varium genus, intercedit; ideò respublica curat, & dat omnem operàm, ut abunde copioseque admodum sit parata his omnibus, ne quid postea sibi desit ad tuitionem, cum necessitas urget.

urget. Si quando verò classes emittendæ, maritimæque vires essent adaugendæ, nihil incidit opportunum huic rei, quo careat respublica. Est in urbe, nequid te lateat, certus quidam locus, in quo triremes, & navigia cuncta fabricantur, & quæ necessaria sunt bellis, apparantur omnia, vernacula lingua vulgo, *Arsenale*, dictum, murorum ambitu continente circumvallatum, ex omni parte clauso aditu, præter unam portam, & quà navigiis ingressum, vel egressum aperit Euripus; tanta verò elegantia, necnon amplitudine, ut introeuntibus urbis speciem referat æqualem, immò fortè majorem, ut profectò autumo, quàm vestrum illud oppidum in via, quæ Pisas ducit: recolo me ibi fuisse multis abhinc annis, cum suscepissem iter causâ perlustrandi Pisas, Lucam, atque Genuam, cum tota ora maritima; est autem quod accepi, nomen oppido illi Empolis. Distinctæ sunt porrò sedes in nostro navali pro vario genere, atque copia rerum instructarum, alibiq; alia coagmentantur, & elaborantur. Loca tributa compingendis navigiis sunt quædam spatia, quę à nobis, *Volti*, hoc est fornices nuncupantur, superpositis tectis ad arcendos imbres,

qui defluunt pariter à dextris, atque à ſiniſtris. Tàm verò ſinguli latè atque longè patent, quàm moles ejus navigii poſcere videtur, quod inibi aſſervatur, ſive fabricatur. In plures ordines ea ſpatia diſtributa ſunt, non æquali numero, ſed prout in longum protenditur is locus, in quo ſita ſunt. Non multis ante diebus cum Venetiis eſſem, de integro contemplandi cupido me inceſſit, quicquid erat apparatus in toto navali; neque verò grave mihi duxi, cunctos eos ordines ſingulatim adire, & coram inviſere, ut commode cernerem genus omne navigiorum, quod ſub tectis eſſet, aut inchoatum, aut omnino perfectum; ejuſmodi ſunt & triremes, & biremes, & phaſeli, & quinqueremes onerariæ ad merces convehendas ex Beryto, Alexandria, Africa, atque Belgio, quamvis Belgica negociatio in præſentia refrixit. Duo quoque Bucentauri, quod navigii genus in ceremoniis tantum ſolemnibus adhiberi ſolet, principibuſque viris ſuſcipiendis, quo tempore ſtatuunt ad urbem noſtram proficiſci; ſunt etiam quædam triremes inſignitæ his duabus literis, C. X. quæ concilii x-virûm nota eſt, oſtenditque, eas in concilii illius poteſtate, præterea verò nullius

Magi-

Magiſtratus eſſe; quod quidẽ ea de cauſa inſtitutum fuit, ut ſi quid accideret improviſum atque inopinatum, ſemper eſſent ad man⁹ promptæ aliquot triremes. Cũcta verò navigia nõſunt inſtructa, cùm alia ſint inchoata, paulatimq; abſolvantur, alia, quæ vitium fecerunt, reficiantur; ſed urgente neceſſitate brevi adornarentur; ſiquidem nihil aliud opus eſſet, quã fabrorũ, operariorumque numerum augere. Sunt præter hęc apparatui cuique ſuæ tributæ ſedes, utpote tormentorum bellicorum, & utriuſque generis armorum, quæ ad vim cùm inferendam, tùm propulſandam neceſſaria ſunt, anchorarum, gubernaculorum, malorum, velorum, & rudentum. Sunt etiam certa loca illis deſtinata, qui candentes laminas tractant, ut thoraces conflent, & ferramenta, cum clavis quælibet fabrefacientibus, quæ ad navigiorum fabricationem neceſſaria ſunt. In apparatu quoq; bombardarum, maximam vim reperi omnium tormentorum & majorum, & minorum, cujuscunqne generis, utputa quas vocamus moſchettas, falconetas, cannones, dimidiata, quadrantalia, colubrinas, ſacros, & his ſimilia; continenter autem recentia conflari ſolent, & eorum materia in

hunc usum converti, quæ non sunt accommodata militiæ hujus nostræ ætatis, cujusmodi majora tormenta non pauca vidi ex eo genere, quod coagmentari & compingi solebat, cujus antiquis temporibus usus frequens erat; minora quoque navigiis tunc imponi solita magno numero inspexi ex ferro, quasi decurtata. In armamentario sunt arma, quibus instruantur armatorum dena millia quolibet momento, multoque plures adhuc, necessitate imminente. Ad arcendam vim comparata sunt quædam capitis, atque pectoris integumenta, nec non thoraces multi ex eo genere, quod militiæ terrestri modò nihil esset utile. Ad inferendam quoque plurima spectantur, inprimis magna vis eorum, qui dicuntur sclopi, unà cum eorum pyxidibus atque retinaculis, squari, machæræ, veruta, enses graviores, balistæ, Scythicæ arcus, omnia singulari apparatu collocata, & ordine. Longum esset particulatim universa consequi. Tu cum eas Venetias invisurus es, coràm inter cætera hoc ipsum navale, in quo contemplari poteris hæc à me recensita, & alia multa, quæ prætereo consulto, ne molestior sim. Hoc unum tamen silentio non est transeundum, in Ducario pro-

pter

pter Ducis habitationem apparatum armorum quemdam conſervari, qui ſatis eſſe queat hominibus armandis propè mille & quingentis, ob eam rem à majoribus noſtris inſtitutum, ut facilè coërcerentur, atque opprimerentur, ſi qui contra rempublicam fierent domeſtici impetus, qualis fuit conſpiratio Baiamontis Theupuli, quo tempore Dux erat Petrus Gradonicus, inauguratus anno M CC XC; & quam Marinus Falerius iniit, Dux quinquageſimus quintus, electus anno M CCC LIV. Fuerat autem id conſilii Baiamonti Theupulo, ut auxiliis popularium inſtructus Ducarium invaderet, ibique Ducem obtruncaret, & quoſcunque Patricii generis viros poſſet comprehendere, ut occuparet tyrannidem noſtræ civitatis. Sed imbrium magna vi de cœlo ingruente, quibus ita conjurationis participes impediti fuerunt, ut minimè ad tempus adfuerint, factum eſt, ut conſilia & conatus omnes ad nihilum reciderint. Nam Duci & Patriciis omnibus datum inde fuit, ut maturè conſulerent capiti, atque rebus ſuis, & ipſe Dux conjuratorum cum fugæ ſe daret per eam viam, quæ ab æde Marcia fert ad Rivum altum, à muliere interiit lapidea pila deſuper ex

fenestra ictus. Marinus autem Falerius cum Dux esset, non contentus eo fastigio, tyrannidem cogitabat, Patriciisque viris cædem moliebatur. Sed unius ex conjuratorum numero proditus indicio, amisit eam vitam, qua minimè sunt digni homines nefarii, siqui conantur opprimere patriam suam tyrannide. Vt igitur impressiones ejusmodi prohiberentur, majores nostri statuerunt, & dederunt operam, ut semper instructum esset Ducarium ea copia armorum, quæ cunctis ad tuitionem atque custodiam opportunè suppeterent. Quod autem spectat ad bella, quæ gesserе majores nostri, fuerunt ea solemnia reipublicæ, atque continentia cum Imperatoribus Græcis, & Vngaris Regibus, sed antiquis temporibus, non recenti hominum memoria. Nam posteaquam Turcæ in Græcia dominati sunt, non minùs Vngari, quàm nos ipsi coacti fuimus eorum vim arcere atque propugnare; quapropter amplificatio imperii nulla deinde contigit; sed quicquid insularum tenemus in Ionio, & Ægeo mari, oppidorumq; in maritimis Istriæ, Dalmatiæ, Illyrici, & Peloponnesi, id eorum bellorum prçmium fuit, quç confecta sunt olim contra Vngaros, &

Græcos.

Græcos. In Syria quoque commisimus multa prælia, non modò cum populis alienis à Christiano ritu, sed etiam cum Liguribus, sive Genuensibus, in qua dimicatione & concertatione tàm adversa fortuna semel usi fuimus, ut cogitandum fuerit de laribus defendendis; ad extremum tamen insigni virtute atque fortitudine Victoris Pisani, Caroli Zeni, Iacobi Cavalli Veronensis, & aliorum præterea Ducum, vicimus egregiè. Posthæc in Gallia Cisalpina bella inchoata sunt, in quibus multa secundissima nobis evenerũt, eàq; cùm imperii propagatio, tùm opũ accessio, quæ Christianis Principibus omnibus formidolosissima evasit, & necesse fuit illis unà fœdus icere, molientibus eam suspectam vim nonnihil deprimere; hinc Abduana clades illa, & imperii amissio, quantumcunque nobis fuerat in Longobardorum regione. Tandem cunctando fortunæ vim ita fregimus, ut propè amissum imperium omne receperimus, recuperata quoque pristina dignitate; inde factum est, ut Francisco Rege proximè in bello capto, illius potentiam atque minas minimè horruerimus, qui terrorem incutiebat Italiæ, Galliæque universæ, immò verò eidem in præsentia bellum indixerimus,

mus, cujus exitus felices quidem auguramur, si modò in pulcherrimam hanc provinciam perbenignè intendere superi adhuc propitii, & volentes omnes constituerint. De finitimorum viribus nihil attinet dicere, quæ omnibus sunt perspectissimæ, maximeque cognitæ. Quis opes Turcicas ignorat, quot, quantæque sint? iis porrò ditio maritima reipubl. quaquaversus universa circumcluditur, & circumsedetur. Germaniæ verò, quantumvis magnæ, cum distractæ sint, hoc tempore non videntur valdè formidandæ, & qui res omnes illius provinciæ, rationesque tenent, facillimè animadvertere & cognoscere potest, ægrè admodùm eas in unum contrahendas esse. Quæ si dissociatæ non existerent atque dissipatæ, nulli dubium est, quin multò plus terroris atque adeò periculi impenderet ab iis Italiæ, quàm ab ipsis Turcis. Sed percensere atque enumerare omnes eas rationes, quæ me in hanc sententiam adducunt, nimis longum esset. De Mediolano sollicita non est admodum respublica, nisi quando est in ditione atque potestate aut Galliæ Regis, aut ullius potentissimi Principis; tametsi res ita comparatæ sunt ejus principatus, ut non parum habeat nego-

negocii, quisquis eum possidet, in dominatu retinendo, atque defendendo. Reliqui sunt Mantuæ pariter, & Ferrariæ Duces, quorum opes atque vires tantæ non existunt, ut pertimescendæ sint à nobis, id quod omnes vident. De custodia regionis, atque tuitione (nam tertio loco superiùs hæc proposita fuerant) audisti, quanam ratione, & quibus præsidiis terrestria, atque maritima quæq; tueamur, cum modò versaremur in ea narratione; quapropter nihil ampliùs fuerit hac in re immorandum. Hoc unum, quod quidem te latere nolo, tantummodò dicam, cum majores nostri cognovissent, id re ipsa experti; amitti posse vel unica clade accepta, quicquid esset imperii sibi in continente, ab iisdem consilium initum fuisse, cunctas urbes atq; oppida ita muniendi, ut direptionibus & rapinis hostium non paterent, siquando exercitus reipublicæ dissipati essent. Quamobrem ab anno M D IX, usque ad hoc tempus, sex urbes communitas adeò firmavimus, nempe Taurisum, Patavium, Veronam, Brixiam, Bergomum, & Cremam, ut inexpugnabiles modò à cunctis habeantur. Bergomi munitiones sunt minùs aliquantò firmæ, quàm cæterarum urbium, ob col-
lis

lis propinquitatem. Sola Vicetia relinquitur immunita, quę licet habeat collem quemdam ita ſibi imminentem, ut magno ſit impedimento ejus munitioni, nihilominus Bartholomæus Livianus, qui reipublicæ copiarum ſummus dux fuit, exemplar quoddam effinxerat, atque excogitarat, quò tuta redderetur eadem ab hoſtium injuriis. Lemniacum oppidum inter Patavium atque Mantuam ad Atheſim ſitum, in eo numero putatur, quo ſunt quæque opportuniſſima, & qui præſunt reipublicæ, quemadmodum audio, aſſiduè inſtant atque urgent, ut communiatur. Quarto loco rerum, quæ importantur, atque exportantur, conſideranda vis, atque genus fuerat. Hæc quoque non indigent propè ulla explicatione, cum manifeſtiſſima res ſit, atque omnibus pateat, urbem noſtram, quæ in mari poſita eſt, opus habere convectis univerſis rebus, quæcunque pertinent ad hominum vitam ſuſtinēdam, quippe cui plurima cum terra, & nulla cum aqua ratio, & communicatio neceſſaria palàm intercedit. Quæ ſolent exportari, non alia ſunt, quàm panni ſive ſerici, ſive lanei, aliæque mercès permultæ variorum generum, ſolertia laboreque artificum noſtrorum confecta.

fecta. Plurimas etiam mercatores convehentes inferunt ex Africa,& Alexandria, nec non ex Beryto, quæ postea diffundi solent per has omnes provincias. Vltimo loco proposita erat legum latio; quæ res spectat ad aliud genus disputationis,quod esset instituendum, si tu intelligere cuperes, utrum reipublicæ nostræ ratio sit simplex, an composita; cujusnam verò formæ, si simplex, aut in quam magis propendeat, si composita; quæ tecum ipse cogitare potes atque examinare, cognitis & perspectis rebus omnibus, in quibus est posita. Quod si alterius audire malis hac de re sententiam, cumulatissimè tibi satisfieri poterit à Nicolao Leonico Duce Patavino, qui cum sit insignis Philosophus, & peritissimus omnium, multò amplius dissereт his de rebus, quàm quilibet alius. Exposui tibi administrationem nostræ reipubl. quàm brevissimè, & quàm facillimè fieri potuit. Si quid amplius desideras, polliceor, atque adeò recipio, non recusaturum me hos ipsos sermones repetere, quoad omnia probè comprehendas, atque ita percalleas, ut communicare possis eadem cum amicis tuis. IOAN. Satis est, superque factum desiderio meo, & puto me institutio-

nem

nem veſtræ reipublicæ non minùs tenere, quàm ſi ego educatus in ipſa, atque natus eſſem. Propediem me Venetias iturum confido, ibique à nobiliſſimo viro Hieronymo Quirino, privatorum Magiſtratuum quænam ſit juriſdictio, intelligam. Poſt hęc à Nicolao Leonico percunctabor ea, quę modò dicebas: non enim decet laborare ac defatigari unum tot in rebus. Certè quicquid laboris hodie cauſa mea ſuſcepiſti, de hoc plurimùm te amo, plurimumque debeo. Quod ſi pateretur id amicitia noſtra, pollicerer tibi viciſſim, quicquid operæ ac ſtudii ab amico gratiſſimo cariſſimoque proficiſci poteſt. Quibus dictis omnes illicò ſurreximus, & ad viridarium perreximus, in quo invenimus Bembum cum aliquot nobiliſſimis viris deambulantem, atque conferentem. Ad hos progredientes quoque nos adjunximus, atque una circuivimus totum viridarium ſæpius. Inclinatam verò cernentes ad veſperam diem omnes poſtea diſceſſimus, & admodum læti ex eo congreſſu domos noſtras revenimus.

FINIS.

IN
DONATVM IANNOTIVM
ET
CASPAREM CONTARENVM
Cardinalem,

DE

REPVBLICA VENETA,

NOTÆ.

AD

Eruditißimum Virum, & Senatorem Amplißimum

DOMINICVM MOLINVM.

LVGDVNI BATAVORVM
Ex Officinâ ELZEVIRIANA,
cIↄ Iↄ C XXXI.

Eruditißimo Viro, atque Veneto Senatori amplißimo,

DOMINICO MOLINO,

NICOLAVS CRASSVS S. P. D.

Offero tibi, Moline, Senator amplissime, Notas, quæ iussu, & auspiciis tuis ad Iannotium, & Contarenum conscriptæ sunt: exiguum profectò munus, sed multis nominibus tibi debitum. Tu namq; literatorum Mœcenas, & Princeps, eorum omnium, qui studiis atq; doctrinis dediti sunt, scripta iure quodam tuo tibi vendicas. Cum verò nihil Patriæ libertate, atq; amplitudine sanctius & antiquius habeas, hæc nostra qualiacunque sint, quæ ad Venetæ

reipublicæ splendorem, & dignitatem pertinent, tibi quidem uni, & hercule merito tuo debentur, præterea nemini. Quid? quòd tu non solum in causâ fuisti, ut huic operi manus admoverem, sed multa adiumenta subministrasti, ut à te profectum opus, ad te reverti meritissimo videatur. Accipe igitur ab homine, qui iam inde à patre, & maioribus est in ære tuo, æternum hoc non grati minùs, quàm devincti animi testimonium: cumque pro ingentibus meritis in me tuis, viriumque mearum imbecillitate non sim solvendo, concede saltem; ut levi hoc munusculo omnia tuâ câusâ & velle, & debere non modò fatear, sed etiam profitear, & præ me feram. Vale.

IN DONATVM IANNOTIVM, ET CASPAREM CONTARENVM Cardinalem,

DE

REPVBL. VENET.

NOTÆ.

OT. I. *Et quoniam sermo primùm habitus fuit, &c.*] De Veneta republica tria proponit Iannotius tractanda, quæ totidem dialogis complecti instituerat. Ex his desiderantur postremi duo, aut non editi in lucem, aut ab implicito occupationibus aliis nunquam conscripti. Veruntamen ea, quæ altero dialogo de singulis Magistratibus fuerant explicanda, memoriæ prodidit eruditissimus, atque illustrissimus vir Caspar Contarenus, ex quibus expleri poterunt ea, quæ desunt huic loco: quodque pariter dialogo tertio disputandum fuerat de genere, sive forma Venetæ reipublicæ. Nos ejusdem Contareni opinionem explicaturi pertractabimus, ut huic quoque desiderio satis à nobis fiat.

NOT. II. *In quorum numero est,*

ne quid te celem. M. Antonius Sabellicus.] Satis acriter Auctor hoc loco perstringit Sabellicum, quem apertissimè assentationis nomine condemnat; qui, ut vulnus altius infligat, talem civem, & Patritium Venetum, qualis Trypho Gabrielius fuit, summa opinione integritatis, atque innocentiæ hæc differentem inducit, quæ tamen ab eo profecta nullo modo existimo, sed ab ipso Iannotio in Sabellicum non benè animato, qua de causa, incertum: non enim decet judicium interpònere in re minimè nota. Ab Iannotio certè, quod constat, Bodinus hausit, vir doctrina varia, & multiplici, magnaque eloquentia, sed præcipiti nimis ad res innovandas ingenio, & ad optimis quibusque auctoribus detrahendum maximè proclivi. Insectatur is quam acerbissimè pluribus in locis, sed præcipuè cap. 4. suæ methodi Antonium Sabellicum, quem incessit his verbis. *Quis autem risum tenere possit, qui Sabellici scripta legat, ubi Venetorum bella cum Romanis gestis comparat. At ne Donatus quidem Iannotius civis Venetus istam comparationem ferre potuit.* Equidem Bodino Iannotius eam gratiam debet, quod Venetus civis è Florentino sit repentè factus: quamquam id ut

memo-

memoriæ lapſus excuſari poteſt. Illud autem quanam ratione excuſari poterit, hominem, qui prudens atque ſapiens haberi velit, ab alieno ſic pendere judicio atque ſenſu, ut temerè ſententiam ferat incomperta re, aut certè non probè cognita, matureque perpenſa. Nam ſi Bodinus ea, quæ Sabellicus ſcripſit, non oſcitanter legiſſet, hanc Iannotii cenſuram minimè probaſſet, neque virum innocentiſſimum irriſiſſet, ne riſus in ſe tandem conſequerentur. Sed audiamus ipſum Sabellicum ſuis verbis loquentem. Volumus enim, ut non alius, quàm ipſe, cauſam ſuam agat, & ſeipſum vindicet à calumnia per injuriam impoſita. Hæc igitur ait in præfatione, ſeu proœmio ſuæ hiſtoriæ rerum Venetarum. *Fuerunt populorum quorundam, qui imperio quandoque potiti ſunt, res, quis neſciat? magnificæ & amplæ, vel in primis Romanorum, quibus ſplendore ac magnitudine eorum, quæ foris geſſère, fortaſſe cedimus: verùm ſanctitate legum, juris æquatione, innocentia, cæteriſque ſanctioribus inſtitutis res Venetæ cum Romanis collatæ non modo non deteriores illis, ſed longè etiam, adſit modò æquus judex, meliores reperirentur.* Fatetur ergò Sabellicus ingenuè id, quod

res est, neque amplitudine imperii, neque rerum gestarum gloria Romanæ reipubl. Venetam exæquandam; alia tamen quædam esse, quibus eadem meritò videri queat non solum par, sed superior; cujusmodi sunt sanctitas legum, juris æquatio, innocentia, innata libertas, quin etiam originis primordia, quæ probat honestiora multò accidisse, & nobiliora Venetæ urbi, quàm Romanæ. Hæc autem, præterquam quod ab omnibus uno fermè ore celebrantur, sunt ferè eadem, aut certè non diversa multum ab iis, quæ Iannotius hic tradit, ut satis mirari nequeam, quid illi venerit in mentem, accusare Sabellicum plane sibi consentientem. Nam licet idem non semel in suis historiis inter se contulerit gesta utriusque reipublicæ, nullibi tamen, quod sciam, vel potentiam, vel imperium æquavit; sed in quibusdam rebus tantum eventa, pericula, labores, consilia, fortunæ varietates, atque id genus alia notavit, in quibus cum multa inveniret inter se quam simillima, operæpretium duxit, quam speciem & similitudinem in iis cognovisset, eandem quoq; spectandam aliis exhibere. Hac ratione ductus Decadis primæ libro secundo bellum à Gallis Senonibus

urbi

urbi Romæ illatum, quod ad ſedes Capitolinas uſque pervaſit, compoſuit bello, quo Galli, Pipino Duce, in intima hæc æſtuaria penetrarunt, imminentes Rivo-Alto, quo tanquam in tutiſſimam arcem, Metamauco relicto, Veneti Magiſtratus, & cives omnes commigrarant. Cum autem multa percenſeret in ea collatione, quæ viderentur utrinque eſſe quam ſimillima, id, in quo tam Romana fortuna ſuperior, quàm virtus apparuit, minimè prætermiſit, immò verò prædicavit iis verbis: *Verum in eo Romana virtus clarior, quod hoſtes ad unum cæſi ſunt.* Sic etiam initio primi libri ſecundæ Decadis bella deſcripturus contra Genuenſes ſuſcepta, præfatur, ea ſimillimam videri ſibi habere ſpeciem cum iis, quæ Romanus populus cum Carthaginenſibus olim geſſit. Enumeratis autem iis, quæ conflare hanc ſimilitudinem ſibi viderentur, tandem ita concludit. *Eventus ſi non idem, non tamen omninò diverſus. Excidit Carthago illa ingens: ſuperba Genua abjectis armis, quia plus non potuit, victoribus Venetis perpetuò ceſſit.* Quid habent hæc verba, quod juſtè reprehendi valeat? Nonne ſincerè veritatis expreſſam confeſſionem continent? Vbinam

assentatio? Vbi mentiendi libido? Non erat igitur, cur Iannotius iniquè carperet: multoque minus, cur Bodinus irrideret, & petulanter inveheretur in virum innocéctissimum, qui satis bona fide Venetos cum Romanis contulit.

NOT. III. *Cum tamen idem multa præterierit.*] Quid præterierit Sabellicus, nescio; illud verò scio, memoriæ commendasse quamplurima, ab ipsa veritate, mirum, quantũ disjuncta, & procul remota: non quidem dedita opera, absit ab innocentissimo viro tantum criminis, sed quia natus alieno solo, & ab iis monumentis destitutus, è quibus veritas erui solet. Illud verò non satis mirari possum, multos fuisse rerum Venetarum scriptores, qui ex eo non pauca ejus generis transcripserint: longum esset recensere, quoties historicus ille offenderit. Sed exemplo esse possunt, quæ de Francisco Dandulo Duce litteris mandavit, cui cum paternum esset, & avitum, ac gentile cognomentum Canis; fabellam ex eo haud invenustam aut concinnavit, aut transcripsit: Ducem ipsum, antequam Principatum adeptus esset, ad Romanum Pontificem oratorem, ut eum Venetæ reipublicæ, cui sacris interdixerat, conciliaret, cum neque audiri,

audiri, neque coram admitti ab irato Pontifice posset, clam accessisse, dum ille pranderet, prostratumq; sub mensa, uti canes soliti sunt, & pedes amplexus quæcumque petebat, obtinuisse, indeq; Canis cognomentum nactum. Attamen scimus nos, & cuilibet facile notum esse potest, non modò ex iis litteris, quæ anno à Christo nato 1280, Ioh. Dandulus Dux dedit ad exteros Principes, in quibus disertè scripsit. *Ordinamus Nobiles, & sapientes viros Marcum Quirinum, Ioannem Canem Dandulum, & Iacobum Theupolum Ambassatores, &c.* & ex iis, quæ Petrus Guilombardus in suorum temporum historia memoriæ tradidit. *Franciscum Dandulum, filiumq; D. Ioannis Canis electum fuisse Ducem 8 Ianuarii* 1328. quæ cuncta litteris consignavit Franciscus Sansovinus: sed multò magis ex multis antiquissimis contractibus, & testamentis Dandulæ gentis, & ex publicis fastorum tabulis, quę consilia vocant, non modò patrem, & avum Francisci ipsius Ducis, sed plures alios ex ea familia Canes appellatos: Quæ cuncta apud se habet Dominicus Molinus, Senator amplissimus, & cui respublica literaria non minus, quàm Veneta plurimùm debet.

NOT.

NOT. IV. *Nam perſpicies in hac noſtra ratione.*] Si quid Iannotius culpat, id quàm avidiſſimè arripit, ſed nô tàm facilè aſſentitur Bodinus, ſi quid ille probat. Nam propenſiſſimus eſt ad maledicendum, quod ſanè ingenii quodam vitio, ſive morbo facit; præcipuè verò quodam odio imbutus in rempubl. Venetam nihil non agit, ut ejuſdem exiſtimationē imminuat, & ſplendorem obſcuret. Itaq; quam præſtantiſſimam affirmat Iannotius, & ex antiquis rebuſpublicis nulli inferiorem, hanc ipſe infra omnes abiicit, abjectamque obterit. *Aut*, inquit, *præſtantia Venetorum eſt in bellica virtute, aut in legum æquitate, aut in imperii magnitudine, & opibus, aut in artium varietate.* Hæc à ſe ita enumerata cuncta iiſdem detrahit, tametſi nonnihil hærere cogitur in legum præſtantia. Sed veritas facilè contra hominum ingenia, calliditatem, ſolertiam, contraque fictas omnium inſidias ſe per ſe ipſam defendit. In enumeratione ſua prætermiſit Bodinus unam ex partibus præcipuis, quæ quia in civili adminiſtratione cuncta ſibi vendicat, à Philoſophis appellatur civilis virtus, aut etiam abſolutè virtus: Callidè verò ſatis, atque fraudulenter id,

id, quod erat caput, subjecit tanquam appendicem, cum ait: *Veneti si qua virtute, profecto consiliis, & prudentia præstant; aliarum virtutum laudem, nec illis eripere, nec concedere velim majorem, quam aliis.* Ab homine vel invito hanc vocem veritas expressit, ut, dum tribueret Venetis id, quod erat maximū, cogeretur approbare ex ea confessione summam reipub. præstantiam atq; dignitatem, in qua potissimum vigeret, ac eniteret ea virtus, quæ, ut docet Aristoteles III. Politicorum, cum tàm parentibus, quàm imperantibus aliæ sint communes; ipsa duntaxat imperantium propria virtus est. Attamen Bodinus eam non attingit, nisi per quam leviter: inter præcipuas partes certè non enumerat: quanquam ea, quæ recenset omnia, sunt quasi asciticia, nihilque, excepta præstantia legum, reipub. insitum. Nam bellica virtus eatenus est necessaria, quoad incolumitas reipub. ac dignitas defendenda est acriter: alioqui pro animi libidine lacessere bello, & immerentes vexare non censetur æquum, & multo minus liberos homines libertate spoliare. Quo fit, ut etiam propagare imperium, quod gloriosissimum habetur, finitimasque regiones

giones ditioni suæ adjungere, multo sæpius aliquid criminis, quàm laudis veræ habeat. Cur autem Veneti suum imperium latius non protulerint, causas multiplices atque varias copiosè refert vir liberalibus disciplinis, & eloquentia nominis, quàm generis splendore, & amplissimis dignitatibus nobilissimus Paulus Paruta in suis disputationibus politicis, quas Italicè scripsit. Sed caput illud est; suis contentos fuisse, aliena nunquam appetivisse priscos illos Venetos, quippe qui non alia de causa in æstuaria cõvenerant, quàm ut hostium impetus effugerent, pacatéque viverent: id verò moderationis, atque justitiæ, non imbecillitatis, aut desidiæ argumentum est. Siquidem classes instructissimæ, longeque ornatissimæ frequenter emissæ, & omnes apparatus bellici paratissimi: resque tot, tantæque præclarè, fortiter, & feliciter gestæ, quibus omnes historiæ refertissimæ sunt, satis superque mendacii, immò verò summæ malevolentiæ & livoris coarguunt Bodinum ajentem, *Venetos bellica laude omnibus ferè populis inferiores esse.* Quod si perpetuo bello pacem prævertèrunt, & non nisi provocati maximis injuriis, aut religionis, & Italicæ libertatis causa ani-

animum induxerunt, ut arma tandem ſumerent, facilè quoque deponenda, ubi res & occaſio ita poſtularet; optimo conſilio ſunt uſi, & adducti ea ratione, quod, ut Ariſtoteles ait, 7. Polit. *Finis belli pax eſt, atque ocium negotii.* Qui verò ſolent incertis belli caſibus ſe, ſuaque comittere, plurimùm etiam à fortuna pendere coguntur, & periclitari ſæpè de ſalute, non de imperio tantùm. De Venetis opibus, quas idem Bodinus extenuat, dum publici ærarii inopiam quandam cauſatur, dabitur aliâs diſſerendi opportuniſſimus locus. Sed profectò Bodinus oſtendit, quam parum ſapiat, qui pacis diuturnæ commodis florentem Rempub. non diſtinguit ab ea, quæ tunc erat, cum Iannotius hæc ſcriberet, triennio tantum poſt obitum Ducis Leonardi Lauredani ex diuturnis bellis afflicta, plurimumq; exhauſta. Ferri autem nullo modo debet, neque poteſt, quod ait de religione, atque interſerit alieno loco; complexus enim enumerando eam minimè fuerat: ſed cum ſciret, hoc nomine Venetos plurimum gloriari, quod religionem ſinceram perpetuò coluiſſent, in qua eſſet eorum Reſpub. educata, & orta, conatus eſt hanc illis laudem eripere, aut certè imminuere,
dum

dum ait, *Venetos non curare magnoperè, quam quuque religionem privatim colat*, idque ex eo colligit, quod Pontificibus quęstiones impietatis ademerint. Vtrumquè falsum; nihil enim adimi cuiquam poteſt, quod ei nõ fuerit permiſſum; permitti verò non potuit, antequam fuerit inſtitutum. Quæſtiones autem impietatis in Veneta ditione jam inde ab anno 1289, à Chriſto nato haberi cœptæ, Marino Mauroceno Duce, non quidem ex Pontificis Max. decreto, aut ſacræ, ut vocant, inquiſitionis tribunali erecto: ſed pro Veneta pietate, quod os maximè debet obſtruere Bodino, ab ipſo *Duce probo viro* ex reipub.decreto *conſtituti*, ut Annalium verbis utar, *pro inquirendis hæreticis, quos invẽtos, & Prælatorũ judicio damnatos, Dux comburere teneretur.* Tribunal verò, quod modò videmus, non ita longo intervallo permiſſum eſt Eccleſiaſticis viris: Sed ubi primũ à Senatu conceſſum, ea cautio eſt adhibita, ne ſpecie religionis innocentes oppreſſi, vel in diſcrimen capitis adducerentur, vel bonis atq; fortunis everterentur. Quapropter optimo conſilio inſtitutum fuit, ut ex ordine Patritio tres viri deſignarentur ſumma cùm dignitate, tùm prudentia præ-

præditi, qui rebus omnibus adessent, iisque probè cognitis, tum demum pronunciari sententiam permitterent, cum res teneretur, omnisque fraudis aut malitiæ suspicio abesset. Nam semper Venetæ reipublicæ id propositum fuit, ut exteros etiam & peregrinos, nedum cives suos, præstaret ab omni violentia & injuria tutos, & ne calumniis atque fraudibus locus ullus esset, quibus innocentium hominum vita periclitaretur, aut existimatio graviter offenderetur. Hinc ea libertas tantoperè celebrata, quæ communis est omnibus iis, qui Venetiis agunt, in earum rerum, quas quisque possidet, tuta possessione, & in tranquillitate quadam animi sita, quæ nullas metuit insidias, nullam vim reformidat, & quacunque ratione libet, suam vitam instituit, quandoquidem in tam ampla civitate ac negociosa, nulli aut pauci sunt, qui actiones hominum vel malignè, vel curiosè observent. Bodinus autem, qui perversè cuncta interpretatur, hanc vivendi, prout dixi, liberam facultatem flagitiorum licentiam vocat, & impunitatem; perinde ac si apud Venetos nullæ pœnæ constitutæ essent, quibus homines à facinoribus absterrerentur, nullaque animadversione

ſontes plecterentur. Atqui de legum ipſarum æquitate & præſtantia, quia nihil habebat, quod reprehenderet, cum maximè cuperet, rem diſſimulandam putavit, atque id tantum protulit, ex moribus civium eandem fore intelligendam: eos tamen quin prudentię nomine plurimum commendaret, vi veritatis impulſus, ut dixi, facere non potuit. Vltimum enumerationis membrum fuit artium varietas: ſed artium nomine non tantum opificia, verùm etiam, ut paulò poſt explicat, mercaturam accipit, quæ certè multum confert ad rerum affluentiam & copiam, cujus rei gratia civitates frequentari ſolent. Navarunt huic operam priſci Veneti, atque ita navarunt, ut non modò quàm affluentiſſimam & copioſiſſimam, ſed commune quoddam emporium orientis, occidentiſque conſtituerint eam ūrbem, in qua nihil erat initio ex iis, quæ ſpectant ad victum, præter ſalinas, & piſcationes. Quamvis autem, ut ſunt res omnes humanæ viciſſitudini obnoxiæ, ex quo patefacta eſt Luſitanis navigatio in Indiam, negociationibus aromatum interceptis, quæ juxta frequentes erant, atque quæſtuoſæ, nonnihil in urbe Veneta refrixerint mercaturæ ſtudia: non
tamen

tamen hæc ita intermissa, & abjecta sunt, ut veterem suam celebritatem civitas amiserit, quæ plurimum adhuc frequentari solet, non solum à finitimis populis, sed à remotissimis gentibus. Cives profectò Veneti non tam multi, quàm olim maria navigando transmittunt, & ad longinqua loca proficiscuntur mercaturæ causâ: sed nunquid reipubl. dignitas in eo posita est, ut sui potius cives mercaturam exerceant, quàm convenæ, atque exteri? Si Bodinus hoc ita sentit, fateri etiam debet, universa opificia, quæ cum mercatura conjungit, ut inde colligat argumentum reipubl. benè constitutæ, non ab aliis, quàm ab iis, qui gubernacula tenent, exercenda, quod certè non minus absurdum, quàm ridiculum foret. Sed profecto non sanæ mentis argumentum est, quæ adventicia & adjuncta sunt, illa consectari, quæ verò penitus rem attingunt, non commemorare. Debuerat Bodinus in rebus iis recensendis, ex quibus præstantiam reipubl. spectari oporteret, Aristotelis mentem ac judicium sequi, qui scripsit Polit. 4. *Cujuslibet civilis administrationis tres partes sunt, quæ si rectè se habeant, necesse est, ut ipsa quoque civilis administratio rectè se habeat, & alia*

distinguatur ab alia, quatenus harum singulæ distinguuntur. Ex his verò tribus partibus una est, quæ de publicis rebus deliberat; altera, quæ continet Magistratus, tertia, quæ judicia. Quoniam igitur cõsistit excellẽtia cujusvis reip. in iis tribus rebus, quæ sunt planè insitæ: age videamus in ipsa Veneta republica, quemadmodum singulæ se habeant, institutæque sint. De prima sic ait ipse Bodinus. *Iam verò in consiliis de republica capiendis, atq; omninò in bellis suscipiendis, in percutiendis fœderibus, in tuenda pace, magna prudentia utuntur.* De postrema quoque ita scribit. *Hoc etiam magna laude dignum est, quod socios, & inquilinos summa juris æquabilitate fovent, peregrinos quoq; summa prosequuntur humanitate, &c.* Medium tantum culpat, atque reprehendit iis verbis. *Nullum reipub. malè constitutæ argumentum Platoni majus videtur, quàm Magistratuum, & medicorum multitudo, quæ nusquam major fuit, quàm olim apud Athenienses, & his temporibus apud Venetos.* Atque ita ex iis tribus capitibus, quibus administratio civilis tota continetur, in Veneta republica duo Bodinus probat, unum tantum improbat, multitudinem scilicet Magistratuum, ex qua

domi-

dominandi libidinem, & opum quærendarum cupiditatem augeri docet; furta prætereà, sordes, & corruptelas omnes plurimum inde ali: miratur ad extremum, cur Veneti, qui tàm sapienter omnia, non patiantur etiam Censores creari, ut olim Romani, & his quoque temporibus Lucenses, & Genuenses. Quæ certè res arguit, eum reipubl. Venetæ rationem probè non tenuisse, neque satis attentè legisse hæc, quæ tantopere jactare solet ab Iannotio scripta, ex quibus facilè cognoscere potuisset, Censores apud Venetos non desiderari, & non modò rationem compescendi ambitus, sed etiam sordes & corruptelas, initam fuisse. Nam præter Censores ipsos, qui in ejusmodi inquirunt, instituti sunt etiam Triumviri, vulgo dicti Syndici, quorum munus est expendere, utrum res à Magistratibus actæ fuerint ex legum præscripto, & an peccatum sit aliquid per malitiam & fraudem ab iis, qui in provinciis publica munera exercent; quod etiam Trium-viri Advocatores, ac Decem-viri, summus reipubl. Magistratus, non raro cognoscunt, & si quid commissum fuerit, maxima severitate coërcent. Ad immoderatum verò luxum Magistratus creatus est, qui dicitur

ad Pompas, cujus etiam Iannotius ipse mentionem facit: ex quibus manifestum est, locum non habere, quæ Bodinus adjecit Venetis Magistratibus. Quod si vel cunctis vitiis remotis, in ipsa multitudine Magistratuum aliquid adhuc vitii residere putat, coargui facilè potest hac ratione: quia multò celerius, expeditius, ac etiam melius res conficiuntur, quò plures operi manus admovent, & auxilio subeunt. Quapropter Aristoteles docet *Polit.* 4, in parvis civitatibus necessitate quadam fieri propter hominum paucitatem, ut uni Magistratui plura munera committenda sint, quod ait idem prorsus esse, ac *facere, ut Magistratus instar pyramidum earum sint, quæ multa lumina sustinent;* Sed in magnis urbibus, ubi magna est civium multitudo, oportere munera distingui, & plures Magistratus institui duplici de causa; altera, quia multi cives Magistratus adipisci non possunt, ubi Magistratus pauci instituti sunt; altera, quam superiùs attigi, quia *melius unumquodque opus absolvitur eo studio, quod in una tantum re ponitur, quàm eo, quod anxiè in pluribus versatur;* ex quibus ita concludit: *quapropter nihil obstat, quominus plura studia, potestatesque aliquid jubeant*

jubeant, non enim invicem se impedient. Præsertim ubi res omnes prudenter ordinatæ sunt, & omnis multitudo convenit, atque in unum conspirat, quemadmodum Venetiis præclarè institutum videmus, ut universa judicia tàm de capite, quàm de fortunis, quæ per inferiores Magistratus exerceri solent, postremò referantur ad unum Quadraginta-virale collegium, cujus est ejus rei cognitio, & supremum arbitrium. Oportuerat igitur Bodinum, ne quid inconsultè proferret, non tantum descriptiones Magistratuum varias intueri, & reipubl. partes, quàm multæ sint: sed præcipuè observare, quàm forent eædem aptæ, connexæque ad invicem: & quam compositè, & concinnè singulæ distributæ; quo certè in genere plurimum excellit, & admirabilis Veneta respubl. meritò videtur. Confutatis à nobis, & rejectis iis, quæ temerè Bodinus reprehendit in Venetis Magistratibus, quorũ varietas, numerus, & ordo magno publicis rebus ornamẽto est, ac emolumento: nulla non erit optimè constituta ex iis tribus partibus, quæ ab Aristotele commemorantur, ut præcipuæ, & insitæ: proindeque universa respubl. absoluta. Sunt præter hæc alia duo, non

quidem ut ipſæ cauſæ, ſed effectus, & *ſigna*, ut Ariſtoteles ait Polit. 3. *Reipublica benè compoſita:* Vbi Carthaginenſium rempubl. utroque hoc nomine laudat, quod illius ordo diu integer permanſerit, quodque nullas pertulerit ſeditiones memoratu dignas, nullamque tyrannidem. Hæc autem in Venetam rempubl. maximè conveniunt, de quibus extat præclarum Iannotii teſtimonium.

NOT. V. *Siquidem imperium, quod in tam multa ſecula, &c.*] Reipublicæ Venetæ præſtantiam aſſerit Iannotius, & arguit ex iis duabus rebus, quæ conſequuntur adminiſtrationem optimè ordinatam. Bodinus autem, ut hæc utraque Venetis eripiat, perſuadere conatur, eos imperium ſtabile nullum habuiſſe ante Caroli & Nicephori tempora, quin etiam libertate donatos primùm tunc fuiſſe. Ad hæc Iannotium adducit infra, ſentientem, extitiſſe in Ducibus ipſis ſummam poteſtatem, & plane regium ſtatum uſq; ad tempora Sebaſtiani Ziani, annum ſcilicet à Chriſto nato 1175, quo tempore magnum concilium ſtabilitum ait; unde numerat uſque ad tempus, quo ea ſcriberet, non plures, quàm annos circiter 360, qui certè numerus exiguus admodum

eſt

eſt præ ævo millenario, quod jampridem ſuſtinet; ſuperavitque ipſa reſpub. penè altero ſeculo. Objicit etiam bella civilia media in urbe geſta, conjurationeſque Bovonianas, Falerianas, Theupulanas, Bajamontanas, nec non graves & diuturnas; ſic enim habet; *Iuſtinianorum, Scævolarum, Ieliorum, Baſſeorum ſeditiones, exilia, clades, atque inſuper octodecim Duces ſupplicio, vel exilio affectos.* Iannotius quidem infra pauciores numerat (libet enim ὕστερον πρότερον reſpondere) ſed hoc nihil refert; demus etiam multo plures necatos, vel extruſos fuiſſe: id profecto arguit, non fuiſſe in Ducibus regiam poteſtatem, ut Bodinus ex Iannotio tradit, cujus quidem rationes, ſeu verius conjecturæ ſunt refellendæ ſuo loco: id in præſentia ſufficiat tantum adnotaſſe. De ſeditionibus autem, & conjurationibus illud modò dixerim, quod Ariſtoteles de Carthaginenſibus, *neque ullam ſeditionem extitiſſe memoratu dignam, neque ullum tyrannum.* Bajamontanam tantummodo conjurationem excipio, ex qua periculum ingens conflatum erat reipublicæ, quanquam non fuit in animo conjuratis libertatem evertere, ſed inimicos, & adverſarios depellere à guberna-

bernaculis: quo fit, ut ea quoque non adversus patriam, sed adversus Ducem, privato nomine cõjuratorum hostem, habita fuerit. Gravissimum tamen inde incendium exarsit, quod non sine sanguine, & quorundam exitio restingui potuit. Cætera omnia conatus quosdam tantum habuerunt, qui maturè admodum sunt oppressi, priusquam erumperent, & aliquod vel minimum detrimentum reipubl. inferrent: neque verò tam multa fuerunt, quàm videri ea cupit, dum plura ex uno Bodinus facit, sed non benè. Nam Theupulanas, & Bajamontanas conjurationes, tanquam res omninò diversas distinguit ac separat, quia etiam multitudinis numero recensitas memorat, & prætereа bella civilia media in urbe gesta, quæ quò plura videantur, adjicit etiam, *sæpè:* cum tamen in urbe non nisi semel fuerit dimicatum; idque in ipsa conjuratione Bajamontana, sive Theupulana, quæ non fuit alia atque alia, sed prorsus eadem, & una, ab eo, quem sibi Ducem conjurati præfecerant, nomina hæc adepta, Bajamonte ex Theupula nobilissima, & vetustissima gente. Reliquæ conjurationes sunt duæ, videlicet Bovoniana, & Faleriana, quæ sub ipsis initiis vindi-

catæ

catæ nihil omninò obesse reipubl. potuerunt. Nam quæ antiquissimis temporibus proditæ fuerunt Scævolarum, Ieliorum, Basiliorum, aliarumque nobilium familiarum privatæ concertationes & digladiationes, hæ conjurationum loco atq; numero haberi non debent, propterea quod sibimetipsis, non reipubl. perniciem struebant. Atque ita summùm fuerunt tres conjurationes, à quibus tamen ipsa respubl. nihil damni accepit; & ex his una tantum memoratu digna in tot annorum curriculo à republ. emenso, quot exacti fuerunt ad hæc nostra tempora, jam inde ab anno CDXXI, quo primum ea cœpit. Sed quia Bodinus hoc illi decus invidet, & pariter in dubium revocat diuturnitatem illius libertatis, hæc nobis à calumniis hominis fuerit vindicanda, qui duntaxat ad tempora Caroli, & Nicephori, quorum pactis accepisse Venetos libertatem ait, Venetæ reipubl. ortum, ac primordia rejicit: prius autẽ, quasdam rerumpublicarum formas singulares fuisse, & à dispersis huc atque illuc in scopulis habitatum, quod tamen nullo modo probat, nec probare potest: verumtamen postulat, ut sibi tanquam Xenocrati injurato fides habeatur. Quia tamen

tamen apertissimè refellebatur creationeDucum,qui cœpti sunt eligi anno DCXCVII, vel ut ipse habet, anno DCCVI à Christo nato, conatus est, ut usurparet hæc tempora, tanquam prorsus eadem, intervallum interjectum quoque è medio tollere, quod tamen non erat minus uno seculo. Quid prodigiosum, & portentosum magis fieri queat, non video: sed facilè in angustias compellitur, qui regium tramitem deserit, & diverticula quærit. Quare tenetur Bodinus, nec evadere potest, quin respubl. fuerit, ubi primum reipubl. Dux præfectus est. Nam postea Metamaucum abHeraclea translata,tandemque à Metamauco in Rivum altum, Ducatus sedes nihilomagis remp. immutare potuit, quàm regnorum status ipsi Reges, ubi domicilium & sedem collocare statuunt modò in hoc, modò in illo suæ ditionis oppido. At enim, inquiet Bodinus, saltem priusquam Dux unus crearetur, cujusque pagi suum jus erat, & imperium ab aliis divisum. Quis autem hoc ait? Siquidem ex antiquissimis annalibus licet intelligere,antequam Duces in republ. instituerentur, penes Magistros militum summum imperium fuisse, *qui Magistratus*, ut scribit Andreas

dreas Dandulus, *tribunatu major erat ſecundum Græcorum uſum*, proindeque univerſæ reipublicæ præſidebat, ac tribunis omnibus. Vbi verò Dux inſtitutus eſt, ſummum quidem jus, quod prius obtinebat, amiſit, ſed retinuit adhuc autoritatem proximam à Duce; conſtat id apertiſſimè ex eo, quod annales ſcribunt, cum fines Veneti Ducatus eſſent ſtatuendi ex fœdere inter Luitprandum Regem, & rempublicam inito, rem tranſactam eſſe per hos utroſque, Paulum Ducem, & Marcellum magiſtrum militum, qui eidem in Ducatu proximè ſucceſſit. Vrſo quoque, tertio Duce, interempto, cum illius adminiſtrationis pertæſum eſſet, credibile admodum eſt, ad antiquam reditum fuiſſe, magiſtroque militum imperium denuo reſtitutum, quoad iterum Ducem præfici reipublicæ placuit. Ea verò ſemper una fuit eademque, quamvis aliis temporibus alios Magiſtratus habuerit, & ante Duces, vel Magiſtri militum præfuerint, vel tribuni: quorum nomina ſi vetuſtas obliteravit, nihil eſt admirandum, quæ Regum potentiſſimorum memoriam, immò verò gentium, & nationum, quamplurimarũ omninò delevit. Cum verò Italiæ calamitates continuaren-

tur, à Barbaris miserè affectæ atque laceratæ, satis habebant sua pacatè ac tranquillè tueri, quicunque administrabant ea tempestate apud Venetos summam rerum, quæ tunc angustissimæ erant, atque tenuissimæ: quare in tanta barbarie, quæ tunc ubique vigebat, dum optimæ artes atque litteræ omnes conticescerent, unde res præclarissimæ interciderunt, quid mirum, si Venetæ nonnihil obscuratæ sunt? superest tamen epistola Cassiodori, quę de priscorum Venetorum vita non pauca tradit, laudat nobilitatem, celebrat industriam, effert maximis laudibus innocentiam, & integritatem, attingit etiam nonnulla de administratione civili, de quibus alius erit dicendi locus. Extat etiam altera epistola Honorii Pontificis anno DCXXX. ad episcopos Istriæ, & Venetiæ scripta, in qua de Veneta republica fit mentio: unde apparet, Bodinum falsò tradidisse, plures eo tempore fuisse respublicas, & non unam tantum: quanquam hæc duo cohærere inter se non possunt, quæ manifestissimè pugnant pactis Nicephori, & Caroli (sic enim ipse ait) *Venetos libertatem primum accepisse, & habuisse firmas reipublicæ antea singulares.* Nam quomodo non tan-

tantum una respublica; sed plures apud illos erant, qui ea libertate carebant, quam nondum acceperant? Scitum illud est, mendacem esse memorem oportere, ne se ipse prodat. Fœdere quidem inter Carolum, & Nicephorum icto, cum omnes imperii provinciæ dividerentur, illud cautum fuit, ut Veneti libertatem suam retinerent, & propriis uterentur legibus, sicut antea solebant, utrumque imperatorem æquè ac simul reveriti, sed sive bello, sive pace censi neutrius partis, ut disertissimis verbis planè scribit Blondus, qui ex antiquissimis auctoribus se accepisse tradit. Verumtamen ob mercaturæ studia, quibus erant addicti, & propter ingentia commoda & emolumenta, quæ percipiebantur ex navigationibus in Orientem, unde res omnes cùm privatæ, tùm publicæ plurimum augebantur, visi sunt Veneti propendere cunctis temporibus magis in partes Orientalis, quàm Occidentalis imperii.

NOT. VI. *Portus ad Castella gemina.*] Castellorum portus scriptoribus multis est ad D. Nicolai, nomenq; sumit ab antiquissimo templo, & cœnobio Monachorum sancti Benedicti. Castella verò sunt eo situ, atque artificio

ficio constructa & communita, ut naves atque triremes, si portum ingredi velint, per viarum ambages non semel proram puppemque, & latera certissimis tormentornm ictibus necessario exponant.

Not. VII. *Vbi navigia, quæ Patavio solvunt Venetias.*] Vt Medoacus amnis commodè inserviret navigationi, nec tamen in æstuaria, quibus maximè respublica consultum vellet, irrumperet: ad Lizlafusinam usque pars fluminis deducta erat; unde Clodiam versus traducebatur, ut in mare influeret: Dividebat eo loci Medoacum amnem ab æstuariis solidus agger, qui in cunei modum surgebat: machina ibi constituta tanta latitudine, ut commodè cymbas, & majora navigia, quæ flumina percurrere solent, recipere posset: ex hac trochleis, & ductariis funibus demittebatur instrumentum quadrangulare, ex asseribus compactum, multoque ferro munitum, quod currum vocabant; & cum ad aquam pervenisset, ita immergebatur, naviculisque substernebatur, ut super ipso facilè sponte sua constitui, atque firmari possent: Quo facto à duobus, vel pluribus hominibus, pro ponderis ac navigii magnitudine, trochleis ipsis, & du-

& ductariis funibus sensim trahebatur ad summum cuneum, moxque in aliam partem demittebatur, donec ad aquam perveniret: tunc verò, supernatante cymba, retrahebatur ad summum aggerem, ut quocunque accederent navigia, vel in Medoacum amnem, vel in æstuaria, ad ea evehenda demitteretur; pari namque ratione utrinque trahi, ac demitti facillimè poterat. At superioribus annis totus agger cum machina sublatus, sic enim æstuariis conducere visum est. Pars verò fluminis novo alveo navigabili, multò antequam ad Lizlafusinam pervenerit in mare, Clodiam versus derivata, atque adeo ne influere possit in æstuaria; quæ nunc novo Euripo Mauritianum usque perveniunt, novis machinis, quas Portas appellant, separata.

NOT. VIII. *Calles non ita multos facilè comperias, qui binos homines, &c.*] Noctu, prout credo, Venetam urbem perlustravit Florentinus scriptor, aut potius scribere voluit, paucissimos esse calles, qui binos, aut etiam ternos homines pari gressu unà incedentes non admittant. Multæ sunt etiam viæ peramplæ, quas Venetiarum vulgus *Salicatas*, vel *Piscinas* appellat; multas

 plateas

plateas, quas *campos* dicunt, & Sansovinus in iis, quæ de Veneta urbe scripsit LV recensuit.

NOT. IX. *Pons è ligno sublicius transversarius jungit*, &c. Existimarunt aliqui, sed perperam, fabricam hujus lignei pontis fuisse antiquissimam, repetendamque à priscis temporibus urbis conditæ. Veruntamen locupletissimus testis est Andreas Dandulus, eam nonnisi anno XII. Raynerii Zeni Ducis inchoatam, antea verò nihil penitus extitisse, quo pars utraque urbis continuaretur, intercurrente maximo Euripo disterminata, quemadmodum his locis omnibus, quæ nunc vocantur *Trajectus*. Pons autem hic *a moneta* primum nomen invenit, propterea quod exemisset onus persolvendæ monetæ, hoc est exiguæ illius mercedis ex naulo, quod modò asse Veneto solet æstimari, semisse paucis jam annis, dimidio autem minus erat antiquis temporibus, quemadmodum scriptum reliquit idem Andreas Dandulus. Non prius igitur, quàm anno millesimo ducentesimo sexagesimo quarto pons, cujus meminit Iannotius, hic ex ligno factus. Anno

triginta cancellis ligneis circumſeptus ad latera utrinque. His autem poſtea revulſis & diſſipatis, cum mortalium multorum pernicie & ſtrage, qui Fridericum Imperatorem urbem ineuntem conferti conglobatique ſimul in eo ponte ſpectabant, cancellorum loco officinæ ſunt excitatæ, & in duos ordines diviſæ, ponte in latitudinem aucto. Temporibus autem noſtris ex Senatus Conſulto pons ligneus omnino ſublatus, & recens alter ex Iſtriano lapide fabricatus eſt: cujus anno à Chriſto nato milleſimo quingenteſimo octogeſimo octavo fundamenta poſita palis ex ulmo ſedecim pedum altitudine, hinc & illinc impactis, pari fermè numero contignationes è larice deſuper injectæ, craſſiſſimis trabibus invicem compactæ, & connexæ: in iis ingentia marmorum fragmina ingeſta & conſerta, interſtratis lateribus alternis, cæmentoque oblitis. His fundamentis jactis operoſa moles elegantiſſima ſpecie, & proſpectu pulcherrima, in unum fornicem protenta maximum & ampliſſimum, non minori

descensus visitur. Regia tamen, seu media via, multo paucioribus gradibus aditur; reliquæ à lateribus duæ, pluribus, sed humilioribus pro varia transeuntium opportunitate. Latera duo, quæ Euripum prospectant, perpetua columnarum serie ex Istriano marmore exornata.

IANNOT. Dicam igitur eos omnes, qui Venetiis degunt, tres in classes distributos esse, Popularium, Civium, Patriciorum.

CONTARENUS libro quinto de Republica, pagina trecentesima vigesima tertia; & libro primo, pagina ducentesima sexagesima octava.

NOT. X. Tripartita hæc divisio passim Venetiis auditur. Auctores etiam illi, qui bipartito diviserunt, ut Contarenus, in nobiles, atque populares, coacti sunt inde populares dividerè in duos ordines, infimæ plebis unum, honestioris generis alterum. Quamobrem satius erit hanc divisioné retinere, quam Triphoni Gabrielio acceptam refert Iannotius. Non me latet, in primis controversum esse, an, qui Venetiis appellari solent cives, re vera sint cives. Nam quia suffragium non ferunt in deliberando, & nullius publici

publici Magistratus insignia gerunt, propterea civium albo plerique illos exemerunt. Enimvero quæ varios populorum mores, & leges perscrutāti in historia occurrunt, fateri cogunt, non unum, sed permulta genera civium, ac diversa existere, ita ut civis definitio afferri nulla possit, quæ in omnes, qui dicuntur cives, ex æquo conveniat, sed prout in iis evenit, quæ analoga vocant, potissimum genus definitione propria explicandum sit, unde genera inferiora suo quæque ordine propriam rationem desumant eò evidentius, quò propiora fuerint præcipuo illi generi. Quapropter Aristoteles non cuncta civium genera (id enim tanta in varietate quî poterat?) sed civium genus omnium longè præstantissimum definitione sua comprehendere instituit: cujus principis generis habita ratione difficile non foret intelligere cætera. Quo fit, ut meritò vel malignitatis, vel inscitiæ damnetur Bodinus, qui temerè in re tàm aperta maledicere ausus est Aristoteli. Non enim ubique nationum, & gentium, quod satis constat, iisdemque temporibus, eodem jure cives perpetuo extiterunt. Athenis Solonis lege sancitum erat, ut ab honoribus & Magistratibus arceretur

quarta civium classis, quæ multitudine tres alias classes longè superabat, non tamen excludebantur à judiciis, & à jure concionis habendæ. In Romana quoque republica contigisse legimus, ut quidam optimo jure censerentur cives, quidam mediocri, quidam deterrimo; cujusmodi fuisse cùm alios populos, tùm Cerites accepimus, quibus sine ullo suffragii jure data civitas fuit. Qui vero dicuntur Venetiis cives, sive *Cittadini* (ut vocis ipsius propria vis materna lingua exprimatur) quin civium numero habendi sint, negari non potest, non quidem optimo jure, quo duntaxat ii, qui nobiles sive Patritii vocantur; sed medio quodam jure, & satis honesto. Nam præter arcana reipublicæ, quæ cuncta eis concreduntur, obeunt etiam gravissima munera persæpe in republ., funguntur legationibus, quas vulgò Residentias vocant, apud Duces, & proreges, multosque etiam principes, qui non sunt infra regale nomen, & fastigium: exercent extra ordinem apud Imperatores ipsos, & supremos principes amplissima munera. Quin etiam ad expediendas & conficiendas res maximi ponderis, horum civium fideli opera respublica utitur, quod ex annalibus

Vene-

Venetis, ac etiam ex vulgatis historiis in promptu est cognoscere. Quid? quod Iannotius inferius tradit, se non habere compertum, legem ullam existere, qua fuerit olim cautum atque sancitũ, ne cives ulli nominarentur ab Electoribus, præterquam Patritii, aut ne ratio haberetur eorum in comitiis, si nominarentur: quod nos etiam nullo ùnquam tempore decretum invenire potuimus: Trierarchos quidem hoc ex ordine creatos aliquando legimus, & Cameracensi bello unus ex reipubl. ducibus fuit Aloysius Dardanus, qui legati nomen obtinuit Oriaci, & Mirani, totiusque illius continentis tractus, qui in proximo erat. Quod si aptitudine & facultate potius gerendorum munerum, quàm actu ipso gerendi, civis definiri debet (alioqui senes, & pueri cives non existerent, & ea pars civium non modica, quæ consulto abstinet honoribus) non video, quid repugnet, quominus ii, qui dicuntur cives, tales verè existant, & ab omnibus haberi, & possint, & debeant. Distinguenda sunt tamen hîc duo genera civium. Vnum, quod ab origine dicitur, atque in illos convenit, qui non modo patrem, avum, & proavum civem habuerunt, sed præterea sordidas

artes nunquã exercuiſſe tam ſe, quàm omnes illos probare poſſint;quod quidem apud Advocatores trium-viros fit ſolemni ritu,& publicis tabulis conſignatur ejus rei memoria. Alterum genus eſt eorum civium, quorum majores non conſtat extitiſſe cives; ipſi tamen in urbe vel nati ſunt, vel educati, vel, quod poſtremò lege definitum eſt, decennium ſaltem Venetiis commorati domicilium ac ſedem ibidem fixerunt. Fruuntur ii ſanè privilegiis Venetorum civium in portoriis, & vectigalibus potiſſimùm, quæ dimidio minora perſolvunt, quàm advenæ atque exteri. Veruntamen, ut à ſordidis artibus abſtineant, nihil eſt neceſſe. Non enim iis patet aditus ad ampla illa munera, quæ civibus ab origine permittuntur, præterea nemini. Caput hujus ordinis Magnus eſt Venetiarum Cancellarius, cui publici tabularii, ſuprema cura demandata eſt, & arcanis quibuſque non modo Senatus, ſed etiam concilii Decem-virûm, & collegii præeſt, nihilque, quod veniat in deliberationem, aut in judicium, eum latet, Is togam Senatoriam,laxioribus manicis, purpurei aut violacei coloris, pro temporibus gerit, & maximo eſt in honore, quoàd vivit, atque

que exiſtimatione, ut Patritii omnes non gravatè ipſi locum cedant: poſt obitum verò publico funere effertur, quod frequentes patres, ac Dux ipſe de more deducunt. Secundùm Magnum Cancellarium Quatuor-viri eminent, qui à ſecretis Decem virûm appellantur, atque aliis omnibus antecellunt dignitate. Succedunt alii XXIV qui Senatus excipiunt arcana, nec non acta deſcribunt, & rerum maximarum conſiliis interſunt; præter hos nulli ad ſecreta reipubl. admittuntur. Alii tabellionum, ſeu ſcribarum Ducalium tantum munere funguntur, qui dicuntur vel ordinarii, vel adſciti extra ordinem. Nam triplex ordo inter publicos ſcribas omninò intercedit, quorum ultimus gradū facit ad medium, & medius ad primum, facto prius tamen eruditionis atq; ingenii periculo. Licet iis porrò, qui cum imperio in provincias Patritii mittuntur, aut oratores deſtinantur ad maximos Principes, ex ordine ſcribarum medio unum, aut alterum ſecum ducere, qui litteris conſcribendis inſerviat. Inferioris ordinis adhibere aliquem non licet, niſi per Decem-virale concilium fortè copia fiat. Habent præterea cives ii, qui Originarii Venetiis vocantur, præter

eas, quas superius dixi, legationes, extra urbem alia non pauca honesta munera. Magnus regni Cretę Cancellarius habitu, incessu, & dignitate Veneto similis ex eorum ordine legitur, idque à majori Patritiorum concilio: Præfectus arci Cremæ, metallorum fodinis Vicarius, qui à Decem-viris olim, nunc à Senatu eliguntur, & alii non pauci. Plebei homines in urbe Veneta tertium locum tenent, qui, prout diversis artibus & negotiis vacant, in varia quoque collegia tribuuntur: ex his tamen alia sunt necessaria, alia libera. Nam cunctis opificibus imposita est necessitas non modo profitendi suam artem, quam in publico exercent, sed nomina etiam dandi in unum collegium, quod sortitur appellationem suam à genere opificii. Ejusmodi igitur collegia necessaria voco, in quibus is, qui principem locum obtinet, dici solet Gastaldio, qui cum assessoribus suis (vulgo *de Banca* vocant) jus habet non modò convocandi collegii, sed etiam ferendarum legum, vel abrogandarum, prout collegii utilitas, & ratio temporum postulat: leges tamen ab illis propositæ, & consensu majoris partis è collegio firmatæ, nisi ab Ædilibus sancitæ, & approbatæ fuerint, nihil roboris habent,

bent, quinimo irritæ cenſentur: Hæc igitur collegia tot numero exiſtunt, quot genera opificiorum publicè exercentur. Quæ verò pietatis ergò duntaxat inſtituta ſunt, quæ multò plura exiſtunt, hæc libera nuncupo, propterea quod nonniſi volentes admittunt, nolentes non cogunt. In ſingulis templis, & ſacris ædibus, quæ ſunt longè plurimæ, binæ minimùm Fratriæ, vulgo ſcholas vocant, ſive Confraternitates; altera, quæ ſanctiſſimi nomine ſacramenti inſignitur; altera, quæ Deiparæ Virgini eſt dedicata: ſed præterea vix ullum delubrum aut ſacellum extat, in quo Viri ſancti alicujus celebritas non recolatur: ex quo fit, ut horum Collegiorum prope infinitus ſit numerus; in quibus omnibus plebei homines honores adipiſcuntur. Patritii namque, & cives, licet pro eorum pietate in collegium cooptentur, & ſtipem conferant, à dignitatibus abſtinent. Obtinent verò cives ſex ampliſſima collegia; ſex urbis regionibus attributa, & magnarum ſcholarum titulo donata. Ex his binæ ſanctiſſimæ Virgini conſecratæ ſunt; una quidem Charitatis nomine antiquiſſima, altera verò Miſericordiæ addito cognomine: binę quoque duobus Euangelii ſcriptoribus

ribus dedicatæ D. Ioanni, qui Apostolorum omnium Christo fuit charissimus, & D. Marco civitatis Venetæ patrono; totidem duobus cœlitibus Rocco, & Theodoro. Cooptare licet in has omne genus hominum, Patritii tamen suis honoribus contenti, ut civibus imperii speciem aliquam relinquant, quamvis in societatem adsciti, ad honores non admittuntur. Qui præsunt his collegiis, magno sunt in pretio, magnique custodes vocantur; eorum spectatæ fidei, atque integritati ingens pecuniæ numerus concreditur ex piorum hominum legatis atque largitionibus, tùm ad inopiam & miseriam pauperum sublevandam, tùm ad nubiles virgines collocandas. Assident iis alii nõnulli in eodem suggestu cum discrimine dignitatis, quæ vocabulo ipso designatur, Vicarii, Scribæ, Syndici, Decanorum, & Adjunctorum. Nonnulla verò tractandi, & conficiendi magnus custos cum illis, qui sibi assident, jus integrum habet: sed in rebus maximi ponderis ac momenti majus concilium convocare solent; cujus illi omnes sunt participes, quicunque perfuncti sunt munere aliquo in societate; nam qui nullos gesserunt honores, lege à concilio arcentur. Atque

que hæc de civibus, ac popularibus dicta sunto.

IANNOTIVS. De Primordiis, atque incrementis nostræ civitatis, &c.

CONTARENVS Pagina 10. lin. 27. In quibus mediis, ea regione, quæ Rivoaltus, &c.

NOT. XI. Multa fuerunt in stagnis oppida condita, multæque variis temporibus insulæ frequentatæ ab iis populis, qui barbarorum immanem sævitiem atque tyrannidem fugiebant: nihil tamen & celebrius & antiquius eo, quod stabile domicilium ac sedem præbuit libertati, Caroli Magni temporibus gremio suo complexum, quicquid per omnes insulas erat dissipatúm. Huic igitur ad non obscurum futurorum omen, proprio Rivoalti nomine insignitæ insulæ, accepta Venetæ urbis origo non injuria refertur cùm dignitatis, tùm antiquitatis habita ratione. Nam prima inter omnes alias coli, & frequentari cœpta, quod perfugium tutissimum contineret adversus efferarum gentium impetum, primas quoque semper obtinuit, præterquam iis paucis, quibus Heraclea, & Metamaucum annis floruerunt. Cæterum de urbis origine fuit opinio duplex,

quarum alteram jamdiu comprobavit communis assensus ; anno scilicet quadringentesimo vigesimo primo, urbem conditam festo die Annunciationis Deiparæ Virginis, qui dies urbis natalis semper habitus, solemni, & maxima religione à Venetis cultus. Altera verò opinio, quam sequi videtur Contarenus, ad Attilæ irruptionem usque rem protrahit, quasi vis alia Barbarorum nulla fuerit antea, qua mortales compelli potuerint ad hæc æstuaria, nihilque trepidatum temporibus illis, quibus Alaricus, Ataulphus, & Radagasius, ingentes copias secum in Italiam trahentes, terrorem & cladem plurimam Venetis intulerunt. Equidem si Alarici unius expeditio prima, qua Gotthis, Hunnis, & Alânis in societatem ascitis per saltus Tridentinos Venetiam irrupit XIV. Kal. Septembris, anno CDII. formidolosa cunctis Italis adeo usque fuit, ut quia à periculo & metu longius aberant, de Italia deserenda seriò cogitarent, adeundisque insulis Corsica, Sardinia, & Sicilia; quo animo Venetos extitisse tunc existimandum, quorum agros pervaserat tantus ille furor, urbesque omnes vel afflixerat, vel planè subegerat? Nonne quod alii cogitabant, oportuit eos facere,

cere,

cere, ut uxores, & liberos, & fortunas ſuas in inſulas tranſportarent, atq; eo promptius, quo pariter & periculum, & perfugium propius? Ergo ab honeſtiſſimis civibus frequentata, exinde nonnihil acceſſionis ad celebritatem, æſtuaria cum ſuis inſulis conſequi cæperunt, antea non niſi à pauperibus, abjectiſque hominibus, cujuſmodi piſcatores, & navicularii, habitari ſolita. Continuata poſthæc Italiæ infortunia per alias proximas barbararum gentium irruptiones, quibus expoſita Venetia prima ſemper fuit, accolas impulerunt æſtuariorum, ut mapalia, ſeu tuguria plura ædificarent, quò ſe reciperent, urgente aliquo diſcrimine. Non tamen probare poſſum eorum ſententiam, qui periculi ab Attila imminentis declinādi causâ, neſcio quem regem Patavii primum novæ urbis fabricandæ conſilium cepiſſe, memoriæ prodiderunt: & quoſdam etiam è ſuis civibus Rivum altum miſiſſe magnis opibus, & conſulari poteſtate præditos, quorum etiam nomina, ſi diis placet, recitant ex quodam vetuſtiſſimo monumento in tabulario Patavino, ut ajunt, reperto, quod quidem non gravabor adducere hoc loco, ut omnes videant, quanti quanti faciendum

dum

dum sit, expressum totidem verbis ex sermone vernaculo.

Anno à Christo nato CDXXI. *ultimo verò Innocentii Papæ primi ex Apono oriundi, cum maxima gloria & felicitate floreret Patavinum regnum, administrantibus rempublicam Galiano Fontana, Simone Glaucone, & Antonio Gaulo Lovànio Coss. Honorio, & Theodosio Arcadii filio imperantibus: per Consules, & Senatum Patavinum decretum fuit, ut principes aliquot viri ex omnibus delecti ædificarent urbem propè Rivum altum, cogerentque in eandem omnes ex circumjacentibus insulis, & unum esset potius oppidum portuosum, quàm multa, ubi stationem haberet classis apparata, maritimisque rebus jugiter assueta, ad custodiam portus, perfugiumque, si quod bellum ingrueret, exhibendum longe tutissimum: Gotthorum enim multitudine, insolentiaque perspecta tenere sese adhuc memoria, illos unà cum rege suo Alarico Italiam ingressos, reliquisse eam rapinis atque incendiis vastatam, ipsamque urbem infesto agmine petiisse, & direptioni mandasse. Quare præter eos motus, quos aliàs attulissent Gotthi, cives Patavinos perceptis conatibus iis, qui ex Australibus, & Occidentalibus regionibus*

nibus tunc per eos gliscerent, timore adductos statuisse, vel eo ipso anno CDXXI. XVII. *Kal. Aprilis urbem condere, in qua perfugium compararetur, & portus juxta fluminis ostium, coacta universa multitudine in eum locum, cui nomen Rivo alto ex insulis, & stagnis, atque adeo ex tota provincia. Urbem porro Venetias nominatum iri, biennioque præfuturos operi eo transmissos consules, à quibus fundamenta jacta* VIII *Kal. Aprilis circa meridiem: primos autem præfectos operi consules Albertum Faletrium, Thomam Candianum, & Zenonem Daulum: alteros consules Lucianum Paulum, Maximum Lucium, & Ugonem Fuscum.*

Hoc dicitur exemplum esse illius monumenti, quod ex nescio quo Patavino tabulario fuerit depromptum, cum tamen ipsum Patavium dirutum, & solo æquatum sine ullis habitatoribus diutissimè manserit, & usque eo rerum Patavinarum memoria interierit, ut ne Patavini quidem ipsi negare audeant, quod à viris gravissimis testatum accepimus, ejus urbis nullam prorsus exstare memoriam ante Ecelini tyranni crudelissima tempora. Quid? quod in nostris Annalibus scriptum reperimus, Patavinos suis ora-

toribus ad Narſetem miſſis, dum Ravennam per hæc æſtuaria contenderet, id ab eo contendiſſe ſummo ſtudio, ſed fruſtra, quod antea non ſemel, & ab Odoacre, & à Theodorico; uti paludium ſtagnorumque poſſeſſione, quę per injuriam ſibi erepta criminabantur, Veneti dejicerentur, atque expellerentur. Non igitur urbis conditores, ſive primi auctores, quin potius hoſtes Patavini fuerunt, quoad oppugnati à Longobardis, & Patavio everſo coacti ſunt ad illos confugere, à quibus diffidebant. Quin ergo monumentum hoc falſum fictumque fuerit, nullus dubito: ſed quia Scardeonio atque nonnullis rerum noſtrarum ſcriptoribus impoſuit, Venetiq; nominis calumniator poſt homines natos nequiſſimus, ut libertati Venetæ notam inureret, hoc ipſo tanquã firmiſſimo innititur fundamento, Patavinis ſubjectam ab ipſo natali fuiſſe rempublicam noſtram, operæ pretium exiſtimo, decretum hoc, quod circumfertur ineptiſſimè & abſurdiſſimè concinnatum, examinare: quot enim verba, totidem ſunt expreſſa mendacia. Primum eſt, ultimum annum Innocentii primi à Chriſto nato fuiſſe CDXXI. cum ejus obitus contigerit quadriennio ante: ſucceſſit

Zoſi-

Zosimus, qui obiit anno duodevigesimo extremo: creatus fuit anno proximo Bonifacius primus, cujus anno pòst altero urbis fundamenta posita.

Alterum: Innocentium Pontificem fuisse oriundum ex Apono, qui locus à Patavio abest passuum quatuor millia. Impudentia scriptoris ementientis, aut summa imperitia, ut Patavinum faceret Pontificem; Aponum, sive Aponensem pro Albano ridiculè accepit.

Tertium: tunc regnum Patavinum ullum viguisse, quo tempore Imperatores rerum potiebantur: id verò nullus, quantumvis hebes & rudis, ignorare potest; licet ut muniat undique causam, perbelle mendax iste cum ipso regno, senatum, consules, cives Patavinos, rempublicam confundat.

Quartum: antequam Rivus altus ædificaretur, hoc est, annum CDXXI. extitisse complura oppidula per hæc stagna dispersa, ex quibus tunc una demum civitas coaluerit. Contigit hoc satis longo intervallo post, nimirum anno DCCCIX. Heraclea primùm, & Equilio funditus eversis: deinde Albiola, Clodia, Metamauco, & aliis, unde plurimum incrementi Rivo alto accessit, quemadmodum ex omnibus annalibus clarissimè constat. Sed ante

annum CDXXI. nullum erat in his paludibus oppidum, ac ne in summis quidem. Nisi quis velit ea, quæ Strabo scripsit de Aquileia, Adria, & aliis oppidis, quæ tunc temporis mari alluebantur ad Metamaucum, Heracliam, Equilium, & alias insulas, ineptissimè, ut scelestus nebulo fecit, atque prodigiosissimè traducere.

Quintum: inane studium ad custodiam & tutelam portus, cum nullæ barbarorum copiæ maritimæ forent, non modò classis apparandæ, sed urbis condendæ; præposterumque ac perversum illorum consilium, qui minimè consulerent suæ incolumitati inter agrorum & urbium sævas direptiones, cum Alaricus & Ataulphus essent in Italia, cæteræque imperii provinciæ omnes bello arderent, à tyrannis fædissimè laceratæ. Sed cum summa pax & tranquillitas ubique vigeret, Italia, Gallia, & Hispania proximè pacatis, barbarisque omnibus compressis, ac tyrannis deletis, de quibus Imperator Honorius triumpharat anno CDXVII. tunc intempestiva formidine fugam adornarent, hosce nullo apparente, ne dum insequente.

Sextum: ex Australibus regionibus, atque Occidentalibus ea tempestate

Gotthorum motus auditos; qui stabili fœdere cum Romanis juncti, Alanos, & Vandalos in Hispania multis præliis attriverant, & certam demum Galliæ partem possidendam acceperant, beneficii præmiique loco ab Imperatore, cui strenuam fidelemque operam, si unquam aliàs, præstabant. Auctor hujus ementiti decreti, quisquis ille fuit, cum audiret, à doctis viris scriptores quosdam amentiæ reprehensos immaturè nimis causatos Hunnicos terrores; pro Attila & Hunnis subjecit Gotthos & Alaricum; astutè quidem, sed non satis aut consultò, aut scitè. Nam licet aggressiones Gotthorum urbis novæ origini multò, quàm Attilæ irruptio, propiores fuerint: uterque tamen timor intempestivus, ac nullus; ille, quia jam desierat, hic, quia longum aberat, Attila nondum, aut vix dum in lucem suscepto, & Romano Imperio post diuturnas ærumnas, & calamitates ad spem amplitudinis pristinæ reviviscentem.

Septimum: tunc statim Rivo alto inditum Venetiarum nomen ex illo Patavinorum Senatus consulto, quod nomen perspicuè vetera monumenta docent omnibus initio pariter com-

mune fuisse, quæcunque continerentur his littoribus atque stagnis oppida; multo autem pòst, ut proprium, Rivo alto tributum, quàm migrationes eò fierent ex omnibus insulis. Etenim multæ sunt veteres sanctiones, multa privilegia, quæ leguntur edita, & data in urbe Rivo alto. Seroque admodum hoc ipsum Venetiarum nomen tàm longè latèque patens olim, quam stagna omnia, & littora in Rivi alti unius terminos concessit, secus atque præ se fert hoc Patavinum decretum imperitissimè confictum, & omninò falsum.

Sicut ergo constanti civitatis opinione urbis conditæ dies est VIII kal. Aprilis,ita exPatavino decreto id contigisse nemo sanus est,qui dicere possit: ex nostris Annalibus liquidò constat, quanam ratione divino potius, quàm hominum consilio nova civitas ad Rivum altum constituta fuerit. Ceperat ibi vicus esse satis frequens, non modò piscatoribus & naviculariis, sed multis aliis mortalibus in unum coactis, postquam Venetiæ urbes Alaricus, & Radagasius cum ingentibus barbarorum copiis invaserant. Ex arundinibus & asseribus cunctæ habitationes, una duntaxat fuerat ex lateribus structa,

quam

quam incolebat illius fabricator Entinopus Cretensis. Contigit, ut incendium repentè coortum, ventis sævientibus, quaquaversum propagaretur, & vicum absumeret. Remediis ad flammam inhibendam omnibus tentatis, operisque inani labore defatigatis, conversus ad cœlesté opem implorandam, qua eratEntinopus ille religione ac pietate, solemni voto palã sese obstringit & obligat, si cohiberetur ilicò flammarum furentium impetus, offerre se ad consecrandum tantum soli, quantum satis foret ad rem divinam peragendam, cujus rei gratia suscipere cogerentur itineris atque incommodi plurimum universi incolæ, templa delubraque adituri longo intervallo disjuncta. Conceptis precibus & votis præter omnium spem subito flamma substitit, ac incendium recedit, largissimis imbribus, ut fama, cælitus effusis. Atque ita, quò se voti religione solveret, in area suæ habitationis, quæ conflagraverat, Entinopus sacellum ædificavit, & D. Iacobo Apostolo dedicandum curavit, insigni celebrique admodum cerimonia, quippe cui dederint simul operam Episcopi quatuor, Severianus Patavinus, Hilarius Altinas, Iucundus Taurisanus, & Epodius Opi-

terginus: ac ne quid omini fausto & læto deesset, Felix ille sacerdos nominatus dicitur, cui primùm sacelli cura demandata fuerat. Dedicationis autem dies festus, & ædificationis principium planè idem fuit, sed unius anni curriculo intercedente, quod omnia monumenta vetera testantur, utrumque VIII kalend. April. contigisse, quæ lux orbi jucundissima, & sanctissima illuxit, cùm optatissimi nuntii ad beatissimam Virginem, tùm inauditi inexplicabilisque sacramenti, quod humanam divinamque naturam simul copulavit. Vnà ergo cum tanti mysterii memoria, & cum novo templo illius urbis primordia jure consecrata, cujus foret ea laus unica & præcipua, quod nullis unquam profanis ritibus & superstitionibus, Christianæ tantum religioni nomen suum dederit, in qua orta, educata, & aucta perstabit æternùm fixa, necnon consenescet. Novi pòrro fani aut sacelli exædificatio, circumfluentibus undique finitimis, ut ejus opportunitate uterentur facilius, tanti momenti fuit ad Rivi alti frequentiam, ut civitatis nomen, & famam inde habere cœperit, aucto magnopere numero ædificiorum, quæ circumcirca in dies excitabantur. Superve-

pervenerunt postea misera illa tempora, quibus Attila rex Hunnorum aggressus Italiam, nobilissimas quasque urbes Venetiæ deformavit, & diruit. Tūc oppida multa in stagnis simul inchoata; Gradus ab Aquileiensibus; Caprulæ à Concordiensibus; ab Altinatibus Torcellum, Majorbium, Boreanum, & Amorianum; ab Atestinis, proximisq; montis Silicis civibus Clodia, Metamaucum, Philistina; & ab aliis alia, quibus postea relictis ob Pipini Regis, & Gallorum aggressionem, omnes in Rivum altum convenêre. Et urbem satis antea frequentem, frequentissimam, & incolis refertam iustę magnitudinis constituerunt. Ex his apparet, Contarenum hîc incrementum potius & amplitudinem, quàm ortum urbis respicere, dum Attilæ adventum commemorat, cum multo ante, anno scilicet CDXXI, condita fuerit, quod etiam publica fide & auctoritate statuitur, quę ab eodem anno enumeravit semper annos urbis conditæ.

NOT. XII. IANNOTIVS. *Gallorum vim sustinuit, & egregiè devicit.*

CONTARENVS. Pag. undecima, lin. 19.

His ipsis temporibus Beati, Venetiarum Principis, auspiciis & ductu parta est insignis victoria, quæ cunctis ferè celebrata scriptoribus, à quibusdam in dubium revocatur. Sed Annalibus Venetis antiquissimis, atque probatissimis, & monumentis amplissimis hujus pugnæ, quæ multiplicia supersunt ad hæc usque tempora, nescio cur aliqui minoré fidem tribuendam censeant, quàm plebejo & rustico sermone conscriptis ab ignoto auctore, nescio quibus Francorum annalibus, unde Aimonius, sive Annonius, Rhegino, Ado, & quidam monachus ex cœnobio Engolismensi, qui vitam Caroli Magni per annos digessisse traditur, non modò hauserunt rem gestam, & sententiam, prout ipsi tradunt: sed etiam verba ipsa fuerunt mutuati, & quod ridiculum est, eodem propè ordine structa, & collocata. Quamvis intuentibus rem totam probè & accuratè, à nostris annalibus, Franci, etiamsi veri essent annales, & eo tempore scripti, nõ omninò dissentiant, quatenus ajunt, à *Pipino Venetiam subactam*. Nam ejusmodi famam per Galliam increbuisse, credendum ex eo, quod plurima Veneta oppida Pipini armis capta, Metamaucum quo-

que ipſum occupatum fuerat, ubi uſq; ad eum diem imperii Veneti ſedes erat collocata. Acceſſit huic etiam cauſæ Venetorum Ducum, qui exulabant, Obelerii fratrumque ad Gallos transfugium, quod nomine deditionis fuit ab ipſis acceptum. Propterea conati ſunt Franci non modo victoriam, ſed gloriam quoque ſubactæ Venetiæ ſibi vendicare: quibus nos hæc opponimus, & regerimus. Primò, irritum & inane omninò fuiſſe, per Duces transfugas & perduelles quicquid fuerit geſtum. Deinde, quamvis oppida multa capta everſaque fuerint, ab his tamen calamitatibus Rivum altum, cæteraſque finitimas inſulas intactas manſiſſe, quò Dux,& omnis Magiſtratus ex Metamauco, ingenſque Patritiorum numerus, ex omnibus inſulis communi conſilio commigraverat. Poſtremò, quod ipſam cauſam & rem totam continet, cum Pipinus in intima ſtagna ſeſe inſinuaret, ut extremam bello manum imponeret, capta Rivo alto, accepiſſe illam memorabilem cladem, multis Francorum millibus deletis, atque trucidatis, coactumque Venetis finibus abſcedere irrito conatu. Sed operæ pretium fuerit hæc altius repetere, totamque rei geſtæ ſeriem ob oculos

oculos ponere, ut omnes probè intelligant, & apertè videant, nullam fuisse causam justam & legitimam Carolo Sigonio doctissimo viro inhibendi assensum, & in medio relinquendi rem, ut minus compertam; neque Cæsari Baronio Cardinali ita pertendendi, ut etiam coarguendos existimaret nobiscum sentientes. Quid enim perversi, & malevoli scribant, susque deque. Cum igitur è vita migrasset Obeliatus, qui Olivolensis Episcopus primus ordine fuerat, alteriusque sufficiendi gratia in demortui locum, comitia popularia solemni more haberentur, Ioannes, & Mauritius Duces, ille pater, hic filius, opibus & gratia connixi, quam maximè poterant, Christophorum quendam Græcum, cui studebant impensius, annos duodeviginti natum eò fastigii extulerunt. Res indigna visa Tribunis, multisque optimatibus, quorum omnium auctoritate ac potentia fretus, conscientia quoque stimulante, cujus est vis maxima, Ioannes Gradensis Patriarcha, vir optimus atque innocentissimus, ut adolescentem consecraret, adduci non poterat; tantumque abfuit, ut Ducibus obsequeretur non modò precibus, sed convicio propè assiduo agentibus, ut pro ea
per-

persona & dignitate, quam sustinebat, cum etiam grandis admodum natu foret ac provecta ætate, liberius utrumque admonitum palàm increparet. Hinc novi ac inauditi sceleris violentia exarsit, ingentiumque calamitatum & malorum origo. Impotens animi, & furore præceps adolescens instructo navigio, patre Duce connivente, cum satellitibus Gradum derepentè advolat, & Pontificem nihil minus suspicantem opprimit, injectisque manibus sacrilegis ex altissima turri, quæ sacris ædibus imminebat; namque illò confugerat; deturbatumque in caput præcipitem agit. In tanti sceleris memoriam proditur divinitus factum, ut saxa respersa tàm altè cruorem imbiberint, ut nullo modo potuerit unquam elui, multaque secula hominibus spectaculo fuerint. Atrocitas facinoris hujus allatura fuerit non minus filio, quàm patri supremum exitium, nisi re maturè composita, sese ut culpa eximerent, in quosdam è satellitibus crimen conjecissent, infamiam tamen declinare nunquam potuerunt, neque invidiam, & odia cunctorum civium, qui studia suffragiaque sua illi detulerunt, quem scirent omnium infensissimum Ducibus futu-

rum, Gradensi Patriarcha renunciato, qui arctissima propinquitate interemptum attingeret, Fortunato nepote, opinor, ex fratre. Quin nova discordiarum semina excitanda forent, veteraque plurimum augenda, nulli dubium erat: Patriarcha Ducibus diffidere, Duces Patriarchæ, utrinque suspiciones fraudum, atque insidiarum. Opportunitas tantum expectabatur, quam antecapere unusquisque pro virili studebat. Sed Fortunatus gemino stimulo incitatus, & persequendæ necis patruo iniquissimè allatæ, & avertendi periculi, quod scirent imminere sibi, mirum ni occupasset, atque antevertisset. Obelerius tribunus Metamaucensis, & optimates nonnulli, coitione facta de necandis aut extrudendis Ducibus, agitabant consilia. Fueritne Patriarcha ipse auctor, non expedio, socium quidem se præbuit, non modò hortatorem. Nihil propius erat, quam ut res ex voto succederet, nisi delata per certos judices ad Duces præcaveri potuisset. Conjurati conjecti in magnas angustias de relinquenda patria omnes cogitarunt, non tamen inconsultò ac temerè, sed re constituta, ut Patriarcha in Galliam proficisceretur, ad Imperatoris Caroli

auxi-

auxilium fidemque implorandam; Obelerius, & cæteri audaces, atque manu prompti Taurisium se reciperent imminentes Ducibus, si qua daretur opportunitas ex vicino oppido: quæ spes atque expectatio minimè fefellit. Audito enim Obelerium in propinquo esse, non solum propinqui, affines, amici, clientes, sed etiam quotquot in Duces fuerant concitati, vel offensione aliqua accepta, vel studio ipso partium, ad ipsum profugiebant ex urbe clam noctu; ea res ingentem trepidationem Ducibus injecit, ne aut ab omnibus destituerentur, si res ad manus veniret, aut cunctando diutius domi opprimerentur, incerti quosnam caverent, aut fideles haberent in urbe sibi omnium maximè suspecta. Quapropter obsistere Obelerio non ausi vim apertam paranti, jamque arma inferenti, turpiter excidunt patria, atque dignitate. Re pervulgata & comperta conjurati approperant, Metamaucenique omnes effusi obviam Obelerio civi suo reduci gratulātur, & faustis vocibus, & ominibus Principatum destinant, quam certè paulò post obtinuit in conventu publico, insulanorum pariter omnium accedente consensu. Dux Obelerius declaratus ad firman-

firmandas opes pro magno negocio habuit exorare populum, ut adjutores, & collegas sibi habere liceret Beatum & Valentinum, fratres minores natu. Mox datis literis ad Fortunatum Patriarcham de re feliciter gesta certiorem facit, ne pergeret Imperatoris animum incendere amplius; Gallicis auxiliis nihil opus fore, quamprimum iter maturaret, & sedem repeteret. Hinc planè intentus in eam curam cogitationemque, ut Principatum sibi ac suis stabiliret; quo dignitatis recuperandæ Ducibus extorribus aditum omnem præcluderet, atque spem præcideret, Heracleanæ urbi, ex qua illi traxerant originem, machinatus excidium, ad extremum attulit, specie tuendæ pacis & tranquillitatis, bellorumque civilium semina tollendi inter cives Heracleanos & Equilinos assiduè vigentium, qui capitalibus odiis inter se dissidebant, trahebantque alias civitates omnes in suas partes. In publico igitur conventu ea lex fuit perlata, quà funditus eversum oppidum utrumque, & incolæ universi migrarunt, quò cuique libitum. Res tranquillæ futuræ videbantur, sublatis undique causis omnibus turbarum, concorditer administrantibus fratribus rempublicam, ex

Gallia reverso pridem Fortunato, amplissimis Privilegiis à Carolo impetratis, quorum exemplum est videre apud Andream Dandulum. Sed unus adhuc hærebat scrupulus, unus ille timor, qui Obelerium, & fratres non benè habebat, ne pulsi Duces quandoque restituerentur, idque in gratiam Imperatoris Cõstantinopolitani, qui sæpè contenderat hanc rem satis vehementer, cum duceret alienissimum à sua dignitate, non minus supplicum, quàm suam negligere causam: cum eos habuisset semper conjunctissimos, acceptoque beneficio confideret magis fore obnoxios. Hac de re Obelerium sollicitum nuncius recens perculit; Constantinopoli classem instrui, in Dalmatiæ mittendam ac Venetiæ oras; quam primum navigatio tuta crederetur. Quapropter rebus suis diffidens, & magnopere anxius cum Fortunato Patriarcha rem totam confert, aliis quoque amicorum præcipuis in consilium adhibitis: id inter omnes convenit, nihil amplius cunctandum, sed externa præsidia citò comparanda, quibus adversus ingruentem vim sese præmunirent. Itaque licet hyems immineret quamproxima, unà in viam se dant Obelerius & Bea-

tus, adituri Carolum, minimo fratre Valentino domi relicto, propinquorum & amicorum præsidiis peregregiè instructo. Tunc Imperator Carolus erat in Germania, ubi celeberrimum conventum agebat apud Theodunum, & commodùm quidam Principes Dalmatarum advenerant, inter quos memorãtur præcipuè Paulus & Donatus, ille Comes in urbe Iadera, hic autem Episcopus, imploraturi auxilium adversus Nicephorum, à quo defecerant quibusdam provocati injuriis. Hos igitur nacti Duces, & cum iis congressi, quia causa communis ipsorum agi videbatur, communicatis inter se consiliis Carolo demonstrant, quanti referat exturbare Græcos navigatione, commerciisque Adriatici maris penitus excludere: quanto fuerit incommodo ea res hactenus neglecta, quantoque usui futura, si vindicaretur, universo Italico regno, & in primis Ravennæ. Quibus rationibus facilè Carolus adductus, perbenignè complectitur Dalmatas, & Venetos Duces, spondetque inito fœdere, se perpetuò futurum ad retinendam dignitatem ipsis adjutorem, quam etiam auctoritate sua munit, atque sancit. Annales Francici suprà memorati, id ut exprimerent rustico

ſtico illo atque barbaro ſermone, tunc edidiſſe Carolum, tradiderunt, *ordinationem de populis, atque Ducibus Venetiæ & Dalmatiæ.* Sed Nauderus, & alii poſtea rem, ut fit, in majus tollentes longiſſimo temporis intervallo commenti ſunt neſcio quam *formulam, quo jure quiſque viveret*, unde arrepta fuit anſa poſtmodum à malignis, & invidis quibuſdam maledicendi, ac detrahendi libertati Venetæ reipublicæ. Sed fugit illos ratio & animadverſio, non fuiſſe primò conſtantiæ & juſtitiæ Caroli, quos triennio ante ſui juris eſſe declaraſſet, quemadmodum vel à primis temporibus fuiſſe cognoverat, eiſdem citra ullam noxam libertatem eripere, cum nulla eſſet injuria unquam laceſſitus. Deinde minimè ſitum in arbitrio Ducum illorum, quas ipſi juberent leges reipubl. imponere, nedum ab aliis juſſas per fraudem obtrudere. Quod ſi aliquid publicæ libertati contrarium pepigiſſent, quod nec oſtendunt, nec à ſanis hominibus credi poteſt; adhuc tamen non quid pepigerint Duces, non quid juſſerit Carolus; ſed quid reſpublica ſciverit, eſt examinandum. Inconſultis Tribunis, & injuſſu populi factum, ſi quid modò factum fuerit, ex eo

facilè cognoscitur, & apertè constat, quod causæ nihil erat Venetis è tempore, cur à priori fœdere discedendum putarent, quo pariter juncti erant cum utroque imperio, ut Gallis sese adjungerent, immò verò, ut isti ridiculè scribunt, subiicerent. Sed illud propalam testatur, & prorsus evincit, in amicitia Græcorum Venetos mansisse, quod cum classe Byzantio profectus Nicetas Patritius, ad comprimendos Dalmatas, & Iadrenses præcipuè, qui auctoribus iis, quos diximus, rebus novis studebant, non modò reipubl. opibus cunctis fuit adjutus: sed insigni quoque gratulatione Metamauci exceptus, quo appulsus fuerat post res Dalmatiæ compositas: ibi concilio coacto ex omnibus insulis, quid in mandatis haberet, aperit, & cum Venetis agit, ut pulsi Mauritii Duces, si non pristinæ dignitati, saltem foris, & penatibus suis restituerentur: sed homines cùm præteritorum scelerum & crudelitatis, tùm libertatis memores, quam rebus omnibus præferrent, neque Præfecti, qui aderat, studio & contentione, neque auctoritate Nicephori potuerunt adduci, ut permitteretur exulibus reditus in patriam. Prudenter itaque Nicetas, cum nihil profi-

proficeret, ne cives alienaret, id consilium abjecit, & alterum suscepit, quod in rem magis esset, quibuscumque posset officiis demerendi Obelerium; Protospatarium enim eum renunciavit, qui titulus eo tempore non vulgaris erat, & non solum ejus propinquos & familiares, sed etiam ex optimatibus præstantissimum quemque, vel muneribus, vel pollicitis sibi obstringere curavit, Fortunato Patriarchæ itidem multa præstaturus, nisi ille sub classis adventum rebus suis timens ad Carolum se recipere statuisset. Pacatis Dalmatiæ rebus, ne quid moveretur, quod ipsius reditum Constantinopolim morari amplius posset, biennales inducias cum Gallis constituit Nicetas, deditque operam, ut secum mitterentur per speciem legationis ad Imperatorē Patritii quidam Gallico nomini nōnihil addicti, inter quos eminebat Obelerii frater Beatus. Nicephorus legatos omnes perbenignè complexus tantum abfuit, ut causam exulum tueri pergeret, ut pro negotio habuerit, quod Nicetas acceperat conciliare sibi, si qui forent adversarum partium. Quapropter ad ea munera, nec non ornamenta, quibus affecit & auxit singulos legatos, Beatum Ducem,

priusquam Venetias rediret, solemni ceremonia Hypatum creavit. Erat ea dignitas multò amplior quàm Protospatharii; unde diffidia graviffima inter fratres orta, cum alter alteri concedere nullo pacto vellet. Obelerius prærogativam ætatis, ac dignitatis, communicatique honoris cum fratribus summum beneficium, & magnificè prædicare, & palam exprobrare. Contra Beatus efferre Imperatoris judicium, quo fratri non modò æquatus, sed prælatus fuiffet, ob indolem, atque præstantiam animi majorem. Animus utriusque acrius incendebant, & amicorum diversa studia, & rumores vulgi. Pauci Obelerio studebant homini iracundo, moribus difficillimis, ac præfracto ingenio: Beatus erat in oculis & delitiis omnium, propter ingenii suavitatem, summamque elegantiam: hinc planè repugnantes sensus, atque voluntates. Hic amplecti, & curare sedulò, quæ jucunda civibus; ille ingrata, & invisa ob invidiam fratris: ille propensior in Græcos, hic autem in Francos, & accedebant causæ ex affinitate; nam duxerat ex Gallia nobilem uxorem, cujus illecebræ apud hominem valebant, adjiciebantque eo stimulos acriores, quò sibi visus imparatior

tior à præſidiis domeſticis, exiſtimabat externa ambiri oportere. Græcorum copias reputabat pro Beato ſtare; nullum ſibi aliud perfugium præter Francos relinqui, ni amiſſa exiſtimatione dignitateq; omni vellet civibus deſpicatui ac ludibrio eſſe, vel cum certa pernicie reipublicæ adnitendum ſibi, quo retineret principem locum, & dejiceret fratrem, ut adverſus audaciam & perfidiam inimicorum Gallorum præſidio ſe tegeret, atque communiret. In ea cogitatione Obelerius defixus per emiſſarios quoſdam ſuos cum in eo jam foret, ut cum Pipino Rege paciſceretur (huic enim res Italiæ jam commiſſæ fuerant) elapſis induciis iis, quas Nicetas fecerat, Paulus Dux Cephalleniæ appulit cum claſſe, qua Græcæ ditionis oppida tueretur. Cum verò nullæ Gallicæ naves in altum exiſſent, ne fruſtra ſuſcepta expeditio ab eo videretur, ex iis locis, quæ tenebantur Gallicis præſidiis, aggredi, & oppugnare aliquem conſtituit. Viſum eſt opportunius ordiri à Comaclo, quod ſitum eſt in ſtagnis ad Padi oſtia, piſcatu fructuoſiſſimum, & è ſalinarum, quæ frequentes etiam tunc inerant, amplis vectigalibus. Igitur Venetorum auxilia è propinquo accerſit, quæ de-

 beban-

bebantur Græcis ex antiquo fœdere. Ea verò ne mitterentur, impedire non potuit, quamvis maximè cuperet Obelerius. Quod autem proximum erat, ne cui forent usui, cum Beato etiam ipse proficisci voluit, & diu ludificatus Græcos varia cunctatione, cum spectator certaminis verius, quàm adiutor esset, ut irrita cederet oppugnatio, magna causa fuit. Nam veteranus miles, qui erat in Comaclo, ex Ravennæ statione subsidio missus, à muro sæpè depulit Græcos maxima cum cæde, ut tandem potiundi oppidi nulla spe relicta, Præfectus classis incepto illo abstiterit, mœrens quod ignominiam, & dedecus turpiter subisset, pro laude & gloria, quam inconsulto nimis quæsierat. Eam labem ut abstergeret, famæque consuleret, existimavit operæpretium esse derivare in Venetos crimen rei malè à se gestæ: & fortè quod Obelerius vitio suo fecerat, id publico decreto factum opinabatur. Ergo ratus Imperatori suo ægrè non futurum, si, rebus ejus in tuto constitutis, cum Pipino transigeret, firmaretque pacem, desertis ac destitutis iis, à quibus ipse destitutum se conquereretur, constituit, ut æquiore Pipino adhuc uteretur, Obelerium simul & Beatum compre-

prehen-

prehendere. At perculsi atrocitate rei, quam resciverant Duces, neque enim tanta res latere diu potuit, in auctorem insidias erant conversuri, ac ni vererentur Nicephorum, malè mulctaturi. Sed ille, ubi videt fraudem esse patefactam, ne qua vis inferretur sibi, properè discessit, atque ita pacis negotium infectum reliquit. Obelerius, qui conatibus Pauli propterea obstitisset, quod se communi periculo cerneret implicitum, quodque sui non alterius vellet esse muneris, quàm moliretur fraudem summamque perfidiam, ne, quod instituerat, corrumperet, maturare statuit; nec satis habuit tantum ipse ad hostes transfugere, sed autoritate suà quoque Valentinum impulit, quem habebat obsequentissimum ut minimum nàtu, in societatem sceleris, & furoris sui; quin etiam classis eam partem, cui præfectus erat, inimicis prodidit, ad quorum vim propulsandam respubl. eum miserat. Hoc facinus honestarunt Franci deditionis nomine, cum tamen esset proditio, atque perduellium. Vt fratrem modò depelleret à gubernaculis, nihil veritus infamis ille ac nefarius proditor, & rapinis, & cædibus hostium objicere patriam. Pipinus, eductis copiis, quas in prom-

ptu habebat, ne qua mora interposita Veneti colligerent animos, quos eo nuncio credebat abjectos jacere, oblata naviter utebatur opportunitate, & ad majorem terrorem incutiendum, quacumq; duceret agmen in oris maritimis, omnia complebat rapinis, cædibus, incendiis. Excepturi qui erant primum Regis impetum, trepidantes in fugam se conjicere, idem exemplum proximi oppidani secuti, penates imminentibus Francis vacuos relinquere. Maxima omnium ætatum, ordinumque fuga ad Metamaucum fiebat ex omnibus insulis, quippe ubi Tribuni essent cum Beato Duce de reipublicæ summa consultantes. Invaserat plerosq; tanta trepidatio, ut planè desperarent de ipsâ libertate: sed omnium animos erexit, atque confirmavit oratio vehemens, & acris fortissimi Ducis, desertores & transfugas fratres multum exegrantis, obligantisque reipublicæ fidem, nec non caput suum. Excepêre ipsum perorantem nonnulli optimates, quibus nihil erat antiquius, quàm reipublicæ salus. Ab his animosè ac prudenter sententiæ sunt dictæ, & à concione frequentissima statim comprobatæ. Principiò Duces, qui ad Francos turpiter defecerant, hostes communi

muni decreto patriæ judicati, dignitate ornamentiſque omnibus non modò ſpoliati, ſed etiam pœna ſupplicii capitalis adjecta, ſi quando capti venirent in poteſtatem, quod quidem contigit utrique, ſed diverſo tempore. Hinc ad rationem belli propulſandi converſi, cum ipſi Metamauco jamjam immineret, non expectandos ibi hoſtes differebant, ſed inſulis continenti proximis relictis, quæ hoſtilibus incurſionibus facilè paterent, cum liberis, & conjugibus,& fortunis omnibus in Rivum altum continuò transmittendum, circumjacentibus ſtagnis undique munitum, quò penetrare infeſtæ claſſes nullæ poſſent. Inter Tribunos Rivi alti multum eminebat & opibus, & ſplendore generis, & auctoritate, Patricieca è familia, ſive Patriciaca,traditur enim hoc nomen ab illo deductum,ingentis animi vir, nomine Angelus: is vicem ſuam ſollicitus, & nonnihil veritus, ne quid decederet fortè auctoritati ſuæ, ſi Dux ibi conſiſteret, cui ſumma poteſtas, cum repugnaſſet aliquandiu huic deliberationi, ad ultimum eſt aſſenſus, ſed ea conditione, ut Dux in Olivolo ſedem collocaret, Tribuno jus & fas eſſet, locum ſuum tueri. Commodùm Veneti trajecerant

cerant in Rivum altum, cum Pipinus infesto exercitu Metamaucum venit, desertumque cunctis ab incolis oppidum ingressus, quæ parta jam victoria solent à victoribus, ea publicæ lætitiæ signa cuncta edidit: forsanque ad patrem ipsum literas dedit, quasi jam bello confecto, atque profligato. Nam pręter insulas & oppida, quę invaserat, ipsam etiam Venetorum occupaverat regiam, & bini Duces ad ipsum cum classe transiverant. Vna duntaxat anus Metamauci permanserat, à penatibus divelli non passa: virilis animi supra sexum & ætatem mulier. Hæc ad Regem perducta cunctis audientibus de fuga Ducis, de metu, ac perturbatione, in qua versarentur omnes, desperatis rebus, quæ gratissima forent auribus, omnia retulit. Vt homines oratione sua sensit inflammari, suorum formidinem, qui patriam deseruerant, execrari simulans, Gallos, urgerent instarentque, palam hortabatur, ne ad animos colligendos, dato spatio temporis, occasio pręsens è manibus amitteretur. Raptim conjunctis ratibus facillimum fore, secundo æstu pervadere modica illa stagna, quæ millia passuum quinque summùm propè aberant, & consternatos universos, vel momento oppri-

opprimere. Quinos habere se fratres in propinquo ad Pupiliam, qui ratium fabricandarum essent omnes periti: si copiam Rex faciat eos conveniendi, haud gravatè venturos ad prestandam operam, modò certa merces, quam peterent, eis persolveretur: Audita est maximo assensu omnium muliercula, & animos Francis addebant res prosperè gestæ, non ausis Venetis uspiam ad certamen occurrere, & longioris moræ cuncti impatientes, bello quàm primum finem avebant imponere. Quapropter collaudatam aniculam ingentibus pollicitationibus oneratam è vestigio dimittunt. Illa, quid hostibus persuasisset, coram fratres monet: nec opus, aut precibus, aut rationibus agere, conveniunt illicò inter se volentes quid agant. Profecti ad Regem, & ab ipso benignè appellati ad rates contexendas naviter incumbunt; subjiciunt dolia funibus conjuncta, ut impositi milites armati ab aquis extarent. Compages autem ratium ita structa erat, ut funibus præcisis, quà liberet, nando confestim disjungerentur & trabes, & dolia, neque ulli possent insistere, ac vestigium ponere. Hi antequam se conferrent ad Regem, Beatum Ducem certiorem fecerant, quidnam

nam molirentur, quò alacrius & confidentius obviam hostibus prodiret. Iam pervenerant ad Euripum altiorem rates, cui temporibus illis nomen erat Arcus; tum verò primum nomen Orphani est adeptus ab insigni Francorum strage, quæ ibi contigit, ut vulgus solet more suo nomina frequenter imponere. Principiò utrinque satis fortiter pugnabatur, immò verò Galli alacri animo triumphum cecinerant ante victoriam. Vbi verò leviora navigia Francos eludere cæperunt, quæ facilè ad gubernatoris nutum circumagebantur; rates autem pars æstum maris sequi cogebantur, pars in vada temerè impactæ se expedire non poterant; certamine & ratibus moliendis cunctis occupatis, quinque illi fabri tempore usi in mare desiliunt, & gladiis, quos ad eam rem paratos gerebant, alii alia ex parte secare funes aggrediuntur. Fœdum spectaculum, disjectis trabibus, & doliis passim fluctuantibus, cum nullum haberent hostes consistendi locum, præcipites omnes in mare devolvebantur, & armis pergravantibus verticibus hausti, (nam violentissimi æstus ibi semper cōcitantur) nullis opem ferentibus confestim peribant: si qui verò impliciti limo hære-

bant

bant in vadis, obruebantur undique telis incidentibus: ita incruenta victoria potiti sunt Veneti, unius aniculæ, & paucorum hominum solertia, quorum nomina ut intercidêre temporum injuria, ita cōstanti fama ex Bognola familia extitisse memorantur, digni certè, quorum memoria semper celebretur. Cæterum virtuti hominum illud est tributum, ut non modò ipsi fratres, eorumque domus, sed universi Metamaucenses, & Pupilienses immunes essent vectigalium, & munerum omnium: neu militare quisquam cogeretur unquam, nisi Dux ipse in militiam proficisceretur. Post eversam Pupiliam Genuensi bello incolæ omnes Venetias transmigrarunt, eorumque maxima pars ad D. Agnetis, ubi collegium est adhuc frequentissimum, sedē & domicilium collocavit. Diploma immunitatis hujus admodum insigne, paucis ante annis apud illos conspiciebatur, bulla, quam modò vocant, plumbea communitum, in qua Deiparæ virginis effigies impressa, & Beati Ducis nomen inscriptum erat: nondum enim D. Marcus Euangelista patronus fuerat à Venetis adoptatus, quod ejus corpore Alexandriâ Venetias translato post aliquot annos contigisse

tigisse novimus. Per incuriam & negligentiam eorum, qui collegio illi præerant, præclarum hoc monumentum desideratur: siquidem Euronoto quondam per autumnum flante, cum maris æstus intumescens exundasset amplissimè, planaque ædificiorum cuncta superasset, ut alia multa supellex, sic etiam scripta, quæ lignea continebat arca, undis sunt corrupta, vel ita, ut legi non possent, obliterata. Superest adhuc tamen quædam syngrapha, quæ docet, diploma illud examinatum fuisse, & corroboratum: Ducemque Raynerium Zenum, & Consiliarios ejus subscripsisse. Sed Metamauceni majori diligentia sunt usi, qui majorum virtutis testimonium, posterisque inde omnibus partæ immunitatis, retinuerunt ad hęc usque tempora salvum & incolume, ut cuilibet, facilè apud eos, videre est. At Pipinum nec opinata clade affectum ea res habebat sollicitum, & vehementer angebat, quod antea debellatum esse vulgaverat: si modò abiret irrito conatu secum reputabat, existimationis jacturam se maximam facturum: fortè opinione clementiæ leniter agendo, quod nulla vis expressisset, obtineri posse. E Venetis igitur captivis, quos nō paucos habe-

habebat, nobilitate quosdam præstantissimos deligit, promissisq; onerat ingentibus, & spem certam facit, si cum repub. pax & fœdus cõveniat;quemadmodum sine pretio illos dimisisset liberos, ita etiam cæteros omnes gratis dimissurũ.Per eos in hanc sententiam ad Tribunos scribit, quorũ affines,& propinqui multi captivi tenebantur: Non eâ de causâ bellum præsens ab illo susceptum, ut Venetis libertatem eriperet, aut quid imminutum vellet: in eo graviter ab ipsis peccatum esse, quod arctiori fœdere ita Græcis se adjunxerint, & Francos despexerint, cum tamen ex formula primi fœderis gerere se medios, & neutris adversari deberent, sed ex æquo adesse. Hanc injuriam, & contemptum ultum se venisse, & pro copiis & opibus, quibus sit instructus, acceptum recens detrimentum propè nullum esse: si aditus omnes undique obsidere pergat, commeatibus interclusis eò deductum iri, ut brevi conficiantur penuria, & inedia: sed malle servare incolumes, quàm perdere funditus, existimantem studiis inconsultis partium, quæcunque accidissent hactenus, imputanda esse, at universæ reipublicæ condonanda. Prospicerent igitur maturè, idque consti-
 tuerent,

tuerent, utrum facilitatis & clementiæ illius, an acerbitatis & odii facerent periculum. Ad amicitiam & fœdus confirmandum in posterum alterutram optionem à se illis deferri; vel sententia rescissa Obelerius cum fratre penatibus & dignitati suæ restituerentur; vel Beatus etiam se abdicaret, ac è patriâ discederet. Anceps deliberatio tenebat Patres, qui & perpessuri erant extrema prius omnia, quàm perduellibus Ducibus reditum concederent, & consultum volebant Duci benè adeo merito. Cum verò plerique omnes inclinarent ad pacem, quæ à præpotenti hoste non magis data, quàm accepta, decora satis ac tuta esse videbatur: Beatus, in quem cuncti oculos converterant, ut declinaret invidiam, patriæque consuleret; non committam, inquit, ut mea unius causa periclitetur ipsa respublica, vestraq; omnium salus. Si cum Rege non aliter pax constare potest, quàm amoto me à rerum administratione, volens, & libens me abdico, & in exilium pergo. Assurrexerunt omnes peroranti Duci, gratiisque actis, & laudibus plurimis congestis, conservatæ reipublicæ decus hac insigni pietate prædicabant ab illo cumulatum esse; felix exilium futurum,

quo non amiſſa, ſed planè ſervata patria foret. Diverſa fama exinde tenuit de Beato: alii negant in patriam revertiſſe amplius, ſed in exilio paulo poſt diem ſuum obiiſſe: alii profectum memorant cum Legatis ad Regem, qui ſanciendæ pacis gratia mittebantur, quaque morum ſuavitate plurimum pollebat, ex inimico amiciſſimum ſibi reddidiſſe, ut incolumi dignitate ſit in patriam reverſus: ſed auctores hujus ſententiæ inter ſe etiam variant. Nam ſcribunt aliqui, paulò poſt ſuum reditum magno deſiderio relicto è vita migraſſe: aliqui tradunt, ex eo conflatam invidiam, quod Rex illum admiratione virtutis liberaliter non modò habuiſſet, ſed muneribus etiam affectum dimiſiſſet, quibus rebus injecta ſuſpicio, nec inanis fuerit, ne fratri reconciliaretur, & cum Franco ſentiret, cui recentibus officiis obligatus, & obnoxius eſſet: ea re collectam apud cives gratiam amiſiſſe, & relegatum Iaderam, adnitentibus iis, qui ex hominis ruina ſperabant fore, ut ipſi creſcerent. Quoquomodo ſe res habuerit, illud certò conſtat, principatu abiiſſe Beatum, vel exilio, vel morte, haud multo poſt initam à republ. cum Pipino pacem, cujus in locum ſuffectus

fuit omnium civium aſſenſu Angelus ille Participatus, quem ſuperiùs dixi, qui partibus Græcorum enixè, ſi quis alius, favebat, eidemque Tribuni bini aſſidere juſſi, qui publicis negotiis cum eo darent operam, ſingulis annis deligendi ex arbitrio populi. Hi poſtea Conſiliariorum nomen ſunt adepti, qui primò bini, deinde quaterni ſunt creati, poſtremò ſeni, quot numero ſunt regiones urbis, quem morem perſtare cernimus ad hæc uſque tempora. Obelerius, quod proditoribus cunctis uſu venit, ubi conatus eorum nequaquam ſuccedunt, contemptus à Pipino, & Francis inviſus æque ac Græcis, Nicephoro flagitanti datus fuit ad pœnam, quo in acie à Bulgaris cæſo evaſit ad tempus: ſed poſt exilium annorum amplius quàm viginti, occupata Vegla inſula in Fanatico ſinu, & Metamaucenis deficientibus ad illum oppido potitus, poſtea mutata fortuna, victus, atque in prœlio captus, ſupplicio capitali tandem eſt affectus. De Valentino tertio fratre nihil traditur: quia tamen Annales veteres diſertè teſtantur, in agro Patavino ad vicum, cui Strata eſt nomen, quendam Venetum Ducem mactatũ fuiſſe, fœdeque à populo tractum, & dilaniatum,

tum, quod ajunt contigisse in Pipini discessu, concadere non potuerit id in alios duos fratres, non levi conjecturà adducor, ut credam in Valentinum editum id sævitiæ exemplum. Hunc finem habuerunt intestina dissidia, quibus turpiter inter se conflictati fratres perdiderunt se ipsos, & propè rempublicam. Sed res ferè prostratas cum divina benignitas, cujus præsidio libertas tunc maximè stetit, tum verò erexit virtus & constantia civium, qui vitam fortunasque omnes in discrimen adducere, quàm subire servitium ullum maluerunt; quaque animi fortitudine Nicephoro primùm, ne Mauritios recipere Duces cogerentur, eâdem obstiterunt iterum Pipino, Obelerium per vim reducere molienti: quinimmò transfugam Ducem, quisquis ille fuit, in ejus oculis ausi sunt mactatum discerpere, & in Beati locum eum Ducem deligere, qui Francis semper adversatus quam maximè fuerat. Ergo qui scripserunt à Pipino subactas Venetias, si qui sunt, qui scripserint, aut secuti sunt rumores dissipatos temerè, aut nominis ambiguitate in errorem inducti, quod nomen omnibus insulis tunc erat commune, quotquot paludibus & stagnis iis continebantur.

Thomas Fugarus vir nobilis Avenionenſis, qui res Venetas commendavit poſteritati Francico ſermone, quamvis ad tempeſtatem referat eam cladem, quam Pipinus accepit eo modo, quo ſcripſimus: nihilominus ingenuè, apertèque teſtatum reliquit, & Venetos libertatem propugnaſſe fortiter, & propugnatam retinuiſſe integram perpetuò; quod ſi prædictum Annalium ſcriptorem exceperis, & Auctores eos, qui eadem verba exſcripſerunt; tot ſeculorũ conſenſus approbavit. Conſtantinus tantum Porphyrogenitus Imperator, qui de adminiſtrando imperio ſcripſit ad Romanum filium, in hujus belli hiſtoria cap. XXVIII. ab omnibus aliis diſſentit, & quidem in pluribus. Nam primò tradit, Pipinum bellum inferentem, quà trajectus proximus erat in Venetas inſulas, in continenti tantummodo caſtra poſuiſſe; deinde cum in eo eſſet, ut Damaucum, ſive potius Madaucum navigaret, ſic enim Metamaucum ſuperius vocavit, à Venetis illum trajectum ſic obſtructum fuiſſe, ut fruſtra in continenti ſex menſes contriverit: poſtremò deſperata re litteras miſiſſe, quibus invitaret ad pacem, & ad fœdus: Venetoſque ipſos facilè aſſenſiſſe, ut ſe à

belli

belli molestiis liberarent, immò tributi nomine plurima pollicitos, quorum pars quædam exigua suis adhuc temporibus persolvi soleret. Veruntamen si vera sunt, quæ scribit hic Auctor, necessariò fateri hoc etiam oportet, Venetos pariter & Francos Annales omnes falsos esse. Nam ille ad insulas & stagna nunquam penetrasse, sed in continente perpetuò vult hæsisse Pipinum. Hi verò non modò testantur pervasisse, sed cepisse & devastasse insulas non paucas, in primis autem Metamaucum, tunc imperii sedem. Dum verò de fine belli desperasse regem, ideoque per nuncios & litteras transegisse prodit, luculenter indicat, penes quos extiterit victoria. Quæ verò de pactione tributorum commemorat, ea tàm vera sunt, quàm quæ superiori capite ab eodem sunt dicta, Pipinum habuisse tres fratres eo temporis, qui Franciæ omni imperarent, & Sclavoniæ: quæque cap. 27. de Narsete habet, temporibus Imperatricis Irenes, & Papæ Zachariæ, Narsetem summo cum imperio in Italiam missum: præter alia innumera, quæ potius ad fabulam accedunt, quàm ad ullam historiam, ut parum sapiat, qui habendam iis fidem putet. Non est

autem hujus loci recensere singula, quæ cuivis legenti passim erunt obvia. Quod spectat ad tributa persolvenda regibus Italiæ, quos Imperatorum nomine Byzantini non dignabantur, utrumq; falsò est ab illo memoriæ proditum, & nomine tributi fuisse quicquam persolutum, & hujus rei principium à Pipino factum. Apud eos, qui gesta scripserunt temporum illorum, extant adhuc exempla quædam immunitatum, quæ Imperatores, seu Reges Italiæ concesserunt Venetis. Vt enim liceret illis mercaturæ causa, in quæ vellent emporia & loca, proficisci, tutòque commorari ubilibet intra fines Imperii, & pro libito abire, tutòque auferre omnia: & ne tenerentur, nisi certa quædam vectigalia persolvere; neve juri dicundo inter Venetos cives in ditione Imperii commorantes præficeretur aliquis, præter judices à republica missos: hæc, & id genus alia privilegia quamplurima, sicut à priscis Imperatoribus obtinuerant, sic etiam, ut obtinerentur ab iis, dabant operam, qui administrationem Imperii succedentes capesserent. Horum causa privilegiorum, & immunitatum expediebat reipublicæ pacisci, ut potius publico nomine, quàm

priva-

privato persolverentur quædam iis, quos dixi, principibus; quæ si quis appellat tributa, per me sanè appellet, dummodo constet, nomen tantum, sed rem nullam esse; aut certè potentissimi principes, maximique reges, qui fructus alicujus & commodi causâ, his aut illis, quotannis non pauca persolvunt, habeantur vectigales eorum atque tributarii. Sed his de rebus satis, immò nimis multa.

NOT. XIII. *Verisimile est admodum*, &c.] Ex antiquissimis fastis, quorum exemplum apud Molinum, ut diximus, reperitur, duo maximi ponderis atque momenti facillimè cognoscuntur: alterum, quod scribit hic Iannotius, omnes, qui præditi nobilitate & virtute ad reipublicæ administrationem accesserant, majoribus comitiis comprehensos, quàm paucissimis exclusis, qui tamen idem jus non multo post obtinuerunt: alterum verò, cunctas ferè patritiorum familias, contra quàm vulgo creditur, & in quibusdam ementitis earum originibus legitur, non modò antiquissimas esse, sed rem ipsam publicam jam à primis temporibus attigisse: quod in nostris Venetorum elogiis satis superque, Deo juvante, demonstrabimus.

NOT. XIV. *Puto equidem, quod ex annalium nostrorum, &c.*] Majora comitia multo sunt antiquiora, quàm Iannotius hic tradit, & quicunque dixerit, primis ab urbe condita temporibus instituta, haud longè à veritate aberraverit. Non tamen ea ratione, quomodo fit, sed pro temporum conditione variè convocatur majus hoc, prout modò vocant, concilium. Cogebatur primis temporibus ex variis insulis, ut Tribunos, Iudices, & Ducem eligeret, resque summas, in quibus reipublicæ salus ageretur, decerneret: qui verò convenirent in unum, quové modo electiones fierent, aut sententiæ dicerentur, in tanta antiquissimi temporis caligine ex tenebris erui non potest, illud certè in promptu est, ante annum à Christo nato 990, in cunctis annalibus, & *convocationis concilii*, & *judicum*, & Ducis *cum suo concilio*, & *Nobilium virorum*, & *Primiorum*, *seu majorum Veneticorum* frequenter mentionem fieri. Post annum verò 990, electiones multas videmus non modò Iudicum, *Legatorum ad Principes*, & *Consiliariorum*, verùm etiam Prætorum in civitatibus Dalmatiæ. At Sebastiano Ziano, & Aureo Mastropetro Ducibus, non solum multi Magistratus

tus numerantur, ſed etiam *Procuratores*, & *Sapientes*, & *Iudices fiſci*, & *Advocatores communis*, immò verò majoris & minoris concilii diſertè fit mentio, prout in antiquiſſima ſcriptura; cujus verba ſi referrentur, operæ nos pretium facturi exiſtimavimus.

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, anno Domini 1187, *menſis Iunii Ind.* V, *Rivoalti. Nos quidem Petrus Iuſtinianus, & Dominicus Memo ambo Procuratores operis Beati Marci per præceptum Domini noſtri Aurei Maſtropetri, & Collaudatione Iudicum, & majoris ac minoris concilii, & Advocatorum noſtri communis, & populi Venetiarum promittentes promittimus cum noſtris ſucceſſoribus ejuſdem operis Beati Marci vobis Dominico Venerio, &c. & veſtris hæredibus, & ſucceſſoribus, qui cum ſupraſcriptis veſtris navibus in præſentiarum cum ſtolo Venetiæ ad obſidionem Iadræ ire, vel mittere debetis, ſi in via eundo in ipſo itinere dehinc ad Iadram, vel inde huc redeundo aliquod damnum vobis advenerit de aliquo Coredo veſtrarum ſupraſcriptarum navium, de quo ſupra ſalientes navim ſoliti ſint reſtituere, & reddere pro habere illorum. Nos de toto illo damno vobis reſtituere, & dare debemus veras*

tres

tres partes pro communi Venetiæ de bonis, & habere Sancti Marci. Præterea, &c.

Ego Aureo Mastropetro, Dei gratia, Dux manu mea scripsi.

Ego Petrus Iustinianus, Procurator operis Sancti Marci m. m. s.

Ego Ioannes Michaêl, Iudex. m.m.s.

Ego Petrus Baduario, Iudex communis m. m. s.

Ego Aldigerius Baduario, Consiliator m. m. s.

Ego Ioannes Giesolo m. m. s.

Ego Ioannes Vilioni m. m. s.

Ego Iulianus Damianus, Diaconus, & Notarius complevi, & roboravi.

Ego Andreas Presbyter S. Canciani, & Notarius, sicut vidi in matre, testis sum in filia.

Ego Petrus Michaël, ut vidi in matre, testis sum in filia.

Quodnam verò *minus concilium* appellaretur, haud facilè dixerim: non certè, prout nonnulli credunt, XL-virale: etenim sæpius in antiquis legibus scriptum legimus, *Nos Dux Venetiarum, &c. cum nostris Iudicibus, ac sapientibus concilii minoris, & majoris, & XL, & collaudatione populi Venetiarum*, quo fit, ut minus concilium aliud omninò fuerit à XL virale. Crediderim potius

potius ad ſenos conſiliarios Duci adjunctos referri, ſed hoc etiam difficultate non caret, cum haud ſemel *ſapientes minoris concilii* vocatos reperiam. Ex his apparet, majora Comitia ante Sebaſtianum Ducem inſtituta: poſt eum verò ad eorum, quæ modò videmus, ſimilitudinẽ quandam propius acceſſiſſe, quod forſan Iannotius ipſe voluit. Faſtos verò injuria temporum non habemus ante annum 1261. Ex his apertiſſimè conſtat, longè alia ratione majus concilium conſtitutum fuiſſe, quàm modo fit: Veruntamen aditum quendam dediſſe, & aperuiſſe viam ad hanc ipſam, quam videmus perpolitam, & numeris omnibus abſolutam rationem Comitiorum.

NOT. XV. IANN. *Itaque Dux moderabatur univerſam Rempublicam.*

CONT. De republ. lib. ſecundo.

Bodinus, & alii quidam recentiores non ſatis benè in rempublicam Venetam animati, ex iis, quæ Iannotius hoc loco ſcribit, occaſione ſumpta falſiſſimam & abſurdiſſimam rem litteris mandarunt: penes eos Duces, qui præceſſerunt ætate Sebaſtianum Zianum, planè fuiſſe regiam poteſtatem: cum tamen iſtiuſmodi nihil Iannotio exciderit, quippe qui nullibi tribuat jus

Duci-

Ducibus regium: veruntamen multo majorem auctoritatem, quàm quæ in præsentia, ita ut ad regiam administrationem quamproximè videretur accedere. Quo in genere mirum alicui videri non debet, si nonnihil est falsus homo peregrinus, cui satis non fuerit sive otii, sive facultatis ad res externas pervestigandas parum sibi notas. Illi quidem acri vituperatione digni, qui temerè & impudenter Auctoribus affingunt, passimque obtrudunt pro sinceris ea, quæ nunquam illi somniarunt. Quemadmodum Bodinus *penè* transtulit in *planè*, quodque Iannotius ait, olim Duces in republica fuisse penè ut summos Principes; hoc ille interpretatus est ex ingenio suo, in Ducibus fuisse planè regium statum. Falli tamen Iannotium, quatenus existimat, antiquissimos Duces negotia publica curare, arbitrioque suo moderari cuncta potuisse, vetus reipublicæ Venetæ institutum declarat, quæcunque tractanda inciderent ac deliberanda, expediendi non alio nomine, quàm Ducis, ejusdemq; jussu & edicto præmuniendi, quicquid publicè mandaretur, aut promulgaretur. Quo fit, ut species ubique regni ac principatus, si quis altius rem non expendat, intuenti occurrat,

& nihil

& nihil appareat nisi magnificum, immò verò summum, eaque species fallere possit, vel hac ipsa ætate, nedum tam longo temporis intervallọ in rebus à nostra memoria nimium quantum remotis. Equidem hoc unum argumentum satis esset,non modò ad refellendum Iannotium in fraudem impulsum: sed etiam ad obterrendas calumnias omnes malignorum; nisi alia tàm multa suppeterent illustria, & comperta, ut prætermitti ac sileri nullo pacto debeant. Ante omnia nobis occurrit nomen ipsum Ducis, idcircò à liberis populis ei tributum, quem vellent esse moderatorem perpetuum reipublicæ: quod scirent id non immensæ cujusdam potestatis, supremiq; dominatus, aut imperii vocabulũ esse: sed certis quibusdam legib⁹ temperatę, coërcitæq; jurisdictionis alia auctoritate,ex qua penderet majori, & præstantiori. Nam sive Longobardorum gens, ut nonnullis placet,sive à Constantinopolitanis Imperatoribus missi Exarchi (quemadmodum probare studet Hieronymus Rubeus historiæ Ravennatis egregius scriptor) excogitarint primi rationem creandorum Ducum: constat semper iis Duces obnoxios fuisse, à quibus ejusmodi titulum essent consecuti

secuti

ſecuti, nec repugnare, nec adverſari impunè potuiſſe. Sic Exarchi cuncta gerentes arbitratu ſuo dabant, & auferebant civitatibus, quos volebant Duces, & Longobardi Regiæ adminiſtrationis pertæſi, tribuiſſe proceribus. aliquot perhibentur hoc nomen, quibus inter ſe diſſentientibus, fœdèque graſſantibus impoſuerunt univerſis paulo poſt Regem. Utrolibet igitur exemplo illi priſci Veneti, præficiendum Reipublicæ Ducem exiſtimarint: certè moderati & æqui regiminis, non ſummi ac immenſi, planè incolumi libertate formam ſtatuêre. Demonſtrat hoc evidenter jus Ducis, ſive lex ea pervetus, priuſquam Dux nominaretur, à populo lata, cujus memoriam exceptam publicis Annalibus ad poſteros ita perveniſſe, nihil ut teſtatius divini cujuſdam muneris loco habendum, ut invidorum atque improbôrum malignitas probè coarguatur. Ergo quemadmodum Regia lex, Vlpiano teſte, omne imperium, & omnẽ poteſtatem in populum Regi conferebat, quam quidem legem Livius tradit cum urbe ipſa nata: ita lex Veneti Ducatus omnium antiquiſſima tantum abeſt, ut omnem transferat poteſtatem à populo in Ducem, ut è quatuor

tuor ſupremę majeſtatis viribus, unum permiſerit imperium judiciale, idque etiam ſuis finibus circumſcriptum: cunctas autem deliberationes rerum maximarum creationeſque Magiſtratuum, exceptis judicibus, in eorum poteſtate relinquat, penes quos antea fuerat, unà cum legum lationibus, ſcitis, & ſanctionibus. Sed recitare libet ex Andrea Dandulo ſingula capita legis, ſeu juris Ducarii. *Vnanimiter*, inquit, *decreverunt ſolum Ducem præeſſe, qui æquo moderamine populum gubernaret, & jus atque poteſtatem haberet in publicis cauſis generalem concionem advocandi, tribunos etiam & judices conſtituendi, qui in privatis cauſis, exceptis meris ſpiritualibus, tam Clericis, quàm Laicis, æquabiliter jura tribuerent, ita tamen quod gravatis quandocunque libeat Ducis remedium implorare. Ejuſque juſſione Clericorum concilia, & electiones Prælaturarum à clero & populo debeant inchoare, & electi ab eo inveſtitionem accipere, & ejus mandato inthronizari. His enim ſalubriter ordinatis*, &c. Ex his apparet, univerſam poteſtatem Ducis judiciali potiſſimum jure terminatam fuiſſe, ut liberè adminiſtraret, quicquid eò ſpectaret, jurique dicundo

præficeret etiam, quos mallet: hoc verò non diu Ducibus permiſſum, ut ex Annalibus ipſis clariſſimè conſtat. Si quis tamen argumentum hinc eruat ſummæ poteſtatis, quæ aliundè non pendeat, neque aliò reſpiciat, hunc etiam fateri oportebit, ſummam Poteſtatem in Curiis, quæ Parlamenta vocantur, modò reſidere, Regeſque maximos & ampliſſimos non amplius reges, ſed eorum arbitrio voluntatiq; ſubjectos, qui citra provocationem judicent ſingulis de rebus, quaſi Rex aliquis ejuſmodi facultate præbita, imperio ac poteſtate ſumma unquam ſe abdicarit, aut quicquam de jure ſuo decedendum putarit, optimateſque & populus Venetus in Duce creando ita conceſſerint omnes in ejus imperium, ut avita libertate voluerint ſeſe ultro ſpoliare. Quis credat, homines liberos, decoriſq; avidos ita rationem ac mentem omnem abjeciſſe, ut potius in cervicibus ſuis imponerent impotentiſſimum dominum, quàm cuſtodem, ut vindicem communis libertatis aſciſcerent? Sed ut omnes apertè videant, omninoq; intelligant, imperium ſemper in populo ſupremum manſiſſe, hæc erunt animadvertenda, & conſideranda: jus optimatum atque populi ceu

ceu liberi, fuiſſe de fortunis & capite civium judicandi, neque modò in privatos ſæpenumero animadvertiſſe, ſed etiam Duces ipſos nonnunquam mulctaſſe cùm ignominia, & exilio, tùm etiam cæde: quinetiam ad horum auctoritatem magis moderandam, paucis poſt annis, quàm creari denuò fuerint cæpti, ademptam illis facultatem initio collatam, eligendi tribunos aut judices: tandem verò nihil omninò Duces abſque aſſenſu populi, populum verò potuiſſe, vel invitis Ducibus, quicquid è republica videretur jubendo ſtatuere: (populi autem nomine complector etiam optimates, ne qua fortaſſe vis hoc in verbo fiat.) Hæc non fallacibus ac levibus nixa conjecturis, ſed teſtimoniis locupletiſſimis comprobata, & illuſtriſſimis exemplis ab hiſtoria petitis, nonne multo potius imperium optimatum ac populi, quàm ullius ex antiquis Ducibus evincent fuiſſe? Aggrediamur igitur rem propoſitam, & oſtendamus, auctoritatem judiciorum non ita populum tranſtuliſſe in Tribunos ac Duces, ut integrum ſibi non foret, ſi quando vellet, de maximis criminibus, ut de rebus aliis, cognoſcere. Cum aliquot è primariis civibus antiquæ

nobilitatis & magnæ potentiæ conspirassent in Duces Participatios, Angelũ, & Iustinianum, statuit ejusmodi facinus Populus vindicare, quemadmodum in minori chronico scribit Andreas Dandulus, *majestatisque damnatos Ioannem Tornaricum*, seu Talonicum, & *Bonum Brandanitium*, seu Bragadenum (nam cognomina utraq; variè scripta reperio) patibulo addixit: supplicii locum è regione D. Georgii idcircò reor Annales præcipuè notasse, quod alibi sontes antea plecterentur, nimirum in area, quæ dicitur adhuc Bragora, corrupto forsan vocabulo à Græco ἀγορὰ. Tertius conjurationis princeps Ioannes Montanarius cum fuga sibi consuluisset ad Lotharium Regem, bonis sub hasta divenditis perpetuò exulavit. Non minus celebre judicium, & quæstiones habitæ de Petri Gradonici optimi Ducis nece, cum Satagente Vrso novo Duce tres à populo judices constituti, Petrus Episcopus Equilinus, Ioannes Archidiaconus Gradensis, & Dominicus Masonus, in reos pœnæ capitalis retulerunt hos cives, Ioannem Gradonicum, & duos ejus filios, Stephanum Sabularium, & Ioannem Labrescam, qui tamen trucidati fuerunt, à quibus, incertum,

antequam more majorum pœna sumi posset: tres Petri, unus Candianus, alter Cletensius, tertius Flabanious unà cum Dominico Faletrio Constantinopolim; Stephanus autem Candianus, plurimique alii in Transalpinam Galliam relegati, & ne quis unquam restitueretur, severè cautum. Hæc à judicibus, quos diximus, decreta, comperimus auctoritate populi esse comprobata; sicut etiam de Vrseola gente factum novimus, honoribus atque ornamentis omnibus à populo spoliata; sed nihil æquè declarat supremum jus populi, quàm sententia capitalis per eundem lata in Petrum Candianum, quartum Ducis ipsius filium, atque ut ferebat ejus temporis consuetudo, patri non modò successorem, sed collegam datum. Is perditis profligatisque moribus adolescens, cum patris gravissimi viri atque sapientissimi, ad meliorem frugem ipsum iterum ac sæpius revocantis, asperiora monita, & disciplinam sustinere non posset, consilium cæpit iniquissimum; instigantibus iis, qui ejus amentiæ, furorique palàm serviebant, ut ille patrocinaretur vicissim ipsorum audaciæ, conjuratione inita in senis & dignitatem, & vitam: sed re patefacta & comperta in custo-

diam traditus, qui clandestinis appetierat insidiis paternum caput, publico populi judicio condemnatus, afficiendus jamjam erat extremo supplicio. Tunc specie miserabili parens in publicum prodiit, profusisque lachrymis deprecari acerbitatem supplicii, atque fœditatem, deplorare suam calamitatem, ostentare caniciem, commemorare tàm merita majorum, quàm sua, quibus miseri filii vitam condonari, ætatisque suæ imbecillitati palam flagitabat: non impietatem, nec scelus ullum adolescenti, sed imprudentiam, atque inscitiam crimen id conflasse: quare non atroci adeo animadversione, sed alia minus gravi coërcendum esse, ni perditum vellent juxta natum, atque patrem. Constitutum erat populo suum judicium obfirmare, sed optimi Ducis mœrore atque orbitate commoti, ne quid ille in se gravius consuleret ob angorem veriti, rescissa priori sententia, ita statuerunt, ut pœnam quidem mortis evaderet ille in gratiam patris; veruntamen dignitate pariter atque patria amissa, citra ullam spem illius, aut hujus recuperandæ in sempiternum exilium deportaretur: subscripserunt huic sententiæ simul omnes ordines, solenniq; jurejurando

etiam

etiam ſe obligarunt: id verò quia violari mox contigit inconſtantia vulgi, acclamãtis eum Principem ab exequiis patris, res malè vertit, & renunciantibus, & renunciato, ut cuilibet eſt in promptu. Quid hic dicturos exiſtimamus, quid cauſaturos, quicũq; Ducibus antiquis ſummũ jus tribuerunt? Nonne ſummũ dicitur id, quo nihil eſt majus? cujus imperio continentur omnes, & coërcentur? Atqui nihil in Venetis Annalibus tàm frequens, & obvium, quàm Duces ipſi à populo coërceri ſoliti. Dicent fortaſſe, non tantùm quid factum fuerit, quàm quo jure factum fuerit, ſpectari oportere. Veruntamen ipſa lex Ducatus antiquitus lata declarat, non injuria coërcitos Duces, aut plus, quam tributum fuiſſet, ſibi vindicantes, aut gravioris alicujus noxæ criminiſque compertos; & quanquam nonnulli vim populi concitati, legitima tamen judicia multi ſubiêre, cujuſmodi præter ſupradicta de Obelerio quoque Duce accepimus factum, perduellionis damnato ſub Gallicum bellum. Is huc atque illuc extorris diu, & multùm vagatus, cum redire in patriam nunquam potuiſſet, vel potentiſſimorum Principum gratia & patrocinio, vim adhibendam exiſtimavit,

funesto consilio, quod illi tandem supremum exitium attulit. Nam Metamaucum accitus à civibus suis, qui defectione facta transierunt in illius partes, non multo post oppugnato expugnatoque oppido, vivus in Ioannis Ducis venit potestatem, abscissisque cervicibus, ex sententia lata, temeritatis & perfidiæ pœnas unà luit. Ex quibus animadvertere cuilibet datur, quàm inania, quàm falsa, absurdaque sint de summa Ducum potestate quorundam commenta. Quid enim? Obelerius vel duorum fratrum subsidio fultus (nam Beatum constat initio unà consensisse) Gallicis partibus addictus non una de causa, rem tamen ex arbitrio conficere nunquam potuit, adversantibus aliis, qui Græcis obnixè studebant; & erit aliquis tàm rudis atque adeo vecors, qui putet auctoritatem supremam penes Duces fuisse? Cur ergo Mauricius senior plebi jucundissimus, qui summis opibus, summaque existimatione florebat, pro imperio nunquam restituit Ducatus sedem, paulo ante Metamaucum translatam, Heracleæ suæ patriæ? Cur in candidatorum suffragationibus, si quos rerum sacrarum Antistites designari vellent, non semel legimus Duces repulsam tulisse? quinimmo

immo Tribunorum ſtudiis nonnunquam ſuffectos, qui maximè Ducibus inviſi, atque infenſi eſſent? quemadmodum ob conſanguinei Patriarchæ cædem Fortunatus Ioanni, & Mauritio Ducibus omnium offenſiſſimus, nihilominus Tribunorũ ſuffragatione ſucceſſiſſe proditur, ac nimirum conatibus Ducum obſiſtere ſolitos, ſi quid pernicioſum molirentur, Tribunos legimus; qua de cauſa in Rivo alto poſt Gallicum bellum Angelus Participatius Dux ubi à populo dictus, ſtabilire viſum eſt omnibus exemplum ſalutare, in auguratione Dominici Monegarii pridem inſtitutum, geminos, qui Duci aſſiderent, Tribunos creandi: quæ res tantopere augebat jus ipſius reipublicæ, quantopere compeſcebat audaciam Ducum, quibus obnoxii Tribuni non amplius agebant in poſterũ creandi juſſu atque arbitrio populi; ne quis tamen exiſtimet antequam ea fierent, ſummos rerum moderatores atque arbitros Duces extitiſſe, contra quam lege Ducaria conſtitutum eſſet, Gregorii II Pontificis expendendæ litteræ, quarum hæc inſcriptio; *Dilectis fratribus Donato Patriarchæ, & Epiſcopis, atque Marcello Duci, & Plebi Venetiarum, &c.* In ipſius autem litteris

 (nam

(nam cuncta recitare nil attinet) præcipuè debent hæc verba notari, & perpendi. *Quia igitur missa relatione ad nos à Deo salvata communitas vestra petiit contra Forojuliensem Antistitem aientes, quod cupiat invadere ditionem Gradensis Ecclesiæ.* Cōmunitatis enim, sive Communis nomen nihil aliud significat, quàm rempubl. ipsam, quod etiam Carolus Sigonius probè animadvertit hist. de Reg. Ital. lib. x. Supremam verò Majestatem temporibus iis unà cum Duce in populo resedisse, ostendit Ducis pariter atque Plebis in litterarum fronte prima mentio: sic etiam in litteris datis à Gregorio III, licet inscriptio desideretur absoluta & integra, vitio librariorum, qui compendia sectantur, indicat tamen aut plebis, aut populi prætermissum nomen, quatenus apposita est hujus compendii nota, *Dilecto filio Vrso Venetiarum, &c.* tunc quidem alia sententia, quam cum postea contigit Dalmatiæ domitæ, & Croatiæ titulos accedere: immò verò in antiquo exemplari vidimus disertè scriptum *Tribunis, & Populo.* Sed in deliberationibus, in fœderibus, & quibuscunque sanctionibus, quarum memoria litteris commendata superest, expressum legimus populi

populi ipsius nomen: & quia commemorare singula nimis longum esset, unum aut alterum satis fuerit in medium afferre ex antiquioribus, quæ ad nos pervenerunt. Angelus Particiacius Dux, & Iustinianus filius ejus, & collega concesserunt *Abbati sancti servuli Capellam Beati Ilarii, cum suis territoriis*, at his ipsis verbis. *Nos quidem Angelus, & Iustinianus per divinam gratiam Venetæ Provinciæ Duces unà cum Reverend. D. Fortunato sanctæ Gradensis, & Aquileiensis Ecclesiæ Patriarcha, & Christophoro venerabili Episcopo sanctæ Olivolensis Ecclesiæ, atque universis populis habitantibus, plebe Christo dilecta, &c.* Subscribunt verò Patriarcha, Duces, Episcopus, Ioannes Tribunus, & multi alii. Petrus verò Tribunus cum Clodiensibus pactionem fecit de iis, quæ Duci præstare deberent, in qua disertè scriptum; *chartam securitatis facimus nos Petrus Tribunus Dux, & omnes totius Venetiæ majores, & minores, quorum nomina subtus erunt scripta.* Sunt autem ad quinquaginta nomina, quæ legi possunt. *Ego Petrus Tribuno, Dei gratia Dux, confirmo.*

Ego Petrus Forentio Iudex manu mea scripsi.

Ego

Ego Petrus Caloprinus Iudex manu mea ſcripſi.

Ego Feliculo Marin Iudex manu mea ſcripſi, &c.

At de Petro IV Candiano Duce ſcribit Andreas Dandulus, *Iſte Dux cum Bono Patriarcha, Petro Epiſcopo Olivolenſi, Ioanne Epiſcopo Torcellano, & cæteris Epiſcopis, Clero, ac populo Venetiarum decretum ab Vrſo Duce conditum renovantes, ſanxerunt inhibentes commercium de mancipiis Chriſtianis. Nono quoque ſui ducatus anno Dux cum Patriarcha, Epiſcopis, Clero, & populo Venetiæ legatos miſit Ioannem Contareno, & Ioannem Dente Ioanni Papæ, & Ottoni Imperatori, &c.* Cum verò deſciviſſent à republica omnes Iſtriæ populi, coacti ſunt armis iterum imperata facere, novaque ſponſione ſe obligare, cujus extant tabulæ. *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, imperante D D. Ottone Sereniſſ. Imperatore anno quarto, die* XII *menſis Octobris, Indict. quinta. His tabulis Sicardus Comes, atque Iſtria vectigalis facta convenire ſe ajunt unà cum Petro Orſeolo glorioſiſſimo Venetiarum Duce, & cum univerſo ſuo populo.* In fœdere quoque omnium glorioſiſſimo inito cum Patriarcha Hieroſolymitano, cæteriſque Prin.

Principibus anno à Christo nato M C. XXIII non semel repetita leguntur hæc verba; *Vobisq; Duci Venetiarum, & Vestræ genti promittimus.* Innumera sunt, quæ Ducem cum Iudicibus, & Principalibus, seu Primatibus, ac populo Venetiarum nominant, nec ullam unquam sanctionem, pactionem, fœdus, Ducis unius nomine celebratum in totis Venetis Annalibus ostendi potest: quod certissimè arguit, nihil agi potuisse inconsulto populo, cujus etiam rei documentum capere possumus ex eo, quod voti causa cum Venetias profectus esset, ut beati Marci veneraretur corpus, Otho Imperator, clamque omnes adventum suum esse voluisset, fortasse ne quid turbarum se absente fieret; triduo post eius abitum, convocata concione, ut hospitium, quod inscio populo impertierat sibi fraudi non esset, Dux Petrus Urseolus II exposuit rem gestam, necessitatemque excusavit accurata oratione, quam excusationem à populo acceptam dum Annales tradunt, haud obscurè significant, fieri potuisse, ut ea non acciperetur, & Dux reus fieret. Quod si non erat integrum atque tutum, excipere in ædibus aliquem Principem hospitio; qui poterat ipse Dux inconsulto populo

populo, vel collegas, vel ſucceſſores liberè deſignare liberos? Vix credam Iannotium ita unquam opinatum, aut hallucinatum oportet in re apertiſſima. Nihil enim in Veneta hiſtoria notius, magiſque compertum, quàm ſenioris Mauritii meritis ac precibus, eximii loco muneris, id à populo indultum, mox in exemplum pernicioſiſſimum à poſteris tractum, ut impetrarent alii filiis, alii fratribus conſortium Principatus, atque adeo ſucceſſionem; neque tamen unquam memoriæ proditur hoc factum, niſi populo aſſentiente, atque comprobante. Nam Duces nihil aliud, niſi quod rogabant, ſicut etiam in deliberationibus publicis, & legum lationibus: populi verò ſupremum judicium erat, in quo Duces acquieſcere qualicunq; oportebat. Argumento ſit, quod Dominicus Flabanicus Dux, cum ejuſmodi conſuetudinem abolitam cuperet, quæ nonnihil detrimenti videretur allatura reipubl. illudque haberet exploratum, legem abrogare poteſtatis ejuſdem fore, quæ ſciviſſet, non ipſe pro imperio antiquavit, ſed indicta publica concione ad populum retulit, cujus id ſcitum eſſe, atque juſſum noverat, vellentne cum certa pernicie fixum ſtare, an metus

tus omnis tollendi causâ refigi, ac rescindi? Ridiculum fortè videbitur quod attexam, sed valdè appositum, ni fallor, atque adeo opportunum vel in minutis quibuscunque & minimis rebus, ad ostendendum, populo quantum juris esset. Legimus enim in Græcorum quandoque odium, à quibus plurimum diffidere cæperat respublica, in publico concilio sancitum omninò fuisse, ne quis summitteret barbam, præterquam luctus causâ. Ex his apparet quàm verè sit à nobis dictum, nihil agi unquam consuevisse sine populi jussu, ideoque in ejus offensionem facilè incurrebant, si qui Duces aliquando sibi plus arbitrii sumpsissent, quàm lege tribueretur in negotiis gerendis: quid? quod immerentes odia multi etiam subibant ex cõmuni sententia rebus constitutis, si minus ex succederent, atque accideret, ut infortunium aliquod grave acciperetur ob Ducum suasiones, consilia, vel infausta auspicia; vulgo nimirum ex eventibus cuncta metiente, & cujus nomine juberi edicique solita, huic temerè accepta referenti tàm bona, quàm mala. Ita cum Vitalis Faletri Ducis funus duceretur, ab universo populo diræ fuit devotum, quòd summa cari-

tas

tas annonæ fuiſſet eo principe, & exprobrandæ rei gratia vino & pane ingeſtis, ſepulchrum ejus conſtratum, & commaculatum. Tale quid etiam paucis jam annis contigiſſe novimus Petro Lauredano, Duci optimo & innocentiſſimo, cum tamen hic annis quadringentis ferè poſterior Sebaſtiano Ziano, ille verò ſuperior annis pluſquam nonaginta. Quod etiam temporibus noſtris non ſemel accidit, cum annonæ præſertim ubertas & caritas à vulgo Ducibus tribui ſoleat, non alia certè ratione, quàm antiquiſſima reipubl. conſuetudine, cunctas deliberationes, atque publica edicta non alio, quàm Ducis ipſius nomine vulgandi. Quæ res oſtendit, præteritis omnibus temporibus haud diſſimili ratione, quàm modò adminiſtratam rempublicam, diſcrimenq; illud ab Iannotio indutum prorſus nullum eſſe; cum præſertim ea, quam affert, hiſtoria Ducis Raynerii Zeni, à populo conviciis lapidibuſque appetiti, propter molendi tritici vectigal auctum à Senatu, fidem tantam faciat, ſemper in Duces redundare ſolitum, quicquid offenſæ contraherent præſides reipublicæ, doceatque turbam furore concitatam, poſteaquam amplius in Principem graſſari

non potuit, ex ejus manibus elapsum, domiq; suæ abditum, non tam in principes atque auctores ejus sententiæ, quàm in privatos cives impetum tulisse, quos ejusmodi res & causa minimè attingebat. Sed rem totam ut paucis complectamur, semper Dux Venetorum libera in republica tantum obtinuit summi juris atque auctoritatis, quantum ingenio, bonis artibus, gratia, & opibus, vel propinquorum, vel amicorum apud cives valuit: imperii summam vim ipsam nunquã habuit, sed imaginem tantùm quandam, & umbram imperii, plus minusve, pro temporum varietate. Antiquitus penes illum fuit judices statuere, & Magistratus quosdam etiam designare: quin etiam Domini nomen quandoque audiebat, mox id lege fuit vetitum, ut alia permulta, quæ antiquis Ducibus honestandis vel concessa, vel permissa fuerant. Serenissimi tamen titulus adhuc manet; regaliaque insignia, & sella in medio suggestu; comitatus etiam eorum, qui modò scutarii, olim verò excusati vocari solebant, ad perexiguum numerum contractus superest: Veruntamen ad extrema prope nunc deventum est, cum in funere cujusque principis creati

Quatuor-viri de potestate illius semper aliquid detrahant.

NOT. XVI. *Postremò tandem, quod meam sententiam, &c.*] Licet aliquando hoc ipsum Gentilis hominis nomẽ in primis annalibus reperiatur, contra quam credit Iannotius; nam Petro Tradonico Duce legimus hæc ipsa verba: *Et avenne che'l sopradetto Dose veniva mal voluto dal popolo, & etiam dalli zentilhomeni, perche el non curava de favellar al popolo, e con li zentilhomeni, ne'l voleva altra compagnia, se non delli soi servi.* Sicuti etiam alibi non semel. Frequentius tamen vocantur *Majores*, aut *Primores*, & sæpius *Tribuni*: etenim hoc nomine censebantur non modò, qui functi essent Tribunatu, sed etiam, qui ex familiis tribunitiis ducerent originem; hoc est, unde aliquando Tribuni creati essent. Arguit hoc ea loquẽdi formula, quam Annales usurpant, ubi loquuntur de familiis Patritiorum: *Fuerunt antiqui tribuni.* Frequenter etiam legimus in iisdem, ab hujus, aut illius familiæ *Tribunis* sacras ædes complures vel ædificatas, vel ornatas esse: nec non *Tribunos, & Magnates urbis* ita decrevisse: quo fit ut latè admodum pateret hoc Tribuni nomen, & complecteretur

Patri-

Patritios, & nobiles cunctos, prout etiam voces *Majorum*, aut *Primorum*: quæ si Iannotius noster animadvertisset, profectò quod miraretur, nihil habuisset, in monumentis antiquis Venetorum hanc Gentilis, ut modò loquimur, hominis vocem non audiri. Nomenclatura enim est haud recens, res autem pervetus, & priscis vocabulis memoriæ commendata.

NOT. XVII. *Contigit autem, ut qui* &c.] Fallitur Iannotius: semper enim penes majora comitia summa potestas fuit, & cum Tribuni reipubl. præerant: quod clarè ostendit Andreas Dandulus, dum ait; *Interea Venetiæ maritimalis regio propter bellicas clades populis aucta in qualibet insula tribunos annuales constituit, qui incolis justitiam exhiberent, facta verò in communi tangentia ab omnibus comprovincialibus congregatis determinare consuetū erat*: & postquam Duces creari cœpti sunt, ut suprà ostendimus, & ex omnibus priscis annalibus manifestissimè apparet.

NOT. XVIII. *Qua de re Triumviros*, &c.] De Patritiis non amplius ad Capitale Quadraginta-virûm collegium refertur ab Advocatoribus: sed amplissimum Collegium institutum

est, quod solemne vocatur, in quo præter Quadraginta-viros Dux ipse adest cum suis consiliariis, ac præconsultoribus, quos sapientes vocamus: Ad hoc de iis, qui Patritios majores suos extitisse docere volunt, ideoque in Patritiorum se numerum cooptari, refertur: cujus partes sunt constituere, an Patritius ille haberi debeat, nec ne. Multæ præterea sanctiones conditæ, quibus cautum est, ne quis in re tanti ponderis, atque momenti verba dare, aut quavis ratione fucum facere possit.

NOT. XIX. *Quandoquidem tu minime abs re futurum*, &c.] Sicuti majora Comitia sensim ad formam hanc perfectissimam, quam modò cuncti admirantur, ut superius diximus, pervenêre; variisque decretis vel tempus convocandi, atque adeo dimittendi: vel qua potissimum ratione iretur in suffragia: vel quinam essent in concilium admittendi, ejusque generis multa pro temporum varietate, non speciosè magis, quàm prudenter à majoribus nostris constituta fuerunt: ita comitiorum locus atq; sedes, in quam convocari deberent, non semper una atque eadem fuit. Neque enim solummodo priscis temporibus Heracleæ,

Meta-

Metamauci, ac denique Rivialti habebantur: sed postquam etiam sedes ipsa, & domicilium imperii faustis tandem ominibus fuerunt in Rivum altum translata, ac æternum fixa; modò in Principum ædes, qui antiquitus pro eorum arbitrio, vel in Ducario, vel in privatis eorum penatibus habitabant; modò in D. Marci Ecclesiam, aut etiam in alia templa comitia vocata legimus: His vero temporibus, atque superiori ætate non alibi, quàm in amplissimo, & augustissimo conclavi haberi solent, sicuti Iannotius scribit. Attamen cum paucis ante annis Ducarium ferè totum cum ipso conclavi repentè incendio deformatum, atque absumptum fuerit, cuncta non solùm in pristinum nitorem restituta, sed multò etiam ampliora, atque augustiora reddita sunt, tanto auri splendore, tabularum egregiè pictarum varietate, tantisque ornamentis, ut nihil supra. Scabellorum verò, de quibus Iannotius mentionem facit, effigiem quandam hîc expressam apponere decrevimus, sicut etiam Tribunalis ipsius Principis, ut cuncta non auribus tantum percipi possint, sed oculis etiam quodammodo spectari.

FIGURA A.

NOT. XX, & XXI. *Sedet autem Dux,* &c.] Tribunal modò Principis perpetuò ſtatuitur in latere minori conclavis, quod Caſtellum ſpectat, incredibilemque præ ſe fert gravitatem, & majeſtatem.

FIG. B.

NOT. XXII. *Vrnæ tres ſtatuuntur,* &c.] Appoſui quoque urnarum, quos Pileos dicimus, imaginem cum baſi; ſtatuuntur verò ante Principis tribunal hac ipſa ratione.

FIG. C.

NOT. XXIII. *Præferunt autem ſinguli,* &c. Iann. & Cont. lib. 1.] Loculi lignei inter ſe connexi ſunt hac ipſa ſpecie, quam hîc ſubjecimus: praſſinus inſcriptus eſt his notis *De No*, qui rejicit candidatum : albus verò *De Si,* qui favet : in aliis verò decretis, in quibus poſſet alicui non liquere, tres ſunt loculi ſimul conjuncti : tertius autem eſt ruber, atque inſcriptus *Non ſint*.

FIG. D.

Incredibile dictu eſt, quàm aptè & decorè, quamq; celeriter cuncta fiant, quæ ad ſuffragia ferenda ſpectant. Declaravit Iannotius egregiè univerſam eligendi, atque adeo ſuffragandi rationem. Operæ tamen pretium exiſtimavi imaginem oculis ſubjicere tribunalis,

nalis, dum electores sortito creantur, quod vulgo dicimus *Andar a Capello*, est autem ejusmodi;

FIG. E.

In suffragiis vero numerandis, postquam loculi delati sunt coram Consiliariis, qui huic rei præsunt, pilæ, seu globuli lignei inferuntur in quandam tabellam, ducentis foraminibus perviam, tanto artificio concinnatam, ut quotiescunque globuli immittuntur, toties ex eorum numero ducenti in capsulam subjectam decidant, & mirabili celeritate numerentur. Hujus autem effigiem apposuimus, ut nihil omninò desiderari possit, quod totam hanc absolutissimam suffragiorum ferendorum rationem patefacere, & quovismodo illustrare posset.

FIG. F.

NOT. XXIV. *Primum qua de causa*, &c. Iann. & Cont. lib. 1. in fine.] Non solum candidati nomen edit magnus Cancellarius, sed patris quoque, atque avi, si Dux, aut D. Marci Procurator fuerit: quod etiam ad majorem Candidati notionem maximè spectat, tum quia sæpè plures erunt ex eâdem gente eodem nomine vocati, qui paterno nomine differunt: tum etiam quia in magistratibus commit-

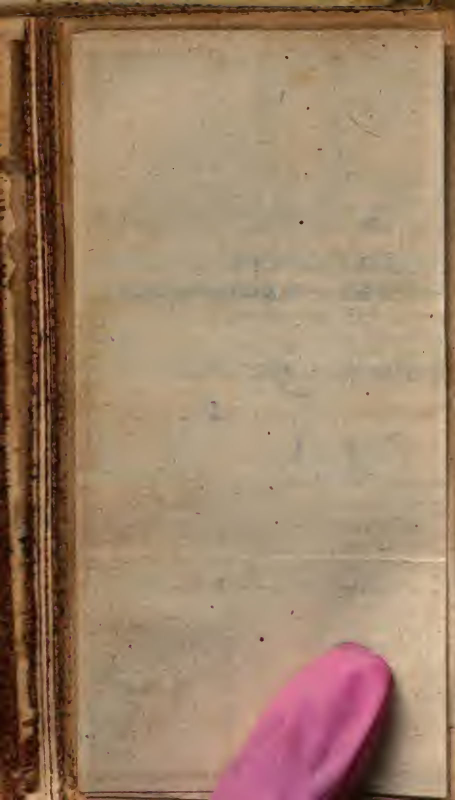
tendis haud immeritò plurimi facimus, quo quisque genitore, quaque familia ortus, & procreatus sit

NOT. XXV. *Et quanquam magistratus nulli*, &c.] Nunc lege lata statutum fuit, ut præter Trium-viros Advocatores nonnulli Magistratus ad jus dicendum convenire possint, ac debeant.

NOT. XXVI. *Atque facies Ducis*, &c.] Immò verò facies ipsa Ducis non inscribitur modò in numis reipublicæ, quod lege vetitum est, sed nomen tantum, & effigies quædam, & imago non hujus, aut illius Ducis, sed hominis Ducalibus insignibus exornati.

NOT. XXVII. *Cur deducatur ad aulam*, &c.] Non aliâ sane de causa Dux deducitur ad aulam Publicorum, quàm ut humanæ conditionis memor sit. Quod etiam à Magno Cancellario prisco ritu, & solemnibus verbis in memoriam revocatur.

NOT. XXVIII. *Sex igitur Consiliarii.* Iann. & Cont. lib. 3.] Consiliarii præterea bene mane soli conveniunt, & usque ad tertiam diei horam, aut privatos homines cum supplicibus libellis, aut Magistratus inter se de jurisdictione certantes, audiunt: deinde

deinde vero cum Principe ac sapientibus sacris intersunt, mox simul coëunt omnes, aut de rebus publicis tractaturi, aut exterorum Principum legatos, aut subjectorum populorum oratores, aut etiam privatos homines audituri.

NOT. XXIX. *Concilium Decem-virûm.* Iann. & Cont. lib. III.] Nulli modò sunt Decem-viris adjuncti; longo namque usu edoctis Patritiis additione carere multo satius visum est. Constituitur id concilium à Duce, sex Consiliariis, ac ipsis Decem-viris, præterea nemine. Hi verò de pace & bello, atque publico ærario nihil planè deliberant. Crimina tantum, eaque summa, & atrocissima audiunt, atque in sontes animadvertunt: præcipuè perduelles, immò verò tres instituti sunt ex hoc ipso Concilio, qui cum studiosè in sontes inquirere debeant, ex eo *status Inquisitores* appellantur.

NOT. XXX. *Est aliud præterea concilium frugum.*] Concilium frugum nihil in præsentia judicat aut definit, præterea, quæ ad fruges ipsas, & rei prçsertim *frumentariæ* copiam maximè spectant: sed in ejus locum Viginti-virûm, & Duodecim-virûm collegia suffecta sunt, quæ eodē planè ordine &

ratione caufas audiunt, quibus Quadragefima viralia concilia: fed quæ cc annorum fummam non excedunt, à Duodecimo-virali, quæ verò fuperant ufque ad D. numos, à Vigefimo-virali collegio terminantur.

Not. XXXI. *Hujufmodi funt*, &c.] Sunt quoque aliæ caufæ, quæ hujuf. modi privilegio comprehenduntur, regni fcilicet Cretæ, propter loci longinquitatem: ejus Magiftratus, qui *fuperiorum* vocatur, ubi de alimentis, aut jure dotium agitur: eæque præ cæteris, quæ propter paria fuffragia ab altero Quadragefimo-virali collegio nō fuerint terminatæ.

Not. XXXII. *Eft in urbe ne quidem*, &c.] Arfenale modò non folum murorum ambitu circumvallatum, fed Euripo, foffarum inftar, undique circumdatum, infulæ fpeciem præ fe fert. Nihilque toto in hoc genere aut pulchrius, aut inftructius, aut ornatius non dicam videri poteft, fed ne mente quidem & cogitatione comprehendi.

Not. XXXIII. *Privatorum Magiftratuum*, &c. Iann. & Cont. lib. IV.] Quæ defunt huic loco, ex libris, quos de Veneta republica fcripfit doctiffimus Vir, ampliffimufque Cardinalis Cafpar Contarenus, præfertim quarto & quin-

& quinto, suppleri possunt: in quibus more nostro nonnulla sumus animadversuri, quæ vel à scribente omissa, vel post quàm scripsit, in republica introducta fuerunt.

NOT. XXXIV. *Illud jus Auditoribus recentibus.* Contarenus.] Permanet quidem idem jus Auditoribus Novis, ubi quis à Prætoribus ob facinus perpetratum, aut damnum illatum, pecunia mulctatur, quæ summam quinquaginta aureorum non excesserit: at in causis forensibus, quas civiles appellant, Trium-viri Auditores Novissimi creati sunt, à quibus ea judicantur, quæ L. aureorum summam non excedunt, eademque pollent in his autoritate, qua olim Auditores Novi. Etenim si in eandem convenerint sententiam, nulla ab iis datur provocatio: si verò dissenserint, ad Duodecim-virûm collegium causa defertur, quæ tamen, non tertio quoque die, qui dies *tertium Consilium* appellatur, ut aliæ causæ: sed vel primo, qui *dies pendentiæ*, vel secundo, qui *secundum Concilium* dicitur, agi solet.

NOT. XXXV. *Quorum judicum sex sunt subsellia.* Contar.] Iudicum Venetorum alii in Foro Marciano, alii in Rivoaltino jus dicunt. Inter Mar-

Marcianos ſex ſunt præcipua ſubſellia, quæ *D. Marci Curia* appellantur: inter hæc rectè Contarenus quinq; comprehendit, *Proprietatum, Procuratorum, Advenarum, Petitionum, & Mobilium*: ſed *Conſules Mercatorum* perperam & alieno loco inſeruit, atque *Examinatorum judices* omiſit, qui ſextam, ut vocant, Curiam conſtituunt. Hi Trium-viri venundandis pignoribus operam dant, & quæcunque circa pignora lis oriri poteſt, judicio diriмunt: de jure congrui ſententiam ferunt; contractus omnes examinant, quoſque ex legum præſcripto celebratos cognoſcent, iis, ut rati ſubſcribunt, præſertim verò Donationibus. Creditoribus ſuffragantur, ut quæ facilè auferri, aut abſcōdi poſſent res debitoris, eas Magiſtratus interdicto remorari, ac ſiſtere valeant. Sed præter ſex, quæ commemoravimus ſubſellia, & id, quod inventis rebus præeſt, à Contareno, omiſſo nomine, poſitum, Cataverum appellatum: ſuperſunt etiam Publicorum judices, qui olim Rivialti, nunc in D. Marci foro jus dicunt. Hi cum præcipuè caveant, ne quis vias, aut ædes, aut agros publicos ſui juris faciat, Publicorum nomen ſortiti ſunt. De crimine quoque uſurarum jus di-

cunt,

cunt, & controversias, quæ xx librarum summam non excedunt, celeriter dirimunt: provocatur tamen in his levioribus causis ad officium Cataveri. Sunt quoque in Marcianis Magistratibus Trium-viri syndici, quorum munus est operam dare, ut judicia rectè, atque ordine, & sincerè fiant, cunctique scribæ, præcones, & alii in foro cùm Marciano, tùm Rivoaltino sua munera integrè atque sine fraude exequantur. His præcipuè subjecti sunt ii, qui cum litibus imponere finem sollicito animo procurare debeant, *Sollicitatores*, & *Procuratores* dicuntur. Nec quisquam hoc munere fungi potest, nisi prius & vitæ innocentiam comprobarit, & se periculo facto aptum, nullæque sordidæ arti operam dedisse demonstraverit, atque syndicorum & Quadraginta-virûm Capitalium Præfectorum, qui Duci assidere solent, suffragiis sollicitator creatus fuerit. *Consules Mercatorum* Rivialti de mercatoribus jus dicunt: sicut etiam Magistratus ille, qui *supra consules* dicitur, causas judicat decoctorum atque adeo Iudæorum, qui fænerantur.

Multi sunt præterea Magistratus, qui à senatu, ubi è republ. visum fuerit

fuerit, creari ſolent, tamen nec ullum ex eo percipiunt emolumentum, neque cum fuerint candidati, id munus exprimitur ab electoribus, ut de aliis dignitatibus, ſicut ſuperius diximus, fieri ſolet. Hujuſmodi ſunt Trium-viri *legum Conſervatores*, qui ut leges obſerventur, operam navant, & præſunt Arbitris, ut ex legum præſcripto judicent: ab iis verò provocatur ad Trium-viros Advocatores. *Bonis feudalibus Præfecti*, *Bonis communalibus*, id eſt iis, quæ reſpublica ruſticis utenda dedit; *Bonis incultis*, quæ ſcilicet olim vel nemoribus, vel aquis obruta non multis ante annis maxima induſtria, & majori impenſa culturam admiſerunt: *ſcripturæ ordinandæ*, *publicæ pecuniæ exigendæ*, & alii nonnulli, qui cuncti ſuis muneribus egregiè perfunguntur, omnemque movent lapidem, ut reſpublica adhibitis tot civium manibus, non conſervetur modò, ſed etiam inter omnes emineat, atque ſublimè feratur.

Sunt etiam Senatorum collegia, quæ x ſapientum vocantur, à quibus ea judicantur, quæ rempublicam attingere videntur; an ſubjecti immunitate aliqua donati fuerint, nec ne: quænam agri vectigalia pendant: ejuſ-

ejusque generis multa, aut etiam, quæ iisdem collegiis delegata sunt, ut de iis cognoscant, statuant, judicent.

Not. XXXVI. *Curam instituendæ juventutis.* Cont. lib. 5.] Et armis, & litteris dant operam Veneti patritii, neque ullo pacto eorum cura à republ. prætermissa. Nam præterea, quæ Contarenus recensuit, Gymnasium est in Bibliotheca reipubl. ubi humaniores litteræ lingua Græca, & Iurisprudentia publicè leguntur. In insula præterea, quæ Iudaica vocatur, Academia superioribus annis Patritiorum fuit instituta, in qua pueri & bonis moribus, & liberalibus doctrinis imbuuntur publicâ impensâ. Ioannes verò Theupolus Venetiarum Patriarcha, vir paucorum hominum, quique vitæ innocentia ac integritate non minus, quàm scientia atque eruditione singulari inter omnes eminet, Muriani ludum literarium aperiendum curavit in ædibus D. Cypriani, in quo pariter Veneti cives optimis disciplinis instituuntur.

Not. XXXVII. *Peregimus jam omnes, &c.* Contar.] Multos etiam respubl. mittit in Insulas, & in Continentem legatos proconsulari fere potestate, quos *Provisores Generales* appellant, & quamvis olim ea munera

ad

ad tempus eſſent, cum ſcilicet è repub. videretur aliquem mittere ad ea exercenda, qui re peracta domum revertebatur, nec ſucceſſor aliquis eligebatur: attamen in præſens, & Palmæ novæ Civitati, & Iſtriæ provinciæ, & inſulis Corcyræ, Cephaleniæ, atque Zacynthi, & regno Cretæ ſummi Senatores legati præficiuntur.

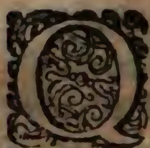
DE FORMA

REIPVBL. VENETÆ,

Liber Singvlaris.

Not. XXXVIII. Iannot. *Poſthac à Nicolao Leoniceno.*

Contar. lib. I. *Enimvero hac in re temperiem.*]

Vod olim Laconum, atque Romanorum, idem modò Venetorum contigit reipublicæ, ut inter viros eruditiſſimos nondum ſatis conſtet, quænam ſit ejus vera forma. Nam quidam ad popularem ſtatum illas retulerũt, quidam verò ad paucorum ſive optimatum: quidam qui rem, ut dicitur, videntur acu tetigiſſe, non ſimplices, aut uniuſmodi illas ſtatuerunt, ſed per-

permiſtas, & ex tribus formis temperatas, & Regia, & Paucorum, & Multorum. Ariſtoteles quidem hoc argumentum tradit perfectæ miſtionis, quando contigit, ut unam eandemq; rempubl. alii Democratiam dicant, alii Oligarchiam. Ait enim lib. 4 Polit. cap. 9. *Manifeſtum eſt id contingere iis, qui dicunt, propterea quod perfecta eſt miſtio: accidit etiam idem medio, quoniam utrumque extremorum apparet in ipſo.* Id vero confirmat exemplo Lacedæmoniorum reipubl. quæ viſa eſt aliis popularis, quia populariter complura in illa conſtituta ſunt; aliis verò viſa eſt gubernatio paucorum, cum nonnulla haberet, quæ ſpectarent ad nonnullorum potentium: ſed omiſsâ Lacedæmoniorum adminiſtratione nec non Romanorum, de quarum genere fuit à multis ſatis diſputatum, de Venetæ reipublicæ forma diſſeramus. Ioannes Bodinus Andegavenſis, vir litteris multis perpolitus, & peracri ingenio, ſed res novandi ſtudio præceps, & nimium quam audax, extremo de republica ſuâ libro Venetam rempublicam ſtatuit optimatum eſſe, quam popularem omnino contendebat exiſtere lib. de Meth. Hiſtoriæ. Hominis autem hallucinatio ex

eo fonte profluxit, quod ſimplices rerumpublicar. formas duntaxat agnoſcit, eaſdem verò inter ſe permiſceri præfractè negat. Quapropter arguit ſummos Philoſophos, ipſumque Ariſtotelem, qui præſtantiſſimum reipublicæ genus illud ſtatuerunt, quod foret è ſimplicibus formis probè temperatum. Et verò in quærenda ſimplicitate fruſtra laboranti, ubi miſta quærenti occurrere poterat, contigit id Bodino, quod Ariſtoteles monuit, ut diſtraheretur in varias adverſas ſententias, & alias probatas ſibi rejiceret, poſteaque probaſſet rejectas, prout ingerebat ſe illi diverſa ſpecies in ſingulis reipublicæ formis perpendendis. Quemadmodum igitur ſecum diſſidet Bodinus in Romanæ reipublicæ formâ ſtatuendâ, quam modò popularem facit, modò regimen Optimatum; ſic etiam pendet, ac nutat, dum agit de ſtatu Venetæ reipublicæ. In eo verò Bodinus præcipuè peccat, quod permiſtionem formarum negat, ac de medio tollit, cujus aliquot argumenta, ſeu verius commenta, evidentiſſimis rationib⁹ refellamus, ut hoc tanquam primo gradu facto, & conſtituto, ad alia progrediamur. Vnum Bodini fundamentum præcipuum eſt, quo tota niti-

nititur fraus hominis, absurdaque opinio: esse res duas disjunctas, penitusque diversas rationes, gubernandi statum civitatis, quâ in re tantoperè sibi placet, ut omnes de rebus Politicis ante se scriptores, & nominatim ipsum Aristotelem arguat, quod ejusmodi distinctionem non animadverterit. Quâ tamen in re perspicuè fallitur, ne dicam mentitur. Vidit enim hoc Aristoteles, & disertè monuit cap. 5, lib. 4. Polit. *Neque verò latere nos debet, multis in locis contingere, ut quæ respublica secundùm leges non sit popularis, nihilominus populariter gubernetur propter morem ac institutionem: similiter autem apud alios contra evenit, ut respublica secundùm leges magis sit popularis; institutione autem, & moribus videatur magis ad paucorum regimen accedere.* Veruntamen id quandoque accidere, non fixum ac perpetuum esse, & præcipuè post mutationem rerumpublicarum fieri, scripsit Aristoteles; secus atque Bodinus arripuit, ac nobis obtrudit, qui si philosophari seriò didicisset, in errorem tam fædum nunquam lapsus esset, ut operationem propriam statueret omnino dissentaneam ab agendi principio, atque forma insita. Accidere id quidem potest

aliquando seu materiæ vitio, quæ non satis aptè affecta sit atque disposita, sive quod operantis est remissa vis, aut fortè impeditur. Sed hæc non eveniunt, nisi rarò, & fortuitò, quæ in naturam ipsam transferre velle summæ amentiæ est. Postulat enim ordo naturalis, & ratio, ut propriæ operationes propriæ formæ respondeant, quæ forma, si quando aberrat dum operatur, id præter naturæ ipsius ordinem accidit, qui est certus, & constans. Quam igitur administrationem civilem Bodinus proponit, si vis integra constat illi naturæ suæ, fieri nullo modo potest, ut operationes à statu formâque suâ sint diversæ ac dissimiles: sin autem vel jam corrupta est, vel certè ad corruptionem vergit, quemadmodum evenit in reipubl. mutatione, non gravatè assentimur, unà cum Aristotele operationes quasdam existere à formâ diversas, propterea quod innata vis deperit, & paulatim intercidit, quo tandem fit, ut formæ prioris corruptæ vestigia tantum maneant, dum alterius formæ sequentis affectio paulatim inducitur. Licet hoc intelligere cuilibet ex Tacito, qui lib. 4 Annalium Romanæ reipublicæ non modò à statu suo discedentis, sed jam propè extinctæ exhibet

hibet quandam ſpeciem, ſive imaginem, in quâ tamen multa adhuc ſupereſſent, quæ veterem majeſtatem arguerent, priſtinumque ſtatum, ut quamvis forma eſſet recens ſuperinducta, non tamen vetus illa prior ita foret abolita, quin adumbrare ſaltem aliquid operando poſſet. Quod igitur Bodinus aſſumit tanquam certũ axioma, hoc eſſe falſiſſimum, & ratio, & res ipſa docet, gubernandi rationem à ſtatu ſuo diverſam eſſe. Siquidem hoc nunquam contigit in republica integrâ, ſed in illà tantum, quæ jam cæpit mutari & corrumpi, atque à ſtatu diſcedere, ubi profectò mirum videri nõ debet, ſi diſſident, quæ prius inter ſe planè cohærebant, quod tamen eſt præter naturæ vim inſitam, & *per accidens* evenit. Sed expendamus alterum Bodini argumentum; ex duabus reipubl. adminiſtrationibus, quæ differunt ſpecie, nihil optimum conflari poſſe, tradit Ariſtoteles: ergo multo minus conflari poterit ex tribus in ſe confuſis. Antecedens ex eo probat, quod Ariſtoteles lib. 2 Polit. cap. 6. reprehendit illos, qui rempubl. conſtituunt ex populari ſtatu, atque tyrannide. Nam ſi ex paucioribus fieri non poteſt recta permiſtio, quomodo

fiet ex pluribus? Sed vel hic Auctor oſcitanter admodum Ariſtotelem legit, aut fraudem malitiosè facit. Cur ex Democratia, & Tyrannide nihil bonum conſtitui queat, Ariſtoteles eam rationem non affert, quam Bodinus inducit (nam quis neſciat, facilius eſſe duo ſimul permiſcere, ac temperare, quam tria?) ſed quia Democratia, Tyranniſque ejuſmodi ſunt, ut non reponendæ ſint in numero formarum, vel certè longè deterrimæ exiſtant formæ reipublicæ, propterea ex his duobus generibus nihil optimum confici poſſe, tradit Ariſtoteles, nihil autem obſtare, quo minus miſtio fieri poſſit è duobus tantum generibus, ſive formis, quæ cap. 8 lib. 4 Polit. ſcripta ſunt, apertè demonſtrant, *exiſtere quoddam genus civilis adminiſtrationis, quod politia à plerisq; nominari ſolet, quæ nihil aliud ſit, quàm permiſtio quædam Oligarchiæ cum Democratia*: licet enim ejuſmodi binæ ſpecies connumeratæ fuerint ab Ariſtotele inter minus integras, hoc eſt, inter vitiatæ & corruptæ reipublicæ formas: nihilominus docuit, fieri poſſe, ut non ita multum declinent ab inſitâ probitate, quo fit, ut inter mediocres cẽſeri poſſint, quod quidem tyrannidi cõtingit nunquam,

quæ

quæ ſemper eſt labes, & vitium, qualis qualis exiſtat, propterea cum aliis miſceri nunquam bene poteſt. Tertium Bodini argumétum ejuſmodi eſt: Tres formæ rerumpublicarum ſunt inter ſe oppoſitæ, habent ergo diverſos fines, diverſas leges, & diverſos ſtatus, qui ſi confundantur, ſimul perturbatio maxima orietur, ergo nihil ex iis bonum confici poteſt. Enimvero hic naturalis Philoſophiæ ſe ignarum Bodinus prodit, quæ docet, eorum, quæ ſimul permiſcentur, naturam & vim tantum ſupereſſe, miſtione peractâ, non autem formas re ipsâ, ſive, ut aiunt, *in actu*. Quæ igitur prius erant inter ſe pugnantia & oppoſita, hæc poſtea ſimul conveniunt atque coaleſcunt, ut efficiatur quoddam commune, ſed tamen diverſum à ſingulis formis, quæ ad miſtionem peragendam concurrunt. Singula tamen hæc vim ſuam exerunt & produnt, plus minusvè, pro ratione ipſius temperaméti, quod proprius quidem ad unum, quàm ad aliud inclinare poteſt, non tamen ita planè referre & repręſentare, quin diſcrimen percipi queat ab eo, qui aliquid ſapit. Bodinus tamen fateri non veretur, ſe non intelligere, quomodo ex tribus generibus modicè temperatis quartũ

exſurgere poſſit genus reipublicæ, quod vim quandam naturâ diverſam à cæteris habeat. Quapropter probare nititur alterutrum; vel ex tribus reipublicæ generibus nil conflari poſſe; vel ſi conflетur, futurum ut nihil differat à populari ſtatu: ſed omnis conatus hominis prorſus eſt inanis, & rationis ejus leviſſimæ, & ex iis, quæ ſolent in ſcholis proponi exercẽdi causâ acuendique ingenia eorum, qui Philoſophiæ dant operam; itaque piget illas referre, nedum ſeriò refellere. Quartum Bodini argumentum, quod quidem ducit ille; majeſtas per ſe ipſa eſt individuum quoddam, ergo non poteſt ſimul & uni, & paucis & pluribus communicari. Antecedens firmatur auctoritate Iurisconſultorum, qui jura Majeſtatis eſſe individua affirmare ſolent; & hac ratione præterea, quia ſi Majeſtatis jura communicari poſſent, vel tribueretur omnibus ex æquo, vel ſingulis plus, minusvè: primum fieri non poteſt, quoniam alter impediret alterum; alterum quoque locum habere nequit, quia quod excederet, paulatim ad ſe traheret cętera, præterquam quod plus & minus recipere non poſſunt formæ ſuàpte naturâ individuæ, qualis eſt majeſtas. Sed homonymia multiplici

Bodini

Bodini hoc argumentum laborat: nam quis neget, formá rei cujuslibet unam esse oportere, proptereaq; individuam, quatenus est una? sed forma quævis dupliciter considerari potest: primò quatenus totum compositum respicit, cui *dat esse* (hic enim est opus in scholis usitatas usurpare formulas loquendi) & hac ratione forma necessariò est una, quoniam *essentia* & natura cujuslibet rei compositæ est una: secundò forma, immo etiam ipsa *essentia* spectari potest ex iis facultatibus, quas plures & diversas habet, quâ ratione non est individua, & una, sed multiplex. Quidam Philosophi admittunt etiam in unâ re plures formas, eo tamen ordine, ut una tantum potior sit, cæteras autem obsequentes subjectasque habeat, ut ratio constare possit unitatis. Quapropter in homine triplicem illi formam statuunt, vegetativam, sensitivam, necnon rationalem, quæ tamen alias in obsequio & imperio contineat, perinde ac Rex aliquis subjectos omnes, quibus dominatur. Vtraque opinio suos habet Auctores, qui eas tuentur: prior tamen plures habet, atque potiores, quo fit, ut magis sit in scholis recepta; sed hæc an illa sit verior, ad rem nostram nil facit,

quia cum necessariò concedendæ sint, si non multiplices formæ in quavis re compositâ, ac certè multiplices vires atque facultates, dubitari non potest, quin ejusdem rei natura & forma ita sit una, ut in plura tamen officia, vel partes secerni dividique possit: ita etiam majestas ipsa, sit quamvis una, nihilominus complectitur varias potestates, vel in ferendis legibus, vel in creandis Magistratibus, vel in bello indicendo, vel in pace facienda: sed omnes enumerando persequi nihil attinet in præsens, satis est ostédere plures, & non unam esse, ad errorem Bodini coarguendum, qui homonymia deceptus studet alios decipere. Auctoritates vero jurisperitorum nihil ipsum juvant, quoniam loquuntur ipsi de totâ Imperii Majestate, quæ quatenus est ejusmodi, id est absoluta, & summa, nulli tribuenda est parti reipublicæ separatim, sed toti universæ reipublicæ corpori conjunctim, quâ ratione planè est una, & individua, ut diximus. Quæ verò stabiliendę ratiocinationi subjicit, cuncta, quia nullo nituntur firmo fundamento, corruunt. Non enim tota majestas omnibus tribuitur, nec quatenus est, quod unum plus aut minus recipit: plures tamen eius partes, aut

pau-

pauciores communicari possunt, vel pluribus, vel paucioribus, vel uni etiam tantum, prout exigit ratio, & natura reipublicæ mistæ, quę tota pendet à legibus in eâ constitutis, quæ ex ordinum mutuo cōsensu in dies sanciuntur. Postquam hæc scripseram, liber pervenit in manus meas satis longus Henrici Arnisæi, in quo de republica agitur. Is licet lib. secundo cap. 6. ubi fusè admodum disputat de mistione reipublicæ, ab opinione Bodini omnino dissentiat, eiusque rationes præcipuas infirmare conetur: nihilominus placitum illud firmat, ac tuetur, quod superius à nobis confutatum est, cum probavimus apertis verisque rationibus, à propria formâ, quam consequitur, diversam non esse reipublicæ, ni ea propendeat in vitium, administrationem. Affert hic Auctor eiusmodi ratioñe potissimùm; si æstimanda esset reipublicæ forma ex administratione, fore, ut nulla inveniretur simplex respublica popularis, nullumque regnum, quod esset pura Monarchia: propterea quod multa instituta Aristocratica reperiuntur in quavis populari republ, multa quoque usurpari solent in omni Monarchiâ, quando Rex non modò arcana consilia, sed etiam hono-

honores & dignitates cum subjectis communicat. Hic Romanorum Imperatorum multa exempla profert, quos ait Aristocratiam mistam Imperio habuisse, quod bonam partem Imperii Senatui indulsissent. Sed excidit docto viro eorum memoria, quæ argumentando objecit Bodino, non semel confundi ab eo potestatem propriam, & precariam, si multa Imperatores Romani permittebant Senatui. Si modò Galliæ, & Hispaniæ Reges permittunt suis Ducibus, quos cum Imperio præficiunt Provinciis aut Regnis: certè proprio nomine ut administrent, nunquam eis permittunt, alioquin à se abdicarent summam potestatem. Quam igitur conferunt in subjectos, ea precaria est, si spectemus subjectos, quibus ea impertitur; sin autem summos ipsos Principes, hæc ipsorum est propria; cui quidem potestati accidere potest, vel ex decreto certâque voluntate principum: vel etiam eorum ob indulgentiam nimiam, & facilitatē; vel tandem quod extorqueatur per vim ab invitis, ut pluribus, aut fortè uni ex primariis ac Ducibus Imperii, plures maximæque partes committantur. Ex his omnibus manifestissimè constat, Bodinum falli,

falli, formarumque mistionem in rebus publicis negari non posse, quod doctissimis viris summisque Philosophis ex omnium seculorum memoria probatum est. Reliquum modò est, expendere celebrem sententiam eruditissimi viri Casparis Contareni, qui temperatam Venetæ reipublicæ formam statuit ex Regno, Aristocratia, & Populari statu, in quam deinde frequentes pedibus iverunt, quicunque de rebus Venetis sermonem habuerunt. Adversus hanc sententiam Bodini rationes magnam partem in superioribus confutatæ sunt: supersunt aliqua tamen ab eodem objecta; molli, quod ajunt, brachio refellenda. Nam quod probare contendit, & pluribus disserit, Veneto Principi Imperii summum jus nullum esse, sed Imperii duntaxat speciem quandam apparentem; huic sententiæ nil officit, immò suffragatur, cum longè aliter ac Bodinus censet, sit ratiocinandum. Nam si Venetus Princeps summam haberet potestatem, simplex gubernationis forma esset Venetæ reipublicæ. Cum verò statuamus ipsam temperatam, nihil est opus, Regiam potestatem integram persistere. Satis est enim, ut quadantenus insit intra certum modum.

dum, quemadmodum rebus omnibus evenit, quæ inter ſe miſcentur. Non enim re ipsâ, ſive *actu*, ut ſcholæ loquuntur, ſed vi duntaxat, & facultate formæ miſtæ permanent, idque ad temperamentum perfectum, ſi quid aliud, requiritur. Fieri etiam poteſt, quinimmò id perſæpè accidit, ut quodam tempore intendatur unius formæ vis, quæ inter cæteras interim plurimum eminet, principem locum concedat alteri: hæc autem, ſed paulatim remittens procedente tempore, ubi ſuam vicem obierit, elangueſcat paulatim, & alia ſuccedat deinceps, & primas obtineat. Quod quidem cernitur in cunctorum animantium genere, ſed in hominibus ipſis præcipuè, qui pro variis ætatibus, & fortunæ caſibus temperamentum corporis, & mores animi commutant: neque tamen propterea mutatio iſthæc efficit, ut plures homines dicantur eſſe pro variis ætatibus. Non igitur quæcunque mutatio intervenit, ſubitò res perit: labefactari penitus debet, antequam intercidat. Bodinus tamen cenſet, diverſam rempublicam effici, quotieſcunque aliqua mutatio in eâdem contigit. Sed hæc hominis oſcitantia eſt, temerè potius ex ingenio atque ſenſu proprio, quàm

ex ullius Philoſophiæ certâ regulâ diſputantis, neque ipſi, neque alteri cuipiam probare erit integrum, mutationem tam vehementem, & gravem ullam extitiſſe, quæ omnino everterit ſtatum Venetæ reipublicæ: nobis autem hoc facile oſtendere licebit, quicquid in ratione gerendæ reipublicæ immutatum eſt, pro temporum & rerum circumſtantium variis conditionibus, id formam reipublicæ inſitam nunquam ſuſtuliſſe, quæ à ſuis primordiis ad hæc uſque tempora una & eadem perſiſtit; tametſi temperamentum illius eam viciſſitudinem ſubiit, quæ cunctis rebus humanis ſolet eſſe communis, ut non ſemper eodem modo ſe habeant ea, quæ miſtionem perficiunt; ſed quandoque incitentur, quandoque remittantur, modò parentis aut concedentis ſpeciem quandam præbeant, modò eminentis permultum, atque dominantis. Pervulgata ſunt ea, quæ ſcriptores egregii de Romanæ reipublicæ ætatibus prodidêre memoriæ: ſuas etiam habuit ætates Veneta reſpublica, quas contemplari licet in priſcis annalibus, infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, juventutem, & virilem ætatem, in quibus paucorum, multorum, & unius pote-

poteſtati, nunc plura, nunc pauciora permiſſa ſunt, prout uſus atque reipub. tempora ferebant: idem tamen permanſit ſtatùs reipublicę, propterea quod, etſi leviter nonnunquam immutatum, nunquam tamen ſolutum, atque ſublatum eſt penitus id temperamentum, quod ab ortus ſui initio primum eſt ſortita ex illo triplici genere, quod ſuperius diximus: ſed operæ pretium fuerit ætates diſtinguere, & ſingulas ponderibus ſuis probè examinare, ut obſtruatur os malignis, atque improbis. Quod tempus prima continet incunabula Venetæ reipubl. & reſpondere videtur quodam modo infantiæ, hoc habet annos LVI. aut paullò plus ſupra ducentos, qui effluxerunt nimirum ab urbe condita, uſque ad optionem & creationem primi Ducis, quæ contigiſſe traditur anno à Chriſto nato DCXCVII. ſive, ut Bodinus, & alii nonnulli malunt, DCCV. cum à nobis fuerit in notis ad Iannotium ſatis ſuperque probatum, fabellas pluſquam aniles commenta illa eſſe, quæ de primis Venetæ urbis fundamentis memoriæ ſunt prodita, decreto publico à Conſulibus Patavinis jactis: his conſequens eſt, nullam conſularem adminiſtrationem principio

cipio extitisse, sed Tribunis initiò regimen commissum, qui Magistratus primus in republ. fuit: & qui contra sentire scribunt, ut aliquam, si possent, Venetæ libertati notam inurant, paulò post veritate coacti fatentur, temporibus illis nullam omninò inveniri inter Magistratus, qui civitates regerent, consulum mentionem. Bodinus verò existimavit ad hoc usque tempus, quot insulæ habitarentur in æstuariis, tot numero fuisse distinctas respubl. Veruntamen neque Bodinus ipse, neque quispiam alius ex monumentis historiarum probare unquam poterit, singulis insulis jura propria majestatis, sociorum jure atque imperio, fuisse distincta, hoc est, Tribunum quemlibet in suâ insulâ de rebus publicis decernendi potestatem habuisse. Nam certò constat, complures insulas extitisse, quæ finitimis attributæ erant, clarioris nominis, quas duodecim omninò fuisse memorant annales, quæ tandem redactæ fuerint ad septem, quot perhibentur certis antistitum sedibus insignitæ. Episcopales autem sedes istæ memorantur Gradus Patriarcharum Aquileiensium vetus domicilium, quò relictâ metu Longobardorum prorsus Aquileiâ Paulinus Pa-

triarcha ſe recepit cum omni ſacrâ ſupellectile: qui vero ſucceſſerunt eidem Probinus, Heliaſque, non modò ſemper eâ in inſulâ commorati ſunt, ſed etiam petierunt, ac obtinuerunt à ſummo Pontifice, ut deinceps Eccleſia Gradenſis eſſet metropolis omnium. Caprulæ vero ab Ioanne Epiſcopo Cõcordiæ occupatæ ſunt; Torcellumque cum proximis inſulis ab Epiſcopo Altinate; Metamaucum, Philiſtina, & Clodia à Patavino Epiſcopo: Opitergio quoq; capto à Rothari Rege cives quidem de nomine Heraclii Imperatoris oppidum Heracleam; agreſtes autem homines Equilium conſtruxerunt, quæ proprios etiam Epiſcopos ſingulæ habuerunt: in Olivolâ tandem inſulâ, quæ poſtea dicta fuit Caſtellum, noviſſimus Epiſcopus conſtitutus eſt, qui tandem abolito nomine Patriarchæ Gradenſis, ſucceſſit in Patriarchæ Venetiarum nomen. Præcipuis igitur iis inſulis qui præſidebant, hi nominantur Tribuni majores in Annalibus; qui verò in minoribus inſulis jus dicebant, quæ continebantur finibus & juriſdictione majorum, illi Tribuni minores appellantur. Vtrum verò Tribuni tantum majores, aut etiam minores, quotieſcunque de rebus

bus publicis consultatio fieret, in concilium convenerint Heracleæ indici solitum, neque negare, neque temerè affirmare possum: sed conjectura certissima, & ratio nôbis persuadet, non solum tribunis omnibus, uniusque generis, sed etiam Tribunitiis viris, hoc est, Magistratu eo functis, cæterisque honestioribus civibus aditum ad concilium illud patuisse: immò verò hoc ipsum Andreas Dandulus exprimere videtur iis verbis; *Interea Venetiæ maritimalis Regio propter bellicas clades populis aucta, in qualibet insula Tribunos annuales constituit, qui incolis justitiam exhiberent, facta vero Communi tangentia, ab omnibus comprovinci alibus congregatis determinari consuetum erat.* Comitiis verò solemnibus quinam præsiderent, & quinam jus haberent cogendi concilii, an magister militum, quem pariter legimus ante Duces creatum, an unus, an plures Tribuni, an per cives, an simul, incompertum est nobis, temporum injuriâ. Vetustissima namque civitatis nostræ monumenta nihil aliud, quam *Li Tribuni rendevano rason ciaschedun nella sua isola, nelle cose del governo doperavano il consegio di tutti: ma se la cosa era d'importantia chiamavano l'adu-*

nation di tutte le Isole; id eſt, *Tribuni ſinguli in ſuis inſulis jus dicebant, in iis quæ ad regimen pertinent, communi concilio utebantur; at ſi res eſſet magni momenti, inſularum concilium convocabant.* Quod ſi tota vivendi rätio à legibus pendet, quemadmodum ſapientiſſimorum virorum judicio conſtitutum eſt; cum ex epiſtolâ Caſſiodori conſtet ad Tribunos maritimorum communiter ſcriptâ, quicunque incolebant æſtuaria eo tempore, iiſdem prorſus inſtitutis atque legibus uſos, quæ forent pauperibus ac divitibus juxta communes ex æquo, quin una, eademque reſpubl. tunc fuerit, dubitare non licet, accedente præſertim imperii conjunctione, quam Bodinus ipſe in methodo Hiſtoriarum efficere probat, ut quamvis plures exiſtant civitates, quod tamen contineantur eodem imperio, propterea non plures, ſed eandem conſtituant rempublicam. Veruntamen ad conflandam rempublicam minimè requiritur, ut unus ille perpetuò præſit ad conventus habendos: ſatis eſt enim, ut plures hoc per vices præſtent. Sed concedamus Bodino, quod ſicuti nunquam fuit, ita nunquam probare poterit, ſuum fuiſſe proprium imperium cujuſque inſulæ ab

aliis

aliis diversum: certè una ex iis Rivusaltus sufficiet cumulatè ad rempubl. unam statuendam: concesserunt enim cœteræ paulatim omnes in ejusdem jura procedente tempore; quo fit, ut meritò prima origo urbis repetatur non à Grado, Heraclea, Metamauco, vel Torcello conditâ; sed ab ipsâ Rivoalto, quæ ut antiquitate, sic etiam majestate prælata universis insulis, evasit domicilium maximi & supremi imperii. Vnde Tribuni ductum sit nomen, nihil ad nos pertinet, quamvis non me lateat, non deesse, qui à tributo ductum obstinatè contendant, ut Venetorum libertati notam aliquam inferant: quasi vero nullum fuerit in Romanâ republicâ Tribunorum nomen post exactos Reges; & post orientis atq; occidentis divisum Imperium, ex pluribus, quæ supersunt, monumentis non sit in comperto, Tribunos appellatos, quibus aliquod munus obeundum non modò publicum, sed privatum tributum esset: Venetos verò tribunos, & ab Insulanis ipsis creatos, atque adeo institutos, ut singulis insulis jus dicerent; & neminem prorsus superiorem cognovisse præter Ducem, & magistrum militum, postquam creari cæpti sunt, adeò clarum & certum

eſt, ut à nomine in dubium vocari poſſit. Fuêre quidam Veneto nomini cumprimis infeſti, qui leviſſimâ conjecturâ, immo nullâ ducti, neſcio quem Magiſtratum commenti ſunt, qui nomine vel Imperatoris, vel cujuſpiam Regis ſtagnis præſideret. Commento huic fidem ex eo facere conantur, quod Tribunis Maritimorum, & non Venetiarum epiſtolam quandam ſuam Caſſiodorus ſcripſerit, quæ XXIV. eſt poſtremi libri variarum. Sed quis non videt, & ſi hanc epiſtolam *obiter* percurrat, non advenas, ſed indigenas hos tribunos exiſtere, & æquo jure viventes cum cæteris incolis? Permulta hoc indicant, ſed hæc ipſa verba præcipuè. *Per hoſpitia quodammodo diſcurritis, qui per patriam navigatis: carinæ veſtræ fluctus aſperos non paveſcunt. Iuvat referre, quemadmodum habitationes veſtras ſitas eſſe perſpeximus. Arti veſtræ omnis fluctus addictus eſt.* Cur autem ſcripta fuerit hæc epiſtola Tribunis Maritimorum & non Venetorum, illud in causâ fuit, quod alibi monuimus, hoc Venetiarum nomen non tantum Caſſiodori ætate, ſed multis etiam pòſt ſeculis toti Venetæ regioni, non autem his æſtuariis proprium extitiſſe. Fruſtra ſe torquent plu-

plurimi in his Cassiodori verbis, *Venetiæ prædicabiles quondam plenè nobilibus.* Nam quidam exemerunt vocem illam *quondam*: alii vero fatentur ingenuè, se non satis assequi, quid sibi velit ejusmodi Cassiodori verbum, aut Nobiles tunc omnes, derelictis insulis, ad sedes quemque suas reversos fuisse suspicantur; quod tamen alienum est à veritate, propterea quod ex hac ipsâ epistolà Cassiodori patet, divites æque, ac pauperes stagna tunc incoluisse. De Venetæ igitur regionis continente accipienda sunt verba illa Cassiodori, quæ diximus, cujus duos modò fines, ad Ortum atque Austrum, aliis duobus omissis, propterea commemorat, quod occuparent illos, qui ad mare confugerant, maritimorum nomine ab ipso nuncupati. Exhauserant autem Barbarorum rapinæ & incendia provinciæ Venetæ ferè totam nobilitatem, quæ plura detrimenta subiit atque mala, quò promptius obtulit se discrimini, atque dimicationi: quapropter tot passim stragibus populorum editis, maximisque urbibus vel solo æquatis, vel direptis hujus provinciæ, quæ prima occurrit Italiæ invadenti Italiam nobilitas, redacta fuerunt ad internecionem, quæ causa

ſcribendi Caſſiodoro fuit, Venetias quondam nobilibus plenas extitiſſe, hoc eſt, Venetam Provinciam ſtagnis adjacentem. Nam ſtagna tunc Venetiarum nomine inſignita non erant, ex quibus vel inſcitia, vel malitia illorum arguitur, qui ad inſulas,& ſtagna pravè ac perperam trahunt, quæcunque de Venetiis, aut Venetis Caſſiodorus, & alii memorant. Canonicarius Venetiarum, ad quem ille ſcribit, videtur Magiſtratus aliquis fuiſſe, qui canonem exigeret, hoc eſt, vectigal aut tributum. Vox enim Græca, ut regulam ſive normam notat, ita etiam poſtremis imperii temporibus uſurpari cœpit pro certo ac determinato genere tributi, quod à ſingulis, vel provinciis, vel gentibus perſolvendum eſſet. Sed fugit improbos homines ratio, qui mentiti ſunt, in æſtuariis Canonicarium ejuſmodi commorari ſolitum. Nam præterquam quod Caſſiodori ætati imperitè adſcribũt, quod multorum ſeculorum poſtea intervallo contigit, homines acutiſſimi minimè videntur perficiendis mandatis Regis, aut Præfecti Prætorio, paludes has opportunam ſedem minime fuiſſe: niſi fortè Veronenſis vini copiam comparare, & provinciæ agros à Barbaris

vaſta.

vastatos inspicere, ne pro iis vectigal ullum exigeretur ab incolis, aliaque ejusmodi Canonicario Venetiarum jussa épistola 4, & 7. lib. 12. Variarum, licebat melius, ac facilius exequi in paludibus, & stagnis agenti, quàm in continente. Sicuti etiam ineptissimè, aut potius, ut fucum faciant, malignè ad insulas detorquent, quæ Venetiæ ora maritima, & de iis qui maritimam oram incolerent, scripserunt Historici. Quod autem epistola XVI. Cassiodorus admonet de tributario asse promptè persolvendo, primò quidem scripta est epistola illa tantùm Canonicario, non autem Canonicario Venetiarum, ut aliæ: atque ita cujusnam sit ille, non satis liquet: deinde in æstuariorum incolas nequaquam transferri potest: siquidem jurisconsulti omnes nullum propè agnoscunt, quod majestatis tam proprium sit, quàm vectigal salis, nullum etiam, quod magis imminuat jura privatorum: quapropter impositorum vectigalium à regibus licet immunitas Romano populo data esset per legem latam à tribuno plebis, Livius tamen censor obtinuit non invito populo, ut salinarium vectigal unum exciperetur, quod Bodinus etiam commendavit memoriæ.

Si cui tributo igitur Insulani eo tempore, huic salinario certe obnoxii maximè fuissent, cum præsertim fortunæ tunc eorum cunctæ in salinis consisterent, Cassiodoro teste. Atqui ex eodem Auctore manifestò constat, vectigal tam opportunum, tamque justum ab Insulanis nullum persolutum fuisse: quî fieri ergo potuit, ut alia persoluta fuerint , quæ persolvere neque commodum, neque integrum erat? Siquis tamé urgeat, pro fundis in continente possessis eorum dominos, quamvis in stagna demigrassent, consuevisse tributi nomine aliquid exsolvere; hoc ut inficias temerè non iverim, ita prorsus autumo nihil officere libertati potuisse, quæ in æstuariis paulatim tunc adolescebant. At enim tribunis mandat Præfectus Prætorio,ut triticũ,vinũ,oleum, atque id genus alia, quæ Histriæ populis ab eodem imperata fuerunt, ex ea regione Ravennam suis navigiis convehant. Sed qui rerum humanarum notitia & peritia valet, magnorum Principum cognoscit eum morem esse, ut minoribus imperent, quasi pro sua potestate, tametsi neque ipsorum, neque ullius imperio subjectis. Plenæ sunt universæ historiæ ejusmodi exemplis, quorum similia ætas habet quoque nostra.

ſtra. Quid igitur novum foret atque mirum, ſi regis Gotthorum nomine præfectus Prętorio mandaſſet, aut prę-cepiſſet elatius hominibus liberis, ſed quorum opes tenues admodum imbecillæque eſſent? Veruntamen ipſa verba, quæ Caſſiodorus uſurpat, nihil elatum ſapiunt, nihil arrogans. Qui verò imperandi verba illa, *Providete, Eſtote, Reficite*, trahunt ad Dominatum, vel imperitiam ſuam produnt, quod neſciant latinè; vel certè malignitatem, quod rem certam diſſimulent. Quid enim crebrius in omni ſcriptorum genere, quàm jubendi ejuſmodi voces formulæque incurrunt, minoribus æquè ac paribus, majoribuſque uſitatæ, vel in ſalute dicenda, vel dum aliud velint? *Vale, Veni, Scribe, Mitte, &c.* Sed urgent, Inſulanis Hiſtros exæquatos, proptereaque ſubjectorum numero recenſitos, quod Caſſiodorus initio epiſtolæ ita ſcribat; *Sed vos, qui numeroſa navigia in ejus confinio poſſidetis, pari devotionis gratia providete, ut quod Hiſtria parata eſt tradere, vos ſtudeatis ſub celeritate portare.* Cæterùm quid ſibi velit nomen devotionis, poſtquam corrupta eſt integritas latini ſermonis, ne bajuli quidem modò ignorant, & agaſones; nam *famulos* cujus-

libet

nem factam, ut domini, ac famuli vocabula, atque alia similia, Romanis auribus quondam ingrata, immò intoleranda, tunc immutata coditione temporum passim audirentur, ut versarentur in ore cunctorum frequenter, ad studium propensamque voluntatem testandam erga aliquem, quamvis æqualem, aut etiam inferiorem dignitate. Quapropter ex ejusmodi formulis loquendi, quibus etiam hæc nostra ætas in præsentia utitur, per Barbarorum convictum in usum inductis, nullum, vel leve argumentum desumi potest ad libertatem eorum convellendam, quos nullius Principis jussis unquam obtemperasse, ex antiquitatis monumentis compertum habemus. Gothorum totam gentem rectæ fidei infensam, præcipuæque Theodoricum Regem accepimus fuisse, qui cum infectus esset Ariana labe, Catholicos Episcopos insequi ac divexare nunquam destitit. Odoacer autem Rex Herulorum, qui eundem præcessit, à religione Christiana fuit omninò alienus, qui postquam Romani imperii nomine in Italia deleto, Regnum in eâ forma benè satisque confirmasse sibi visus est, tunc exercere tyrannidem apertam aggressus in Christianos, præcipuèque
in

in Episcopos grassari cæpit. Marcellianus Aquileiæ Antistes, ut ejus Regis impetum declinaret, primus omnium, qui memorâtur, in Gradum se recepit, anno Christi CDLXXXV, *ubi* (referre juvat ipsa verba Annalium) *illæsam fidem & puram cum suis tenuit, populo eum tutante*. Idem fecisse tradunt periculi evitandi causa, si quod à Gothis, aut etiam à Græcis immineret, qui proximi successerunt Marcelliano Episcopo, ut Gradum semper se conferrent, Aquileiâ relictâ, quoad Albuino anno DLXIIX irrumpente in Italiam, Venetiamque regionem primam omnium petente, Paulinus & Clerici plerique omnes Aquileiæ pretiosam supellectilem omnem, & sanctorum reliquias, fugientes in Gradum insulam secum asportarunt, quorum exempla secuti proceres, atque cives permulti Albuino advétanti cum maximis copiis ferè vacuam incolis reliquerunt urbem, & pagos circumjectos. Primus igitur omnium Paulinus in Grado sedem Aquileiensem certam fixit & locavit, quā deinde duodecimo pòst anno Pelagius secundus auctoritate decretoque suo firmavit, ac sanxit, ut metropolis esset Venetiæ atque Histriæ Gradensis Ecclesia: quamobrem qui tunc

erat

erat Aquileiensis Antistes Helias, deinceps appellatus est Patriarcha Gradensis. Veruntamen ad palàm luce clarius comprobandū, Venetos qui inhabitarent insulas in æstuario sitas, nullius imperio obnoxios fuisse, præter jam dicta, evidentissimum ac firmissimum occurrit hoc argumentum. Quemadmodum prius obstiterant furentibus Gothis, ne Catholicos Episcopos, quos insectabantur, internecioni traderent, ac de medio tollerent: ita etiam Iustiniani edicto minimè paruisse, Imperatoris maximi atque potentissimi, cum tamen ille mulctaret exilio & pœnis gravissimis, qui cum eo non sentirent, Antistites quoslibet, & ne Vigilio quidem ipsi parceret, Romano Pontifici, quem ut captivum diu Constantinopoli tenuit. Immunes, inquit Baronius, anno D L III à persecutione illi tantum fuerunt, qui non sub istius Iustiniani degebant Imperio; hincque accidit, ut Venetiæ, & ei adjacentium regionum Episcopi, cum essent sub Francorum dominio, contra quintam Synodum cogerent concilium Aquileiæ, cujus meminit Beda. Atqui bellum contra Francos à Narsete susceptum, postquam Gothorum vires penitus accendit, initium habuit anno

D L III.

D L III, quo ipſo anno Vigilius Pontifex convocato concilio de tribus capitibus concilii Calcedonenſis Iuſtiniano tandem aſſenſus eſt: confectum verò & feliciter profligatum bellum idem fuit, à poſſeſſione Italiæ penitus Francis deturbatis anno inſequente D LIV, quo etiam celebratum fuit Aquileiæ concilium, quod quidem apertè non ſolùm Imperatoris edicto, ſed etiam concilio Conſtantinopoli habito adverſabatur: negat tamen Baronius & quidem meritò negat, initio anni D LVI, ubi de hac re agit, à communione catholicâ Epiſcopos illos receſſiſſe, propter quod tuebantur ſe Vigilii conſtituto ſeu decreto, & præterea verebantur, nequid autoritati Chalcedonenſis œcumenicæ Synodi detraheretur: ſi tria capita ex illâ condemnarentur. Enimvero ſi diſſidium hoc eccleſiaſticum centum ferè annos duravit, ut idem notavit, quî poterat Gradenſis Antiſtes, princeps earum partium, adverſus Iuſtiniani vim Francorum ope defendi, qui nihil amplius in Italiâ imperii habuerunt, poſtquam à Narſete expulſi ſunt, & quidem eodem anno. Tametſi verò Franci perpaucos annos Venetæ Provinciæ quædam oppida tenuerunt, nunquam tamen penetrave-
runt

runt in ipsa æstuaria, propterea quod navigiorum copiam non habebant, neque rei maritimæ ullam operam dabant. Expulsis verò Francis Narses quidem poterat, nihil tamen aggressus unquam constat, licet Iustiniani edictum atque imperium urgeret, Pelagius verò Pontifex non cessaret adversus Paulinum Episcopum illum incitare, quemadmodum apparet ex iis litteris, quas Sigonius recitat. Quæ causa Narseti fuerit hujus cessationis, an religio aliqua, quâ fuerit deterritus, ut nonnulli volunt, an voluntas propensa in stagnorum incolas, à quibus comiter exceptus, adiutusque fuerat, quando bellum Gotthis facturus in Italiam venerat, cum neutrum certò affirmare possim, in medio relinquo. Hoc sanè apparet certum atque perspicuum, si tunc fuissent in Iustiniani imperio ac ditione, quæ stagnis continebantur: oppida vel insulæ, aut nō ausuras refragari ipsius autoritati; aut facilè incolas ad parendum potuisse redigi per eos, qui nomine Imperatoris ad gubernacula sederent. Sed liberi erant, qui tunc incolebant insulas, quales nunquam non fuerunt, & licet Imperatorum ac regum qui successerunt, vel amicitiam, vel etiam fidem per-

ſanctè colerent, non tamen Imperium ac Dominationem patiebantur, ſubjectorum more. Aliud porrò eſt amicitia, ſocietate, ac fœdere conjungi;aliud Imperio contineri. Hi enim ſubjectorum numero cenſentur, & re verâ ſunt: illi verò ſunt liberi, ſuique juris, quamvis in amicitiâ, & fœdere non raro contingat, ut qui eſt inferior, in eo ſuam fidem obſtringat, ut ſuperioris majeſtatem comiter cõſervet, quod ex Modeſtino & Cicerone notavit Bodinus ipſe cap. 6. ſuæ methodi Hiſtoriarum. Fieri quoq; ſolet, ut qui viribus multùm ſupereminet, dominationem ſibi arroget in ſocium, aut vicinos, & finitimos, cujus admodum imbecilles atque exiguæ ſunt opes: ſed utrum verbo ſeu titulo tantum, an re ipsâ id efficiat, hoc permultum referre, quis non intelligit? Non enim falſa oſtentatione imperii, atque inani titulo, ſed vi dominationis oppreſſà deperit libertas. Eſto igitur (quod nequicquã probare nonnulli ſtudent) ut Imperatorum & Regum aliquis, qui ſunt rerum in Italia potiti, ejus univerſæ dominationem nomine ſibi vẽdicarit, ſicut etiam nonnulli totius Italiæ Reges à ſcutoribus vocati ſunt, propterea quod tantilla pars tantummodo pro-

priis

priis legibus viveret, nunquam tamen ipſa res apparere potuit. Nam ſingularis Dei benignitas effecit, ut Inſulanos, & loci naturâ tutos, & dum ſua retinuerunt, à vi prorſus abſtinentes, quinimmò officiis & obſequio principes maximos proſequentes, dominatione atque imperio premere princeps nullus cogitaret, cum operæ pretium vix ſe facturum videret, immò verò amiſſurum, ſi vim intentaret, quicquid acciperet à volentibus obſequii & officii. Ita Gotthorum temporibus Caſſiodoro petenti, ut ad oleum ac triticum, ex Hiſtriâ Ravennam convehendum, mitterent navigia, nihil ſe difficiles prębuerunt. Belliſarium verò, & Narſetem Iuſtiniani Duces non ſolùm eximiè coluerunt, ſed etiam juverunt, propter amicitiam vetuſtam, & fœdus, quod illis cum Imperatoribus ſemper intereeſſit. Ex his igitur omnibus manifeſtè apparet, Inſulanos his primis annis ſub nullius Imperium ac dominationem ſubjectos, non plures quidem reſpublicas particulares, ſed unius tantum habuiſſe reipublicæ formam, eamque adeo miſtam, ut in militum magiſtro, ac in tribunis ſingulis, in eorum conſilio, ac denique in omnium ſingulorum congregatione

speciem quodammodo, at imaginem præ se ferret simplicium formarum, ex quibus coalesceret, & unius, & paucorum, & multorum. Reliquum modò est, ut de pueritià quoque nonnulla dicamus. A creatione primi in Heracliâ Ducis, usque ad reipublicæ sedem in Rivoalto firmatam, circiter centum & decem anni effluxerunt: hoc verò tempus pueritiam mihi reipublicæ repræsentare quodammodo videtur, cum quasi vacillanti gressu, & nutanti pede, modò Ducibus, modò Equitum magistris clavum tenentibus, sensim pedetentimque progrederetur, ut ad eam tandem, quam videmus, amplitudinem & majestatem perveniret. Primus itaque Dux creatus non alieno quidem beneficio, & concessu, ut nonnulli perversè scribunt, sed eadem ratione & auctoritate, cunctis gentibus communi, quâ omnes propè respublicæ constitutæ sunt, quâque multis ante annis liberi homines, ut Barbarorum injurias effugerent, in æstuariâ hæc auspicato congregati, tribunos & militum magistros ad benè securèque vivendum sibi præfecerunt. Sicuti vero afferunt prisci annales, quâ de causâ Dux ipse creatus; ita quænam ei fuerit tributa facultas, haud obscurè testantur.

tur. Etenim post ea verba; *Dum apud hanc insularem Venetiam gentium multitudo copiosa in vico quolibet habitaret, Tribuni, & omnes Proceres, & plebei cum Patriarcha, & Episcopis, & cuncto clero in Heracleâ his diebus pariter convenerunt, ut imminentibus damnis & periculis obviarent, & suæ provinciæ decus, & statum prosperum in melius augerent, cum itaque Tribuni majores insularum de prioritate disceptantes sibi ad invicem deferre vellent, Longobardi absque resistentia eorum fines pluries invaserunt. Quâ de re unanimiter decreverunt Ducem sibi praesse.* Statim Ducis auctoritas sequitur ex Ducario jure, & lege, quam in nota XV superius attuli, totidem formæ verbis expressâ; *Qui scilicet, æquo moderamine populum sibi subjectum gubernaret, jus & potestatem haberet in publicis causis, concionem advocandi, tribunos etiam & judices constituendi, qui in privatis causis jura tribuerent, &c.* Quo fit, ut Duce non precario, sed propria vi, atque auctoritate creato, nihil omnino fuerit de pristina libertate imminutum; Ducis verò facultate legibus circumscriptâ, eadem fermè permanserit mista reipublicæ forma, quæ ab ipsis incunabulis fuit consti-
 tuta.

tuta. Illud tantum immutatum, quod Dux cùm habitu & incessu majestatem quandam regiam præ se ferret, unusq; esset, ad quem provocatio concederetur, propius aliquantò, quàm olim tribuni, ad regale fastigium accedere videretur. At cũ in publicis rebus nihil eidem ultra tributũ fuerit, quàm *concionem advocare*, non est, cur nonnulli ex hoc regium statum inductum, reique publicæ formam ab omnibus ad unum conversam judicent, quod superius etiam in eadem nota XV satis superque à nobis ostensum est; sed duo præcipuè, quæ iis temporibus acciderunt, clarius demonstrant, quàm solis radii, cum sudum est, esse soleant. Alterum evenit anno à Christo nato DCCXXV Vrso III Duce: cum enim Paulus Italiæ exarchus Heracliam confugiens, Vrsi Ducis opem adversus Longobardos flagitaret, velletque Dux ingenio ferox, bellique artibus instructus illico auxilium ferre, noluit tamen Veneta concio id statuere, quod paulo post, Gregorio Pontifice maximo adhortante, frequentissimi concilii suffragiis decretum est. Hoc sicuti ex annalibus nostris cuicumq; est in promptu: ita Sigonius *de Regno Italiæ lib, 3, anno 726*, etiam memoriæ commendavit

davit his verbis, quæ non pigebit referre. *Paulus Ravenna pulsus, se ad Venetos Heracliam contulit, atque Vrsi Ducis auxilium imploravit. Hoc ubi Gregorius sensit, privatas injurias publicæ causæ posthabendas ratus, statim litteras ad Vrsum eundem misit, atque eum, ut Paulum omni ope juvaret, hortatus est.* Litteræ adhuc exstant in hæc verba conscriptæ. *Gregorius Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Vrso Duci Venetorum. Quia peccato favente Ravennatium civitas, quæ multarum caput ecclesiarum est, à nefanda gente Longobardorum capta est, & filius noster eximius Dominus Exarchus, apud Venetias, ut cognovimus, moratur, debeat nobilitas tua ei adhærere, & cum eo nostra vice pariter decertare, ut ad pristinum statum sanctæ reipublicæ, imperiali servitio Dominorum filiorumque nostrorum, Leonis & Constantini magnorum Imperatorũ ipsa revocetur Ravennatium civitas, amore sanctæ fidei nostræ.*

Lectis litteris Veneti Pontificis auctoritatem secuti, Paulum summa ope juvandum decreverunt, ac ratione rei gerendæ cum eo composita classem ornarunt, sermone dissipato, se adversus Saracenos rogatu Imperatoris contendere statuisse. His ita constitutis Paulus quasi à Venetis repulsus, aliquot contractis copiis Imolam accessit, & quasi eam urbem premere oppugnatione vellet, ibi exercitum quàm maximum potuit, comparavit, ac die cum Venetis composita, castris inde Ravennam versus motis, urbem à terra repentè invasit. Pridie vero Veneti, cum simulatâ in Orientem navigatione evecti è portu essent, nondum orto sole in ancoris steterunt, atque eadem prope, qua Paulus, hora, classe ad littus appulsa, navales urbi milites admoverunt. Ad tantum tumultum exciti Hildebrandus & Peredeus, omnes qui ferre arma possent, ad mœnia properare, eaque præsentibus animis corporibusq; tutari jusserunt. Cum omnes haud aliter, ac jussi erant, impigrè fortiterque fecissent, haud ægrè hostes clara in luce scalis appositis mœnia scandere contendentes sustinuerunt. Dum ad muros pugnatur, Veneti porta, quæ ad mare vergebat, effracta urbem intrarunt Qua re animadversa Duces cum valido armatorum

torum globo se objecerunt, ac prælium atrocissimum commiserunt: quod cum per aliquod horarum spatium fortiter sustinuissent, tandem superveniente cum terrestribus copiis Paulo circumventi acie excesserunt. Peredeus fugiens in Pineto occisus; Hildebrandus vivus in manus Venetorum pervenit. Recepta urbe Paulus sedem & præfecturam suam inivit. Veneti opera egregiè navata domum redierunt. Ex his præter Venetorum vires atque virtutem, apertum & manifestum est non modò, quod diximus, *Venetos ipsos*, non Vrsum Ducem de Paulo summâ ope juvando decretum fecisse: verumetiam id, non uti Imperatori subjectos, quod perversi & malevoli homines pugnare audent, Exarchi jussu; sed uti liberos suique juris Christi fidelis, Pontificis maximi suasu, *& amore sanctæ fidei nostræ*: immò cum voces in vulgus spargerent, se contra Saracenos navigationem dirigere, id non jussu, *sed rogatu Imperatoris* dixisse. Quam modò vellem præfractam fronté, & os impudentissimũ eorum inspicere, qui Venetam rempub. eo temporis subjectam prædicare ausi sunt. Alterum verò, quod evenisse superius diximus; paucis post annis contigit: cũ scilicet Vrsus, ipse Dux, ingenti

virtute, justâque gloriâ plenus, atque elatiori animo, quàm moderato reipublicæ Duci conveniret, Heracleæque patriæ plus æquo addictus, inconsulto, immò invito populo bellum adversus Equilianos produceret, & militum delectum haberet. Id enim cum legibus adversari, plurimumque libertati officere, aut injuria visum esset, à furenti populo interemptus est, quod in annalibus memoriæ proditum his verbis: *Ma volendo il Dose col suo Consceglio perseverare nella detta guerra contra la volonta del Popolo essendo in piazza à soldar gente, il popolo si mosse con furia, è l'amazzò: onde li tribuni per fuggire tal furia andorno à Malamocco*; id est, *Cum Dux cum suo concilio bellum invito populo producere vellet, essetque in platea milites conscripturus, populus impetu facto in eum irruit, atque interfecit; quo factum est, ut Tribuni ad impetum fugiendum Metamaucum se reciperent.* Hinc præter libertatis studium Venetorum animis innatum, cujus causâ fortissimum Ducem, & rebus gestis clarissimum occisione occiderunt, illud etiam animadversione dignum, Tribunos à primis Ducibus in concilium adhiberi solitos Ducisque concilium appellari; nullam tamen

tamen iis tributam facultatem belli inferendi, aut faciendi fæderis aut pacis constituendæ, sed concioni reservatam. Ducis vero patratâ cæde, cum perpetuus reipublicæ præses majores sibi spiritus sumere videretur, quàm par esset, reique publicæ conduceret, annuum Magistratum creare libuit, qui præsideret, magistrumque militum appellari: quod sicuti Insulanorum auctoritatem ostendit, præficiendi sibi pro arbitrio, quemcunque Magistratum vellent; ita reipublicæ formam ex tribus illi simplicibus temperatam nihil immutavit. Id enim magistro militum permissum, quod Duci concessum fuerat. Nec tamen diu annua potestas præfuit, quatuor post annis ad Ducem iterum creandum ventum est, cumque Duces iterum nimium sibi arrogarent, diminuta eorum facultas à concione, duoque Tribuni ad causas administrandas adjuncti: nonnullisque Ducibus concessum à populo, ut filios aut fratres sibi socios atque collegas adjungerent. Nihil tamen magni ponderis atque momenti sine concionis decreto à Ducibus atque à tribunis statutum est: immò verò cùm Carolo Magno, adversus Desiderium Longobardorum Regem

Regem pro Romana Ecclesia bellum gerenti, auxilium ferre vellent, rem in Tribunorum concilio diu multumque agitatam, ad populi concionem denique relatam,& constitutam fuisse, Annales testantur : cumque Olivolensis Episcopi creandi jus, pro rebus præclarè gestis, à Romano Pontifice paulo post impetrassent, *Veneti, Clero ac Populo ad concilium convocato, Obelerium crearunt, qui à Duce*, pro suo Ducali jure, *investitus, à Patriarcha consecrationem accepit.* Carolus verò cum Nicephoro Orientali Imperatore fædus percutiens, Venetorum libertatem nullâ ex parte imminutã voluit, quod Sigonius ipse testatum reliquit *de Regno Italiæ* lib. IV. anno 402. quem ob id sæpius auctorem laudo, quod ab iis etiam, qui sunt Veneto nomini plurimum infensi, plurimum ei tribui, nec immeritò animadverti. *Nicephorus*, inquit, *Imperio inito, rebus pariter conducere suis arbitratus, pacem cum Carolo habere, legatos ad Carolum, ad Solam amnem castra habentem, de feriendo fædere misit. Eos Carolus non benignè solum excepit, sed etiam fædere icto cum litteris domum remisit : in eo fædere illud nominatim expressum, ut Veneti inter utrumq; imperium positi, libe-*

liberi atque immunes , & ab utroque securi viverent, & sine molestia res suas in regno Italico possiderent. Quod certè deberet malignis ac improbis impurum & ferreum os penitus obstruere, dum Imperatoribus hisce subjectam Venetam rempublicam fuisse contendunt. At Veneti post bellum Gallicum, de quo in nota XII satis dictum est, Imperii sedem Rivum-altum transtulerunt, Angelo Patriciaco Duce; hujus donationem Ioanni cuidam abbati sancti servuli factam vidimus, in quâ Venetorum procerum, & populi nomen, præter Ducem, & filium collegam disertè leguntur; nihil enim magni momenti sine populi, seu concionis assensu fieri, notissimum est lippis, ut ajunt, atque tonsoribus. Quod si ut Bodinus ipse lib. 1. cap. 8. docet, *in eo Principis majestas elucet, cum populi tribus & ordines humili habitu ad Principem rogationes ferunt, nec ullam imperandi, prohibendive, nec suffragiorum potestatem habent; sed Princeps arbitrio suo, ac voluntate omnia moderatur, & quacunque decrevit, & jussit, ea legum vim habent*; non video, cur ipse lib. 6. cap. 4. *Venetorum Ducis principatum ante Sebastianum Zianum puram monarchiam* vocaverit; cum

cum Venetus populus suffragiorum potestatem semper habuerit, atque imperandi, & prohibendi facultatem, Ducesq; concionem convocare, & ad eam referre deberent; tantumque abfuit, ut omnia suo arbitrio & voluntate moderarentur, ut nihil ferè sine suo concilio, nihil magni ponderis sine concione statuerint: leges vero nunquam nisi à concione sancitæ fuerint: quod sicuti hujus in reipub. pueritia, sic deinceps in adolescentia obtigisse demonstrandum est. Adolescentiam verò appellamus intervallum illud CCCLIII annorum, quod inter Angelum Particiacum Ducem, & Sebastianum Zianum interjectum est; quo tempore aliquantò major auctoritas Ducibus tributa, nunquam tamen ejusmodi, ut regiam planè potestatem sibi arrogarent: immò verò si aliquando quicquam sibi assumerent, quod publicæ libertati obesse videretur, & in suspicionem inciderent appetendi regni, aut oculis capti, aut in sacra cænobia detrusi, aut vitâ privatâ affectatæ tyrannidis pænas luere cogebantur. Equidẽ satis mirari non possum quid iis in mentem venerit, qui scripserunt Duces Venetos ante Sebastianum Zianum regalem auctoritatem habuisse.

Leges

Leges enim his temporibus non à Duce tantum, ſed à proceribus atque populo conſtituebantur, quarum unam aut alteram exempli cauſa referre non pigebit, in quibus etiam priſca Venetorum pietas eluceat. Anno à Chriſto nato DCCCLXIV. *cum mercatores Veneti*, ut verbis utar annalium, *lucri cupidi à piratis mancipia compararent, & transfretantes de eis commercium facerent, huic manifeſto facinori Duces obviam euntes, unà cum Clero & populo Venetiarum piè decreverunt, ne quis de mancipiis commercium faciat, imponentes graves pœnas.* Anno vero XIII Petri Candiani Ducis, qui CMLIX creatus eſt, *Dux ipſe cum Vitale Patriarcha filio ſuo Marino Epiſcopo Olivienſi, & cæteris Epiſcopis, Clero, & populo Venetiæ, zelo fidei Catholicæ, cupientes etiam Imperatoribus Conſtantinopolitanis gratum facere, qui ad recuperandam terram ſanctam operam dare propoſuerant, piè ſtatuerunt, ne quis ſubditus, vel fidelis Venetiæ audeat, vel præſumat mittere, vel differre ad terras ſeu loca Saracenorum arma, ferrum, lignamina, vel alia, cum quibus poßint impugnare Chriſtianos, vel ab eis ſe defendere, ſub pœna centum librarum auri, Duci vel ſucceſſoribus applicanda;*

canda; & si contra facientes non haberent, unde solverent, capitalem subire debeant sententiam. Quæ verò ad bellum spectabant, si celeritate opus esset, & res dilatæ perniciem afferre viderẽtur, à Duce tantùm atque Tribunis, quos Ducis concilium appellant, constituebantur: si de bello inferendo, de pace conficiendâ, aut de feriendo fædere decernendum esset, Dux re cum Tribunis diligenter excusſâ, ad concionem referebat, quæ pro animi arbitrio suffragia ferebat, & quæcunque vellet, statuebat. Quo factum est, ut cum Narentari, Petro Tradonico Duce, Venetorum finibus ignem & depopulationem inferrent, *Dux*, ut referunt Annales, *cum suo concilio multas naves instruere & armare decrevit, quibus Ioannes filius præfectus fuit, & victoriam habuit:* cum vero Comaclenses à Venetis defecissent, anno à Christo nato CMXXXIII. *Dux cum suo concilio magnam cymbarum classem armavit, Comaclum citò recepit, ibique arcem ædificandam curavit.* At Othone Vrseolo Principe, cum Veneti Popponi Patriarchæ Aquileiensi, ob cladem contra fidem Grado illatam, vehementer infensi, urbem eandem repetere decrevissent, *Dux, & Patriarcha*

eò cum exercitu, ut tradit Sig, lib. 8. de regno Italiæ, *non ſuopte concilio, ſed populo ipſo jubente profecti urbem invaſerunt, eamque primo adventu, dedentibus custodibus, receperunt.* Vitali verò Michaële Duce cum claſſis maxima adornanda, eique Imperator præficiendus eſſet, *congregata concione*, ut ſcriptum eſt in Annalibus, *in capella ſancti Marci Henricum Contarenum Epiſcopum, & Ioannem Michaëlem Ducis genitum, in duces exercitus elegerunt, &* cc *ferè navigiorum parato ſolo, à portu ſecedentes in Dalmatiæ fines profecti ſunt.* Eadem ratione cum Dominicus Michaël reipubl. clavum teneret, *ad papam Calixtum, & Ducem Venetiæ Antiochenus, & Hieroſolymitanus Patriarcha, & Balduinus* II. *Rex Hieruſalem legatos miſerunt petentes, ut ſicut neceſsitas exigebat, eis providerent, & auxilia neceſſaria ferrent: Calixtus etiam per ſuos nuntios Ducem ad hoc inducit, fideique vexillum illi tradidit. Dux igitur Christianis compatiens, concione collecta in capella beati Marci de ſubſidio exhibendo Venetos exhortatus eſt, populi ergo collaudatione crucem aſſumunt, &* ccc *circiter galeas, & naves bellicas, & onerarias parare decernit*; tantum verò aberant

Duces à Monarchia, quam Bodinus & alii nonnulli obiiciunt, ut non solum in condendis legibus, paceque, & bello statuendo: sed in iis etiam, quæ ad agros publicos, vectigalia & ærarium pertinerent, cuncta ad concionis arbitrium agerentur. Etenim cùm Petro Tribuno Duce, Clodiæ civitati onera imponerentur, ea sanè non Dux unus pro jure suo, *sed ipse cum suo concilio, & omnes totius Venetiæ majores, & minores constituerunt*, qui præter Ducem, & Iudices L tabulis publicis subscripserunt. Otho vero Orseolus Dux anno à Christo nato MIX cum novæ Civitati ex pacto & convento, eadem ferè onera subeunda decernerentur, non ipse imponere ausus fuit, sed *unà cum suis judicibus concilio, & populo Venetiæ*; tabulis vero ad L subscripti sunt. At cum Ioannes Maurocenus Monachus insulà, quæ D. Georgii appellatur, donatus fuit, Tribuno Memo Principe, id his ipsis verbis litteris consignatum est. *In nomine Dei Salvatoris nostri Iesu Christi, anno ab incarnatione ejusdem Redemptoris 982. mensis Decembris vigesimo, inductione undecima Rivo-alti. Quia tu Ioannes, Mauroceno Monachus, Religioni Christi traditus, locum*

tibi

tibi aptum, & cæteris secutoribus Christi, diu considerans petiisti, tibi & posteris Christo servituris monachus dari: hoc est Ecclesiam S. Georgii Martyris quæ semper fuit capella Beati Marci, titulus, & jus nostri Palatii. Ideo nos Tribunus, Dei gratia Venetiæ Dux, motus tuis precibus, hortantibus & consentientibus nobis D. Vitale egregio Patriarcha, simul cum Episcopis nostris, & cum primatibus seu majoribus, & populo Venetiæ, quorum manus optimorum, ob firmitatis indicia, subtus adscriptæ sunt, assensum petitioni tuæ cum successoribus nostris damus, eandem Ecclesiam perpetualiter fieri Monasterium, ad laudem omnipotentis Dei, & nostræ Patriæ tuitionem, ita ut tu omnibus diebus vitæ tuæ monastico more vivas, catervam Christo servituram, juxta discretionem à Deo tibi traditam, ibi potestati tuæ ordinare debeas, sine nostra, vel successorum nostrorum, aut cujuslibet hominis contrarietate, cum toto ædificio, libris, thesauro, & vinea ibi conjuncta, & paludibus, rebusque mobilibus ad eam pertinentibus; quia æquum est, Christo famulari desiderantibus, libera in omnibus illi seruiendi tribuatur facultas. Quicquid autem tu ibi dederis de tuis facultatibus, aut si tu eam melio-

raveris, nullus in vita, vel post transitum tuum, inde aliquid requirere præsumat; sed in dominio ejusdem Ecclesiæ, quam deinceps monasterium perpetualiter manendi ordinamus, semper maneat ad succedentium fratrum subsidium: verum ob minas, molestias, aut contrarietates à nobis, aut successoribus nostris sibi inferendas præfatum monasterium relinquere non debeas; sed eum possidere, tenere, meliorare, & ad cultum divinum providere, juxta regulam Beati Benedicti, debeas sine nostra, aut successorum nostrorum, vel aliorum hominum contrarietate, ut dictum est. Post tuum verò transitum potestatem inde damus cum successoribus nostris Abbati, qui ibi per tempora fuerit, & cæteris fratribus, ut eorum sit monasterium per successionem, & consuetudinem, seu regulam cæterorum monasteriorum Dei. Verùm quia Ecclesia fuerat pertinens ad dominium Basilicæ sancti Marci, quæ est capella nostri Palatii, & libera à servitute sanctæ Matris Ecclesiæ, volumus, ut in eadem libertate semper consistat, &c. Huic verò diplomati Dux ipse cum Episcopis, & aliis ad cxxx subscripti sunt. Vitalis Michaël quædam reipubl. vectigalia ad annos xi vendidit; supersunt litte-

rarum

rarum monumenta in hæc verba conscripta, ex quibus, quanta fuerit Ducis auctoritas, facilè constabit : *In nomine Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi, anno Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto, mensis Iunii, indictione* XII *Rivo-alti. Si propriæ utilitati quicquid amare videmur, quæ ad communem spectant utilitatem, propensiori studio, vehementiori diligentia pertractare atque gubernare debemus. Quapropter nos quidem Vitalis Michaël, Dei gratia, Venetiæ, Dalmatiæ atque Croatiæ Dux, cum judicibus, & sapientibus, atque populi Venetiarum collaudatione & confirmatione, cum nostris successoribus concedimus, atque damus vobis quidem Sebastiano Ziano partes duas totius mercati Rivo alti, & Aurio Mastropetro similiter partes duas, Annano Quirino partem unam, Gratoni Dandulo unam, Tribuno Barozzi unam, Petro Memo unam, Ioanni Vaizo unam, Marco Grimano unam, Angelo de Bonaldo unam, item Aurio Aureo, & Leoni Faletro, & Petro Acotanto unam, de qua parte medietas est Auri Aurei; & alia medietas est inter Leonem Faletro, & Petrum Acotantum. Hunc igitur mercatum Rivo-alti, & omnes reditus nostri communis, quæ in Rivo-*

 alto

alto sunt, vobis concedimus, &c. ab istis calendis Maij, usque ad undecim annos completos. Hac ideo vobis damus, quia de vestro proprio havere nostro communi in maxima necessitate constituto subvenistis, videlicet marcas argenti mille centum quinquaginta inter vos omnes persolvistis, &c. Subscripsit verò Dux, tres judices, & alii CIX. Quis verò regium statum his Ducibus tribuere potest, qui cuncta *cum Iudicibus, & sapientibus*, & quod caput est, cum ipsius Populi *collaudatione & confirmatione* faciebant? Neque verò nomen Ducis cæteris præpositũ Monarchiæ signum, immò verò quod minime solum, sed concilio, sapientibus, & populo præpositum fuerit, ejus quas diximus mistionis, certissimum indicium esse debet. Quid? quod Vitalis Faletrus Dux, licet *proprio expendio*, ut annales loquuntur, *& pretio ædificasset à fundamentis castrum Laureti*, cum id nonnullis incolendum concederet, non tamen sine concilii, populique auctoritate id ausus est efficere. Superest monumentum hoc, in quo diserte; *Vitalis Faletrus, Dei gratia Dux, unà cum Petro Baduario venerabili nostro Patriarcha Gradensi, & cunctis nostris Episcopis, & judicibus nec non cum*

nobi-

nobilibus principalibus nostris, & populo Venetiarum damus castrum ad perpetuum retinendum, &c. atque onera imponit. Subscripsit verò Dux, Iudices, & alii LVI. Neque solum in hujusmodi rebus concilii aut concionis auctoritate & decreto opus erat, sed cum legati reipubl. nomine creandi essent, *Dux cum Patriarcha, Episcopis, Clero, & Populo Venetiarum* eos eligebat: hi namq; omnes Ioannem Contarenum, & Ioannem Dentem Diaconum delegerunt ad Ioannem Papam, & Othonem Imperatorem *in Synodo Romæ congregata, ubi visis & discussis privilegiis Gradensis Ecclesiæ definitione Synodi terminatum est, dictam Ecclesiam esse Patriarchalem, & Metropolim totius Venetiæ*; quod fuit Petro Candiano Duce. Quod autem magis mireris, in rebus etiam parvi ponderis nihil Duces sine concilio statuebant, quod apparet ex iis, quæ de supplicatione Deiparæ Virgini decreta, anno à Christo nato MCXLII. cum Petrus Polanus reipublicæ præsideret, litterarum monumentis commendata sunt, ut in tabulario Patriarchali videre est: *In nomine Domini, & Salvatoris nostri Iesu Christi, anno millesimo centesimo quadragesimo secundo, mensis Februarii,*

 indi-

indictione sexta Rivo-alti, si ea quæ antiquitus, præsertim pro nostræ Patriæ honore & utilitate, à Prædecessoribus nostris provisa, ac diligenti consideratione statuta sunt, in sua dispositione conservanda, & manutenenda continentur, inter cætera, quæ inde proveniunt, honor patriæ conservatur, & augetur, dissidium omne vitatur, ac nobis ipsis non modica quies confertur, siquidem, &c. Cumque nos Petrus Polanus, Dei gratia, Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ Dux, & Ioannes Polanus, eadem gratia, Castellanus Episcopus, hujusmodi dissidium respiceremus, ne deinceps amplius fieret, operam dedimus. Congregatis igitur nobis in nostro Palatio unà cum nostris judicibus, & ipsis viris sapientibus, qui præerant concilio, qui hoc in tempore pro honore, & utilitate, seu & salvatione nostræ Patriæ habebatur, quorum concilio Venetiæ populus obedire sacramento est astrictus; ipsique honorem, & profitum, ac salvationem, & quietem nostræ patriæ diligenter considerantes unanimiter dixerunt, & collaudaverunt, & nos prænominatus Petrus Polanus, Dei gratia, Venetiarum Dux, & Ioannes Polanus eadem gratia Castellanus Episcopus, confirmavimus Clero, & populo Venetiarum collaudantibus

tibus

tibus quod &c. Monumentum hoc, si quicquam aliud, mistam reipublicæ formam non solum præ se ferre, sed etiam clamitare videtur; in eo namque Dux, qui regis personam quodam modo sustinet, se pro jure suo *concilium coëgisse* testatur: concilium vero ex judicibus, & viris sapientibus constare, *quorum concilio Venetiæ populus obedire sacramento erat astrictus*, quid aliud repræsentat, quàm Aristocratiæ formam? Quod autem à concilio deliberatum fuit, id totius populi firmatum esse consensu, nonne popularem statum demonstrat? Hoc verò, nisi quid me fallit, quam longissime à purâ Monarchiâ disiunctum est. Vnum omittere non possum, quod in annalibus animadverti, antiquos Duces ne in matrimonium quidem peregrinam ducere ausos, sine populi assensú. Cum enim annales Othonis Vrseoli Ducis nuptias referunt, hoc utuntur loquendi genere: *Hic Dux cum populi voluntate Græcam uxorem duxit, filiam Gettæ Ungarorum Ducis, & sororem Stephani regis, qui pro sancto habitus est.* Eant modo Veneti nominis hostes, & Regiâ prorsus potestate præditos prædicent eos, qui ne uxorem quidem ex animi sententiâ alienigenam ducere possent.

Ius tamen dicebant Duces ipsi, judices pro arbitrio eligebant, à quibus provocare ad Duces cuicunque integrum erat; uno verbo, totam reipubl. partem, quæ ad judicia spectant, soli temporibus illis tractabant. Sed cum omnia reipubl. prospere processissent, multis civitatibus in ejus ditionem & potestatem redactis, imperii finibus propagatis, ipsâque civitate mirum quantum auctâ & amplificatâ, multos creare Magistratus necesse fuit, de quibus in notis ad Contarenum & Iannotium satis dictum est. Non desunt, qui Venetorum Duces ante Sebastianum Zianum non modò regali auctoritate præditos, quod hucusque refellimus, sed etiam Imperatoribus subjectos prædicent eo nomine, quod ab iis multa, ut vocant, privilegia obtinuerint Sicut enim in fœdere à Carolo Magno cum Leone Imperatore innovato, *de libertate, immunitate, & quiete Venetorum* cautum fuit, anno à Christo nato D CCC XII ut refert Sigon. lib. 4 de Regn. Ital. ita non modò Carolus Crassus *fœdus*, ut Sigonii verbis utar, *inter Venetos atque Italicos sibi subjectos in quinquennium renovavit, anno* D CCC LXXI. & Vido Imp. post decennium Petro Venetiarum Duci, atque

atque Hugo Rex Vrſo, anno CMXXVII vetus privilegium *de tutâ juſtaque rerum ſuarum in regno Italico poſſeſſione* firmarunt; ſed etiam Berengarius II, anno CML, & Henricus IV, quem Germani ſcriptores V appellant, anno MCXI, & Lotharius III, MCXXVI fœdus inter Venetos & Italicos redintegrarunt, ac fines poſuerunt; quod etiam Henricus III fecerat, *qui in Marchiam cum veniſſet, Tarviſii fœdus cum Vitali Faletro Duce Venetorum renovavit, & filiam ejus è ſacro fonte ſuſcepit, & cum corpus ſancti Marci, nova condita æde inventum, variis miraculis vicinorum in ſe oculos convertiſſet, & ipſe Venetias adiit, atque urbem luſtravit, & reipublicæ deſcriptionem laudavit, & monaſteriis privilegia multa indulſit.* Ego verò ex his ipſis privilegiis nihil pro regio ſtatu, nihil adverſus priſtinam libertatem concludi poſſe exiſtimo. Nam quod iſti afferunt, Venetorum Ducibus, non reipublicæ aut *communitati* inſcripta privilegia, id nullo negotio refellit priſca reipublicæ cõſuetudo, quam ad hanc ipſam diem conſtantiſſimè retinuit, omnia tractandi, atque adeo ſcribendi Ducis nomine. Cæterùm quis non videt, ex primo fœdere Caroli Magni cum Nicephoro

cephoro non datam, sed firmatam Venetorum libertatem, ut ab utroque Imperatore securi viverent? Quis non intelligit id præcipuè cautum, ut sine molestia res suas, fundos scilicet, in Patavino, & cæteris Italici regni partibus possiderent? Nonne testantur id ipsa verba? Cum vero Carolus Crassus fœdus icisse dicitur inter *Venetos & Italicos sibi subjectos*, nonne Venetos ab iis, qui subjecti sunt distinguit, atque minimè subjectos ostendit? Quid tandem alii sibi volunt, qui *de tutâ justâque rerum suarum in Italico regno possessione* privilegium confirmant, quàm idem tribuere, quod Carolus Magnus, ut scilicet fundos sine molestia in continente possiderent? Multa possem privilegiorum fragmenta in medium proferre, ex annalibus nostris collecta; sed cum omnia ferè eadem tribuant, satis erit Henrici IV, qui à Germanis V dicitur, privilegium, quod integrũ ad manus meas pervenit, trãscribere, ut nemini liceat imposterum tam absurda & inepta objicere, quàm ea sunt, quæ nequissimi homines fingunt, & somniant.

In nomine sanctæ, & individuæ Trinitatis. Henricus, Divina favente Clementia, Quintus, Romanorum Imperator

tor Augustus. Quoniam stabilem Christianorum Principum charitatem operari plurima bona, ad multorum utilitatem, evidenter novimus, & virorum sapientes, & disertos Rectores regnorum suorum, notos habere semper & amicos curavimus. Ordelaphum Faletrum Dei donis Christianum, & clarũ Ducem Veneticorũ, quem luce sapientiæ, & totius honestatis ubertate prædicabiliter pollere, manifestum est, habere notum & amicum ad decus Imperii nostri stabilitate perpetua decrevimus, ad cujus rei perpetuam confirmationem hoc, quod ipse Dux vir sapiens & honestus, fieri exaudibiliter postulavit à nobis, consilio nostrorum Principum digna postulatione impetravit. Hac igitur ratione tantæ dilectionis uniti, nostram utrinque caritatem rationabiliter observavimus, & in multis magnisque negotiis, publicis ac privatis, ejus sinceram dilectionem, & præclaram sapientiam imperio nostro, & nobis, nostrisque fidelibus utilem existere probavimus, & quia ipsius rei evidentia, & sapientum judicio sapiens ac discretus ipse Dux Venetici Regni rector existit, & egregia voluntas, & pura dilectionis exhibitio, quam semper erga nos habuit, & nostrum imperium, eum nobis in omnibus commendabilem exhibuit

buit

buit, dignus ejus, & honestus interventus apud nostram Imperatoriam Majestatem, locum charissimi amici & viri sapientissimi venerabiliter obtinuit. Igitur ob sinceram, & venerabilem ejus dilectionem veræ charitatis vinculis astrictam, quicquid ipse Dux, & Venetici Ducatus Ecclesiæ, & Populus, retro per triginta annos, imperii nostri potestate, secundùm quod in præcepto nostri patris, & nostrorum prædecessorum, Regum, & Imperatorum continetur, & pacto Othonis Imperatoris legitur, justè, & legaliter habuit, & tenuit, per hanc nostram Imperialem paginam renovamus, atque confirmamus. Hujus autem rei internuntii inter nos & prædictum Ducem nostrum charissimum amicum, viri nobiles extiterunt, Vitalis Faletrus ejus consobrinus, Morecenus, & Stephanus dilectus ejusdem Ducis Capellanus & Cancellarius, atq; Vrso Iustinianus vir illustris, non quod istorum gratia vel cujuslibet alterius hoc faceremus, sed solummodo dulci charitate Ducis charissimi nostri, cui indissolubiliter uniti sumus, prout dictum est. Hoc egimus ita quidem ut pars parti nil malignum, aut injustum, sed semper quod rectum est, in omnibus rationibus rebusque facere præsumat: & si, quod absit, aliqua malitia

vel

vel læsio inter partes commissa fuit, per hujus fœderis decreta tegatur, ac facta satisfactione à rebelli & transgressoria parte ad pactum observandum, hæc series fœderis inviolabiliter semper maneat, per cuncta annorum curricula, remota contradictione vel impugnatione tàm nostra, quàm nostrorum successorum omnium; quia injustum videtur, ut aliquis vel suis, vel aliis æquis sanctionibus oppugnare nitatur, & ut maxime ac specialiter notentur vicini populi, tàm ex nostro Imperio, quàm ex prædicto Ducatu Venetiæ, à quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandam esse decrevimus. Hi sunt ex nostro scilicet jure, Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Genuenses, Placentini, Ferrarienses, Ravēnates, Comaclenses, Florentini, Aritminenses, Pisaurienses, Censenatenses, Ianenses, Senogalienses, Anconenses, Humanenses, Fermenses, Eporienses, Veronenses, Montesicenses, Gautlenses, Vincentenses, Paduenses, Tarvisienses, Cenetenses, Forojulienses, Histrienses, & cuncti de nostro Italico regno, sive qui modò sunt, sive qui imposterum futuri sunt. Ex prædicto verò Ducatu Venetiæ sunt Rivoaltus, & Metamaucenses, Cluienses, Palesthinenses, Caputargolense

lenses, Brintellenses, Laurentenses, Babienses, Murianenses, Maiorbienses, Torcellienses, Amianenses, Burianenses, Constantienses, Aquilienses, Caprolenses, Civitatinenses, Finenses, Gradenses, & cuncta generalitas populi Venetiæ, sive qui modò sunt, sive qui futuri sunt. Confirmamus itaque Veneticorum fines à nemine nostrorum inquietari, invadi, vel minorari debere; sed liberè, & absque ullo impulsu, quæ retro ab annis possedêre triginta, deinceps posſideant. Proprietates verò, & prædia, quæ habere videntur tàm ipse Dux, quàm suus Patriarcha, nec non & Episcopi, Abbates, & Ecclesiæ sanctæ Dei, & reliquus populus Venetiæ sibi subjectus, infra potestatem imperii nostri, sive in campis, sive in domibus, pratis, sylvis, vineis, paludibus, salitis, sationibus, piscationibus, & cæteris possessionibus, quietè posſideant, absq; cujusquam insultantis machinatione, aut læsione, sive sinistra quapiam tergiversatione: ita ut nemo contrarietatem eis facere præsumat, nec etiam venationem, aut populationem, sine eorum licentia exerceat, neque violentiam ibi residentibus inferat. Neque aliquam navim ipsorum Veneticorum in aliqua nostri imperii parte periclitantem prædari, seu hominibus naufragium patien-

patientibus aliquam controversiam inferre præsumat; quod si qui fecerint, componant centum libras auri purissimi illis, quibus injuriam facere præsumpserint, & res ejus dominio possidentium mancipentur, & quietè liceat possessoribus illas tenere ac frui: quod si excursus inter partes factus fuerit, persona ipsa, quæ in capite fuerit ad eandem malitiam faciendam, infra sexaginta dies tradatur, & omnia, quæ fuerint ablata, in duplum restituantur. Quod si ipsum duplum compositum non fuerit, vel si ipsa persona tradita non fuerit infra dies sexaginta, ut dictum est, tunc per unamquamque personam, quæ ipsam malitiam perpetravit, componantur auri solidi quingenti. Si furtum inter partes factum fuerit, duplum restituatur. Si servi, aut ancillæ inter partes confugerint, cum omnibus rebus quas secum detulerint, reddantur, & Iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos auri: sic tamen ut si amplius requirit, per sacramentum idoneum dominus illorum satisfactus sit. Si verò judex, vel alius ipsos fugitivos susceperint, & eos reddere negaverint, & exinde fugerint; tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos septuaginta duos. Quod si dubium fuerit, &

 dene-

denegaverit judex, vel auctor loci illius, in quo ipsi fugitivi requiruntur, tunc præbeant sacramentum duodecim electi, quod ibi nec suscepti fuerint, nec illos habeant, nec in conscientia illorum sint, nec aliquas res eorum secum habuerint. Si autem hoc distulerint facere, post primam & secundam contestationem, præsentia testium per pactam jussionem judicis sui, liceat ei pignorare hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus prius peracta justitia per integrum reddatur, & nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi, aut causæ requiruntur. Et si pignoratio pervenerit, non præsumat alia pars pro pignore aliam pignorare, sed expectet usque ad audiendum causam, ita sanè ut causæ in sex mensium spatio fiant, & sint finita, reddens prius quòd ex judicio condemnatus fuit. & pignus suum recipiat. Nam si quis de alio loco pignus tollere præsumpserit, aut sine causa tulerit, aut aliquem pro pignore pignorare præsumpserit, in duplum quod tulerit, restituat; si vero equi, vel equæ, aut armenta, aut alia quadrupedia fuerint furata, in duplum restituantur :· Si ipsa erraverint, modis omnibus reddantur. Quod si post primam & secundam contestationem

minimè

minimè reddita fuerit tunc pignoratio fiat de loco, ubi requiritur, usque dum pars parti satisfaciat, & post satisfactionem reddantur ipsa pignora. Et hoc statutum est, ut si fugitivus, seu res reddita fuerint, vel si per sacramenta satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti securitatem faciat. Si quis vero extra memorata capitula pignorare præsumpserit, causam perdat, & qua tulerit, restituat. Negotia autem inter partes fiant; & liceat dare, & accipere, quicquid inter eos convenerit, sine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut æqua conditio utrarumque partium negotiatoribus conservetur. De ripatico autem secundùm antiquam consuetudinem, pars parti observet omnem quadragesimam, & licentiam habeant homines ipsius Ducis ambulandi per terram, sive per flumina totius Regni nostri; similiter & nostri per mare, & per flumina usque ad os, & non amplius. De hoc convenit, ut si qua læsio inter partes evenerit, legati non detineantur: si vero detenti fuerint, relaxentur & componantur eis solidi trecenti, & si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi mille, & ipsa persona tradatur in manibus ipsorum. Si quis inter partes causam habuerit, vadat semel

vel bis cum epistola judicis sui: si ei justitia minimè facta fuerit infra dies 14, si ipse homo unde justitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies septem licentiam habeat pignorandi: Iudex qui ipso tempore ordinatus fuerit infra causam suam, quantum ipsum debitum erit, & ipsum pignus usque ad prænominata notet: quod si ante steterit ipsum pignus, componantur solidi duodecim, causa manente, & pro eo iterum pignoratio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur: Si tamen ubi judicium ambabus partibus annunciatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte, de loco ubi causa requiritur, quod ipsi determinaverint per euangelium, pars parti satisfaciat. Addimus autem, ut si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse, & quanti mixti fuerint in homicidio, ligati tradantur. Quod si factum non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri solidi 300. simili pœna decernimus damnandum eum, qui in communibus tumultum populi excitans homicidium perpetraverit: quod si tumultus sine homicidio, aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione solidos auri 300. Si aliqua pignoratio in sylva fieri debuerit, sine homicidio fiat, & si, quod absit, homi-

homicidium factũ fuerit, pro libero homine cõponantur auri solidi 300, & pro servo 50, & si plaga facta fuerit, ut non moriatur, pro libero homine solidi 50, pro servo 30. Statutum est, ut in rebus sacrarum Ecclesiarum Dei nullus pignorationem faciat, excepto si cum sacerdotibus causas habuerit, & ante compellatio fiat semel, vel bis; nam qui aliter præsumpserit, duplum componat, & si nesciens pignoraverit, præbeat sacramentum, & sit solutus, pignusque salvum restituat. Et hoc stetit de capulo, quod Rivoaltenses, Olivolenses, Metamaucenses, Albinenses, Torcellenses. Amianenses fecerunt retro ab annis 30, habeant licentiam faciendi secundùm antiquam consuetudinem, sive per flumina, sive per mare. Equileienses vero capulari debent in ripa sancti Zenonis, usque in fossam sancti Metamauci & Gentionis, secundùm consuetudinem, & omnem arborem vehere cum carro, aut ad collum, quantum sibi placuerit, & habeant licentiam pecudes in ipsis finibus pascere, vel pabulari. De finibus Civitatis Novæ dicimus, ut terminatio, quæ à tempore Liviprandi Regis facta est inter Paulucionem Ducem, & Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, id est, de plave majore usque

in plavem ſiccam, peculium quoque & gregem cum ſecuritate paſcere. Capriani verò in ſylva Forojuliana, ubi ſemper capulaverunt, capulare debeant; ſimiliter Gradenſes ſecundùm antiquam conſuetudinem in ſylvis Forojulii capulum faciant. Confirmamus etiam Lauretum, ut quantum aqua ſalſa continet, ejus ſubjaceat poteſtati. Et nullus Princeps, vel pauper aliquem Veneticorum diſtringere, aut legem facere de aliqua Veneta ſubſtantia, aut ad placitum ducere, niſi in præſentia illorum Ducis, aut fotrum tollere de illorum terris, quæ in noſtro regno ſunt, aut bannum mittere, tàm de habitantibus in Venetia, quàm de illorum hominibus ubicunque habitantibus juſtitiam aliquam accipere præſumat, niſi in præſentia Dominorum ſuorum. Confirmamus, ut pars parti de cauſis Eccleſiarum & monaſteriorum omni modo juſtitiam faciat. Volumus, ut pro una libra denariorum, ab uno homine ſacramentum, & ſi uſque duodecim libras denariorum, Veneticorum duodecim electi juratores addantur. Nam ſi ultra duodecim libras quæſtio facta fuerit, juratores ultra duodecim non accedant. Statuimus etiam de pignoribus, quæ inter partes poſita fuerunt, illi tribuatur arbitrium jurandi, qui pignus habuerit, ſoli,

soli, sive electio. De auctionibus verò simili modo agatur.

Si quis igitur Dux, vel Marchio, Comes, Vicecomes, aliquave magna persona hujus nostræ Imperialis paginæ violator extiterit, quod minimè futurum credimus, sciat se compositurum libras auri optimi mille, medietatem cameræ nostræ, & medietatem Duci Veneticorum, quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, sigilli nostri impressione hanc paginam manu propria corroborante jussimus insigniri.

Signum D. Henrici V, Rom. Imp. justissimi.

Brucardus Cancellarius, & Monasteriensis Episcopus, vice Alberti Archicancellarii Moguntiæ sedis electi recognovit. Datum XI *kalend. Iunii, indictione quarta, anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo decimo primo, regnante Henrico V, Imperante*

primo, ordinationis ejus XI. *Actum est Veronæ in Christo feliciter. Amen.*

Nihil igitur antiquius habuerunt Duces nostri à Caroli Magni temporibus usque ad hæc tempora, de quibus agimus, quàm ut Veneti res in regno Italię possessas retinerent, ad quaslibet ripas & littora naves applicare possent, atque in cunctis civitatibus imperio subjectis gratis atque tutò negotiarentur. Quæ cuncta, & alia multa sicuti non gravatè, immò gratuitò ab Henrico obtinuerunt, ita ab aliquo Imperatorum, & Regum, qui Othonem præcesserant, non nisi *aureo pallio soluto* consecutos nullus nego. Sed qui ob id libertatem amissam subjectamque Imperatori fuisse rempublicam scribunt, nihil aliud quàm improbitatem summam, ac summam insciitiam produnt, qui nullas viderint fœderis tabulas, quibus sæpissimè maximi principes, & nullius alterius potestati subjecti, levioribus etiam de caussis, non paribus modò principibus, sed longè inferioribus ex pacto & convento aliquid solvunt. Henricus autem Veneto nomini propensus, anno à Christo nato M C XVI mense Martio Venetias profectus, atque honorificè habitus, urbis situ, ædiumque decore,

quæ diligenter invisit, mirificè delectatus, votis Sancto Marco solutis, & monasteriis, *possessionibus regni* auctis discessit. Etenim non sibi subjicere sed promovere, & ad cœlum ferre curabant Reges, & Imperatores magnanimi, medio mari natam urbem, ut contra hostium injurias libertatis domicilium æternum esset. Quæ maritimæ rei studio addicta, ingenti totius Italiæ commodo, non modo strenuam negotiationi operam daret: sed etiam Saracenis semel atque iterum navalibus copiis devictis, ingenti classe in orienté missa ad Christi sepulcrum recuperandum, Gallis & Vngaris intra æstuaria animosè & fortiter repulsis, Italicam virtutem, & gloriam ubique præ se ferret: adeoque cunctis belli & pacis artibus inclaresceret, ut ei jam civitates se sponte subjicerent, & soluto quotannis tributo deditionem facerent. Sed hæc hactenus adolescentiam juventus consecuta est, quæ à Sebastiano Ziano ad Martinum Georgium Ducem usque provecta CXXXI annorum spatio comprehenditur. Bodinus & alii, qui superiores Venetorum Duces regali auctoritate præditos autumant, quod nos superius argumentis firmissimis & evidentissi-

mis redarguimus, reipublicæ quoque formam hoc tempore immutatam scripserunt, atque ab uno ad omnes conversam, longè tamen opinione falluntur. Quemadmodum enim multa de priorum institutis circa Ducem, multa circa concilia immutata sunt, pro temporum conditione & reipubl. amplitudine; ita nihil omnino innovatum est, quo mista, quam attulimus, reipublicę forma dissoluta fuerit. Ducum sanè auctoritas non semel imminuta, & certis legibus circumscripta, ut à finibus regiæ potestatis quam longissimè abesset; eorumque eligendorum ratio, qui olim à populo non sine maxima rerum perturbatione, porrigenda manu, fundendoque clamore creari solebant, variata fuit, eligendique facultas ad paucos translata. Duo sunt, quæ Ducis auctoritati plurimū detraxerunt, Tribuni, sive Consiliarii seni, qui ei semper assiderent adjuncti, & multi Magistratus instituti, cum reipublicæ finibus propagatis, & civitate mirum quantum amplificatâ, Dux ipse & judices cunctis muneribus pares esse non possent. De Consiliariis annales ita loquuntur. *Hujus Ducis initio ordinatum est, ut sex consiliarii de novo eligantur, qui*

cum

cum Duce semper adesse debeant ad regimen exercendum. Magistratus verò multi constituti; Iustitiarii primò, quibus annonę & rei cibarię cura commissa. Advocatores communis, Iudices petitionũ, & alii, ut anno MCCLXVII in ducario jure de his omnibus mentio facta fuerit. *Consiliariis, Iud. proprii, Petitionum, Forensicorum, Examinatorum, Procuratorum, de Mobili quatuor procuratoribus Ioannes Marci, Advocatoribus Communis, Consulibus, Superconsulibus, Quinque de pace, Dominis de nocte.* Quod verò caput est, ipsa lex sive jus Ducarium, quod antè multis plebiscitis dispersum & incertum erat, in unum coactum, & rectè dispositum, & ordinatum, electis Ducibus proponi cæptum est, qui conceptis verbis ab eo se ne transversum quidem unguem discessuros jurejurando firmarent: & IIII viri electi, qui Ducis auctoritatem, prout reipublicæ expedire judicarent, novis rogationibus corrigerent. Ducis autem electio à concione ad XII viros primò deducta est. *Etenim ante Ducis huius,* Sebastiani scilicet Ziani *creationem, Primarii civitatis statuerunt ad evitanda scandala, ut per squitinium eligerentur* XXIV *ex majoribus civitatis,* *qui*

qui remaneant XII, *his verò detur sacramentum de eligendo Duce optimo, posito amore & odio, qui per octo suffragia prospera eligatur; & hæc deliberatio fuit laudata in publica concione.* At in creando Aureo Mastropetro à XII ad XL viros ventum est. *Nam Veneti de convalescentia Ducis penitus desperati, electionis processum utilem sibi cognitum subtilius elimantes sanxerunt, ut quatuor viri, providi eligendi quadraginta alios nominarent, per quorum majorem partem electus Dux ab omnibus haberetur, qui omnes quadraginta jurent ad sancta Dei Euangelia, coram omnibus, quod precio, precibus, odio, & amore omisso illum eligerent in Ducem, quem ad hanc dignitatem cognoscerent potiorem.* Verum cum electores pari suffragiorum numero Iacobum Teupolum, & Marinum Dandulum Ducem creassent tanta constantia, ut nullis artibus de sententiâ dimoveri possent, quo factum est, ut ex populi decreto res ad sortem revocata fuerit, sortisque beneficio Theupolus Dux renunciatus, ne impostesum aliquid tale accidere posset, *Veneti cives sanxerunt, quod electores sint* XLI, *& sicuti Dux à majori parte* XL *electorum eligebatur, ita nunc per majorem partem* XLI *eligi debeat,*

debeat, & electus juramentum praestet. Cum vero electores sine ulla suspicione fraudis creari deberent, neq; tanta res sorti omninò committenda videretur, novam quandam atque subtilissimam eorum eligendorum rationem Veneti constituerunt, quam adhuc retinent. *Etenim Consiliarii, & cap. de* XL *Rectores Venetiarum, cum majori concilio & collaudatione populi, formam electionis futuri Ducis subtilius elimantes sanxerunt, quod defuncto Duce & sepulto, vocetur majus Concilium, & capta parte de eligendo futurum Ducem, immediatè fiat electio de quinque probis viris, qui diligenter debeant examinare promissionem, & commissionem Domini Ducis, & facta examinatione corrigere, & addere id, quod visum fuerit corrigendum, & addendum; & accepta probatione in majori concilio, de eo quod ipsi statuerunt, & correxerunt, deveniant postea ad electionem, & quod minores annorum* XXX *completorum his conciliis interesse nequirent. Et quod congregato concilio numeratisque omnibus, tot ballota de cera ponerentur in uno capello, quot essent illi de concilio, & in triginta cedula interclusa esset, in qua scriptus foret elector; & illico per nomina singulorum*

per

per texeram venientium ad capellum infans unus extrahat unam ballotam, quæ detur uno Consiliario aßistenti; & unusquisque, cujus nomine accepta fuerit ballota, cameram introeat, usque ad perfectionem numeri prælibati XXX; & *tunc in capello ponantur* 30 *ballotæ*, & *in novem ex ipsis fit cedula cum inscriptione inclusa*; & *illi novem, quorum nomine exceptæ erunt ballotæ cum scriptis, reliquis secedentibus, in camera debeant remanere. Et ipsi per septem ad minus eorum inconcordium eligant* 40 *qui eodem modo sortialiter remanere debeant in* XII; *qui duodecim per novem eorum ad minus inconcordium* 23 *prudentes homines eligant per antedictum modum, qui sortialiter remanere debeant in novem, qui novem per septem ad minus eorum inconcordium* 45 *providos viros, ex quibus postea undecim remanentes, per novem ad minus concordes* XLI *notabiles viros eligere debeant; qui* XLI *per vigintiquinque eorum ad minus in concordia futurum eligent Ducem: ita tamen quod in aliqua electione non poßit esse, nisi unus per prolem*, & *sic per antedictum modum Dux fuerit procreatus. Et quod Consiliarius junior, antequam procedatur ad electionem, ire debeat in Ecclesiam sancti Marci*, &

facta

facta oratione primum puerum parvulum, qui ei obviaverit, accipere debeat pro extrahendo ballotas, & sit ballottinus futuri Ducis. Igitur Dux Venetæ reipublicæ ut semper fuit non natus, sed lectus est (at majori curâ, & artificiosius eligi nihil mutat reipublicæ formam) quamque semper habuit augustam principis speciem, eandem adhuc retinet habitu, incessu, sella, & iisdem omnibus, quæ superius attuli, dignitatis insignibus, tantâque dignitate & auctoritate, ut repræsentet quodammodo, non re ipsâ obtineat regiam facultatem, & eadem ferè permaneat, quæ ab ipso urbis initio instituta fuit, mista reipublicę forma. Hoc vero sicuti ex iis, quæ Ducem attingunt, certissimum est, ita ex iis, quæ ad concilia & concionem pertinent, multo sanè exploratius erit. Vidimus consiliarios senos Duci adjunctos Tribunorum loco, quos olim eadem auctoritate binos, & postea quaternos creatos superius ostendimus. Hi minoris concilii nomen, quod olim Tribunis fuerat, retinuerunt, quod ex Ducario jure Marini Mauroceni Ducis perspicuum est. *Si autem sex consiliarii minoris concilii erunt concordes cum majori parte concilii majoris,* &c.

nunc

nunc vero id concilium minus Dominatio vocatur. Sapientes olim ad Ducis arbitrium convocabantur, qui pro re nata x, aut xx proceres in concilium adhibebant, id vero cùm maximo emolumento rebus publicis esset, factum est, ut in bello, in fœderibus, aut pace tractanda sapientes viri à majori Concilio eligerentur, qui Duci atque Consiliariis assidentes, rem aliquando probè discussam ad concilium referrent; aliquando vero pro voluntate & arbitrio terminarent. Hinc sæpè legimus: *Decretum est, ut facta instantis belli per Ducem, & Consiliarios & xx sapientes nobiles viros debeat agitari.* Ex iis, prout credo, originem traxêre sapientes illi, qui magni Concilii continentis, & ordinum nomine à senatu creati, Duci atque Consiliariis in excelso Principis collegio assidere solent. Concilium Rogatorum à Ducibus institutum est, qui cum res magni ponderis atque momenti tractanda esset, seniores & prudentiores reipublicæ proceres, ut adessent, atque in commune cōsulerent, rogabant, quod cùm usu rerum edocti reipublicæ salutare cognovissent, Veneti cives perpetuum cōstituerunt. Hujus concilii nomen anno à Christo nato MCCLIII legi-

legimus in publicis tabulis. *Capta fuit pars, quod qui à modo in antea iverit reipublicæ causâ, ultra Trontum, vel ultra Alpes, vel ultra Iadram, vel ultra Forum Iulium, vel etiam aliqua occasione dictos confines pertransiverit, quocunquemodo vadant, sint foris de omni officio, & etiamsi de concilio Rogatorum essent, sint foris de ipso concilio*: quod tamen Rogatorum nomen in annalibus multo ante legisse memini: Anno tamen MCCLXXV decretum est, ut *in majori concilio eligeretur eodem modo, & eadem forma, qua eliguntur* XL, *etsi concilium contra sit revocatum*. Non tamen erat concilium hoc eâ auctoritate, quâ modo fulget, sed cum à majori concilio multa Duci, Consiliariis, Rogatorum & XL-virali conciliis delegarentur his verbis; *Capta fuit pars, quod illud, quod D. Dux & Consiliarii, cum conciliis rogatorum, &* XL *fecerunt, & facient super facto D. Patriarchæ, sit firmum, sicut factum esset per majus concilium*: *vel, Capta fuit pars, quod D. Dux, & Consiliarii cum concilio Rogatorum &* XL *possint, & debeant videre super facto Cretæ, & illud quod inter eos capietur, sit firmum; & ita debeat observari; sicut factum esset in majori Concilio.*

Cumque id frequentissimè fieri contingeret, placuit tandem quæ singula mandari solebant, universa committi; concilium verò, Senatus etiam nomen adeptus, ad hanc ipsam amplitudinem & majestatem pervenit, ut sapientissimus, & augustissimus totius orbis terrarum senatus & sit, & habeatur. Bodinus verò, qui eum *tanta varietate mutabilem* appellat, *ut Veneti ob id ejus splendorem obscurent, & in apertum discrimen rempublicam coniiciant, dum arcana pervulgantur, ac novis senatoribus, rerum præteritarum ignaris, summa reipublicæ gubernacula committuntur*, excusandus videtur, cum nesciat quolibet anno, quanquam itur in suffragia, eosdem tamen senatores creari; novos autem, in locum eorum qui vel absunt reipublicæ causa, vel diem suum obierunt, vel republica malè administratâ reiiciuntur. Sed cum singula tantæ reipublicæ mysteria cognoscere, non sit advenæ atque peregrini hominis, saltem prudentis fuisset, quæ nesciebat, non reprehendere. Quadraginta-virale concilium perantiquum est, & maximæ olim in republica auctoritatis, cui ferè cuncta commissa erant, quæ nunc Senatui, vel Decem-

cem-virûm concilio : à concione, priſcis temporibus electus judicio, anno vero MCCLXXIV. à concilio majori eligi cœpit, ut alia ferè cuncta reipubl. munera. Etenim cum lege latâ ſtatutum eſſet, *ut electio de* XL *fiat de cætero in majori concilio per rodulum, ſicut fiunt aliæ electiones* : cautio tamen adhibita fuit, *cum iſta conditione, quod ſi invenietur, quod non poſſet fieri per concilium, quod debent fieri cum Arengo, ſi expedierit*. Reliquum eſt, ut de majori concilio, & de concione nonnulla dicamus. Majoris concilii nomen in reipublicæ infantiâ eâ de causâ non inveniri exiſtimo, quod Tribuni, ſive Conſiliarii Duci aſſidentes, aut nondum erant, aut minoris concilii nomen nondum obtinuerant: quapropter ſicuti judices, & ſapientes in pervetuſtis tabulis minoris concilii locum obtinent; ita Proceres, & Majores, Populique collaudatio majoris concilii, & concionis vice legi ſolent. Priſca tamen concio, quæ non ex univerſo populo, (quî namque in Eccleſiâ D. Marci, aut D. Nicolai, quæ tunc multo minor erat, congregari potuiſſet ex omnibus Inſulis?) ſed ut ſuperius diximus, ex tribunis, tribunitiis viris, & aliis nobilioribus,

& sapientioribus constituebatur, tempore procedente à populi tumultuosa concione, quæ Arengum appellari cæpta est, distincta majoris concilii nomen adepta est. Qui vero in id concilium cooptabantur, ab electoribus in singulos annos eligi solebant; sed iidem ferè, aut certè ex iisdem familiis, quod publicæ tabulæ atque monumenta vetustatis demonstrant: spurii tamen lege latâ nominatim arcentur. Cum vero quotannis per electores majus concilium crearetur, neque deessent novi homines, qui vel divitiis, vel partium studio elati tantum sibi sumerent atque arrogarent, ut ad reipublicæ gubernacula admitti, atque in majus concilium cooptari vellent, ab electoribus autem præteriti iniquissimo animo repulsam ferrent, jam res eò pervenerat, ut nisi prudenti ratione malorum conatibus iretur obviam, periculosum esset, ne tandem privatæ offensiones in apertam seditionem erumperent, & reipublicæ administratione cunctis ex æquo communicatâ forma periret insita, atque nova induceretur, quæ cunctorum dominationem contineret. Itaque necessàrio & saluberrimo concilio, quod antea pervetustâ reipubli-

publicæ consuetudine[1], & electorum prudentia institutum & firmatum fuerat, latâ lege sancitum est, ut proceribus, & antiquioribus civibus majoris concilii aditus pateret, cæteris non item: verbis tamen mitigata res est; descripti namque non proprio nomine appellati Nobiliores & Vetustiores; dictumque ut qui superioribus quatuor annis, vel ipse fuerit, vel patrem, aut majores habuerit ex aliquo Venetiarum concilio, is cum posteris perpetuò jus obtineret majoris concilii: ita nunquam populo & plebi supremum jus tributum, sed Nobilium conciliis; ut non satis ego mirari queam, quid isti sibi velint, cum reipublicæ formam ab unius dominatione ad omnes, ab omnibus verò ad paucos conversam scribunt: siquidem nec unus unquam, nec omnes, nec pauci, civitatis imperium atque summum jus obtinuerunt. Sed ut in mistâ formâ accidere solet, & uni, & cunctis, & paucis nonnulla tributa, ut ex his cuilibet manifestum est. Concioni sive Arengo, id est, plebi atque populo, postquam à majori concilio segregata est, pauca tributa sunt: jus enim eæ convocandæ ademptum Duci, atque majori concilio

concessum est; neque convocatam reperio, nisi ut Cancellarium, exercitus imperatorem, atque Duces collaudaret; semel, ut D. Marci procuratoribus pupillorũ tutelam, à majori concilio commissam laudaret. De Cancellario anno à Christo nato MCCLXXI *capta fuit pars, quod magister Tintus debeat laudari à populo pro Cancellario: nota quod exeunte Martio in publica concione laudatus, & confirmatus fuit.* De Imperatore MCCLXXXIIX. *capta fuit pars, quod die Dominico possit fieri Arengum, pro dare vexillum Capitaneo exercitus*; quod post electum Ducem perpetuum factum esse legimus: quænam vero fuerit Populi auctoritas, contra quam credi vulgò solet in electis Ducibus approbandis, Ducarii juris proœmium demonstrat. *Cum non de nostra fortitudine & prudentia, sed sola præcesserit clementia Creatoris, in cujus arbitrio & voluntate universa sunt posita, quod ad Ducalis culmen pervenerimus dignitatis. Vos hactenus in Ecclesiâ Beati Marci, Euangelistæ Domini gloriosi, qui patronus noster & signifer est in omnibus, aggregati, quantam erga nos habueritis dulcedinem charitatis, manifestius ibi ac perfectius demonstrastis, cum ad prolationẽ eligen-*

tium

tium nos vice nostra & nomine, in cœlum manibus elevatis, Deum unanimiter glorificastis, in voce laudis magnifica & exultationis; quoniam per intercessionem gloriosissimi Evangelistæ sui Marci, Nos in Ducem vobis dederat & Rectorem; unde super his gratias, quas possumus omnimodas persolventes Altissimo, cujus magnitudinis non est finis; & Euangelistæ suo, gubernatori nostro; & vobis quoque super lætitia magna, quam de promotione nostra geritis & habetis, grates referentes uberes, notum vobis, &c. Quod igitur modò fieri videmus, ut novus Dux populo in Ecclesia D. Marci ostendatur, atque ingenti plausu, erectisque manibus à multitudine excipiatur; id olim quoque factum esse cognoscimus; præterea nihil. Mista igitur reipublicæ forma, quam in infantia, cæterisque ætatibus ostendimus, eadem in juventute permansit: nihilque omnino iis temporibus accidit, quod perpetuæ Venetorum libertati notam inurere posset: quod sicuti apud omnes in confesso est, ita dementiam hominis satis ridere non possum, qui Constantiensis, ut vulgò dicunt, pacis tabulas ad Venetam libertatem oppugnandam perperam atque pravè detorsit. Cùm enim

enim *ſocietas Lõbardiæ* à Friderico Imperatore *pacẽ peteret, promiſit Imperatori præbere fodrum, & paratũ, cũ tenderet Romam coronæ causâ, tranſitum, & comeatum idoneum.* Ex quo Venetias quoque ad id præſtandum, fœdere icto teneri ſcripſit. At cautionem in fœdere adhibitam prætermiſit, fœderatas civitates omnes promittere, *quæ anteceſſores ſine moleſtia fecerunt;* quo fit, ut cum Veneti elapſis temporibus nihil fecerint, nihil quoque imposterum præſtare debeant. Id vero ipſis tabulis multo clarius ſtatutum eſt: *Nobis intrantibus Lombardiam, qui ſolent & debent, quando ſolent & debent, præſtabunt, & vias, & pontes bona fide reficient, in eundo, & redeundo comeatum idoneum, & nobis, & noſtris præbebunt.* Cum vero nominatim recenſeat Imperator omnes ſubjectas urbes, quibus gratiam facit, de Venetiis nulla prorſus mentio facta, quod cuicunque debebat ſilentium imponere; ſed hæc ſatis. Iuventuti ſucceſſit conſtans & firma ætas, quæ non ferocitate, ut adoleſcentia & juventus, ſed gravitate quadam & prudentia commendatur. Hæc anno à Chriſto nato M CCC III auſpicato exorta, adhunc uſque diem feliciſſimè pro-

progressa, æternum diis benè juvantibus permansura videtur. Decem-virûm concilium atrocioribus puniendis sceleribus institutum, eidemque maxima tributa auctoritas, quæ semel, atque iterum salubri temperamento circumscripta fuit; multique Magistratus, aut instituti, aut extincti, sicuti reipublicæ statum atque insitam formam delere non possunt; ita nonnulla immutaverunt; quo factum est, ut sicuti reipublicæ infantia, & pueritia unius Dominationi, adolescentia vero, & juventus omnium; ita virilis ætas paucorum imperium propensior videri possit: eâ tamen ratione ut multa populariter, multa regiè constituta, nemo inficias iverit: cunctique possint in Duce Regis exemplar; in x. viris, & xl. viris Aristocratiæ speciem; in majori concilio, quod M CC numerum superat, Democratiæ imaginem quandam intueri. Rectissimè vero, & doctissimè Contarenus ex tribus reipublicæ speciebus temperatam Venetæ reipublicæ formam affirmavit: quod licet Bodinus obstinatè, vel contra Aristotelem posse fieri neget, fateri tamen, (tanta vis est veritatis) neque sciens neque prudens coactus est. Dum enim *Rempublicam* scribit *statum popularem*

ſapere, & de Raguſio inquit, *certè quidem hæc Reſpublica omnium, quas accepimus puriſsimam, & ab omni populari temperatione remotiſsimam Ariſtocratiam colit*, formarum miſtionem, velit, nolit, in aliis admittit, quæ ſi unquam alibi, certè in republica noſtra egregio, & admirabili temperamento inter ſe miſcentur.

FINIS.

INDEX
RERVM ET
VERBORVM.

A.

Academia Venetor. 415
Ado author vitæ Caroli M. 346
Advocati sive Causidici. 223, 234
Agilulphus Longobardorum rex. 44
Agnetis collegium. 367
Aimonius sive Annonius, author vitæ Caroli Magni. 346
Alaricus rex Gothorum vastat Italiam. 340, 342
Alexius, Imperator Oriental. 74
Aloysius XII. rex Galliæ. 263, 271
Anaxus fluvius. 36, 62
Andreas Dandulus dux Venetorum. 46, 248. cognominatur Canis. 298, 299
Andreas Grittus dux Venetor. 184
Andreas Michaëlius, legatus Venet. 74
Angelus Participatius Tribunus Rivialti, eligitur dux Venet. 372, 388, 393, 395, 461.
Angelus Trivisanus dux Venet. accusatur. 240
Antonius Grimanus dux Venet. in judicium vocatur. 240
Antonius Michaëlius. 77
Aquileia urbs. 31, 42, 446

Aqui-

Aquileienſe concilium. 447, 448
Arengum ſive Concio. 500, 501, 502
Arma bellica reip. Ven. 279. ſeqq.
Armamentarium. 280
Arnus fluvius. 32
Arſenale, locus fabricandarum navium. 277. ſeq. 410
Atheſis fluvius. 32, 36
Attila rex Hunnorum Italiam vaſtat. 26, 31, 41, 42, 345
Auditores veteres, & novi. 221, 230, 248, 249, *eorum ſtipendium.* 252
Aurius Maſtropetrus dux Venet. 77, 247, 188, 492.

B.

BAiomontana conſpiratio. 49, 281, 313, 314
Balduinus II. *rex Hieroſolym. auxilia petit à Venetis.* 465
Beatus Obelerii Ducis frater. 357. ſeqq. *Dux laudatiſſimus.* 358, 362, 370
Belgarum negotiatio cum Venetis. 278
Beliſarius dux Iuſtiniani Imper. 43
Belli terreſtris apparatus. 269, 276, *navalis.* 270, 271
Bellorum ſumptus. 269. ſeq.
Bellum Gallicum duce Pipino. 31, 64, 297, 346. ſeqq. 362, 366. *Ravennenſe.* 64. *Cretenſe.* 69. *Liguricum* 49, 283. *Genuenſe.* 69, 91, 283.
Pata-

Patavinum. 143. *Ferrarienſe.* 271. *contra Emanuelem Imp. Græc.* 68, 271. *cum Ludovico Galliæ rege.* 70. 209. *cũ Vngaris & Græcis.* 282. *in Syria.* 283. *in Gallia Ciſalpina.* 283.
Bergomum urbs. 267, 285
Bodinus. 294, 417. *ſeqq. multa in republ. & magiſtratu Venet. reprehendit.* 300. *ſeqq. multis refutatur.* ibid.
Bavoniana conſpiratio. 314
Bragora, locus ſupplicii. 388
Brixia urbs. 267, 285
Bucentaurus, genus navigii. 278

C.

Cancellarius magnus Venetiarum. 328. *ſeqq. regni Cretæ.* 330
Canonicarius Venetiarum. 440
Caprulæ urbs. 345, 434
Carolus Craſſus Imp. fœdus pangit cum Venetis. 474, 476
Carolus M. Imperat. 350. *fœdus inivit cũ Dalmatis & Duce Venet.* 354, 355. *cum Nicephoro Orient. Imp.* 461. *Longobardos in Italia debellat.* 460
Caſpar Contarenus. 410, 429
Caſsiodori epiſtola ad Venet. Triumviros ſcripta. 438. *ſeqq.*
Caſtella gemina. 26, 319
Caſtellorum portus. 32, 319

Cata-

Cataverum. 412
Causarum omnium cognitio quo modo fiat in urbe. 221. *seqq.* 245, 311. *in provinciis.* 236, 237
Causidici. 223, 234
Censores ubi creentur. 152. & *quare* 858. *eorum officium.* 150, 256, *seqq.* 264
Cephalenia insula. 416
Cives Venetæ urbis. 51, 324. *eorum duo genera.* 327, 328
Clodia fossa. 26, 320, *seq.*
Clodia urbs. 345, 466
Collegium quid sit. 55, 57, 154. *ejus munus.* 157
Collegium fiugum. 214, 215. *ejus origo.* 251. *munus.* 409
Collegia opificiorum. 330, 331
Collegia pietatis. 331, *seqq.*
Comaclum urbs. 359. *deficit.* 464.
Comitia majora. 54, *seqq.* *eorum origo.* 61, 62, 77, 378. *tres formæ.* 81, *seqq.* *quibus ad ea convenire liceat cum facultate suffragiorum.* 99, *seqq.* *Patritiorum in Comitiis numerus.* 116, 140, 141, 505.
Comitia interclusa. 50, 93. *author interclusorum.* 95
Conclavu in quibus Comitia celebrătur, descriptio. 105, *seqq.* 405.
Concilium Magnum. 55, 378, 499, *seqq.* 505. *Minus.* 380, 496. *Rogatorum.* 55, 57,

55, 57, 241. *seqq.* 496. *seqq.* *Decem-virûm.* 200. *seqq.* 505. *seqq.*
Consiliarii ducis Venet. 50, 51, 189, 490. *eorum creatio.* 190, 191. *munus.* 192, 408. *authoritas.* 193
Constantinus Porphyrogenitus Imperator, author belli Gallici, duce Pipino, 374. *seqq.*
Consules Mercatorum, 413
Consules urbis Venetæ. 62
Corcyra insula. 267, 270, 416
Correctores, & eorum munus. 167. *seqq.*
Crema urbs. 267, 285
Creta, insula. 267, 270, 416
Creta insula Venetis attribuitur. 75. *deficit.* 142
Cyprus insula. 267, 270

D.

Dalmatia. 267, 270. *in Dalmatiam classis mittitur à Venetis.* 465
Decem-viratus 200. *seqq.* *quando institutus.* 203. *ejus authoritas & munus.* 200, 201, 204, 409
Decem-viri. 56. *Decem-virûm Præfecti.* 257. *Decem-virûm concilium,* 200. *seqq.* 505.
Decem-virûm capita & eorũ munus. 205
Dictator Romanorum. 200
Dominicus Dandulus legatus. 74
Dominicus Flabanius dux Venet. 66, 68, 348.

Domi-

Dominicus Maurocenus dux Venet. 73
Dominicus Michael dux Venet. 465
Dominatio. 496
Donatus Iannotius. 294
Ducarium. 170, 280
Duces Venetor. quando primùm creati. 45, 63, 316, 452, *seqq.* *eorum creatio tumultuosa sublata.* 65, 84, 85, 187. *quomodo jam eligantur.* 165, *seqq.* 492, 493. *ritus & insignia eligendi Ducis.* 186, 187. *ejus tribunal.* 106, 111, 112, 406. *Ducis electi honores.* 180. *seqq.* *habitus.* 182, 183. *ejus authoritas & majestas.* 55, 57, 60, 157, 182. *seq.* 189, 195, 196, 401, 453. *nimia licentia & supremum jus ipsis ereptum.* 84, *seqq.* 381, *seqq.* *ejus stipendium.* 197. *sæpe exilio aut morte condemnati.* 68, 387. *mortui Ducis sepultura.* 166, 167. *in transactam vitam inquisitio.* 168.
Duodecim-viri. 86, 87
Duûm-viri. 237

E.

ELectores Ducis. 171, *seqq.* 177
Electores Magistratuum. 109, 110. *eorum quatuor ordines.* 121, 127. *quomodo creentur.* 118. *seqq.* *quo ordine* 122. *seqq.*
Electores Magistratuum num simul possint esse Competitores. 140

Engo-

Engolismensis monachus author vitæ Caroli Magni. 345
Entinopus Cretensis. 343
Equilium. 434
Erasmi D. portus. 26
Expensæ reip. Venetæ. 267

F.

FAleriana conspiratio. 282, 314
Ferraria urbs munitissima. 30
Ferrariæ ducum potentia. 285
Fortunatus, Gradēsis Patriar. 350. *seqq.*
Fœdus Veneti faciunt cum Patriarcha Hierosolymitano. 396. *cum Carolo Magno.* 460. *cum Carolo Crasso,* 474, 476. *cum Henrico III. &. V. cum Lothario III. Impp.* 475
Franciscus rex Galliæ. 283
Franciscus Foscarus dux Venet. 143, 209, 249.

G.

GAllia Cisalpinæ urbes à Venet. deficiunt. 77
Gemina insula. 44
Germaniæ potentia. 284
Gondulæ cymbarum genus. 34
Gradus insula. 446
Gradus oppidum quando & à quibus conditum. 345. *patriarcharum Aquilejensium domicilium.* 433, 446

Gregorii II, Pontif. Rom. epistola ad Vrsum Venet. Ducem. 455, 64
Gregorii D. insula donatur Monacho. 466
Gymnasium in Bibliotheca. 415

H.

HEnricus Arnisaus. 427
Henricus Contarenus, Episcop. Olivolensis. 74, 465
Henricus Dandulus Dux Venet. 67
Henricus III & V, Impp. fœdus feriunt cum Venetis. 475
Heraclea insula. 62. *oppidum.* 434
Hilarii B. capella. 395
Hieronymus Quirinus. 3, 256, 288
Horleus Vrsus Dux 3, Venet. 64

I.

IAcobi Apostoli templum. 42, 343
Iacobus Theupolus Dux Venet. 492
Iadera urbs. 354
Illyricum. 267, 270
Imperii cujusvis felicitas in quibus posita. 15
Imperii Romani causa & origo malorum. 12
Imperii Venet. amplitudo. 267. *propagatio.* 283, 249
Inquisitores, & eorum munus. 167, 168
Insula Iudaica. 415
Insulæ ditionis Venetæ. 267, 282. *earum defen-*

defensio. 270
Iohannes Borgarenus. 3, 4
Ioannes Delphinus Dux Venet. 143
Ioannes Gradensis Patriarcha. 348, 349
Ioannes Gradonicus. 388
Ioannes Labresca. ibid.
Ioannes Mocenicus Dux Venet. 271
Ioannes monachus Maurocenus insulâ D. Gregorii donatur. 466
Ioannes Montanarius. 388
Ioann. Theupolus Venet. Patriarcha. 415
Istria. 267, 416
Istri deficiunt à Venetis. 396
Italiæ laudes. 14. malorũ ejus causæ. 12
Iudices causarum civilium. 218, 219, 411. capitalium. 241. seqq. nocturni 254. seqq.
Iudices publicorum. — 412
Iudiciorum forma. 205, 213, 221. seqq. 228. ad 256.
Iustinianus Imper. Constantinop. 447
Iustitiarii, & eorum munus. 491

L.

LAuredanus Dux Venet. post mortem condemnatus. 168, 169
Laurentius Celsus Dux Venet. 142
Laureti castrum. 470
Lemniacum oppidum. 286
Leonhardus Bembus præfectus Quadraginta-virali collegio. 90

Libertas Venetorum. 305. *à multis Imperatoribus firmata.* 319, 474, 475. *à Carolo M.* 460, 474
Liquentia fluv. 36, 62
Longobardi Italiam depopulātur, &c. 44
Longobardiæ urbes sub imperio Venetorum. 267
Lotharius III Imper. fœdus renovat cum Venetis. 475

M.

MAgistratuum creandorum jus, penes quos. 260. *modus*, 109: 110, 116, 117, 127, *seqq. ad* 137. *quo ordine sedeant Magistratus.* 112, *seqq.*
Magistratum consequendi impedimenta. 173
Magistratibus creatis congratulandi consuetudo sublata. 264, 265
Magistratus apud Venet. venales. 258, 259. *quando.* 263. *quanti.* 262
Magistratus provincialis. 221, 253
Magistratus ad Pompas dictus. 310
Magister militum loco Ducis creatus. 64, 435, 437, 459
Mantuæ Ducum potentia. 285
Marcellianus antistes Aquilejensis. 446
Marcus Baduarius, præfectus XL-*virali collegio.* 90
Marcus Cornelius Dux Venet. 194
Marci D. corpus inventum. 475
Marci D. ædes. 170, 208

Marcus Evangelista patronus Venetor. 367,502
Marinus Bovonius. 95
Marinus Dandulus Dux Ven. 492
Marinus Falerius Dux Venet. 281. *conspirat. contra rempubl.* 282
Marinus Georgius Dux Venet. 489
Marinus Maurocenus Dux Venet. 255, 188, 304
Mauritii Duces Venet. 348,356,392,398
Mediolani principatûs potentia. 284
Medoacus amnis. 27,32,36,320
Mercatura studium Venet. 52,287,306, 307,309,489
Metamaucum insula. 340. *ad Metamaucum portus.* 26
Metamaucum oppidum. 345. *imperii Veneti sedes.* 347. *capitur à Pipino. ibid.* & 364
Metamaucenses immunes vectigalium. 367
Michaël Stenus Dux Venet. 143, 249
Montes reip. Ven. quid sint. 272. *eorum ratio triplex.* 271. *seqq. multis.*

N.

NArses Dux Iustiniani Imper. 43. *Francos debellat.* 447. *seqq.*
Nicephorus Imperat. Græcorum 354, 372. *fœdus facit cum Carolo M.* 460
Nicolaus Leonicus. 3,5.66,288

O.

OBelerius Dux Venet. 31, 45, 64, 350. seqq. seditiosus & proditor patriæ. 350. seqq. 360. ejus mors. 372, 391, 392
Obeliatus Olivolensis Episc. 348
Odoacer rex Herulorum. 445
Olivola oppidum. 434
Ordeluphus Faletrus Dux Ven. 74, 477
Otho Imperator. 397
Otho Vrseolus Dux Venet. 464, 466, 473

P.

PAlma civitas. 416
Patavii urbis laudes. 4, 5, 30, 35, 267, 285. funditus eversa. 44, 337
Patritii. 40, 48. omnium numerus. 54, quando & quomodo recipiantur in senatum. 147
Paulus Exarchus Italiæ à Gothis Ravenna pulsus Ven. Ducis opem flagitat. 454. restituitur. 457
Paulinus Patriarcha Aquilejensis. 432
Pestilentia insignis Venetiis. 46
Petrus Bembus. 5, 22
Petrus Candianus Dux Venetorum, 389, 396, 471
Petrus Candianus Ducis filius à populo condemnatus. 389, seqq.
Petrus Gradonicus Dux Ven. 81, 90, 281

Petrus

Petrus Polanus Dux Venet. 471, 472
Petrus Tradonicus Dux Venet. 402, 464
Petrus Tribunus Dux Venet. 395, 466
Petrus Vrsiolus II, Dux Venet. 396, 397
Petrus Zianus Dux Venet. 75, 76
Philistina oppidum. 345, 434
Pipinus Rex Francorum Venetos debellat. 31, 64, 297, 346, 347. *depopulatur.* 162. *hujus rei causa.* 348. *seqq. insignem cladem accipit.* 366. *cum Venetis pacem facit.* 368. *seqq.*
Plebeii urbis Venetæ. 51, 52, 330
Pomponius Atticus. 9. *seqq.*
Pons è ligno sublicius. 33, 322. *multitudine hominum corruit.* 323. *reædificatur.* *ibid.*
Poppo Patriarcha Aquilejensis. 464
Populi Veneti potestas & authoritas. 387, 462, 502
Portus urbis Venetæ. 26
Prætor. 221
Privilegia Venetis ab Impp. concessa. 376. *à Carolo M.* 460, 461. *ab Henrico V.* 476. *seqq.*
Procuratores, magistratus maximæ existimationis. 208, 211, 213. *eorum administratio.* 210. *habitus.* 210. *annuum stipendium.* *ibid.*
Procuratores D. Marci. 56
Produx quo tempore sit, & ejus officium. 166, 167

Provisores Generales. 415

Pupilienses immunes vectigalium. 367

Q.

QVadraginta-viratus quid, & quotuplex. 214. *ejus origo.* 247, 248. *ejus præfecti & propræfecti quomodo eligantur.* 216, 217 *eorum authoritas & munus.* 218, 219

Quadraginta-viri quomodo eligantur. 215, 174. *seqq. eorum authoritas & munus.* 215, 249. *stipendium.* 253, 254. *eorum Præsides.* 169. *Capita.* 194

Quadraginta-virale concilium. 96, 498. *seqq.*

Quæstiones de malefico quomodo habeantur. 241, *seqq.*

R.

RAvenna à Gothis occupata recuperatur auxilio Venetorum. 456. *seq.*

Raynerius Zenus Dux Venet. 69, 209. *à populo lapidibus petitus.* 400

Reditus annui reipubl. Venetæ. 268

Reipublicæ benè constitutæ argumenta. 307, 308, 312. *malè constitutæ.* 308

Respublica Veneta observatione & admiratione digna. 3. *perfectißima.* 14. *beata.* 15, 45. *ejus comparatio cum republ. Romana.* 16, 18, 296. *ejus ætates.* 49. *seqq.* 431. *seqq. infantia.* 49. 432.

432. seqq. pueritia. 50, 452. adolescentia. 462. juventus. 489. Virilis ætas. 504. ejus membra præcipua. 55, seqq. 142. administratio universa. 54. seqq. majestas. 59. forma. 429. seqq. multis. 505
Rhegino author vitæ Caroli Magni. 346
Rivus-altus urbs. 41,341,342,345,437
Rogatorum concilium. 55, 57, 141, seqq. 496. seqq. nominatur etiam Senatus. 141, 498. ejus majestas. 498
Romulus. 79

S.

SAbellicus perstringitur. 17. seqq. 40. 66. defenditur. 294. seqq. in multis erravit. 298
Safusinæ pagus. 27, 32
Sapientum tres ordines. 154. seqq. quando & quomodo hic Magistratus creetur. 164, 165. eorum munus. 496
Sebastianus Zianus Dux Venetorum. 64,67,72. seqq. 208, 489, 491
Senatus Venetus. 55. 60, 61, 141. seqq. quibus in Senatum cum & absq; jure suffragii venire liceat. 144. vocatur Rogatorum cõcilium. 145. ejus creandi ratio. 145, 146. quando & quomodo convocetur. 148. de quibus rebus, & quomodo illæ in Senatu tractentur. 148, 149. ejus majestas. 498

Silis fluv. 36
Suffragia quomodo in creandis Magistratibus colligantur. 160. *seqq.* 406, 407
Sumptus reipubl. Venet. 267
Supracastaldiones. 144
Stephanus Sabularius. 388

T.

Tarvisium urbs. 267, 285
Theodori Martyris fanum. 44
Theodoricus rex Gothorum. 144, 445
Thomas Fugarus author rerum Venet. 374
Tiberis fl. 36
Tiliaventus fl. 36
Torcellum oppidum. 345, 434
Tribuni urbis Venetæ. 62, 63. *unde nomen.* 437
Tribuni majores & minores. 434, 435
Tribunus Memus dux Venet. 466
Tribus civitatis Venetæ. 86
Trium-viratus triplex. 221
Trium-viri. 56, 221. *eorum authoritas & munus.* 149, 221
Trium-viri Advocatores. 221. *eorum stipendium.* 253
Trium-viri Syndici. 309, 413
Triremes Decem-virûm. 278
Triremes instructa ad defensionem. 270
Tristanus Savornianus. 91

Trypho

Trypho Gabrielius. 3, 4. *seqq.* 294. *ejus cum Pomponio Attico collatio.* 9, 10, 13.
Tumultus in urbe Veneta. 69, 70
Turcarum potentia. 284
Turcarum classis adversus Venetos. 201

V.

VAlentinus Dux Venet. Obelerii Duc. frater. 354. *ejus mors.* 372
Vectigalia reip. Ven. 268
Vegla insula. 372
Venetæ urbs quando & quibus occasionibus primùm condita. 26, 41, 47, 48, 334, *seqq.* 342, *seqq.* & *amplificata.* 43, 44. *ejus situs.* 25, & *seqq. ad* 37. & 286. *portus.* 26. *munimenta.* 27. *seqq. pulchritudo* 34. *seq. salubritas aëris.* 35. *abundantia omnium rerum.* 36, 286. *incolarum & armis ferendis idoneorum numerus.* 53.
Veneti in tres classes distributi. 40, 324, *seqq. bellicosi.* 45. *potentissimi.* 283. *auxilia suppeditant Iustiniano Imper.* 43. *Balduino II. regi Hierosolym.* 465. *Paulo Italiæ exarcho.* 456. *eorum laudes.* 305, 318. *eorū immunitates & privilegia ab Imperatoribus concessa.* 376. *à Carolo Magno.* 460, 461. *ab Henrico V.* 476. *seqq.*
Venetiæ, tractus Italiæ. 15, 31
Verona urbs. 267, 285

Vicen

Vicentia urbs. 267, 286
Vigilius pontifex Romanus. 447, 448.
Vitalis Faletrus dux Venetor. 74, 399, 470, 475.
Vitalis Michaëlius dux Venet. 44, 65, 77, 271, 465, 468. *confoditur.* 67, 69
Vitiges rex Gothorum captus. 43
Vrbes ditionis Venetæ. 267, 249. *earum præsidia.* 270. *munimenta.* 285, 286
Vrbes Galliæ Cisalpinæ à Venetis deficiunt. 70
Vrsus III. dux Venet. 454. *à populo interficitur.* 458
Vrseoli. 68, 389

Z.

Zacynthus, insula. 416

FINIS.

